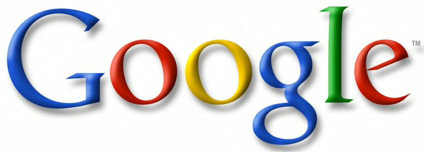
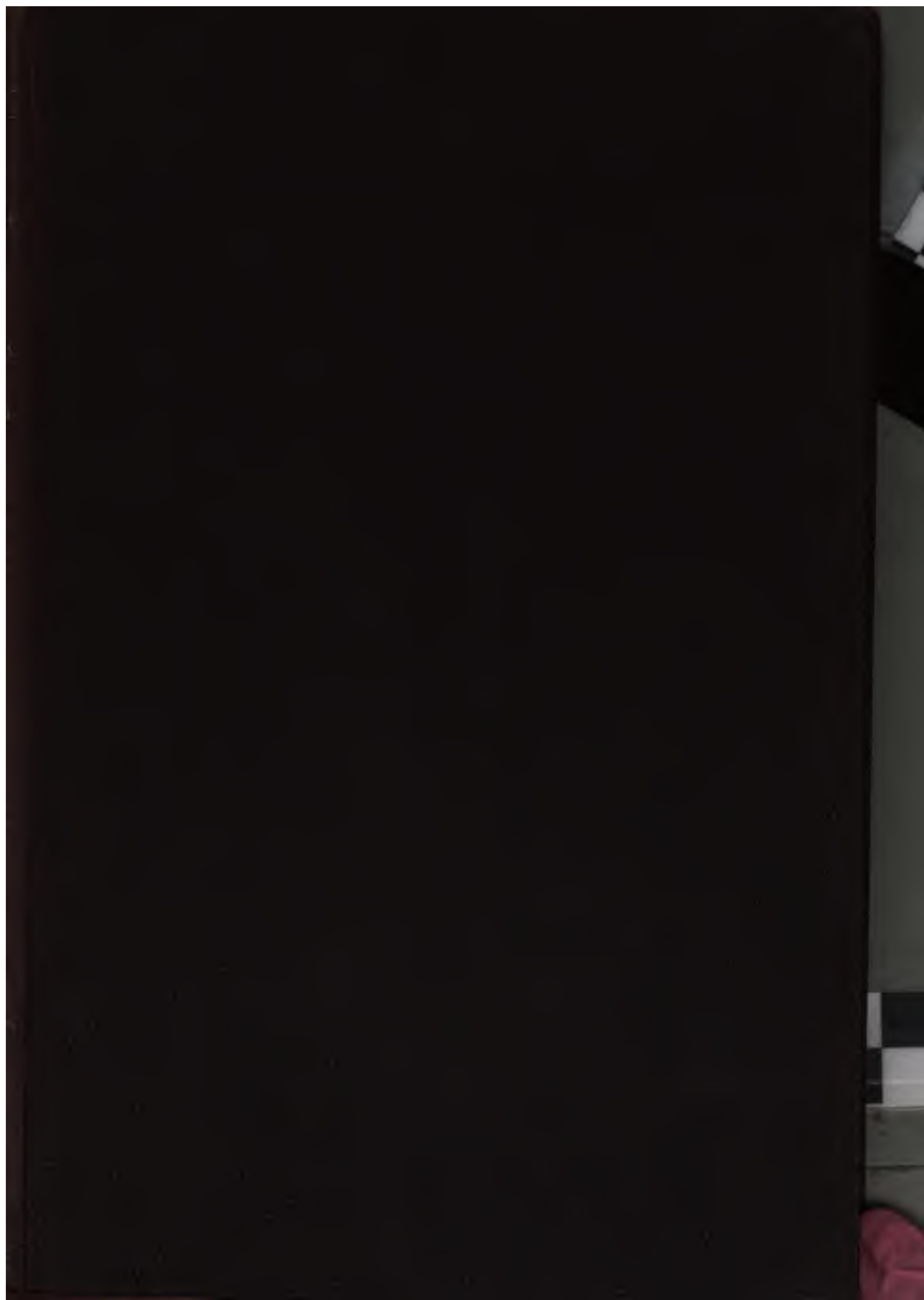

AARBØGER

FOR

NORDISK OLDKYNDIGHED OG HISTORIE,

UDGIVNE AF

DET KONGELIGE

NORDISKE OLDSKRIFT-SELSKAB.

1880.

KJØBENHAVN.

I COMMISSION I DEN GYLDENDALSKE BOGHANDEL.

THIELES BOGTRYKKERI.

INDHOLD AF AARGANGEN

1880.

Til Bindet hører to af Magn. Petersen stukne Kobberplader.

I Texten findes følgende Afbildninger, for største Delen chemityperede af den nævnte Kunstner:

REGISTER

til

Aargangen 1880 (med Tillæg) af Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie.

SLESVIGS GAMLE STADSRET.

AF A. D. JØRGENSEN.

De tyske bidrag til oplysning af vor middelalders historie vedbliver at melde sig. Dr. G. v. Buchwalds studie over Øm klosters strid er hurtig bleven efterfulgt af Dr. P. Hasses »Untersuchungen zur dänischen Rechtsgeschichte: Das Schleswiger Stadtrecht.« (Kiel 1880). En dansk læser vil i denne bog træffe samme villige anerkendelse af Sønderjyllands ældgamle danskhed og samme fortrolighed med Nordtysklands middelalders historie, således som den i den nyeste tid klarer sig ud af det ihærdige arbejde med Hansestædernes rige arkivskatte. Og ikke mindre vil man her genfinde samme livlighed i tankens spring og i stilens vendinger som hos doktorens lærde forgænger, og den samme elskværdige sikkerhed i overbevisningen om at kunne magte selv de vanskeligste spørgsmål i Nordens indre og ydre historie, når man efter at have sat sig ind i Tysklands udvikling anvender nogen tid på at gøre sig bekendt med en række danske arkivalier og et par nyere arbejder. Det er da ikke mere end billigt at den højtærede forfatter møder samme indsigelse fra dansk side; ikke fordi nærværende forfatter noget øjeblik smigrer sig med det håb at kunne formå ham eller ligesindede til for fremtiden at vise større varsomhed i behandlingen af nordiske emner; thi det synes endnu ikke at være lykkedes Nordtyskerne (således som Sydtyskerne med den højtfortjente Konrad Maurer i spidsen)

at få øje for den nordiske udviklings ejendommelighed, at indsé nødvendigheden af at begynde behandlingen af Nordens historie med omfattende og indtrængende kildestudier, med en fyldig og pålidelig kundskab til landets sprog. Men det bør gøres for selve den nordiske læseverdens skyld. Det er dog i høj grad sandsynligt, at en sådan indsigelse herhjemme kunde hindre en altfor hurtig og tankeløs tilegnelse af de nye lærdomme, som truer med at berøve os alt fodfæste i vor middelalders historie. Thi hvis ikke alle julemærker skuffer, hvis alle de løfter og antydninger, som alt er fremsatte, skal indfries i de kommende år, så er dette kun begyndelsen på en hel invasion, der truer med at lægge vor historieskrivning i fremmedes hænder og forvandle vore fædres stolte minder til en dårlig kopi af Hansestædernes herlighed. På dette vilkår kan intet samarbejde finde sted.

Det er kun hovedemnet for Dr. Hasses bog, som her skal optages til drøftelse; de talrige, næsten utallige sidespring på lovområdet skal her lades ude af betragtning, da de forhåbenlig vil finde deres tilbørlige vurdering på et andet sted. Det skal her være opgaven, ligesom ved omtalen af Dr. Buchwalds afhandling om Øm kloster (Arbøger 1879) at fremstille sagen i hele sin sammenhæng, så læseren selv vil kunne dømme om det nye lys, der fra Dr. Hasses bog falder over vor ældre historie

I. Slesvigs betydning i den ældre middelalder.

Det er en stiltiende forudsætning for Dr. Hasses studie, at der ikke i Danmark fandtes egenlige købstæder med særegen ret, før Lybeks exempel i Valdemar II's tid fremkaldte en lignende udvikling heroppe. Vi skal her holde os til det foreliggende særtilfælde, Slesvig og dets i stadsretten omtalte privilegier af kong Sven; men før vi kan henvende opmærksomheden på disse, vil det være nødvendigt at under-

søge stadens tilstand i det 12. århundrede i det hele taget, dens større eller mindre betydning, dens handelsforbindelser og sandsynlige velstand.

Det er da først en ikke unødvendig indrømmelse, som den ærede forfatter må anmodes om at gøre os, at en købstads tilbagegang i tidens løb i og for sig må være en historisk mulighed; selv Lybeks exempel kan her påberåbes. En sådan mulighed kan derfor heller ikke for Slesvigs vedkommende forlods benegtes, og dog er det øjensynligt slet ikke kommen i forfatterens tanke, at denne mulighed efter alle historiens vidnesbyrd endog har været en håndgribelig virkelighed. Hvad der i så henseende foreligger, lader sig ikke affærdige som fraser, og det har intet somhelst at gøre med det 17. århundredes overdrivelser. Lad os gennemgå de historiske efterretninger og de endnu foreliggende bevislige minder.

Saxe siger som bekendt i anledning af kong Svens og de tyske hjælpetroppers hærværk i Slesvig havn (1156) følgende: »Quo facto non solum advenarum in posterum frequentiam deturbavit, sed etiam splendidam mercimoniis urbem ad tenuem angustumque vicum redegit« (p. 713). Dette vidnesbyrd af en dansk forfatter, som havde de bedst mulige samtidige hjemmelsmænd, om en dansk købstad, der endnu på hans tid hørte til rigets mærkeligste, lader sig ikke omstøde. Han kan have taget fejl med hensyn til det nøjagtige tidspunkt for stadens tilbagegang, han kan have overvurderet et enkelt faktum og overset andre dybere liggende grunde, der virkede nok så meget, om end mere i det skjulte; men at der havde fundet en tilbagegang sted i Valdemarernes tid, det må efter Saxes ord ansés for en i Danmark i slutningen af århundredet vitterlig og uomtvistelig sag.

Vi mangler da heller ikke vidnesbyrd om stadens tidligere betydning; lad os kun mindes kong Eriks belejring her i en hel vinter (1131—32). Ud på efteråret kom kong

Lothar til Danevirke, hvor han stødte på uventet modstand af en »uhyre« hær; han lod sig købe bort af kong Nils og hans søn og drog mod Venderne; men Erik, som efter aftale med ham var kommen til Slesvig, blev nu indesluttet af sin modstander og udholdt en langvarig belejring i den hårde vintertid, idet Slien lagde til og han blev angreben både fra landsiden og fra isen*). En stad, som kan udholde en sådan belejring m. h. t. forsvar og forråd i alle retninger, må tilvisse være både folkerig og rig på hjælpekilder; thi Slesvigs beliggenhed er alt andet end heldig i den henseende, ligesom det neppe i sin senere historie kan opvise et sidestykke til dette forsvar. I de følgende borgerkrige spiller det da også en aldeles selvstændig rolle; medens det øvrige Jylland holder med Mågens, vedbliver Slesvig at vise Erik Emun sin hengivenhed; indtil så kong Nils finder sin død i dets gader og Erik belønner det for sin troskab. Senere stiller byen sig på samme måde i kampen mellem deres sønner, og ved siden af Knuds jydske flåde træffer vi på det vendiske korstog (1147) kong Sven med sin flåde fra »Hedeby«. Og ikke mindre kan vi følge staden op i tiden til Knud Lavards og dronning Margretes tid, da kampen mellem Danske og Vender for en stor del drejede sig om denne bys forsvar, — til Adam af Bremens tid, da den omtales som en betydelig handelstad, — og til en endnu fjernere alder, da efter runestenene fra Sven Tjugeskægs tid »kæmperne belejrede Hedeby«, eller da kong Ælfreds nordiske hjemmelsmænd omtalte den samme by som midpunkt for søfarten i de nordiske farvande.

Hvad nu Slesvigs særlige handelsforbindelser angår, da kan vi først minde om Adam af Bremens omtale af dem (1070—80): »Ex eo portu naves emitti solent in Sclavaniam vel in Suediam vel ad Semlant usque in Græciam« (4, 1)

*) Annalista Saxo 1131. Saxo p. 646 f. Helmold I 51. Scr. r. D. I 138.

og den senere tilføjelse til fortællingen fra året 1066: »Ipso eodemque tempore Sliaswig, civitas — opulentissima æque ac populosissima ex improviso paganorum incursu funditus excisa est« (Schol. 82). Om betydningen af disse ord kan der selvfølgelig disputeres, man har tidligere vistnok overdrevet, men man kan også utilbørligt undervurdere den; det er dog ord af en velunderrettet forfatter, som kunde misforstå de politiske forhold, men neppe helt tage fejl af de rent sociale.

Hvad der imidlertid er hævet over enhver tvivl, er de endnu tilstedeværende vidnesbyrd om stadens handelsforbindelser dengang og i det følgende århundrede. Som det turde være tilstrækkelig bekendt for danske læsere findes og fandtes der i og omkring Ribe en hel række kirker, som i det 12 eller begyndelsen af 13. århundrede er byggede af tras eller vulkanske tufsten fra Eifelbjergene ved Rhinen; selve domkirken, hvis opførelse er påbegyndt i århundredets første menneskealder (af biskop Thure, † 1134), har oprindelig været opført af dette skrøbelige men let håndterlige materiale; hertil har sluttet sig en kreds af henved 20 købstad- og landsbykirker i den nærmeste omegn. Ved Rhinen og i Holland genfindes det samme i kirker fra det 11. og 12. århundrede.*)

Om Ribe siger Adam af Bremen: — »alio cingitur alveo, qui ab oceano influit, et per quem vela torquentur in Fresiam, aut certe in Angliam vel in nostram Saxoniam« (4, 1), og hertil siger en anmærkning om vejen vesterpå: »de Ripa in Flandriam ad Cincfal velificari potest duobus diebus et totidem noctibus« etc. (Schol. 96). Saxes omtale af byen i anledning af Magens Nilssøns bryllup svarer hertil: »Illuc siquidem frequens navigiis portus oppido splendidam mercium varietatem importat« (p. 629).

*) I. Helms i Kirkehist. samlinger III. 586 ff. 598. Årbøger 1870, 142 ff.

Men denne handel var ikke udelukkende forbeholdt Ribe, den strakte sig til de sønderjydske Frislande, der endnu i det 14. århundrede får beskærmelsesbreve af Flanderns grever, og helt over til Slesvig. Traskirkerne kan følges uden afbrydelse ad hele denne vej, og der kan efter forholdenes natur og dette emnes skrøbelighed ingen tvivl være om, at det jo kun er levninger af hvad der til sin tid har været at finde af disse mindesmærker, især på Vesterhavsøerne. Endnu den dag idag findes der spor af oprindelige trasbygninger i følgende kirker i Slesvig stift, der som en sammenhængende række slutter sig til den sydligste i Ribe stift, nemlig Brøns. Pa Sild findes Kejtum St Sørens og Morsum St. Mortens kirke, dernæst hovedkirken pa Før, St. Johannes, og St. Hjælper på Pelvorm. Endvidere i Ejdersted kirkerne i Tønning og Koldenbyttel, længere oppe ved Ejderen Svavsted og ved Trejå Hollingsted. Dermed er vi nåede op til højden af Slesvig; i denne by findes der endnu tydelige levninger af tras i domkirken, Mikkelskirken og Johanneskirken, og der haves pålidelige efterretninger om, at også de andre kendte kirker fra middelalderen var byggede af samme emne, nemlig Vor frue kirke på Holmen og Drottens kirke i den egenlige stad, altså ialt mindst 5 traskirker i og ved byen*). Her skal kun denne kendsgerning holdes fast, idet jeg dog iøvrigt skal tillade mig at henvise til, at jeg andensteds har anført grunde for den antagelse, at stendomkirken i Slesvig var ikke lidet ældre end den i Ribe og særlig ældre end Harald Hårdrades hærtog, på hvilket den udplyndredes, men ikke blev ødelagt**). Hvad vi i alle tilfælde kan gå ud fra som ubestridelig godtgjort ved denne forekomst af den vulkanske tras fra Eifel som bygningsemne, er en handelsforbindelse mellem Slesvig og Vesterhavslandene.

---

*) Trap: Hertugdømmet Slesvig, ss. 193 f, 200. 255. 271. 285. 244. 541. 547. 555. 557 f. Jensen, Kirchliche Statistik s. 1052 f.

**) Den nordiske kirkes grundlæggelse, s. 777 f,

Når stadsretten altså sætter en vis told for hvert vognlæs, som fra byen føres til Huglstad ved Spangebæk (Rejdå), så må dette vel forstås i henhold til den efterretning i en sønderjydsk årbog, at kong Sven i året 1151 lod danske ledingsskibe trække over land fra Slien til Huglstad (og derfra ad vandløbet til Ejderen); her var nemlig vandvejens yderste endepunkt*).

Denne levende forbindelse med Vesterlandene var som bekendt ældgammel, den møder os i vore tidligste historiske minder med kong Haralds sejlads op ad Rhinen 826; den omtales i »Ansgars levned« som en almindelig handelsvej med Durstad som midpunkt; den vedligeholdes ikke blot i vikingetiden, men bliver en daglig befærdet route med støttepunkter i de danske kolonier; endnu i Adams tid siges de Danske at gøre fordring på en del af Frisland som deres retmæssige arv (I. 17). I det frihedsbrev, som kejser Henrik V. i året 1122 gav staden Utrecht, stadfæster han med hensyn til tolden dens »antiqua consvetudo«, og deriblandt følgende: »Dani, cum mercandi causa introierint civitatem, de capite suo singuli, qui magistri dicuntur navium (styremænd) 4 denarios dent«**). —

Valdemar den stores og hans sønners mangfoldige hærtog mod Venderne og Esterne tilvejebragte endelig den sikkerhed på Østersøen, som havde været så hårdt savnet i største delen af det 12. århundrede. Handelen tog da et fornyet opsving, men den søgte ikke mere sine gamle ud-

*) Scr. I 162: Sveno cum tota expeditione Danorum venit Sleswic et adductis inde navibus per terras usqve Huchlstieth, prædictum castrum Mildeborgh obsedit —. Sml. Saxo p. 689: Ex qva (classe) nonnullas naves Slesvici subductas ad Eidoram usqve solo tenus pertrahendas curavit —. Sl. stadsret k. 30: Pro quolibet plaustro eunte Huhlstath 4 denarios. Om stedets beliggenhed på Lille Danevirkes bymark i nærheden af Lille Rejde se Staatsbürg Mg. VI 369 f.

**) Waitz, Verfassungsgeschichte, Urkunden s. 28 f. (efter original).

gangspunkter; med Vendernes undertvingelse fra landsiden var atter den skillevæg, som i århundreder havde været skudt ind imellem Tyskerne og Østersøen, falden, og Lybek, Wismar og Rostock blev mellemled mellem syd og nord, medens forhen Slien havde været den alfare vej for Nordens og Østens frembringelser. Vistnok kunde den ældre tids omsætning ikke på langt nær sammenlignes med den, Hansestæderne med deres store hjælpekilder og beundringsværdige energi fik bragt til veje; men det var dog noget langt mere at være midpunkt i det små end næsten ørkesløs tilskuer i det store; indeklemt mellem Flensborg og Kiel sygnede Slesvig hen, og dersom det ikke samtidig var bleven midpunkt for et selvstændigt hertugdømme, vilde det sikkert i fuldeste mål være bleven, hvad Saxe med sin rhetoriske overdrivelse kalder det: tenuis angustusque vicus.

Som det fremgår af Saxes henførelse af tilbagegangen til den russiske flådes plyndring 1156, mærkedes den alt i kong Valdemars første år, da hans og Henrik Løves forenede hærtog mod Venderne begyndte og da samtidig de saxiske lande i Lybek fik en længe savnet havnestad mod øst. Alligevel var Slesvig endnu i Valdemarernes dage en betydelig stad; selv om én eller to slægtaldre kan knække velstanden, så vil dens tydelige levninger dog endnu kunne spores i alle forhold. Således drog kongen i året 1181 efter mødet med kejseren i Lybek til Slesvig for her at holde sin datters bryllup, og 1218 valgte Valdemar II samme by til højtideligholdelsen af sin søns kroning og den samling af verdslige og kirkelige stormænd, som i den anledning mødtes ved hoffet.

Den senere tiltagende tilbagegang fremgår især af sognekirkernes indskrænkning til det halve antal; i året 1347 fandtes der kun fire, 1196 endnu mindst syv.

Her støder vi imidlertid på Dr. Hasses kritik af et faktum, som hidtil med god føje har været ansét for uom-

tvisteligt, og det bliver nødvendigt at fæste opmærksomheden på dens enkelte led.

Vi kan fuldstændig slutte os til det ene: at staden i året 1347 kun havde fire sognekirker; det fremgår nemlig tydeligt af det hos Dr. H. anførte diplom, som nævner sognepræsterne ved St. Peder, St. Drotten, St. Marie og St. Nikolaj kirker som rectores ecclesiarum Slesvicensium (s. 17). Derimod turde det være næsten ufatteligt for enhver læser uden forudfattede meninger, hvorledes samme forfatter kan overse det tvingende bevis for tilværelsen af mindst syv sognekirker, som findes i Knud VI's brev af 1196. Her opregnes nemlig Mikkelsklostrets ejendomme, således at først Mikkelskirken med dens tilliggende af møller og jord nævnes, dernæst fortsættes således:

»areas omnes, quas in civitate habetis, in parochia st. Olavi 16 areas, in p. st. Petri 8, in p. st. Clementis 5 areas, in p. st. Jacobi 3, in p. st. Trinitatis unam aream, in p. st. Nicolaj unam aream, juxta civitatem duas partes ville, que dicitur Scocby, Clensby totam cum pertinentiis suis, Husaby totam etc«. (Scr. 7, 323). Dette er hidtil bleven forstået således, at de syv sogne nærmere specificerede udtrykket areæ omnes in civitate, men Dr. H. gør indsigelse herimod. »Es heben sich sämmtliche Schwierigkeiten (d. e. vanskelighederne ved at blive af med de 7 sogne i Slesvig), sobald in der Weise interpunctirt wird, dass hinter: in civitate habetis — ein Punkt tritt und ebenso vor juxta civitatem. Dann wird jegliche Beziehung zwischen civitas und parrochiæ wegfällig. Die areæ der Parochien sind nicht mehr als eine Specificirung der areæ omnes, quas in civitate habetis zu fassen und man darf die sieben Kirchspiele im Bereich der ganzen Schleswiger Diöcese suchen. Mit den Worten: juxta civitatem beginnt von der Stadt anhebend die Aufzählung der Besitzungen südlich der Schlei.

Es scheint, dass mit der Zeit die Bezeichnung nach den Kirchspielheiligen durch die Namen der Ortschaften verdrängt

ist. Für die Beantwortung der hier sich erhebenden Fragen bieten der Liber censualis episcopi Slesvicensis und das Registrum capituli Slesvicensis neben den Urkunden ein reiches Material. Die bisherigen namentlich Jensens Arbeiten können nur mit Vorsicht benutzt werden.» (Side 17). Hvor skal man her begynde og hvor skal man ende? Tænker forfatteren sig en modsætning mellem landet nord og landet syd for Slien? det er ikke muligt, thi de nævnte landsbyer ligger spredte over hele landet. Kender forfatteren ikke den danske måde at betegne jordegods efter byer, og kun efter byer og bol, aldrig efter landsbysogne, endnu mindre efter sognekirkens helgen? Véd forfatteren ikke, at areæ betegner købstadgrunde og kun det, i modsætning til jordegods?*) Tror forfatteren, at det er en tilstrækkelig betegnelse af en ejendom, at den ligger etsteds i et Mariesogn? eller hvorfra har han denne indskrænkning til Slesvig stift? — Det hele er vildt. Vi ser af dette brev, at Slesvig 1196 havde mindst syv sogne; der er ingen udvej.

II. Kong Svens privilegier.

Vi vil altså gå ud fra, at Slesvig virkelig i det 12. århundrede, særlig i dettes første halvdel, var en blomstrende og folkerig købstad, med forbindelser i øst og vest, såvel som i syd og nord, med et selvstændigt og velhavende borgerskab. Denne stad holdt trofast med Erik Emun mod Nils og Mågens, senere med hans søn Sven mod Knud Mågenssøn. Der er altså intet i de historiske kendsgerninger, som i nogen måde mistænkeliggør stadsrettens tradition om visse friheder og gaver, som byen skulde have modtaget af denne konge Sven; tværtimod må man snarere sige, at den passer fortrinlig ind i, hvad vi ellers véd om hin tids

*) Waitz, Deutsche Reichsverfassung I 355. 375. III 389 f. 405 f., osv.

forhold. Når altså Dr. Hasse trods dette vil kuldkaste denne tradition som usandfærdig — (de tyske lærde nøjes desværre ikke med at forudsætte fejltagelser og misforståelser, det er strax bevidste forvanskninger og usandfærdige tilsnigelser), — så skylder han os tilvisse fyldestgørende grunde og en omhyggelig redegørelse for alle sagens mindste omstændigheder, hvis han da ellers sætter pris på at overbevise og at indføre en ny opfattelse i vor historie.

Grundbetragtningen for Dr. H. er, som alt antydet, denne, at al selvstændig købstadsudvikling i Danmark har sit udspring fra Hansestæderne; han fører intet bevis for denne påstand, men går ud fra, at den må være in confesso. For at nævne et enkelt exempel skal her anføres, hvad der s. 106 siges om møntretten:

»Für das zwölfte Jahrhundert ist Münzrecht einer Stadt, wo es diese selber nicht gab, eine absolute Unmöglichkeit und zumal für Dänemark.»

Denne grundbetragtning er en fejltagelse, som hævner sig på hvert punkt i hans bevisførelse og fører forfatteren til de forunderligste konsekvenser. Ligesom det er en kendsgerning, at Slesvig var en betydelig stad før Lybek kom op, således er det en ikke mindre uomtvistelig kendsgerning, at der før Lybeks tid andensteds gaves et rigt udviklet købstadsliv, med hvilket Slesvig stod i forbindelse. Det var i Flandern, den danske Vesterhavshandels gamle midpunkt, i det 12. og 13. århundrede et af verdenshandelens tyngdepunkter, og her vil vi genfinde alle de privilegier, som kong Sven siges at have tildelt Slesvig, forsåvidt som de ikke finder deres fuldstændige forklaring i vore egne nationale retssædvaner. At datere vor ældste stadsforfatning fra tiden efter Lybeks opkomst for at aflede den fra denne stad, er det samme som om man vilde henføre Holberg til slutningen af forrige århundrede, fordi det danske åndsliv, hvis grundlægger han er, formentlig skulde have sit udspring fra det tyske.

Vi vender os først til lovens kapitel 31, som i alle henseender danner midpunktet for disse undersøgelser. Den lyder efter håndskriftet fra år 1317 — (det er Dr. Hasses fortjeneste at have fundet denne bestemte henførelse) —, når de enkelte led udskilles fra hverandre, således:

»Sciendum est præterea, Dominum Suenonem regem ad petitionem attaui ipsius bone memorie regis Erici gratis concessisse octoginta marcas huiusmodi et quatuor petitiones Slesvicensium admisisse.

Quarum prima hec est, ut mardurinam pellem regi non reddant.

Secunda est, vt argentum ciuitatis in Slesvicensium sit potestate et arbitrio, quale debeat esse, hoc tamen pacto vt plus solido cupri de vna marca nequeat comburi.

Tercia est, cum rex nouam monetam iusserit fieri, ciues tantum debent regi offerre quantum confert monetarius, postea ipsi fieri faciant monetam secundum velle regis, et sint prouidi inspectores ne aliqua falsitas in nummis fiat.

Quarta petitio est, vt ciues potestatem semel recipiendi vel secum ducendi Sleswyk habeant quoslibet mercatores. Postea vero consulto domino rege, si nolit eis pacem concedere, redeant tamen in eadem pace qua venerunt, et denuo non veniant absque licentia et pace regia.«*)

Vi vil altså først henvende opmærksomheden på de 80 mark, som blev eftergivne staden. Dr. H. siger derom:

»Dass unter dem König Suen, Suen Grathe verstanden sein soll, kann an sich nicht zweifelhaft sein. Darauf weis't deutlich die Erwähnung eines König Erich als seines Urahns. — Und freilich: Im Grunde ist auch nicht Suen, sondern sein attavus Erich der Wohlthäter, denn er legt die Fürsprache ein. — Aus solcher Tradition mag die in Wahrheit unverständliche Erzählung des Stadtrechts, dass Suen auf Bitten seines Urahns die vier petitiones gewährt

*) P. G. Thorsen, De sønderjydske stadsretter, s. 11.

habe, entstanden sein. Denn wer will eine Zeit, wo ein Urgrossvater und sein Urenkel zugleich Dänische Könige waren, als historisch nehmen und wo ist sie nachweisbar?» (S. 108—9).

Hvorfor bliver den kritiske forfatter her pludselig så hyperlojal overfor textens ordlyd? Erik Ejegod var ikke Svens attavus, men avus, det er dog allerede et afslag. Men hvorfor skal man overhoved om lovens koncipist forudsætte, først at han var usandfærdig, dernæst at han var dum? Det er jo aldeles evident, at texten på dette som så mange andre steder er unøjagtig, afskriveren har nok kunnet læse sin original, men han har ikke forstået dens indhold på alle punkter, og han har forandret læsemåder i strid med hvad vi kender andensteds fra. Man kunde her tænke sig, at der var faldet en linje ud, så der oprindelig efter ad petitionem havde stået civium, og endvidere før attaui: autoritate eller lignende, så meningen var, at kong Sven heri havde fulgt sin farfars exempel. Det er tilmed aldeles ikke nødvendigt eller rimeligt at henføre dette til andet end eftergivelsen af de 80 mark.*)

Men den nærmest liggende rettelse er dog vistnok denne, at antage »ad petitionem« for en vilkårlig skriverrettelse for »a petitione«, hvorved meningen fuldstændig forandres: »kong Sven eftergav fuldstændig de 80 mark af den skat, som hans farfar salig kong Erik havde pålagt.« Petitio er nemlig et af de almindeligste udtryk for en extraskat, eftersom den »søges« af skattetageren og indrømmes af yderen; det svarer til det danske gavestød (gjafstuth, vingift), det tyske »bede«, »bitte« o. l.

Modsat forholder det sig med de fire »petitiones Slesvicensium«, som kong Sven siges at have tilstået; her er petitio en vedtægt, som har været genstand for bymændenes »bøn«. I denne betydning bruges ordet f. ex. i frisiske lovbøger

*) Således i min oversættelse: »Valdemar Sejr« (1879), s. 181.

om de enkelte bestemmelser (ellers »kest«, »keure« *)). — Dr. H. bemærker i almindelighed om dem: »Aus den Verhältnissen des dreizehnten Jahrhundert heraus betrachtet treten die quatuor petitiones Slesvicensium in die richtige Beleuchtung.« (S. 108).

Den første bøn gjaldt fritagelsen for det »mårskind«, som bymændene skulde yde kongen. Dr. Hasse har selv ydet et værdifuldt bidrag til løsningen af dette spørgsmål ved at sammenstille de to efterretninger hos Adam af Bremen, der øjensynligt netop forklarer hvad det her drejer sig om. Hos denne forfatter siges nemlig Slesvig at stå i handelsforbindelse med netop de samme egne, der betegnes som midpunkt for handelen med kostbart pelsværk, en vare, hvis overhåndtagende brug Adam i stærke udtryk beklager. (S. 105. Adam 4, 1. 18.) Det er klart at Slesvig ganske særligt har været omsætningsstedet for den nordiske skindhandel, derpå tyder både forbindelserne med det høje nord og med Østersøens østlige kyst. Kong Ælfred havde to hjemmelsmænd fra Norden, som begge talte om deres søfarter til Hedeby, Ottar var dragen derned fra Helgeland ved Finnegrænsen, og Ulfsten var sejlet derfra til Weichselegnen. Og fra en langt senere tid ser vi spor af det samme; blandt de få fremmede som stadsretten nævner, er også Islændinger, og i Knytlinga findes der en fortælling om farmanden Vidgavt fra Samland, der gæstede Knud Lavard i Slesvig og som gave for vinterleje gav ham 40 særke gråskind, »men i hver særk var 5 timmer, og 40 skind i hvert timmer.« Hertugen lod denne gave gå videre til kejseren.**)

Her må da, som også Dr. H. har gjort, jævnføres en anden bestemmelse i stadsretten. I det følgende kapitel (32) nævnes nemlig blandt mindre ydelser også den at stadens skindere skal give en mark penge årlig eller 1000 skind

*) Hettema, Het Fivelingsoër Landregt, s. 6 ff. Sml. Skånske kirkelov: þættæ ær ræt þæn ær sattær var — æfter bøn aldra Skaninga.

**) Stadsret k. 29. Knytlinga k. 87. 88. 90.

(altså 5 særke), når kongen holder hof i Slesvig: »Pellifices vero (tenentur regi quolibet anno) vnam marcam denariorum, vel regi, cum tenuerit curiam in ciuitate, tenentur mille pelles«.

Denne ydelse må forstås i lighed med andre lignende, som er underkastede en skiftende størrelse. Således opkrævedes der årlig en afgift for fritagelse for leding med en mark sølv af hvert havnelag, medens der hvert fjerde år måtte gøres »udgærdsleding«, som selvfølgelig løb op til meget mere. Det samme var tilfældet med forskellige gæsteripræstationer, som kun ydedes, når kongen kom personlig tilstede*). Skindernes dobbelte afgift er af selvsamme natur. Når kongen kommer til byen for at holde »hof« (»Danehof«), skal der ydes tusende skind, han har da brug for dem til sin hird eller som gaver til de forsamlede; i de andre år gives der kun en mark penge.

Dr. Hasse er tilbøjelig til at antage, at de to efterretninger står imod hinanden, at eftergivelsen af »mårskindet« fra kong Svens side modsiges af den på stadsrettens tid ydede afgift. Om dette punkt kan der dog neppe haves nogen bestemt mening. Muligvis har afgiften forhen havt en større udstrækning — (de 1000 skind er jo kun 1/8 af hvad Vidgavt forærer Knud Lavard for en vinters gæstfrihed og efter overenskomsten om kongernes løsladelse 1225 værk til 10 ridderdragter); — men det er jo også muligt at afgiften, efterat have været afskaffet, igen er bleven pålagt, ligesom mønten og møntretten igen er gået tabt. Hele kapitlet indeholder jo nærmest en historisk beretning; de friheder kong Sven gav staden, var tildels igen gået tabte, den efterfølgende regeringsperiode var ikke heldig for hans minde; men de var ikke glemte og de var fremdeles genstand for bymændenes stille ønsker og vistnok mere end éngang tillige for deres »bønner«. Andre tider gav imidlertid andre begunstigelser; i året 1272 fritog kong Erik by-

*) Joh. Steenstrup, Studier til jordebogen, s. 198. 162.

mændene for at betale arnegæld, 14 år efter skænkede hertug Valdemar dem desuden bygælden på 40 mark, arvkøb, torvgæld og told. Det gik op og ned for stæderne som for kirken; i de urolige tider bortgav kronen sin ret, når så kongemagten samledes på en stærk hånd, tog den sine gaver tilbage. Det ses af talrige tegn at kong Valdemar den store strax i begyndelsen af sin regeringstid foretog en reduktion til fordel for kronen; vore efterretninger om landets indre styrelse er for fattige til i det enkelte at følge denne bevægelse, vi må nøjes med at respektere de kilder som hist og her er levnede os. At stadsretten altså i dette tilfælde opfører begge dele, skindydelsen og dens eftergivelse af kong Sven, — forudsat at det er den samme ting der her tales om, — kan have sit aldeles tilsvarende i de virkelige forhold; ydelsen kan være krævet eller dog være bleven opfattet som kongens ret, hver gang der holdtes hof, og den kan være bleven eftergivet eller nedsat i de enkelte tilfælde, afløst i penge eller ydet in natura, alt efter omstændighederne. Men der kan også være tale om to helt forskellige ting.

Eftergivelsen af tidligere pålagt skat og afgift var selvfølgelig jævnlig genstand for kongers og andre høvdingers nådesbevisninger og trænger for savidt ikke til nogen nærmere redegørelse eller jævnførelse. Da vi imidlertid i det følgende vil komme til at henvise til det frihedsbrev, som hertug Vilhelm af Normandiet i året 1127 gav staden St. Omer, da han efter Karl den Danskes drab var bleven greve af Flandern, et af de få fra en så tidlig tid tiloversblevne, så skal alt her et par tilsvarende, om end mere omfattende bestemmelser fremdrages. Det hedder nemlig her i kap. 9: »Omnes qui infra murum Sancti Audomari habitant et deinceps sunt habitaturi, liberos a cavagio, hoc est a capitali censu, et de advocationibus constituo«. Og i kap. 13: »Et sicut meliores et liberiores Burgenses Flandriæ ab omni consuetudine liberos deinceps esse volo; nullum scoth,

nullam taliam, nullam pecuniæ suæ petitionem ab eis requiro.»*) — Heraf ses at Flanderns stæder i det hele nød store forrettigheder alt i en så tidlig tid, og her har vi da forbilledet for hvad Slesvig efter fattig lejlighed stræbte hen imod.

Kong Svens anden og tredje frihedsgave vedkom »stadens selv« og mønten. Der siges at staden selv har ret til at bestemme sit selvs godhed indenfor et vist spillerum, og der indrømmes den en slags forkøbsret på udmøntningen for kongen. Som vi alt har set benegter Dr. Hasse på det bestemteste muligheden af denne efterretnings rigtighed: »Für das zwölfte Jahrhundert ist Münzrecht einer Stadt — eine absolute Unmöglichkeit und zumal für Dänemark.«

Ikke desmindre hedder det i frihedsbrevet for St. Omer, kap. 14: »Monetam meam in Sancto Audomaro, unde per annum 30 libras habebam et quidquid in ea habere debeo, ad restaurationem damnorum suorum et gildæ suæ sustentamentum constituo. Ipsi vero burgenses monetam per totam vitam meam stabilem et bonam, unde villa sua melioretur, stabiliant.«

Men allerede året efter mistede staden denne ret tilligemed den greve, som havde givet den; landets nye herre, grev Theoderik af Elsas, stadfæstede vel i det hele stadens friheder, men tog mønten tilbage: »Monetam, quam burgenses Sancti Audomari habuerant, comiti liberam reddiderunt eo quod eos benignius tractaret, et lagas suas eis libentius ratas teneret —«. (kap. 1.)

Det vil herefter ses, hvorlidt Dr. Hasses indvendinger har at betyde: »Die zweite petitio ist das einzige Zeugniss dafür, dass die Stadt Schleswig Münzrecht besessen hat, das einzige zugleich dafür, dass in Dänemark das Münzregal

*) L. A. Warnkönig, Flandrische Staats- u. Rechtsgeschichte. I Tillæg p. 28. Waitz, D. Reichsverfassung III 403 .ff

einer Stadt verliehen sei. — Wäre es nun von König Suen verliehen worden, — so musste die Stadt wenigstens in der zweiten Hälfte des zwölften Jahrhunderts im Besitz des Münzrechts gewesen sein. Wir wissen das gerade Gegentheil.« —

Da der hverken fra Slesvig eller andre danske stæder er bevaret mønter, som disse stæder selv har ladet slå*), lader der sig intet slutte af denne omstændighed, dersom vi må indrømme stadsrettens vidnesbyrd sin gyldighed. Også Ribe og Roskilde kan f. ex. have havt en vis møntret, skønt ingen kilde melder noget derom; det er nærmest en rent tilfældig underretning, vi får fra Slesvig. Og det kan jo være gået Slesvig og andre stæder som det gik St. Omer, at den betydningsfulde gave er bleven tagen tilbage af vedkomende givers efterfølger.

Men først turde det dog være på sit sted at undersøge, hvad det er for en møntret, som i denne petitio tilstås Sles vig. Der siges, »ut argentum civitatis in Slesvicensium sit potestate et arbitrio, quale debeat esse«; men herved kan der ikke tænkes på det vi kalder udmøntning (altså af penninge, den eneste mønt man dengang kendte); talen drejer sig meget mere om det umøntede sølv, der brugtes i større omsætninger og toges efter vægt. Svens benådning er altså slet ingen møntret, men går ud på at overlade til staden selv at råde for, hvad vi nærmest vilde kalde dens »prøvesølv«.

Og denne ret holdes endvidere indenfor visse grænser: »plus solido cupri de una marca nequeat comburi«. »Der Feingehalt der Münze wird bestimmt, siger Dr. H. i den anledning (s. 106.); im 13. Jahrhundert war das Silber durchgängig 15 löthig, hiernach soll es nicht geringer als 14 löthig sein, und die gleiche Anordnung findet sich: uno lothone minus valente, — pura preter lotonem —, in den

*) Steenstrup, Studier 223.

Vergleichen über die Freilassung Waldemar des Zweiten und seiner Söhne 1225 und 1230.«

Den videre udvikling heraf, som ender med at ansé stykket i stadsretten for en agitation for bedre mønt midt i det 13. århundrede, kan vi spare os, thi forfatteren er alt her, som enhver dansk læser strax vil se, på vildspor. Den danske solidus var ikke nogen lybsk solidus og altså heller ikke lig et lod; kong Svens betingelse for sølvets godhed holder sig til danske betegnelser: en ørtug kobber på en mark sølv, d. e. 1/24. Når sølvet altså i Valdemar II's tid gik ned til at tåle 1/16 kobber uden dog at tabe retten til at hedde rent sølv, så tyder hint efter forfatterens theori på en ældre tid. I alle tilfælde er det noget andet og har intet med møntklagerne efter Valdemarernes dage at gøre; især eftersom der slet ikke er tale om mønt, men om sølv.

I »petitio tertia« er der derimod tale om en virkelig udmøntning af penge; modsætningen følger allerede med nødvendighed deraf at danske penge som bekendt i Valdemarernes tid kun havde 1/3 af deres nominelle værdi i forhold til umøntet sølv. Dr. H. har slet ikke fået øje på denne modsætning mellem de to petitioner og siger derfor meget lakonisk: »Mit der zweiten petitio fällt die dritte« (s. 107), hvad der jo ikke er synderligt overbevisende, efterat det har vist sig, at den anden ingenlunde er falden.

Tankegangen i den ret, der her tilstås bymændene i Slesvig, har sit sidestykke i en anden national vedtægt. »Når kongen påbyder udmøntningen af ny mønt, så skal bymændene kunne overtage den for det samme, som møntmesteren vil give;« de skal da mønte som kongen vil have det og våge over at der ikke begås falsk. Svarende hertil hedder det i Jydske lov (III 5), at bønderne skal lade ledingsskibet bygge af styremanden, for den pris, som de selv enes om at anvende derpå; vil han ikke gøre det for den pris, kan de selv lade det bygge, »dog må de ej gøre ham forkøb med en mark eller to«. Tanken er her den selvsamme, skønt

parterne er såre forskellige. Det er en ret, styremanden har, at udføre skibsbygningen, men for at han ikke skal misbruge den til at skaffe sig for stor fordel, har den sin modvægt i bøndernes ret til selv at overtage bygningen for den budte pris. Således har også bymændene ret til at udføre kongens møntning, men for at de ikke skal forfalde til optrækkerier, sættes de vilkår, møntmesteren plejer at gå ind på, som norm. — Det fremgår altså heraf, at de to petitioner m. h. t. stadens sølv og mønt er aldeles uangribelige fra det stade, Dr. Hasse har valgt, og aldeles intet har at gøre med Lybek og det 13. århundrede.

Den fjerde bøn vedkommer de fremmedes lejde. Dr. Hasses bemærkninger hertil er i det væsenlige følgende (side 107):

»Noch war keinesweges der Schleswiger Markt durch Privilegien allen Ausländern eröffnet, noch keinesweges alle zum laghkøp zugelassen. Dass die Ausdehnung der Befreiung begehrt ward, war natürlich und doch hielt sich dies Anliegen noch in bescheidenen Gränzen: semel recipiendi vel secum ducendi quoslibet mercatores, auch ohne dass Königs Friede und Geleit ausdrücklich gewährt sei, und: redeant tamen in eadem pace qua venerunt Das ist dieselbe Anschauung aus welcher die Geleitsbriefe securum et fidelem conductum gewähren: veniendi, morandi et redeundi.«

Forfatteren sigter herved til en tidligere udtalelse, side 75: »In Einklang mit den Verhältnissen eines geringen, eben erst sich entwickelnden Verkehrs steht es, dass noch nicht einmal auf die sämtlichen in Schleswig verkehrenden Fremden der laghkøp ausgedehnt ist, sondern im Æbletofter Manuskript nur genannt sind: hospites de ducatu Saxonie, de Frysonia, de Hyslandia, de Burgundeholm et aliundi. — — Die Zulassung der Ausländer zum laghkøp allgemein zu machen, allen das königliche Geleit zu öffnen, kann den Schleswiger Kaufleuten für ihren Handel nur erwünscht gewesen sein. Den ersten Geleitsbrief erwarb beispielsweise

Lübeck 1250, Bremen 1265. Auch hier spiegeln sich die Verhältnisse der Mitte des 13. Jahrhunderts wieder.»

Skulde det være muligt at forstå det nævnte kapitel i stadretten som her foreslået? Der siges at lag skal købes af alle gifte bymænd og alle gæster (der står nemlig »omnes« foran det af forf. citerede »hospites«); der opregnes så et par smukt lydende exempler fra det yderste nord, fra det fjerne øst, og fra syd og vest, og så tilføjes der »og andensteds fra«. Bornholmerne er Danske, de andre fremmede, men for Slesvig er de alle gæster, d. e. udenbys. Sml. Flensborg stadsret k. 11: »Bymen thær fød ær hær i by — all gæst ie hvathæn the kummæ.«*)

Det vil altsä ses at der i stadsretten intet somhelst antydes om byens snævre forbindelser, tværtimod. Fordringen på frit lejde er ganske vist beskeden i sit omfang, men dette gør, at den aldeles intet har at gøre med Lybek og det 13. århundrede. Kong Sven giver en ret for Slesvig bymænd, Lybek erhverver en ret for de fremmede. I henhold til stadens frihedsbrev kunde den lybske borger gæste danske havne og stæder med kongens lejde; i henhold til Svens privilegium kunde bymanden i Slesvig modtage hvem han vilde modtage som sin gæsteven, og det endda kun én gang, så faldt sagen tilbage til kongen. Det er en aldeles national retsbestemmelse, som ikke har det fjerneste at gøre med Hansestædernes privilegier.

Forholdet til de fremmede havde alt forud for Sven Grades tid sin indholdrige historie i Danmark. Det er som bekendt en af hovedankerne mod kong Knud (den hellige), at han tog sig af de fremmede og opstillede den tanke, at hver sagesløs fremmed skulde være fredhellig her i landet. Således siger Ælnoth (k. 14): »advenas et ûndecunque advenientes, nec alicui unquam hactenus obnoxios, incolarum pares jure et æqvitate decernere, quod licet Danis invisum

*) Sml. iøvrigt mine Bidrag til Nordens historie s. 52.

et incommodum, Deo ut arbitramur haud admodum fuit contrarium.«*)

Det er heller ikke den ubetingede »Freizügigkeit«, som kong Sven bevilger, han giver kun sikkerhed for, at hver fremmed, som har en gæsteven der er bymand i Slesvig, frit skal kunne komme dèr til staden med lovhjemlet sikkerhed for, at han i værste tilfælde igen vil kunne forlade landet uden men. Det ældre forhold er jo bekendt nok af sagaerne; den fremmede kommer til kongens gård eller en åben havn i bevidstheden om at ingen vil have noget at tale på ham og han opnår da kongens fred. Men det kan også træffe, at han finder sin personlige fjende i kongens følge, at han sigtes for en forbrydelse, som han får tilhold om at rense sig for, før det tillades ham at forlade landet. Eller andre forhold gør, at kongen pludselig lægger forbud på alle de fremmedes affart, fordi han vil bruge deres skibe og gods, tilbageholder dem som gisler osv.; det er »forband«**). I henhold til disse nationale forhold må Svens privilegium opfattes; kongen vil se den fremmede hos sig (eller han skal fremstille sig for hans ombudsmand), det skal bl. a. konstateres at han, som Ælnoth siger, ikke er »alicui unquam hactenus obnoxius«, så får han kongens fred til fremdeles at færdes her i landet; viser det sig derimod, at han ikke fortjener det kongelige lejde, da er hans fred ude, men vel at mærke først efterat han er kommen bort; der kan ikke lægges forband på den, som har lejde af en bymand i Slesvig. Vi har et ret betegnende exempel på kong Svens tænkemåde i den henseende. Da han belejrede Mildeborg og gav besætningen fri bortfærd, viste det sig at hans faders drabsmand Sorte-Plog var imellem den; men kongen

*) Scr. r. D. III 352. Sml. p. 319. Den nordiske kirkes grundlæggelse s. 771.

**) Steenstrup, Studier, s. 259. Snorre, O. Tr., k. 88 osv.

lod ham drage bort i fred: »plus deditionis moribus quam ultionis aculeis debiturus.« (Saxo 691).

Vi går over til de andre kapitler i Slesvig stadsret, som påberåber sig kong Sven. I k. 74 hedder det: »Pratum quod dicitur regis posuit rex Sueno ad usum ciuium. Sed ante aduentum regis per dimidium mensem debet esse in bona custodia propter equos regis. Post discessum regis priori cedat usui.« Dr. Hasse har fortjenesten af med stor sandsynlighed at have eftervist uægtheden af det pågældende brev, som findes i Ulrich Petersens samlinger og er trykt i Thorsens udgave af stadsretterne; den vidtløftige bevisførelse er med rette sat i spidsen for bogen (s. 1—15). Men med brevet falder jo ingenlunde selve stadsrettens udsagn, der indeholder ligeså meget som hint. Dr. H. har herom kun ytret sin uforgribelige mening: »Aus Urkunden ist eine Verleihung nicht bekannt, und die Rückdatirung auf König Suen für den Rechtstitel der Stadt wenig vertrauenerweckend.« (s, 108). Imidlertid har overdragelsens måde sit tilsvarende i Sliens forhold, som vi senere nærmere vil komme tilbage til: »floden er kongens«, men bymændene har brugsretten. Endvidere har vi et sidestykke i Åbenrå, idet kong Valdemar gav denne stad græsningsret på ikke mindre end syv tilgrænsende bymarker, ja endog købte jord (»Kongskøb«) og gav den tilbage til sælgerne for at ordne denne sag for bymændene (Å. skrå k. 4. Thorsen s. 156). Og ikke mindre har denne gave sit sidestykke i St. Omer, idet denne by alt før 1127 har en lignende fægang: »Pasturam adjacentem villæ St. A. in nemori, quod dicitur Lo, et in paludibus et pratis et in Bruera et in Hongrecoltra, usibus eorum, excepta terra Lazarorum, concedo, sicut fuit tempore Roberti comitis Barbati.« (W. s. 29). At brugsretten af Kongsengen senere er bleven gjort byen stridig, har selvfølgelig intet at betyde.

Endelig er der lovens indledning og dens første bestemmelse: »Cujus (legis) auctor principaliter exstitit Sueno

rex Danorum. Qui inter ceteras ciuitatis libertates et remedia instituit et concessit,

vt si civis Slæswicensis incausaretur a rege vel a duce vel ab alio principe, nulla ei inferretur violentia, antequam ei locus prefigeretur et dies libere respondendi, nec ad alium locum esset compellendus causa purgandi se vel respondendi, nisi infra menia ciuitatis, licet causa opposita fuisset lese maiestatis.»

For at begynde med selve textens fortolkning, må der først gøres opmærksom på, at Dr. H. aldeles har misforstået dens slutningsbemærkning; han tager den stadig i modsat mening af den, loven udsiger. Således s. 55: »S. 1 setzt das crimen læse majestatis als gesetzlich definirten Begriff voraus. Es ist die einzige Ausnahme, in welcher ein Schleswiger Bürger ausserhalb der Mauern Schleswigs vor Gericht gezogen werden soll.« (Ligeså s. 37. 62. 81.) Det har netop den modsatte mening: »selv om det var drottensvig«, eller som Flensborg ret omskriver det: »tho at then sak giuæs ham af hærscops wrethæ« (k. 14). Hvad der dernæst siges om straffen for drottensvig og dennes »gesetzlich definirter Begriff« savner enhver hjemmel i lovens ord og hele vor ældre retsorden; der har aldrig været det øjeblik i et blot halv civiliseret folks tilværelse, at det har været uden lovregler for dette »begreb«.

Men vi skal henvende opmærksomheden på den betydningsfulde ret, som kongen her tilstår sine bymænd i Slesvig. Dr. H. synes ikke særlig at have skænket denne positive side af sagen sin opmærksomhed, skønt dette kapitel mere end noget andet måtte danne grundlaget for en kritik af kong Svens privilegier; thi et lovhjemlet værnething er stadens ypperste klenodje. Som sådant betragtedes det også i begyndelsen af det 12. århundrede i de flanderske stæder, og hertug Vilhelm lover derfor St. Omer at respektere det til det yderste. Det hedder i hans frihedsbrevs første kapitel:

»Primo quidem ut erga unumquemque hominem, pacem eis faciam et eos sicut homines meos sine malo ingenio manuteneam et defendam; rectumque judicium scabinorum erga unumquemque hominem, et erga me ipsum eis fieri concedam; ipsisque scabinis libertatem, qualem melius habent scabini terræ meæ, constituam.«

Og videre i kap. 3: »Si quis de jure christianitatis ab aliquo interpellatus fuerit, de villa St. A. alias pro justitia exequenda, non exeat. — Sic enim coram K. comite et episcopo Johanne statutum fuit.«

Ja året efter føjedes der følgende sætning til grev Theoderiks frihedsbrev: »Præfati barones insuper juraverunt, quod si comes burgenses St. A. extra consvetudines suas ejicere et sine judicio scabinorum tractare vellet, se a comite discessuros et cum eis remansuros, donec comes eis suas consvetudines integre restitueret et judicium scabinorum eos subire permitteret.«

Samme udelukkende værnething opnåede Speier af kejser Henrik V: »ut nullus civium nostrorum extra urbis ambitum advocati sui placitum cogatur requirere;« Strassburg af Lothar: »nullus eorum cujuslibet conditionis placitum aliquod quod vulgo thinch vocatur extra civitatem suam constitutum adeat« osv.*)

I overensstemmelse med den ret, som kong Sven således har tilsikret bymændene, bestemmer deres lovbog, at ingen af dem må tiltale sit bysbarn hvor de træffes i riget, før sagen har været rejst på bythinget (k. 56). Det er et mærkværdigt quid pro quo, når Dr. H. udleder denne bestemmelse af en overenskomst med Flensborg af året 1282, hvorved de to stæder bl. a bestemmer at deres borgere skal iagttage det samme i deres gensidige forhold. Det er som om man vilde gøre den almindelige postkonvention til kilde for de enkelte landes lovgivning om postbefordring, eller

*) Warnkönig, a. st. s. 27. 31 f. Waitz, a. st. III 391 ff. 403.

traktaten om forbryderes udlevering mellem forskellige lande til kilde for hvert enkelts straffelovgivning. Sådanne urimeligheder bliver ikke bedre ved at gentages tre gange (s. 36. 64. 90). —

Resultatet af disse undersøgelser er altså, at stadsrettens troværdighed i sin overlevering om kong Svens forhold til staden i fuldeste mål må fastholdes; intet af de syv punkter, som henføres til ham, indeholder det mindste mistænkeligt. Der er altså heller ikke fjerneste grund til at tvivle om de ords sandhed, som byloven bruger som indledning: at kong Sven var denne lovs første ophavsmand. Thi vel stammede stadens tilværelse som sådan fra en langt ældre tid, bythingets udskillelse fra heredet, bymændenes lag osv. var sikkert ældgamle institutioner, men det præg af selvstændighed, som Svens privilegier efter udlandets mønster gav samfundet indenfor stadens virker, havde dog hverken denne eller vistnok nogen anden dansk købstad før hans tid.

Dr. Hasse har dog sin egen forklaring af denne kong Sven, eller »die Erichs und Suenlegende«, som han kalder det. Den bør egenlig læses i hele sin sammenhæng, da den er meget morsom, men dens hovedled skal dog meddeles her.

Sven, siges der da, er Sven Grade og hans oldefader Erik Ejegod: »Dieser König E. ist klar gekennzeichnet als E. Ejegod, und will man hier von Absicht sprechen, vortrefflich ausgewählt, der Bruder und Nachfolger Knut des Heiligen, dessen Canonisation sein Werk war, der Vater Knut Lavards, steht er in der Mitte zwischen dem Heiligen des Königreiches und der Dynastie. Diese Rückbeziehung auf die Könige Erich und Suen ist erfolgt — wenn anders das gewonnene Resultat richtig ist — in den Jahren als wiederum ein König Erich, E. Plovpenning, in die Königsgruft zu Ringstedt gebettet ward, um alsbald als Wunderthäter zu erstehen und als Heiliger verehrt zu werden. — Niels ward in Schleswig erschlagen. Als das ein anderer König Erich erfuhr: Sleswic adiit et pro nefario sclere Slesvicenses donis

dotavit. So erzählt das chronicon Roskildense von Erich Emun. Es ist die einzige Nachricht, dass je ein König Erich sich den Schleswigern geneigt erwiesen habe. Emun aber ward gleichfalls mit eterna dignus memoria übersetzt, oder mit memorabilis, auch das klingt an das bone memorie des Stadtrechts an.

So verschwanden die Umrisse.» (S. 109—10).

Den lærde forfatter må nok sige det: so verschwanden die Umrisse!

Dette var kong Erik; men Sven? »Das Stadtrecht aber ist entstanden unter dem Einfluss des Verkehrs mit den Fremden, Gesetze ergingen für omnes civitatem visitantes, umfassten cives und adventitii. — — Und der Dänische Bürger selber war aus den alten Verbänden der Familie, des Dorfes, der Harde, herausgetreten, er entbehrte zunächst des Schutzes, den diese gewährt und fand erst einen Ersatz in den Neuordnungen des Stadtsrechts und der Gildevereinigung. — Gleich diesem waren auch die sich einfindenden hospites, einzelstehende Individuen; ob verheirathet daheim oder nicht, ob mächtiger oder geringer Sippe daheim angehörig, war in der Fremde gleichgültig, wo allein das wog, was die eigene Persönlichkeit vertrat. —

Damit ist das durchschlagende Moment gegeben für die Bestimmungen des Stadtrechts und ihre Schärfung des Landrechts. Sie hatten zu rechnen mit einem verwegenen, wilden und rohen Abentheuerthum, bereit in kühnem Spiel sein Leben an Gewinn und Reichthum zu wagen, so wenig aber auch ein anderes zu achten willig. Aleuare war die Deutsche Bezeichnung, eulop die Dänische, und eine andere swenæ, Burschen. — Ist es da ganz zufällig, dass auch das Schleswiger Stadtrecht von einem König Suen gegeben sein will, das Junggesellenrecht vom König Junggesell?« (s. 111 f.)

Her har vi da nøglen til hans tilnavn »Sveinn sviðandi«; der er tænkt på »Peber-Sven«.

III. Hovedpunkter i stadens forfatning.

1. Bylag. Lagkøb. Det vil neppe undre nogen at Dr. Hasse står temmelig hjælpeløs overfor så godt som alle enkelte punkter i stadens forfatning; de lybske privilegier slår ikke rigtig til og den nyere nordiske literatur er han ligeså lidt hjemme i som i den ældre ret.

Med hensyn til lagkøbet henviser han således til Joh. Steenstrup: Studier til kong Valdemars jordebog, der i det hele synes at have været hans hovedkilde til studiet af den danske middelalder: »Die zweite ausschlisslich in der Stadt erhobene Abgabe war der laghkop oder arfkøp (Vergl. zum Folgenden Steenstrup, — der A. D. Jørgensens Phantasien i. d. Aarbøger for nord. Oldkyndighed 1872 hinreichend widerlegt)« (side 67). Den lærde forfatter er ikke i sine studier nået til samme Arbøger for 1876; thi dèr vilde han formentlig have set, at mine fantasier heldig har overlevet den »hinreichende Widerlegung« (s. 60 ff.). Det vilde være tidsspildende og overflødigt her igen at komme tilbage til denne sag i hele sit omfang, sålænge ingen sagkyndig har taget til genmæle mod min dèr fremsatte påvisning af lagkøbets oprindelige betydning som en akt, hvorved der erhverves delagtighed i bylaget, d. e. borgerskab. Hvad Dr. H. fremsætter om indvandring i staden, om den ugiftes højere ret som vederlag for at hans arv tilfalder kongen osv., savner al hjemmel i lovens ordlyd og overhoved i hin tids samfundsforhold.

Andensteds tror jeg tilstrækkelig at have påvist en anden ytring af samme nordiske retsopfattelse, den kirkelige hovedtiende nemlig, ved hvilken det nye selvstændige menighedsmedlem køber sig del i kirkens store og sit kirkesogns snævre lag; her genfindes alle de samme momenter.*)

*) Den nordiske kirkes grundlæggelse s. 551 f. Tillæg 66 f.

Spørgsmålet om disse retsforhold er så vigtigt og tildels så vanskeligt, at det også i fremtiden vil være nødvendigt at vende tilbage til dem, og det bidrag, kand. Steenstrup på det anførte sted gav til denne undersøgelse ved at eftervise svaghederne i min hypotheses begrundelse, skal ingenlunde miskendes. Fortsatte efterforskninger har dog godtgjort, at den hypothes om bylagets oprindelige forhold, som jeg fra først af opstillede, i alle sine væsenlige træk må fastholdes, der manglede kun tilstrækkeligt materiale til på alle punkter at dokumentere dens enkelte led. Det var således vistnok en hovedanke, at jeg ikke havde kunnet føre bevis for den antagelse, at lagkøbet først kunde finde sted år og dag efter bosættelsen, og at optagelsen i laget var afhængig af dettes frivillige samtykke. Men forskellige analogier giver dog formentlig fyldestgørende bevis for denne antagelses rigtighed. Således selve stadsrettens bestemmelse om, at den fremmede først efter år og dags ophold i staden har laghævd på sin personlige frihed, d. e. kan hævde påstanden på, at han er fri, med tylvteréd (k. 77). Det må ansés for umuligt at man kunde give nogen borgerskab, som ikke var i dette tilfælde.*) Borgerskabets samtykke nævnes i Saxkøbing; i Flensborg er det gået over til rådet.**)

Endvidere ses det af domme, som er fældede i Flensborg endnu i begyndelsen af det 16. århundrede, at den som blev dømt til at betale sine tre mark for falske sigtelser, samtidig i år og dag mistede »ærlige mænds samfund«; han måtte efter den tids forløb henvende sig til byfogden for igen at

*) Deraf følger naturligvis ikke, at en notorisk træl ved år og dags ophold i staden erhvervede sin frihed, som Dr. H. mener (s. 80.) Sml. Fl. 16: weri sik mæth tølf men ieth vtæn han gien prøuæs mæth ræt skiel. — Det var derimod tilfældet i adskillige flanderske byer (Warnkönig II B. Urkunden p. 88. 159. 255).

**) Årbøger 1876, 62: ipsis villanis et eorum communitati per modum bylogh cum ipsorum voluntate associatus. Flensborg ret, 106.

optages af ham.*) Dette er altså et fornyet lagkøb efter lagbrud, således som det også finder sted ved hovedtienden. At det alt kendtes i ældre tid følger vel af sagens natur; noget tilsvarende forekommer i Haderslev stadsret, idet den bager som for forseelser ved sin bagning dømmes til at bøde sine tre mark, tillige får sin ovn revet ned og ikke må bage inden jævnling (k. 36). Men til denne frist for genoptagelsen må der vel have svaret en lignende for optagelsen.

Slesvig stadsrets kapitler 65—66 må ligeledes forstås herefter. Afskriften fra Æbeltoft har forandret »etiam« i første linje til »non tamen«, hvorved meningen er forstyrret; den ældre afskrift for Flensborg har her det rette (k. 77): »Si quis percusserit alium, etiam fratrem conjuratum — emendet 6 marchas« etc.: »Når nogen slår en anden (som også er lagbroder), — da bøder han sine 6 mark.« Det følgende giver den gifte, men ikke lagkøbte, bymand halv lod herimod; det er den vårdnedes lod på landet. Dr. H. har også her den modsatte forklaring (s. 88).

Et sidste og i og for sig afgørende bevis for at lagkøb er »borgerskab« indeholdes i Haderslev byret k. 11: — »efterat mand er et sind arfkøfft (lagkøbt), skal han rette sin rette arngield om midsummer, tu hion 13 penning og enløp sin penning.« Arnegælden eller midsommergælden er netop købstædernes, borgernes karakteristiske afgift, den er på en måde et fortsat lagkøb, det ydre tegn på borgerskabets forpligtelse og ret. Det vil herefter forstås, hvorfor Slesvig stadsret netop omhandler lagkøbet i samme kapitel som arnegælden (k. 29). Undladelsen af at svare arnegælden straffes strax første gang påtale sker, med tre mark, og dette gentages tre gange, indtil den højeste bøde, loven kender, ni mark. Efterat dette er fremsat beskrives lagkøbet.

---

*) Dipl. Flensb. II 12: he scholde beteren dre lodighe marck – vnde bliuen denne jar vnde dagh vthe framer lude gilde vnde laghe, vnde dar na vprichtunge wedder nemen van vnses g. h. vaget. (Ligeså s. 13. 16.)

Der kan vel ingen tvivl være om, at også i Slesvig »laget« har været ansét for »brudt« i slige tilfælde, selv om det første lagkøbs retsvirkning m. h. t. arven ikke har været påvirket deraf.

Endnu et andet kildested slutter sig hertil og belyser yderligere forholdet. Kong Valdemars jordebog opfører blandt indtægter af Vordingborg: »Redditus de ceruisia 7 marc. arg. Thelonium 7 m. arg. Torghørtygh 3 m. arg. Ingifte men 10 marc. arg. Studh 4 m. arg.« (s. 36). J. Steenstrup holder denne indtægt for lagkøb (Studier s. 141), idet han ved »indgifte« mænd tænker på mænd, som gifter sig ind i byen og samtidig giver lagkøb. Men da lagkøbet i de sønderjydske stæder kun er 4 ørtug og et par penninge (skriverpenge?), kan der vel neppe være tale om denne forklaring her; det vilde blive en årlig indgiftning af henved 200 mænd. Sprogligt kan det vel heller neppe lade sig gøre at forstå det anderledes end om mænd, som har givet indgift*), d. e. lagkøb og altså betaler midsommergæld; det er den, som for Vordingborg løber op til 10 mark sølv årlig.

Men alle disse bestemmelser gør det umuligt at blive af med den opfattelse af lagkøb, som Dr. H. henregner til mine fantasier.

2. Hetslaget. Forskelligt fra bylaget er lovens »summum convivium«, Jydske lovs og Flensborg rets »højeste lag«. Som jeg andensteds har eftervist tænker loven derved på noget relativt: det højeste lag, i hvilket den pågældende, som skal skaffe medédsmænd, selv er lagbroder (Arbøger 1872, 306 ff.); men der forudsættes altså at være eller at kunne være flere lag i en stad, og når altså en stadsret taler om et højeste lag er tilværelsen dermed godtgjort. Havde Dr. H. ikke så rask opgivet min første afhandling om »ed af højeste lag« som »hinreichend widerlegt«,

*) Sml. Flensborg stadsret k. 50: igift, k. 11: ingiald; den latinske text k. 38: ingelt edder arffkøb.

vilde han her have set et mærkeligt exempel (vistnok det eneste fra den tid) på et lag af fremmede ved siden af de indfødtes, nemlig i Roskilde. Her kom det 1158 til sammenstød i anledning af bispevalget, og Saxe siger: »Eadem etiam tempestate, dividua Roskildensis populi conjuratione, cum mutuis cædibus civitas exundaret, advenis partim cæsis, partim urbe ejectis, non contenta indigenarum sodalitas alienigenæ conjurationis partes protrivisse« etc. (p. 737): Bylaget (populi Roskildensis conjuratio) er delt i to: de indfødtes lag og de fremmedes lag.*) Disse snævrere samfund må i dette forhold ansés for højere end det almindelige, optagelse i et af dem forudsætter bylaget. Brødrene i de højere lag står i nærmere forhold til hinanden, det svarer til slægtskabet i de almindelige retsforhold; til ed af frænder på landet svarer efter Jydske lov i købinger ed af højeste lag. Et sådant højere lag fandtes der også i Slesvig, det er senere opnævnt efter sin helgen Knud hertug, men kaldes hvor det første gang forekommer kun »Hetslaget«, det frie løftes (hets), det valgte broderskabs lag.

Dr. Hasse har i høj grad taget forargelse af denne fortælling. »In schneidendem Widerspruch zu dem Gesammtresultat der bisherigen Untersuchungen stehen die Berichte der Chroniken,« hedder det s. 113. For os er det selvfølgelig mindre foruroligende, da dette »Gesammtresultat« har vist sig så skrøbeligt. Den pågældende krønike er den såkaldte »Chronica Danorum et præcipue Sialandiæ«, der giver en omstændelig fortælling om kong Nils's drab i Slesvig den 25. Juni 1134.**) Han advares for byens Hetslag,

*) Man lægge mærke til dette tegn på Roskildes betydning som stad; Tyskerne bosætter sig ikke i større mængde blandt os for ingenting. Samtidig udruster Roskilde et navnkundigt vikingesamfund. — Senere hæver København sig på dets bekostning.

**) Side 117 synes Dr. H. at forudsætte, at det var et sagn, som henførte kong Nils's drab (den endelige hævn over Knud

hvis medlemmer ikke vil lade deres dræbte broder ligge uhævnet; ja, siges der, Knud var endog deres oldermand og høvding (senior erat convivii illius et defensor). Nils ringeagter denne advarsel og falder for bymændenes hævn (Scr. II 611 f. Dr. H. s. 113). Til denne beretning føjer Dr. H. en række forklaringer, som ender med: »Der Bericht der Seeländischen Chronik entpuppt sich als Gildelegende« (s. 116). Hovedindvendingen er denne, at krøniken lader det være i overensstemmelse med lagets vedtægter at tage blodhævn; tanken »liv for liv« er først indkommen i stadens lovbog med hertug Valdemars forordning af året 1291: »Nicht den Stadtrechten, wohl aber den Gildeskraaen entspricht die Erzählung« (s. 115). Det synes dog ikke rimeligt at gildebrødrene spurgte stadsretten til råds, før de huggede kongen ned, i alle tilfælde vilde de derved være i en mærkelig uoverensstemmelse med de fleste andre mennesker; heller ikke efter forordningen af 1291 var det vistnok tilladt at hugge en konge ned på gaden. Men livet har så sin egen tankegang, og lagbrødre såvel som andre brødre kan have mangen en lov, som ikke er thinglæst. Dueller er som bekendt lovlig forbudte i vor tid, og dog skal de æreslove, som står i forbindelse med dem, endnu være i manges bevidsthed. Dersom den ærede forfatter vilde læse en islandsk saga og ved siden af Grågåsen, vilde denne dobbelthed snart træde ham lyslevende for øje.

Der er i virkeligheden slet intet i beretningen om kong Nils og Hetslaget, som gør den mistænkelig. »Skulde vi frygte de skindere og sudere!« spørger kong Nils. Det er som

Lavards mord) til denne dag, ligesom han andensteds (s. 109) siger om Erik Ejegod: »Wie eng sein Kultus (!) mit dem der Kanute in Verbindung gebracht ward, zeigt, dass man ihm denselben Todestag: 25. Juni beilegte.« Alt dette beror på »misforståelser«: Kong Knud blev dræbt d. 10. Juli og samme dag var broderen Eriks dødsdag; Knud hertug blev dræbt den 7. Jan. 1131, Nils d. 25. Juni 1134, og Knud altersat den 25. Juni 1170.

hørte vi herremændene drage i kamp mod de sællandske bønder med det udråb: »Kådkarlene er alle galne med køller« (fra 1256), eller vikingernes skjalde synge: »Odin er jarlenes gud, Thor ejer trællenes æt!« Det er overalt den samme tanke, høvdingernes ringeagtende hånsord om »idrætsmændene«; og hvad lå da nærmere foran Slesvigs porte end at minde om stadens skindhandel og lædersalg? — Skulde det ikke være naturligt at erindringen om denne bedrift holdt sig i lang tid i selve broderskabet, indtil den engang i det 13. århundrede, eller når det nu er sket, optegnedes? Slige traditioner plejer vi ikke at vrage, før der foreligger en antagelig grund.

3. Stadens firedeling. I lovens kap. 32 siges der at stadens fire oldermænd (seniores quatuor de civitate) skal have to mark hver gang der lyses ny mønt (de nova moneta). Efter J. Steenstrup antager Dr. H. at disse oldermænd er de samme som senere kaldes rådmænd (consules): »Jørgensen versucht (Arbøger 1872, 290 ff.) sie auf die 4 Fjerding der Stadt zu beziehen und aus ihnen eine Art Virtelsvorsteher zu machen. Das ist von Steenstrup S. 230 Anm. 1. hinreichend widerlegt worden« (s. 89).

Stadens firedeling fremgår af den nye stadsrets »fjerding«, hvor den ældre har »rækning«, ligesom af den opgivelse, at de tre fjerdedele af staden var kongelev, den fjerde hertugens. Det hedder i kap. 24, at bymand skal stå landsmand (ruricola) til rette på thinge: »si est de pecunia, exactor cum civibus in illo reækning manentibus ruricole extorqueat satisfactionem a conciue.« Den nye ret har i kap. 36: is dat van penninghen, so scal de voghet myt anderen medeborgeren, wan se in den fiarthing bliuen, manen van deme borghere dat deme büre nochafticheit beschee.«

Når de fire dele af byen kaldes rækninger, må der herved sikkert tænkes på det gamle reka erendi, udrette et ærende, eller rœkja, røgte en sag. Ordet er vistnok opbevaret lige til vore dage i de såkaldte Regningsmænd i

heredsfjerdingerne i Angel, skønt dette navn nu selvfølgelig sættes i forbindelse med det regnskab, de fører (det hed dog tidligere »register«). Da dette forhold i det hele turde være særdeles oplysende, hidsættes nogle korte uddrag af Husby hereds regnskaber, som de tilfældigvis er bevarede fra tiden lige efter krigen 1660 (se side 44 ff.). Det ses heraf at heredet er delt i fjerdinger (»trindter«, kredse), hver med sin regningsmand, sine sandemænd, og ved visse lejligheder udvalgte »deputerede«. Disse fordeler heredets udgifter, således som heredsfogden og regningsmændene gør rede for dem, enten efter den gamle guldvurdering på gårdene over hele heredet, eller efter plove, så hver fjerding udreder sin fjerdedel (sin »stræng«), skønt guldvurderingen og plovsætningen er noget forskellig. Skulde det være for dristigt at bringe de to ting i forbindelse med hinanden: rækninger i Slesvig, svarende til stadens fjerdinger, og regningsmænd i de fire heredsfjerdinger? Men hvorledes skal man så undgå det næste skridt: fire oldermænd i de fire fjerdinger?

Lad os se noget nærmere på Dr. Hasses argumenter. Flensborg ret af året 1284 indledes med disse ord: — »aldærmen oc rathmen oc ollæ bymæn i flænsborgh lotæ scriuæ thinnæ scra —« eller i oversættelse: »seniores, consules ceterique ciues ciuitatis flensburgh —«. Hertil føjer Dr. H. følgende bemærkning: »Die Zahl der Consules ist weder für Schleswig noch für Flensburg überliefert. Wahrscheinlich ist es eine und dieselbe Behörde und die Bezeichnung seniores nur allmählich durch die allgemein, auch in den Deutschen Städten übliche Benennung consules verdrängt worden. Man bemerke, dass sich die Bildung des Raths auch in diesen erst um die Mitte des 13. Jahrhunderts vollzieht« (s. 89 f.).

Men er det dog ikke betænkeligt at forudsætte, at »oldermænd og rådmænd« skulde være de samme personer, — hvorfor nævnes de da dobbelt? Bedre besked får vi hos den

tyske oversættelse: »Borgermesteren vnde Ratmannen vnde alle meynen borgere bynnen flensborch.« —

Det er heller ikke så, at antallet af rådmænd for Flensborgs vedkommende er ubekendt; stadsrettens kap. 104 siger: »Hwilk byman thær foghdæn kær yuær a thing, skiytær han sin skiæl for tølf rathmen, tha ma han ei lagh søkæs, fyr enn the gøræ ham antigh til ældær fra.« De 12 rådmænd var rådet, men de to af dem kaldes senere borgemestre, og da man udstedte den tyske oversættelse af stadsretten kunde man sikkert endnu af det danske folkesprog vide, at dette var de tidligere oldermænd*). Tingen er den at Flensborg vel ikke var delt i fire fjerdinger, men derimod indtil den nyeste tid i to halvdele: »Norden« (Marie sogn)' og »Sønden« (Nikolaj og Johannis sogne); hver af disse to dele valgte 6 rådmænd og af disse 6 var den ene altså oldermand; det er bekendt nok at stadig den ene borgemester boede i Norden, den anden i Sønden**). Når det endelig i stadsrettens kap. 124 hedder: »Aldær man af Knutz gild mæth frammærst rathmenz rath scul rathmen itakæ oc af sætte«, — så viser dette formentlig kun, at det var stående vedtægt, at gildets oldermand tillige var stadens, ikke som sådan, men fordi man valgte ham dertil, og at han da tillige ansås for at være den første i rang mellem de to, »stadens første borgemester«; hvad der siges i dette kap. er da ikke andet end den stadig senere fulgte regel, at rådet supplerer sig selv, og formodningerne om en usurpation af gildet falder bort.

Flensborgs tvedeling svarer til Slesvigs firedeling, de to oldermænd til de fire, det er heredstrindternes »regningsmænd«; rådmændene svarer til heredets sandemænd og deputerede.

---

*) (U. A. Lüders): Statutum der Stadt Flensburg, Register: Aeltermänner im Rath wurden nachher Bürgermeister genannt.

**) Sml. Zeitschrift f. Schl. Holst. Lauenb. Gesch. IV 77. Svarende hertil var de »24 mænd«, som alt nævnes 1489 (Fl. Dipl. I 670), delte i to lige hold, hvert med sin oldermand.

Dr. Hasse tror at kunne føre bevis for at stadens consules nærmest er kongelige (hertugelige) tillidsmænd; som bevis anføres at hertugen kalder dem »consules nostri« (s. 89). Men han siger jo også »cives nostri«? Han pålægger borgerne at adlyde deres anordninger, mener Dr. H. Men det gør han også i Flensborg, hvor rådet dog supplerer sig selv, og her tiltaler han dem under ét: »consules ceterique cives sui« (1321).

Det samme mener Dr. H. om seniores. »Auch nahm man an, dass sie von der Stadtgemeinde gewählt seien, doch ist davon nichts überliefert. Dass sie eine Art Besoldung aus der Münze der Stadt bezogen haben von zwei Mark spricht eher dagegen, denn die Münze war — keinesweges städtisch« (s. 89). Dette sidste står heller ikke i stadsretten (k. 32): »Seniores 4 de civitate tenentur habere duas marcas den. de nova moneta, sutores tenentur regi quolibet anno 3 marcas den.« etc.; det er en række ydelser fra bymændenes side, det her drejer sig om; oldermændene skal have to mark »af ny mønt«. Nærmere oplysning må søges andensteds. I Åbenrå skrå k. 6 siges: »Consules exigere debent et recipere denarios, dictos myntpenningh, de quibus dabunt aduocato octo marcas et non magis.« Endvidere ses det af forskellige lovstykker fra kong Abels og Kristoffers tid, at der skulde ydes en øre penge årlig af hver plov »for stadig mønt«. Dette forklarés nærmere af »Ribe Oldemoder«, som beretter at kong Valdemar anviste biskoppen af Ribe plovpenge af 3 sysler (og to stæder) i vederlag for den halve mønt; det har udentvivl netop været den halve plovskat af stiftet. Kongen og biskoppen hørte altså op med at drage fordel af udmøntningen mod at oppebære en plovpenge (solucio denariorum illorum, qui de aratris debentur pro fabrica); den skulde ydes af alle, adel og almue, læg og lærd, bymand og landsmand.*) Det er vel

*) O. Nielsen, Ribe oldemoder, s. 5, 8. Geheimearkivets årsberetning V 10. 14. (Sml. Steenstrups Studier s. 211. 246).

uimodsigeligt denne afgift, der i Åbenrå kaldes »møntpenge«; de 8 mark, som fogden skal have, vilde svare til 64 plove på landet, noget får vel rådet, og i matriklen står denne stad for 75 plove. Om nu de to mark, Slesvig oldermænd skal oppebære af »ny mønt«, ligeledes er en del af stadens møntpenge, som de opkrævede til stadens foged, eller om det snarere, som Steenstrup mener, er for et tilsyn med udmøntningen, får stå ved sit værd; i sidste tilfælde kan vi ikke bedømme de forhold, af hvilke det har udviklet sig. Men i intet tilfælde indeholdes der heri noget om oldermændenes forhold til kongen.

4. Slien og søretten. Stadsretten bringer fjorden i den nøjeste forbindelse med staden. I kap. 71 hedder det: »Piscatores libere habent piscari per totam Slyam, et in campo possunt extendere funes sagenarum ad siccandum sagenas« etc. Kap. 55: »Quicumque infra Slyam nauem fregerit, libere bona sua possideat quicquid de rebus suis saluare poterit.« Og af kap. 30 ses, at tolden betaltes på det sted, hvor man begyndte farten i Slien, for udgående ved Slesvig, for indgående ved Slesmynde. I kap. 68 siges: »flumen regis est.« — Det ældste aktstykke om stadens ret til fjorden er kong Kristjern I's såkaldte Slibrev (1480), i hvilket kongen gør vitterligt: — »dat als denn de Ersamen Borgermesteren etc. Unser Stadt Schleswigk, van Unsen zeligen Vorfahren, Hertoghen to S. tor Tydt wesende, begifftiget unde beprivilegeret sin myt der Vrigheit Unses Stromes unde Waters Schligh, des frigh ungehindert to erer Vischerygen, Kopenschop, Segelatien unde Neringe von der genömten Unser Stadt S. an, by beyden Syden des Landes, wenthe an dat gemeyne Meer effte solte See, enen Weke Sees buthen Schlyes Münde to gebruckende, sunder jennigerleye Hinderinghe effte Bewernisse« etc.*)

---

*) Corpus Statutorum Slesvic. II 52. »En weke sees« er selvfølgelig det danske »en uge søs«.

Med hensyn til de slutninger, som Dr. Hasse drager af bestemmelsen om skibbrud på Slien, gør han sig skyldig i samme fejltagelse som ved fortolkningen af lejdebestemmelserne; han jævnfører Lybeks privilegium af 1203, udstedt af kong Valdemar: »Superraddimus insuper conferentes, ut ubicumque intra regni nostri terminos, tam in Dacia quam in Slauia, siue intra siue extra portum qui Trauenemunde dicitur, ipsos naufragium pati contigerit, quicquid per se saluare poterant, quiete possideant —«. (Side 34). Mærkeligt nok ser Dr. H. slet ikke, at her er tale om to helt forskellige ting. Han finder tre trin i udviklingen af lovbestemmelserne om skibbrud, men lægger ikke mærke til, at Slesvig stadsret må ses fra et helt andet synspunkt. De lybske skibe far en vis ret i skibbrudstilfælde overalt i Danmark og Vendland, såvidt kong Valdemars vælde når, samme ret udenfor Travemünde som indenfor. På Slien derimod lovbeskyttes hvert skib, ligegyldigt hvor det hører hjemme (quicumque navem fregerit); det er en forret som kommer Slesvig tilgode, thi alle disse skibe søger dets havn, men den er begrænset til det farvand, som også i andre henseender er overladt staden til brug. Det svarer i så henseende til Lybeks forhold til Traveløbet ud til Travemünde. Hvor gammel denne lovbestemmelse er, kan derfor slet ikke afgøres, den må vist føres op til de ældste tider; St. Omers bymænd får 1127 følgende ret: »per totam terram Flandriæ eos liberos a sewerp facio« (k. 5); det er alt langt mere end Slesvig har.

Endnu en anden, ligeså uheldig opdagelse har Dr. Hasse gjort i Slesvig søret. Side 31 siger han om loven: »S. kennt die Sandmänner nur in einer Stelle, art 57: »Nauta qui pro potu vel alia negligentia nauem suam in portu dimiserit, tenentur nautæ eum expectare per diem et noctem. Si tunc non venerit flante vento recedant naute et ad quodlibet akkerhaald reddat IX solidos. Quicquid uero in uilla derelictum fuerit de rebus, vel quod majus est delictum, super

homicidio uel waaldtecht, debent sex veredici in propria villa diffinire.»

Weil die Handschrift dies in einen Paragraphen zusammengeworfen hat, ohne durch ein neues Paragraphenzeichen vor Quicquid anzudeuten, dass etwas völlig Neues beginne, so ist auch bislang gedankenlos interpretirt worden, dass hier die Sandmänner über Vergehen von Seeleuten urtheilen sollen (z. B. Paulsen II 218 f.). — Es wird des blossen Hinweises bedürfen, dass hier von ganz verschiedenen Dingen die Rede und die zweite Hälfte des Artikel 57 als selbständiger Paragraph auszuscheiden ist.» Ved at sammenligne hele dette parti af loven med det tilsvarende i Flensborg ret, vil det imidlertid vise sig, at den sidste del af kapitlet er senere indskud i en oprindelig helhed (Slesvig 57—62 = Flensborg latinske text 71—75, dansk 89—93), medens dette indskud selv ingenlunde, som Dr. H. mener, er lig Flensborg k. 14 (de violento raptu mulieris et abscissione membrorum et de homine interfecto et de oculo eruto debent octo veredici discernere veritatem). Lignende indskud på et andet sted i loven har jeg alt for lang tid siden påvist (Bidrag til Nordens historie i middelalderen, s. 51 f.). Men dette indskud refererer sig da selvfølgelig, som det altid forhen har været forudsat, til rettergang for søfolk. Dengang stadsretten affattedes, kendte man ikke sandemænd, de indførtes først ved kong Valdemars lovbog*); da de senere kom i brug, tor her som overalt, hvor denne lovbog vedtoges, at dømme i de noksom bekendte tilfælde, tilføjedes dette ikke i stadsretten på alle de steder, hvor det måtte

*) Dr. H. søger vel at gøre det sandsynligt, at stadsretten er yngre end Vald. II, men han anfører ikke et eneste antageligt bevis derfor; hvorledes det står til med dem, han henter af historien og byens forfatning, har vi her set. Stadsretten er efter hele sit indhold fra kong Valdemars tid, uden at vi nu vistnok kan komme tidsbestemmelsen synderlig nærmere. Sml. »Valdemar Sejr«, s. 178.

komme i betragtning; det er for så vidt en vilkårlighed, at man har tilføjet det i kap. 57; men en formel vilkårlighed kan jo have en bestemt historisk grund. At der imidlertid kun har været tænkt på søfolkenes ret fremgår tydeligt nok af formuleringen, der lægger al vægten på at det er sket »in villa«, at nemlig dommen da også skal fældes »in propria villa«. Det er i modsætning til den tidligere og senere omtale af søfolks forseelser »in via«, der afgøres efter skipperes ed (k. 54).

Efterskrift: En forkastet krønike.

Som man kunde vente indeholder Dr. Hasses bog adskillige partier, som vilde kunne samles under benævnelsen »Streichconcert«. Det vil af det foregående allerede kunne ses, hvorlangt forfatteren i den henseende er gået ud over det tilladeliges grænser. Til slutning skal her dog endnu et enkelt exempel fremdrages, da tavshed i slige forhold, som erfaringen viser, har sine misligheder.

Der skal da her ikke dvæles ved det lille brev, som Flensborg Knudsgildes skrå tilskriver kong Knud (VI), men som Dr. H. skånselsløst tager af dage (s. 97 f.). Alle har hidtil troet, at den beskyttelse, kongen lovede brødrene »såsom dem der os daglig tjene«, skulde sætte dem i klasse med hans hirdmænd; men her underrettes vi om, at den daglige tjeneste er den, som ydes den hellige Knud i daglig kirketjeneste, og at det altså må være ham, brevet falskelig skulde tilskrives! »Die drolligen Dänen!«

Det skal heller ikke videre forfølges, hvad forfatteren mener med sit ildevarslende »der sogenannte Sven Ågesen« (s. 98); thi det får vi vel tidlig nok at vide af ham selv.

Vi vil derimod, ligesom Dr. H. selv i sin bog, slutte med den motivering, der fører til forkastelsen af Robert af Elgins »Knud Lavards levned«; den er så karakteristisk (s. 117 ff. sml. s. 99). Som bekendt haves nu kun et uddrag

af denne krønike, skrevet med Hamsforts (rettere Vedels) hånd og trykt i Scr. r. D. IV 256—61. Dette uddrag indeholder imidlertid en række værdifulde oplysninger, som det ikke er uden betydning for hin tids historie at rense for enhver mistanke. Dr. H. kommer imidlertid til følgende resultat: »Für die Annahme, die Biographie des Robert Elgin sei gleichzeitig, bleibt kein Raum mehr. Davon hätte aber auch schon die einfache Beobachtung, dass Knut stetz als sanctus bezeichnet wird, Zeichen seinen Tod begleiteten und Wunder am Grabe folgen, abhalten sollen. Schon daraus ergäbe sich Abfassung nach der Heiligsprechung 1170. Die vita ist ein Produkt aus Gildekreisen, von geistlicher Hand zu Ringstedt. Der Verlust des vollständigen Textes lässt sich verschmerzen.«

Vi vil begynde med denne påstand om hertugens helligdom, der skulde henvise skriftet til tiden efter 1170. Kan man påstå sligt med noget kendskab til Nordens historie? Hvormange af vore helgener er overhoved bleven kanoniserede? Knud hertug toges som bekendt op af graven i 1146, efterat der i de 15 år siden hans død havde været delte meninger om hans helligdom; de to præster ved Fruekirken i Ringsted hørte netop til dem, som ikke vilde gå ind på den*).

Hvorfor henføres nu denne krønike til Ringsted? Jo, mener Dr. H., forfatteren fremhæver Ringsted på Slesvigs bekostning, det viser skinsyge. Det hedder nemlig simpelthen (i vort uddrag!): »Can. præficitur Slesvigæ«. Navnet Hedeby udledes af »hede«, »quasi villa deserta«, eller af et engelsk hetha i betydning havn: Havneby; begge forklaringer finder den tyske forfatter nedsættende. Ringsted derimod udleder krøniken af »ring«, fordi det ligger midt i Sælland; det skal hæve stedet. Efter danske forestillinger er det dog en stor fordel at være havnestad og ikke »ringstad« i den betydning; men i alle tilfælde siger Robert jo

*) G. Waitz, Lebensbeschr. Knut Lavards, Translatio, lectiones 3—5.

kun hvad der er sandt. Men der er mere; han siger at der i Ringsted holdes »placitum generale«, det er mistænkeligt: »ob unter dem dort stattfindenden placitum generale die Reichsversammlung der Dänen oder nicht vielmehr die Gildeversammlung der Knutsbrüder zu verstehen sei, ist vielleicht absichtlich zweifelhaft gelassen.« Hver begynder i fædrelandets historie véd, at placitum generale er Sællands landsthing og at denne bemærkning er den simpleste historiske sandhed.

Endnu grellere finder Dr. H. dog modsætningen mellem de to steder udtrykt i en anden vending. Kong Nils og hertug Knud havde byttet »ringe« som tegn på venskab og som amuletter, — »sed ubi vis hujus annuli, dum cæsus est Nicolaus Slesvigæ«? »Man merkt die Malice.«

Og hvilken malice gør Robert sig ikke skyldig i, ved i anledning af kong Nils's tronbestigelse at minde om Sven Estridsøns tronfølgelov, at den ældre broder altid skulde gå forud for den yngre: »Seine Thronfolge streitet gegen Suens Successionsgesetz, Nils hatte das Gesetz beschworen.« Hvori stred den egenlig mod hin lov; med andre ord, hvilken ældre broder blev tilsidesat? — Lad os altså foreløbig lade Robert stå. —

At Dr. Hasse ikke har havt øje for de mangfoldige ypperlige småtræk, som levningerne af denne krønike indeholder, viser noksom, hvorlidt han er fortrolig med vor historie; han er gået hen over den med en harefod og har sat et mærke hist og et her, han har vraget eller fremhævet hvad der passede til hans forudfattede meninger, uden sammenhæng og uden forståelse af nogen helhed. Hvormeget vi end må sætte pris på, at vor historie granskes af fremmede, kan dog neppe nogen dansk mand uden en vis bitterhed være vidne til, at man tror at kunne gøre det med så få omstændigheder, med så stor selvtillid og en så dybt rodfæstet, om end tildels ubevidst ringeagt for vor nationale udviklings selvstændighed.

Til side 35.

Af Husby hereds regnskab.

(1660—61).

Den 29. Novembris (1660) ist folgende rechnung in Husby auf vorgangene Citation der Rechensleute vnd Hardes Deputirten berechnet: . . . . Summa 96 Rth. 1 ℔ 4½ s.

Hiezu giebt Dollerup Trindt 21 Rth. 2 ℔ 8 s.
vndt iehdes von den dreyen 24 - 2 - 12 -

— — — — — — — — —
— — — — — — — — —

Diese Rechnungen seindt von Uns zu Endt benannten Sandleuten in Gegenwarth anderer Hardesleute richtig zugelegt, so wihr mit Unsern eigenen Händen bescheinigen.

(1662).

Den 27. Septembris haben die Hardesleute in versammelter Harde folgende Rechnung zugelegt: . . . . 196 Rth. 1 ℔ 2 s.
davon kombt iehder Trindt 49 Rth. 4 s. 6 d.

Den 29. Nov. ist folgende rechnung berechnet: 104 Rth. 2 ℔ 4 s.
Die Harden haben sich itzo verglichen dass diese art rechnungen nunmehr nach vollen Marken sollen bezahlt werden, kombt dannenhero diese 104 Rth. 2 ℔ 10 s. nach 971 ℔ auf iehde ℔ 5 s 3 d. thut . . . . 106 - 9 s. 9 d.

Den 12. Octobri ist alhier in Husbyharde wegen der gefehderten 1 Ton. Rocken vndt 1 Tonne Gersten Rechnung zugelegt vndt ist die Tonne Rocken vnd Gersten in der Glückstadt zu liefern bedungen vor 8½ Rth. benebst sieben Rth. Vnkosten belaufft sich nach 55 Pfl. 474½ Rth. — —

Hiein haben sich die Trindten verglichen den vierten theil ein iedher abzutragen —.

Den 21. Juny — hat iehder Trindt bewilliget 11 Rth. 12 s.

(1663).

Die Sandleute prætendiren nach altem Gebrauch wegen Ihre zu verschiedenen mahlen bey zugelegter Rechnung gehabte reyse vnd versäumnus erstattung, davor iehdem zugelegt 1 ℔ 8 s. . . . . 4 Rth.

— — — — — — — — —

Die Sandt- und Rechens- auch gewisse Persohnen aus iehdem Trindt theils zu anhörung der er-

gangenen ordren vnd zulegung der Rechnung,
darüber verunkostet . . . . 6 Rth. 1 ℳ 2 s.

— — — — — — —

Zu Husby haben die sämptliche versamelte Hardesleute
verzehrt . . . . 2 Rth.

(1666).
Dem Hrn. Hardesvogte wegen Ambtsrechnungen, weile
dieses Jahr zwei gehalten worden, nach alten Gebrauch 6 ℳ
Den achte Sandleuten auch nach alter Gewohnheit . . . 6 -
Die leute, so mit bey der ambtsrechnunge gewesen, als
zwey aus ieden trindt . . . . 8 -
Verunkostet das gantze Harde . . . . 4 -

Af heredstrindternes regnskaber.

Auzgaben in Husbytrindt von Anno 1660:
Den 11. Sept. belaufft sich die Rechnung vermuge des Herdesvogten
Buch 272 Rth. 4 s.
Hierzu hath Husbytrindt bezahlet . . . . 68 Rth.
selbiges trindt hat 20 Pflüge,
davon gehet ab: der Rechensmann mit 1 Pflug
(3 Pflüge abgebrannt)
bleiben also 16 Pflüge . . . . à Pfl. 4 - 12 s.

Langballi Trindt 1660:
Den 17. Sept. belaufft sich eine rechnung in Husbyharde,
dazu Langballj Trindt den 4ten strang gegeben;
das Trindt hatt 230 ℳken, hievon gehet des Rechens-
manns Pflug ab, ist 11 ℳken, bleiben noch 219 ℳk
die sollen bezahlen à ℳk 14 s. 11 d. thut . . . . . . 68 Rth.

Den 16. April (1661) hat Husbyharde vermuge
des Herdes Vogten Buch bezahlet 54 Rth. 2 ℳ 11 s.
Diesse summa ist nach marcken Berechnet vndt
stehet Husbytrindt vor 259 ℳ. Davon
gehet ab der Rechensmann 12 ℳ, bleiben 247 ℳ
die ℳ à 3 s. thut . . . . 15 Rth. 21 s.

Den 16. April (1661) hatt Langballi Trindt
bezahlt, wenn des Rechensmans Pflug abgehet
von 219 ℳken, von jeder ℳk 3 s. thut . . . 13 Rth. 33 s.

Im April Monat (1661) — kompt Dolderup trindt zu 41 ℳ. Auf vorgedachte 17 pfl, gerechnet jeder Pflug 2 ℳ 6 s. 6 d. . . . . 40 ℳ 14½ s.

Im Monat Januar (1662) Plugschatz hat Husby trindt gegeben . . . . 43 Rth.
selbige sein bezahlet von 18 Man à 2 Rth. 1 ℳ 2 s. 6 d.

Dito. Langballj trindt ist gesetzet auff 230 ℳken, aber davon geht itzt ab des Herdesvogts Pflug da er auff wohnt, ist 12½ ℳken, des Rechensmans auch, ist 11 ℳken, bleiben noch 206½ ℳken, die sollen bezahlen à ℳk — 10 s. thut . . . . 43 Rth. 1 s.

Dito. Dolderup trindt steht für 249 ℳ, hiervon geht ab — bleiben — 226½ ℳ à 10 s. thut . . . 141 ℳ 9 s.

1664:
Den 3. Februar ist eine Rechnung in Husbyharde zugelegt wegen des verflossenen Monats Januarschatzung so sich belaufft . . . . . . 114 Rth. 1 ℳ 8 s.
Vndt kommt auf jedweder ℳ wenn die Rechensleute — frey gerechnet werden à 6 s. thut in Husby trindt nach 247 ℳ, alsdan des Rechensmanns guth mit 12 ℳ in setzung stehet, abgehet . . . . 30 - 2 - 10 -

Dito. Langballj trindt hat — 230 ℳken.
hiervon gehet ab des Herdesvogten Pflug
oder ℳken 12½
des Rechensmann auch ist 11
bleiben noch 206½ ℳken, die sollen bezahlen à ℳk 6 s. thut . . . . 25 Rth. 2 ℳ 7 d.

Dito. Dolderup trindt steht für 249 ℳ; hierin gehet ab des rechensmanns 1 pfl. mit 11 ℳ bleiben 238 ℳ à 6 s. thut . . . . 89 ℳ 4 s.

Dito. Adelby trindt nach 233 ℳken à 6 s. thut 29 Rth. 6 s.
vndt weiln Adelby in der ansetzung stehet vor 245 ℳken, so ist in obiger Summa abgangen mein, als des Rechensmans gueth mit 12 ℳ. —

OM EN ETHNOLOGISK GAADE FRA OLDTIDEN.

AF F. SCHIERN.

I et af de Breve om Nordenskiölds Expedition, der fra denne bleve sendte til Danmark og her ere blevne offentliggjorte, omtales, hvorledes man søgte at faae Tiden til at gaae i de mange Dage, da Expeditionen fra den 28de September 1878 til den 18de Juli 1879 laa indefrossen ved Pynten Serdze Kamen. Der holdtes da om Vinteren hver Lørdag Aften ogsaa Foredrag, »snart over Naturvidenskaberne, snart over tidligere arktiske Reiser, over de første store Opdagelsesreiser i sydlige Farvande eller om Jordomseilinger«[1]. En uheldig Søreise i Hedenold, der for de Søfarende fik et høist æventyrligt Udfald, vilde ogsaa have kunnet afgive et passende Æmne for et af disse Foredrag, og den Interesse, der har fæstet sig til »Vegas« Seilads gjennem det nordlige Iishav, tør vel retfærdiggjøre, at netop nu en Beretning fra Oldtiden her fremdrages, om hvilken det er blevet bemærket, at den engang paa en vis Maade er bleven »af verdenshistorisk Betydning«[2], nemlig under de i det sextende Aarhundrede gjorte Forsøg paa i Norden at finde en kortere Vei til Indien, men som dog ikke findes berørt i nogen af de mange Afhandlinger, hvortil Nordenskiölds Expedition paa

---

[1]) Dagbladets Korrespondent i Dagbladet 1879, Nr. 250.

[2]) Ledebur, Blicke auf die Literatur des letzten Jahrzehnts zur Kenntniss Germaniens zwischen Rhein und Weser. Berlin. 1837. S. 76.

forskjellige Steder har givet Anledning. Den tilsigtede Beretning er overhoved i den nyere Tid kun sjeldent funden værdig til nogen Opmærksomhed, og er, hvor en saadan i Forbigaaende blev den til Deel, dog ikke bleven Gjenstand for en de givne Momenter ret i Agt tagende, saa vidt muligt indtrængende og omskuende Betragtning.

Den Beretning, hvorved der her skal dvæles, forekommer først hos den romerske Geograph Pomponius Mela. I hans under Keiser Claudius's Regjeringstid (41—54 efter Chr.) forfattede Geographi læses saaledes: »Angaaende Det, der er oven for den kaspiske Bugt, var der i nogen Tid Tvivl, om Oceanet ligeledes fandtes der, eller om kun Jorden, udsat for Kulden, her strakte sig uden Grændser og Ende. Det er imidlertid ikke blot Physikerne og Homer, der sige, at hele Jorden er omgiven med Hav, men ogsaa Cornelius Nepos, som er nyere og paalideligere, bekræfter det. Han angiver Quintus Metellus Celer som sin Hjemmelsmand derfor og siger, at denne har fortalt Følgende: »Da han som Proconsul bestyrede Gallien, gav Boiernes Konge ham nogle Indiere til Foræring; da han nu spurgte om, hvorledes de vare komne til disse Lande, fik han at vide, at de ved Stormenes Magt vare bortrevne fra de indiske Farvande, og at de, efter at have tilbagelagt de mellemliggende Havstrækninger, endelig vare fremkomne til Germaniens Kyster««. »Altsaa«, siger Mela, »findes Havet ogsaa hist, men hvad der ellers findes paa den Side, bliver hærdet ved den uafbrudte Kulde og ligger derfor øde«[1]). Han tilføier: »Ved

---

[1]) Ultra Caspium sinum quidnam esset, ambiguum aliquamdiu fuit, idemne oceanus, an tellus infesta frigoribus, sine ambitu ac sine fine projecta. Sed præter Physicos Homerumque, qui universum orbem mari circumfusum esse dixerunt, Cornelius Nepos, ut recentior, ita auctoritate certior; testem autem rei Quintum Metellum Celerem adjicit eumque ita retulisse commemorat: cum Galliæ pro consule præesset, Indos quosdam a rege Boiorum dono sibi datos; unde in eas terras deve-

de Kyster, jeg har omtalt som øde, ligge ogsaa nogle ligeledes øde Øer, som man uden særegne Navne kalder de skythiske»[1]), og han bemærker, at herfra eller »fra det skythiske Forbjerg»[2]) flyder Havet mod Øst.

Den samme Beretning træffes hos den kun lidet yngre Caius Plinius Secundus, der omkom ved Vesuvs Udbrud i Aaret 79, i den af ham forfattede Encyclopædi, som han kaldte Naturhistorie. Hvor han heri gjør gjældende, at Jorden i hele sin Udstrækning er havomflydt, som om den var omgiven af et Bælte, bemærker han, at man heller ikke behøver at godtgjøre dette med theoretiske Argumenter, men at allerede Erfaring lærer det[3]). I denne Henseende henvises til, hvorledes man paa den ene Side i Østen har det indiske Hav, og hvorledes derfra i samme Retning under Seleucus's og Antiochus's Regjering de Dele af Oceanet, som disse Konger efter sig have villet opkalde som det seleucidiske og det antiochiske Hav, ere blevne befarede af macedoniske Krigere, medens man paa den anden Side i Vest nu farer paa det atlantiske Hav, der skyller op mod Mauritaniens, Spaniens og Galliens Kyster. Som Vidnesbyrd om, at Havet her forlænges Syd paa, mindes om flere af Fortidens Traditioner, hvorefter Enkelte havde vidst at omseile hele Afrika, og med Hensyn til dets Udstrækning mod Nord anføres, at ikke blot Nordsøen for en stor Deel er bleven befaret, da den romerske Flaade under Augusts Regjering

nissent, requirendo cognosse, vi tempestatum ex Indicis æquoribus abreptos, emensisque quæ intererant, tandem in Germaniæ litora exiisse. Restat ergo pelagus; sed reliqua lateris ejusdem assiduo gelu durantur et ideo deserta sunt. Mela. III, 5.

1) Aliquot (insulæ) et illis oris quas desertas diximus æque desertæ adjacent, quas sine propriis nominibus Scythicas vocant. Mela. III, 6.

2) A Scythico promontorio. Mela. III, 7.

3) Est igitur in toto suo globo tellus medio ambitu præcincta circumfluo mari, nec argumentis hoc vestigandum, sed iam experimentis cognitum. Plin. Nat. Hist. II, 67.

omseilede Germanien lige indtil Cimbrernes Pynt, men at man ogsaa her endnu saa eller hørte Tale om et uhyre Hav, der strækker sig til Kanten af Skythien og de Egne, hvor Alt stivner af Iis[1]); om Havet her eller om det skythiske Ocean, der fra Nordsiden skyller op mod Asien, og hvis mod Øst gaaende Kyststrækning i Førstningen, fra »det skythiske Forbjerg« af, er ubeboelig paa Grund af Sneen[2]), gives derefter den Oplysning, at det har en østlig Forbindelse med det indiske Ocean i Syden, de forskjellige Navne ere kun Betegnelser for forskjellige Dele af det samme Ocean. I Overeensstemmelse med denne Betragtningsmaade hedder det da ogsaa: »Ligeledes fortæller Nepos med Hensyn til Løbet omkring Norden, at Quintus Metellus Celer, der blev Lucius Afranius's Collega i Consulatet, medens han endnu var Proconsul i Gallien, af Svevernes Konge fik til Foræring nogle Indiere, der havde villet omsætte Varer, men styrende bort fra Indien af Storme vare blevne revne bort indtil Germanien«[3]).

Hvad angaaer den Romer, der fik hine saakaldte Indiere som en Foræring overbragte til sig, frembyde de anførte Be-

[1]) Septentrionalis vero oceanus maiore ex parte navigatus est auspiciis divi Augusti, Germaniam classe circumvecta ad Cimbrorum promontorium et inde immenso mari prospecto aut fama cognito Scythicam ad plagam et humore nimio rigentia. Plin. Nat. Hist. II, 67. Hvorledes man var kommen til denne Erfaring, kan Plinius, der selv havde opholdt sig i de germanske Chaukers Land (Nat. Hist. XVI, 1.), maaskee nærmere have berørt i sit tabte, større Skrift om Germanerne, hvorom hans Søstersøn skriver: »Bellorum Germaniæ viginti (libros), quibus omnia, quæ cum Germanis gessimus bella, collegit«. C. Plinii Cæcilii Secundi Epistolæ. III, 5.

[2]) Inhabitabilis eius prima pars a Scythico promontorio ob nives. Plin. Nat. Hist, VI, 20.

[3]) Idem Nepos de septentrionali circuitu tradit Quinto Metello Celeri L. Afranii in consulatu collegæ sed tum Galliæ proconsuli Indos a rege Suevorum dono datos, qui ex India commercii caussa navigantes tempestatibus essent in Germaniam abrepti. Plin. Nat. Hist. II 67.

retninger ingen Vanskelighed. Det var en i den romerske Historie ikke ubekjendt Mand. Quintus Cæcilius Metellus Celer var en Fætter og en Svoger til Ciceros Fjende Publius Clodius, med en af hvis berygtede Søstre han var gift, men var selv med sine politiske Grundsætninger en Ven af Cicero og Optimaterne; det var Metellus, der efter Opdagelsen af den catilinariske Sammensværgelse som Prætor under Ciceros Consulat med tre Legioner tog en saadan Stilling ved Rubicon, at Catilina med Resten af sine Tilhængere maatte opgive Tanken om at undvige til Gallien og i Stedet derfor vendte sig mod den under Anførsel af Caius Antonius og Marcus Petreius forfølgende, fra Syd i Etrurien indrykkende Hær, mod hvilken de faldt i Træfningen ved Pistoja. Aaret efter bestyrede Metellus med Titel af Proconsul Provindsen Gallia cisalpina; det er altsaa i Aaret 62 før vor Tidsregning, at den Begivenhed indtraf, der her er Gjenstand for Betragtning. I Aaret 61 opnaaede Metellus med Lucius Afranius at vælges til Consul, men endte allerede i Aaret 59 sin korte Løbebane ved en pludselig Død i Rom, saa pludselig, at man troede paa Forgiftning[1]). Af hans Liv turde iøvrigt kun eet Punkt have Krav paa her endnu at berøres. Han havde selv nogen Tid været i Asien. Under Slutningen af den tredie mithridatiske Krig tjente han under Pompeius, der dengang endnu var gift med Mucia, Metellus's Søskendebarn, og havde saaledes efter Mithridates's Nederlag i Natslaget ved Euphrat deeltaget i den romerske Hærs Fremtrængen til tæt op imod Kaukasus og det kaspiske Hav, fra hvilket Hæren, da den tilsidst standsede, kun var fjernet ved en Afstand af tre Dagsmarscher[2]). Under dette saa vidt strakte Felttog, der senere i Middelalderen gav Anledning til Fortællingen i Snorra-Edda,

[1]) Drumann, Geschichte Roms in seinem Uebergange von der republikanischen zur monarchischen Verfassung. Koenigsberg. 1834—1844. II, 24—29.

[2]) Plut. Pompeius. c. 36.

at »da Pompeius, en Høvding over Romerne, hærjede i Østerleden, flygtede Odin bort fra Asien og hid til Norden«[1]), var den romerske Hær i Aaret 66 gaaet i Vinterkvarteer i tre adskilte Leire, og da Albanerne, et af de kaukasiske Bjergfolk, i December satte sig i Bevægelse i tre Afdelinger for pludselig paa een Gang at overfalde Leirene, hvorover Befalingen førtes af Pompeius, Lucius Flaccus og Metellus, kastede disse dem, hver for sig, tilbage, og Metellus vandt navnlig ved denne Leilighed Berømmelse som den, der havde afslaaet Angrebet af Albanernes Konge, Oroeses, der selv havde ledet Anfaldet paa den af ham befalede Leir[2]). Det er vel muligt, at ogsaa Metellus i disse Egne, saa nær ved det kaspiske Hav, der af Flere i Oldtiden betragtedes som en Bugt af det nordlige, i Forbindelse med det indiske staaende Ocean, kan have hørt Indien nævnes. Plinius fortæller nemlig efter Marcus Terentius Varro, at det dengang »under Pompeius's Anførsel var erfaret, at man fra Indien i syv Dage kunde komme til Baktrierne og til Floden Icarus, der flyder sammen med Oxus, og at naar man paa denne havde ført de indiske Varer til det kaspiske Hav og derfra op ad Floden Cyrus, saa behøvedes der kun fem Dagsreiser til Lands for at bringe dem til Phasisfloden og ad den til Pontus«[3]). Men ligesom der, hvor der tales om den indiske Handel til det kaspiske Hav og Pontus Euxinus, aldrig hos Grækerne eller Romerne meldes Noget om Hinduer som

---

1) Edda Snorra Sturlusonar, Formáli. K. 8.

2) Dio Cass. XXXVI, 37.

3) Adjicit idem (M. Varro) Pompeii ductu exploratum in Bactros VII diebus ex India perveniri ad Icarum flumen, quod in Oxum influat, et ex eo per Caspium in Cyrum subvectos, et V non amplius terreno itinere ad Phasim in Pontum Indicas posse devehi merces. Plin. Nat. Hist. VI, 19. Oxus er Floden Amu-Darja, der nu udmunder i Aralsøen, Cyrus er den ud i det kaspiske Hav løbende Flod Kur, og med Navnet Rion kaldes nu den sidstnævnte af de af Plinius anførte Floder, hvis gamle Navn kun er blevet bevaret som Betegnelse for de paa Flodens Øer i Oldtiden talrige Phasaner.

Karavanførere eller Kjøbmænd[1]), saaledes kan det vistnok heller ikke antages, at der for nogen af Pompeius's Ledsagere under Opholdet i de kaukasiske Egne skulde have været nogen Mulighed til at stifte Bekjendtskab med en samlet indisk Befolkning. Dette kunde dog have været Tilfældet, dersom der virkelig her skulde findes »gamle indiske Kolonier«, hvad Carl Ritter i et ældre Arbeide har søgt at gjøre gjældende[2]). Men Eet er, at der mellem de mange forskjellige Folkelevninger, der under Tidernes stormende Bevægelser, ligesom Skibbrudne efter Strandinger, have fæstet Fod ved Kaukasus, vel allerede i Oldtiden ogsaa kan findes særegne Grene af den indo-europæiske eller ariske Folkerace, et Andet her at ville tænke sig »Kolonier« af den egentlige indiske Folkestamme. For saa vidt Ritter til Støtte for sin Mening henviste til, hvorledes Herodot ligefrem omtaler Indiere (*Ἰνδοι*) som et Folk, der Vest for det kaspiske Hav støder op til den mæotiske Sø eller det nu saakaldte asovske Hav, og anfører dette Folks Landskab med Betegnelsen Indike (*Ἰνδική*), har man i Almindelighed mindet om, hvor ofte saadanne Navneligheder maae siges at være usikkre og ikke at vise sig træffende — som til Exempel Ligheden mellem den keltiske Folkestammes af Cæsar nævnte Veneti og Formen Venedi, hvorunder hos Plinius den slaviske eller vendiske Folkestamme for første Gang findes omtalt —, og i Særdeleshed kunnet fremhæve, at den af Ritter hævdede Læsemaade, skjønt den findes i alle Haandskrifter af Herodot, upaatvivlelig maa forkastes, idet det samme Folk ikke blot hos andre af Oldtidens Forfattere findes nævnt Sindiere (*Σινδοί*), men dette Navn for det heller ikke af Mela og

---

[1]) Ukert, Geographie der Griechen und Römer. Weimar. 1816—1846. III, 1, 92.

[2]) Carl Ritter, Die Vorhalle europäischer Völkergeschichten vor Herodotus. Eine Abhandlung zur Alterthumskunde. Berlin. 1820. S, 157—161.

Plinius forbigaaede Folk[1]) nu ogsaa er gjenfundet i Indskrifter, hvorved det viser sig som det ene rigtige[2]); da paa begge de Steder, hvor Haandskrifterne af Herodot have Ἰνδοί og Ἰνδική, det foregaaende Ord ender med et ς, bliver ogsaa Oprindelsen til den nu forkastede Læsemaade let forstaaelig[3]). Ved dennes Fjernelse bortfalder dog ikke den af Ritter fremhævede Navnelighed, for saa vidt Floden Indus, om hvilken Plinius siger, at den ogsaa kaldes Sindus[4]), i Virkeligheden nævntes Sindhu, men Sindhu, der hos den omboende Befolkning kun er Betegnelse for Vandløbet eller en Flod i Almindelighed[5]), har selvfølgelig under de ariske Stammers ældste Tider, hvor saa Meget af Ordforraadet var fælleds for dem, paa mere end eet Sted kunnet give Anledning til Dannelsen af tilsvarende Folke- og Stedsnavne, uden at der ved disse behøver at tænkes paa nogen Indvandring fra selve Indien. Om dettes Befolkning findes hos et Par af Oldtidens Forfattere, der dog ellers ere saa tilbøielige til i bekjendte Egne at finde Kolonier fra de fjerne og mere ubekjendte, netop fremhævet som karakteristisk, at *den* aldrig nogensinde har overskredet sine Grændser[6]), og den ene af disse Forfattere, Plinius, var dog, som bemærket, heller ikke ubekjendt med hine oven omtalte Sindieres Landskab. Den hele Identifikation af Sindiere og Indiere er kun et Sidestykke til den af J. Grimm saa høist uheldig

---

1) Sindones. Mela. I, 19. Civitas Sindica. Plin. VI, 5.

2) Raoul-Rochette, Antiquités grecques du Bosphore Cimmérien. Paris. 1822. p. 83.

3) Herod. IV, 28, 86

4) Indus, incolis Sindus appellatus. Plin. Nat. Hist. VI, 23.

5) Fick, Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen. Göttingen. 1870. S. 322.

6) *Πρὸς δὲ τούτοις μήτε ξενικὴν ἀποικίαν προςδέχεσθαι πώποτε. μήτε εἰς ἄλλο ἔθνος ἀπεσταλκέναι.* Diod. Sic. II, 38. Indi enim gentium prope soli numquam migravere finibus suis. Plin. Nat. Hist. VII, 21,

optagne Identifikation af Goter og Geter[1]) eller til en anden tydsk Forfatters Identifikation af den pyrenæiske Halvøes Iberer og Ibererne ved Kaukasus[2]). Endnu mindre end under Opholdet i de kaukasiske Egne kan der være Tanke om, at Metellus efter sin Tilbagekomst til Italien, og førend han overtog Bestyrelsen af Gallia cisalpina, skulde have lært virkelige Indiere at kjende ved Autopsi; de Gesandtskaber fra Indien, der omtales som sendte til den romerske Regjering, fandt først Sted i Keisertiden[3]). Derimod er der ingen Grund til at nære Tvivl om, at Metellus virkelig havde ladet det være sig magtpaaliggende at komme efter, fra hvilke Farvande hine hos Mela og Plinius saakaldte Indiere vare drevne ud af Coursen, maaskee derved ogsaa tilskyndet af en i noget større Grad hos Samtiden vakt Interesse for Geographien i Almindelighed[4]), men upaatvivlelig opfattende, hvad der derefter meddeeltes ham, i Overeensstemmelse med de meget taagede Forestillinger, som denne Samtid endnu

[1]) J. Grimm, Geschichte der deutschen Sprache. Leipzig 1848. I, 178—192.

[2]) Hoffmann, Die Iberer im Westen und Osten. Leipzig. 1838. S. 88—180.

[3]) Ritter, Die Erdkunde im Verhältniss zur Natur und zur Geschichte der Menschen. Berlin. 1822—1859. V, 488—490. Reinaud, Relations politiques de l'Empire Romain avec l'Asie orientale, i Journal Asiatique. Sixième Série. Tome I (Paris. 1863.), p. 93—234, 297—441. Beauvoir Priaulx, On the Indian Embassades to Rome from the Reign of Claudius to the death of Justinian, i The Journal of the Royal Asiatic Society. Vol. XIX (London. 1863.), p. 274—298. Vol. XX (London. 1863.), p. 269 - 312.

[4]) Tre Aar efter, at Metellus havde faaet hine saakaldte Indiere overbragte til sig, i det samme Aar 59, hvori han pludselig døde, skriver Cicero til Atticus: »De Geographia dabo operam, ut tibi satisfaciam, sed nihil certi polliceor. Magnum opus est» (Cic. ad Att. II, 4.). I de følgende Breve til Atticus taler han ogsaa oftere om sine geographiske Studier (II, 6. II, 7. II, 12.), og at det af ham forfattede geographiske Skrift i det Mindste endnu i det 5te Aarhundrede ei var gaaet tabt, kan sees af Priscian. (VI, 14.).

kun havde om det fjerne Østen[1]) og især under stor Overdrivelse om det indiske Oceans store Udstrækning. Han har vistnok ladet det være sig magtpaaliggende at lade de kongelige Sendebud, der havde overbragt ham de mærkelige Fremmede, fortælle, hvad de kunde oplyse om den Kyststrækning, hvor hine Fremmede endelig tilsidst vare bragte i Land i Germanien, om hvorledes de havde været udstyrede, eller om det Fartøis Indretning, hvormed de havde udholdt de store Storme og paa deres langstrakte Fart vare komne over de talløse Bølger. Selv vides den daværende Proconsul i Gallia cisalpina ikke at have været Forfatter, men det er maaskee af Metellus's egen Mund, at Cornelius Nepos, der selv hørte hjemme i Overitalien, har hørt den mærkelige Beretning, som han ikke undlod at optegne.

Medens vi, der efter Tabet af det Originalskrift, som meddeelte Cornelius Nepos's Beretning, kun ere henviste til det korte Referat hos Mela og Plinius, dog ere satte i Stand til med ønskelig Bestemthed at kjende den Romer, der fik de formeentlige Indiere overbragte til sig, gjælder dette ikke ligeledes med Hensyn til den Konge, der oversendte dem. I nyere Udgaver af Mela anføres han med et i den keltiske Folkestammes Historie berømt Navn som Konge over Boierne, der i det senere Germanien kjendes som de ældste Beboere af det Land, som Tydskerne til Minde om dem ere vedblevne at kalde Boioheim eller Böhmen, hvor de maatte ligge under for det indtrængende Sveverfolk[2]). Læsemaaden er dog ikke tilforladelig; Haandskrifterne af Mela vise Usikkerhed i Læsningen af Folkenavnet; flere af dem have saaledes den vistnok urigtige Læsemaade Boterne, ifølge andre modtog Metellus den ommeldte Gave ikke fra Boiernes, men Baeternes

---

[1]) Alexandri magni comites — scripserunt — Indiam tertiam partem esse terrarum omnium. Plin. Nat. Hist. VI, 21.

[2]) Strab. VII, 1. Senec. Medea. v. 713. Tac. Germ. c. 28, 42. Palacky, Geschichte von Böhmen. Prag. 1844 - 1860. I, 28.

Konge, hvilket vilde betyde de ved Nordsøen boende Batavers, da en af de romerske Indskrifter har disses Navn i denne Form[1]). I Modsætning til den vaklende Læsemaade i Haandskrifterne af Mela staaer den Sikkerhed, hvormed i alle Codices af Plinius hiin Konge nævnes som Svevernes Konge. Svevernavnet forekommer, som bekjendt, som den i den ældste Tid meest udbredte og blandt de germanske Folk selv brugte Fællesbetegnelse, hentet maaskee fra den eiendommelige Levemaade, hvorunder de oprindelig ikke vilde vide sig fast lænkede til et bestemt Stykke Land, men endnu havde bevaret deres tydeligst af Cæsar skildrede, ustadige eller omsvævende Liv[2]). Om Forholdene paa den Tid, da de endnu ikke heelt vare komne bort fra dette ustadige Liv, der ikke var reent nomadisk, men et Mellemstadium mellem Nomadernes og Agerdyrkernes Levemaade, gjælde Tacitus's Ord: »Sveverne besidde den større Deel af Germanien og ere adskilte i forskjellige Folk, der endnu have bevaret deres eiendommelige Navne, endskjønt man under Eet kalder dem Svever«[3]). Det er saaledes, at Tacitus nævner Østersøen som »det sveviske Hav«[4]), medens andre af ham omtalte Svever maae søges ved Nordsøen, nemlig efter det bekjendte Sted, hvor han berører, hvorledes en Afdeling Germaner, der gjorde Krigstjeneste hos Romerne i Britannien, efter at have ihjelslaaet deres romerske Befalingsmænd og bemægtiget sig tre Skibe, paa deres Flugt med disse strandede paa Svevernes og Frisernes Kyst. Da Sveverne her nævnes ved Siden af Friserne som de, der deel-

---

[1]) Isaaci Vossii Observationes ad Pomponium Melam de Situ Orbis. Hagæ Comitis. 1658. 4⁰. p. 249.

[2]) Zeuss, Die Deutschen und die Nachbarstämme. München. 1837. S. 55—56.

[3]) Maiorem enim Germaniæ partem obtinent, propriis adhuc nationibus nominibusque discreti, quamquam in communi Suevi vocentur. Tac. Germ. c. 38.

[4]) Dextro Suevici maris litore. Tac. Germ. c. 45.

toge i at tage de formeentlige Sørøvere til Fange[1]), tør disse Svever med Grund henføres til de nederlandske Kyster, som hvis Beboere man ogsaa langt senere i den samme Forbindelse kan finde baade Friser og Svever nævnte[2]); Cluverius har dog i sin Tid villet sætte dem paa Norges Kyster[3]) i Betragtning af, at ogsaa Scandinavien hos Tacitus viser sig henført til de sveviske Folks Omraade, idet han nemlig først efter at have omtalt Svearne (*Suiones*) med deres Sømagt og deres eiendommelige Skibe har den Bemærkning: »Her ender Svevien«[4]). Til de saa vidt naaende, med det sveviske Navn omtalte Strækninger, hvor Befolkningerne endnu ikke vare komne ud over et ældre Udviklingstrin og saaledes ogsaa allevegne skulle have været kjendelige paa en fra de andre Germaners forskjellig Maade, hvorpaa de bare Haaret[5]), henregnes ligeledes i den modsatte Retning, allerede i de tidligste Angivelser om Germanerne, omtrent de samme Egne, hvor efter saa mange Tidernes Omskiftelser den gamle Fællesbetegnelse endnu findes bevaret i Navnet Schwaben, ligesom de herfra udvandrede Kolonier i den nyere Tid ogsaa have givet Anledning til, at Tydskernes østlige Naboer nu gjøre en lignende udstrakt Brug af Betegnelsen Schwaber, som deres sydlige Naboer fordum gjorde af Betegnelsen Svever. Fra det gamle, sydlige Svevien stammede vel ogsaa nærmest den af Cæsar beseirede Ariovist. Thi vel anføres han ikke i Cæsars Commentarier ligefrem som Svevernes Konge, men i Almindelighed som »Ger-

---

1) Primum a Suevis, mox a Frisiis intercepti sunt. Tac. Agric. c. 28.

2) Frisiones et Suevi et barbari quique circa maris littora degentes. Vita S. Elegii, hos D'Achery, Specilegium. Parisiis. 1723, fol. II, 91.

3) Cluverius, Germaniæ antiquæ Libri III. Lugduni Batavorum. 1616. fol. p. 161.

4) Hic Sueviæ finis. Tac. Germ. c. 45.

5) Tac. Germ. c. 38.

manernes Konge»[1]), men af hans to Hustruer, der omkom paa Flugten efter hans Nederlag i Slaget ved Besançon, nævnes den ene netop som en Sveverinde, som han havde ført med sig fra Hjemmet[2]); fremdeles anføres blandt de adskilte germanske Folk, hvoraf hans Slagorden var dannet, Sveverne særlig som det afsluttende[3]), og endelig omtales det som en Grund for Cæsar til at fremskynde Slaget, at han havde erfaret, at en ny og talrig Hær af Svever var naaet frem til Rhinens Bred og her var i Færd med at søge en Overgang over Floden for at kunne forstærke Ariovists ældre Krigerskarer[4]). Under Forudsætning af, at paa de omtalte Steder Læsemaaden hos Plinius: «fra Svevernes Konge» *(a rege Suevorum)* tør foretrækkes, turde vel ogsaa Ariovist netop ansees for at have været denne Konge. Der kunde i det Mindste, siden han i Aaret 71 havde begyndt at føre Germanerne over paa den anden Side af Rhinen, i Betragtning af hele hans herværende Forhold til Gallierne ikke let tænkes nogen anden Sveverkonge, hvem det i større Grad maatte være magtpaaliggende at vinde Gunst hos Romerne, og lige over for Cæsar — der selv heller ikke leilighedsviis har forbigaaet, hvorledes en af de under ham tjenende Romere, Marcus Mettius, havde været Ariovists Gjæsteven[5]) — vedkjender Ariovist sig ogsaa udtrykkelig, at han tidligere ivrig havde bestræbt sig for at opnaae en saadan Gunst[6]). Den Foræring, som Romermagtens Repræsentant i Gallia cisalpina i Aaret 62 modtog fra den frem-

---

1) Rex Germanorum. Cæs. De bello Gallico. I, 31.
2) Duæ fuerunt Ariovisti uxores, una Sueva, quam domo secum duxerat. Cæs. De bello Gallico. I, 53.
3) Cæs. De bello Gallico. I, 51.
4) Si nova manus Suevorum cum veteribus copiis Ariovisti se conjunxissent Cæs. De bello Gallico. I, 37.
5) M. Mettium, qui hospitio Ariovisti utebatur. Cæs. De bello Gallico. I, 47.
6) Idque se ea spe petisse. Cæs. De bello Gallico. I, 44.

mede Konge, kunde da vel ogsaa være talt med blandt de Opmærksomheder, der tre Aar senere, i Aaret 59, fik deres Gjengjæld ved de Æresgaver[1]), som Ariovist dengang modtog, da han under Cæsars Consulat blev kaldet en Ven af Senatet og det romerske Folk[2]). Det har i alt Fald ikke for nogen svevisk Konge, der havde været stillet som Ariovist i Romernes Naboskab, kunnet falde vanskeligt at lade disse tilkomme enkelte fremmede Individer, der vare strandede paa Germaniens Kyster. Thi i de tretten Aar, der hengik, siden Ariovist havde sat sig fast i Gallien, og indtil han led Nederlaget ved Besançon, havde han stadigen modtaget Tilstrømning af nye Vaabenfæller fra den anden Side af Rhinen, saa at den første Styrke af femten Tusind, hvormed han i Aaret 71 var gaaet over Floden, tilsidst i Aaret 58 var stegen til et hundrede og tyve Tusinde. Blandt de ned til ham Søgende, der kunde have medtaget saadanne Fremmede, vidne nogle ved deres Navne kjendelig om, at han ogsaa har staaet i Forbindelse med Kystegnene i Norden. Endnu kun et Par Maaneder, førend han led Nederlaget mod Cæsar, hedder det saaledes, at han var bleven forstærket med fire og tyve Tusind *Harvder*[3]), og dette Folk kjendes som Cimbrernes Nabofolk; som saadant nævnes det allerede i det saakaldte Monumentum Ancyranum — eller i den af Keiser August selv forfattede, ved hans Død efterladte Udsigt over hans Livs vigtigste Begivenheder og Bedrifter, der som Indskrift ogsaa blev anbragt i det ham helligede Tempel i den nuværende Stad Angora[4]) — og derefter ligeledes blandt

---

[1]) Munera amplissime missa. Cæs. De bello Gallico. I, 43.

[2]) Cum in consulatu suo rex atque amicus a senatu appellatus esset. Cæs. De bello Gallico. I, 35.

[3]) Propterea quod paucis mensibus ante *Harudum* milia hominum XXIV ad eum venissent. Cæs. De bello Gallico. I, 31.

[4]) Cimbrique et *Charudes* et Semnones et ejusdem tractus alii Germanorum populi per legatos amicitiam meam et populi Romani petierunt. Cæsaris Augusti Index Rerum a se ge-

den cimbriske Halvøes Beboere i Claudius Ptolemæus's Geographi[1]). Af de to Brødre, der havde anført de nye til Rhinen allerede fremnaaede Sveverskarer, som dog kom for sildig til med Ariovist at deeltage i Kampen mod Romerne, kaldes ogsaa den ene hos Cæsar *Cimberius*[2]).

Endnu i den nyere Tid kan man træffe den Mening fremsat, at hine Fremmede, som Metellus fik sig overbragte som en kongelig Gave, havde været virkelige Hinduer. Carl Ritter, der allerede i det sindiske Folk ved Palus Mæotis vilde finde Indiere, har ogsaa allerede i det samme ældre Skrift meent, at nogle af dem herfra, følgende den senere bekjendte Flodvei op ad Dniepr og ned ad Düna, kunde have søgt hen til den ogsaa i Pontusegnene bekjendte Ravkyst ved Østersøen, hvor de igjen kunde have indskibet sig[3]); at der hos Mela eller hos Plinius ikke er Tale om vidtstrakte Flodseiladser i det Indre af Kontinentet, men kun om Farten paa stormfulde Have, er herved ikke taget i Betragtning. Ellers have de, der i den nyere Tid have skjænket de ommeldte Steder hos hine Forfattere nogen Opmærksomhed, været enige i, at der her kun kunde være Spørgsmaal om en Forvexling, idet ubekjendte, ikke før sete Fremmede vare

---

starum sive Monumentum Ancyranum. Restituit J. Franzius, commentario perpetuo instruxit A. W. Zumptius. Berolini. 1840. 4⁰. Tab. V, lin. 16—18. Ifølge Strabo (VII. 2.), der ogsaa omtaler den ommeldte Begivenhed, medbragte de cimbriske Sendebud som en Gave til August »deres helligste Kjedel« (*τὸν ἱερώτατον παρ' αὐτοῖς λέβητα*), og August forbød selv, at den romerske Hær, efter at den var naaet til Elben, maatte gaae over Floden og paa den anden Side af denne trænge høiere op.

1) *Ὑπὲρ μὲν τοὺς Σάξονας — ἀνατολικώτεροι δὲ, Χαροῦδες, πάντων δὲ ἀρκτικώτεροι, Κίμβροι.* Ptol. II, 10. Ed. F. G. Wilberg. Essendiæ. 1838—1844. 4⁰. p. 151.

2) Cæs. De bello Gallico. I, 37.

3) Carl Ritter, Die Vorhalle europäischer Völkergeschichten vor Herodotus. S. 182—184.

blevne antagne for at have hjemme i et fjernt Land, hvorom man kun nærede uklare Forestillinger, saaledes som da Zigeunerne siden, ved deres første Fremkomst i Europa, antoges at stamme fra Ægypten; efter denne Opfattelse, der har efterladt sig Spor i det engelske og spanske Sprogs Navne for Zigeunerne, *Gypsies* og *Gitanos*, anbefales i en Skrivelse af 3die Juli 1505 fra Kong Jacob den Fjerde af Skotland til hans Morbroder, Kong Hans af Danmark, Sverrig og Norge, en Trop til Skotland ankomne Zigeunere, der dengang var i Færd med herfra at seile over til Danmark, til Kong Hans's Omsorg med de Ord, at dennes Rige jo laa nærmere ved hines Hjemstavn Ægypten[1]). Hvo det har været, som paa lignende Maade fordum forvexledes med Indiere, kan betegnes som en ethnologisk Gaade, og Gaaden er vistnok ogsaa dunklere, end at den omhandlede Fart kan opklares fuldstændig. Dertil ere de givne Holdepunkter for faa. De tillade imidlertid med tilstrækkelig Sikkerhed at tilbagevise flere af de Løsninger, man har forsøgt.

Af disse skal her først anføres en Forklaring, der er bleven fremsat af Šafarik i hans Undersøgelser om den slaviske Folkestammes Oldtid og, som det lod sig vente, har fundet Bifald af andre slaviske Forfattere, saaledes af Wojciech Kętrzyński og af Isidor Szaraniewicz[2]). Efter denne Forklaring skulde den hele Fortælling kun beroe paa en

---

[1]) Skrivelse fra Kong Jacob den Fjerde til Kong Hans, dateret Linlithgow den 3die Juli 1505, i Aarsberetninger fra det kongelige Geheimearchiv. Udgivne af C. F. Wegener. Første Bind (Kjøbenhavn. 1852—1855.). S. 52—53.

[2]) Schafarik, Slawische Alterthümer. Deutsch von Mosig von Aehrenfeld, herausgegeben von H. Wuttke. Leipzig. 1843—1844. I, 112—115. Kętrzyński, Die Lygier. Ein Beitrag zur Urgeschichte der Westslawen und Germanen. Posen. 1868. S. 76—77. Szaraniewicz, Kritische Blicke in die Geschichte der Karpaten-Völker im Alterthum und im Mittelalter. Lemberg. 1871. S. 97.

sproglig Misforstaaelse, hvori Metellus havde gjort sig skyldig. *Vinder* eller *Vender* (oldnordisk *Vindr*) var det gamle Stammenavn, hvormed Slaverne pleiede at nævnes af deres vestlige Naboer i Germanien, og Metellus skal have forstaaet dette urigtig, som om man talte om Indiere. »Denne Vildfarelse«, siger Šafarik, »var saa meget undskyldeligere, som det er bekjendt, at Udtalen af Konsonanten V hos de gamle Germaner og Gallier lignede en bar Hiatus, ligesom denne Konsonant da ogsaa i mange Ord af de vestlige Sprog svarer til det græske og romerske H«. Ved denne Forklaringsmaade sætter man sig imidlertid ud over, at Østersøen, der af Tacitus kaldes det *sveviske* Hav, ikke førend henved halvtredie Aarhundrede senere hos Ptolemæus første Gang bliver nævnt som den *venediske* Bugt[1]); fra tydsk Side gjøres, som bekjendt, endog gjældende, at denne Betegnelse selv da endnu kun skal være brugt som en almindelig Antydning af, paa hvilket Strøg den slaviske Stamme fandtes, i den Forstand nemlig, at Venderne kun boede i Nærheden af denne Bugt af Havet, da selve Bredderne af Østersøen endnu vare optagne af andre Folk[2]). Men selv om man vil antage, at Vender allerede dengang, da Metellus levede, havde fundet Bolig paa noget Sted ved Østersøen, behøvedes der i alt Fald kun en ubetydelig Søreise for her at bringe dem til de omboende germanske Folk, hvorimod der hos Mela og Plinius er Tale om en ganske ualmindelig Fart over vidtstrakte Have, som de ubekjendte Fremmede havde maattet tilbagelægge, inden de endelig tilsidst — *tandem* — landede paa Germaniens Kyst, for ei at dvæle ved, at Venderne i ethvert Tilfælde Syd for Østersøen længe maae have været Germanernes Naboer og

---

[1]) *Οἵ τε Οὐενέδαι παρ' ὅλον τὸν Οὐενεδικὸν κόλπον.* Ptol. III, 5. Ed. F. G. Wilberg. Essendiæ. 1838—1844. 4°. p. 200.

[2]) Zeuss, Die Deutschen und die Nachbarstämme, München. 1837, S. 266.

efter alle Angivelserne om Kelternes, Germanernes og Slavernes lignende Udseende i de ældste Tider[1]) derfor ei heller for nogen Konge i Germanien kunde have været noget saa mærkeligt Phænomen, at de i en saadans Øine kunde synes egnede til som en stor Sjeldenhed at overlades Romerstatens Repræsentant i den consulariske Provinds.

Af de ommeldte Momenter, at de Fremmede kunde være af Interesse ved et afstikkende, i Italien ubekjendt Ydre, og at de maatte være komne langt borte fra til Germaniens Kyst, er det første allerede blevet fremhævet som et nødvendigt Hensyn af en af de ældre Fortolkere af Mela, som derfor paa sin Maade meente, at man maaskee kunde tænke paa det ved Germaniens Kyster nærliggende Britannien, hvis Indbyggere senere i Oldtiden vare bekjendte for at male sig med et Plantestofs mørke Farver — »*nec falso nomine Picti*«[2]). Flere, der ikke saaledes have kunnet ignorere det andet Hovedmoment, ere enten i den samme Retning gaaede saa vidt, at de have hentet de til Germaniens Kyst ankomne Fremmede lige fra Amerika, eller have antaget, at de med Indiere Forvexlede have været Afrikanere fra en af de fjernere Egne paa den anden Side af Gibraltarstrædet, der af en voldsom Sydvind vare blevne drevne op lige til Germanien[3]). Endnu i Aaret 1859 blev i et Møde af *La Société des Antiquaires de France* af Professor Emile Egger, Medlem af Institutet, den Mening

---

[1]) Sammenstillede i Udsigten over »die Körpergestalt der Nordvölker« hos Zeuss, Die Deutschen und die Nachbarstämme. S. 49—52.

[2]) Isaaci Vossii Observationes ad Pomponium Melam. p. 244—250.

[3]) C. Wytfliet, Descriptionis Ptolemaicæ Augmentum sive Occidentis Notitia. Lovanii. 1597. fol. p. 190. De mirandis Germaniæ antiquitatibus Sermones convivales Conradi Peutingeri. Argentorati. 1530. 4⁰. p. 4. Pelloutier, Dissertacion sur un Passage de Pomponius Mela, i Histoire de l'Academie Royale des Sciences et des Belles Lettres de Berlin. Année 1745. Berlin. 1746. 4⁰. p. 186.

fremsat, at de af Mela og Plinius som Indiere nævnte Fremmede skulde have været nogle Karaiber eller andre Individer af den amerikanske Race[1]), og denne Meningsyttring har endog havt til Følge, at man i den franske Katalog over de antike Bronzer i Museet i Louvre kan see en paa en stor antik Vase anbragt Figur, der udgives for at udvise den amerikanske Races Typus, uden videre Betænkelighed henført til de hos Mela og Plinius nævnte Fremmede[2]). Det synes næsten, som om man her momentant har tabt Besindelsen paa Grund af den bekjendte Maade, hvorpaa det indiske Navn, efter Opdagelsen af den nye Verdensdeel, er blevet overført paa denne, saa at dens Urbefolkning jo nu kaldes Indianere, Antillerne Vestindien eller en af de nordamerikanske Fristater Indiana. Men ubegribeligt er og bliver det dog, hvorledes man overhoved noget Øieblik har kunnet oversee, at der hos Mela og Plinius ikke er Tale om nogen Ankomst fra Syd eller Vest, men at det baade efter den hele Tankegang, hvorved Mela efter Omtalen af det kaspiske Hav bringes til at berøre de Fremmedes Fart, og efter det tilsvarende Sted hos Plinius, hvor en nordlig Omfart er Gjenstand for Betragtningen, umiskjendelig er Meningen, at de saakaldte Indiere fremkom til Germanien fra det Hav, som Mela og Plinius kalde det skythiske, altsaa fra Nord. Herom fandtes der ogsaa kun liden Tvivl dengang, da det hele Spørgsmaal ikke som nu blot frembød nogen Interesse i videnskabelig Henseende, men ligefrem havde faaet en praktisk Betydning. Dette var Tilfældet, da man efter Opdagelsen af Søveiene til Indien omkring Afrika og gjennem Magalhaenstrædet tænkte at kunne finde en kortere og lettere Søvei dertil. Tanken om at naae Maalet ad Nordost blev

---

[1]) I Mødet den 16de Marts 1859. Bulletin de la Société des Antiquaires de France. 1859. Paris. p. 83—85.

[2]) Longpérier, Notice des Bronzes antiques exposés dans les galeries du Musée du Louvre. Paris. 1868, p. 143.

næret paa forskjellige Steder, men den blev kun sat ret i Værk af Englænderne og Hollænderne. I England dannede der sig først under den nu alderstegne Sebastian Cabots Auspicier et Aktieselskab med dette Formaal for Øie; Englænderne omseilede Nordcap, som af dem fik sit nuværende Navn, og viste sig for første Gang i det hvide Hav. I England betragtedes denne Seilads som lige saa betydningsfuld som Opdagelsen af en ny Verdensdeel[1]), og som Fremmede fra en anden Verden viste Englænderne sig ogsaa for Finnerne og de nu ogsaa til det hvide Hav fremtrængte Russere, der fra deres smaa Fartøier med Forbauselse saae op til de Fremmede paa de store Skibe. Disses Førere bevarede i længere Tid Troen paa, at de nu vare paa den rette Vei til de indiske Farvande og nærmest til det saakaldte *India superior*, et Navn, som man i det sextende Aarhundrede oftere brugte om det nordlige Strøg af Asiens Østkyst[2]). Med hvor stor en Tillid til de Gamle man var skredet til Værket, falder levende i Øinene, naar man betragter, hvorledes det nordlige Iishav eller det nordlige Ocean (*Sjæšvernyj Okean*), som Russerne endnu sige, findes afbildet af det sextende Aarhundredes berømte Geographer, saaledes paa den af den kongelig spanske Geograph Abraham

---

1) Endnu i Aaret 1598 skrev Hakluyt: »Wil it not i all posteritie be as great a renowne into our English nation to have been the first (?) discoverers of a Sea beyond the North, never certainly knowen before, and of a convenient passage into the huge Empire of Russia by the bay of St. Nicolas and the river of Dwina, as for the Portugaleses to have found a Sea beyond the Cape of Buona Esperanza and so consequently a passage by Sea into the East Indias, or for the Italians and Spaniards to have discovered unknowen landes in many hundred leagues of the streits of Gibraltar and the pillers of Hercules«. Hakluyt's Collection of the early Voyages, Travels and Discoveries of the English Nation. A new Edition with Additions. London. 1809—1812. 4°. I, p. xv.

2) A. v. Humboldt, Kritische Untersuchungen über die historische Entwickelung der geographischen Kenntnisse von der neuen Welt. Uebersetzt von Dr. I. L. Ideler. Berlin. 1836 - 1852. I, 99, 322.

Ortelius i Aaret 1571 udgivne Kaartsamling, *Theatrum orbis terrarum*, og ligeledes paa den Kaartsamling, som Mercator (Gerhard Kremer) med en Betegnelse, der for lignende Samlinger har holdt sig indtil vore Dage, i Aaret 1587 udgav under Navnet *Atlas*. Thi paa de meddeelte Landkaart findes Havet Norden for Europa og Asien allerede uden mindste Betænkning afbildet saaledes, som det nu kjendes, som et i Øst saavel som i Vest aabent Hav, der her betegnes som det skythiske Hav (*Oceanus Scythicus* eller *Mare Scythicum*), og paa hvis Sydrand man ikke har undladt at sætte det af Mela og Plinius nævnte skythiske Forbjerg (*Promontorium Scythicum*) og derefter ligeledes et andet af disse her anført Forbjerg *Tabis*. Saaledes medgaves ogsaa den engelske Expedition, der endnu i Aaret 1580 under Arthur Pet og Charles Jackmanns Førelse skulde gjøre et nyt Forsøg paa at finde Nordostpassagen, blandt andre skriftlig meddeelte Raad af Mercator ogsaa dette, at de kun med Forsigtighed skulde nærme sig Forbjerget Tabis[1]). Længe kunde imidlertid den naive Tillid ikke holde sig, hvormed man tidligere ogsaa havde paaberaabt sig den hos Mela og Plinius omtalte Seilads som en Opmuntring til Expeditionerne, der Norden om Europa og Asien skulde søge at naae frem til Indien. Da Nordenskiöld forrige Aar havde passeret Beringsstrædet og med sine Ledsagere var tilstede ved en Fest, der blev given dem af tre japanesiske litterære Selskaber i Jeddo, udbragte her Præsidenten for Japans geographiske Selskab, Hs. keiserlige Høihed, Prinds Kita-Schira-Kava-No-Mya Æresgjæsternes Skaal; i de Ord, hvormed Nordenskiöld takkede for denne, henstillede han til Værterne, om de ikke, ligesom Skibet Vega nu var naaet frem til dem gjennem Beringsstrædet, omvendt vilde

---

1) Mercators Brev til Hakluyt i Oxford, dateret Duisburg i Cleve den 28de Juli 1580, i Hakluyt's Collection of the early Voyages of the English nation. I, 499.

udsende en Expedition til at passere det nordlige Iishav fra Øst til Vest, saa at man kunde komme til at opleve det Særsyn, at et Skib med Japanesere ad denne Vei kunde naae frem til Nordeuropas Kyster[1]). Med deres nye Skibe kunde vel ogsaa en saadan Seilads for Japaneserne nu være tænkelig; at den var en Umulighed for Indierne med Oldtidens Fartøier, behøver ikke at oplyses. Men fordi man forlængst maatte opgive den naive Tro paa den gamle Fortælling om, at Indiere havde faret heelt Nord omkring Asien og Europa, bortfaldt dog ikke dermed den Opfattelse, der havde været Mange en sikker Forudsætning ved Forsøgene paa at finde Nordøstpassagen, at nemlig de efter Mela og Plinius utvivlsomt til Germaniens Kyst komne Fremmede ved Stormene vare revne derhen fra det nordlige Iishav. Man havde nu dog bedre lært, at Havet i det fjerne Norden ikke havde fuldt saa folketomme Kyster, som Mela og Plinius havde forestillet sig, og saaledes ledtes Huet, den berømte Biskop af Avranches, der i sin Ungdom, i Aaret 1652, havde besøgt Sverrig, til at gjøre den Opfattelse gjældende, at de af Mela og Plinius omtalte Fremmede havde været Finner og navnlig tilhørt den særegne Green af den finske Folkestamme, som de andre Finner have kaldt Lapper, fordi dens Rensdyr græssede i Yderkanten (finsk lappi) af Stammens Omraade, men som i Sagaerne og til den Dag i Dag af Nordmændene fortrinsviis betegnes med Navnet Finner[2]). Naar undtages, at Huet herved tillige har taget Hensyn til, at Lapperne have en mørk Hudfarve — eller, som dette udtrykkes i Peder Claussens gamle »Norriges Beskrivelse«, at »de ere meget sorte og brune paa deres Krop«[3]) —, er den Grund, hvortil Huet holder sig, netop

---

[1]) Dagbladet 1879, Nr. 252, efter New York Herald.

[2]) Huet, Histoire du Commerce et de la Navigation des Anciens. Troisième Édition. Paris. 1727. p. 319.

[3]) Peder Claussøn, Norriges Bescriffuelse. Kiøbenhaffn. 1632. 4°. S. 134.

kun den, at Beboerne ved Iishavet alene kunne svare til det ved Fremstillingen hos begge de gamle Forfattere givne Postulat, at de til Germanien tilsidst ved Stormene bortrykkede Fremmede vare komne derhen fra det i det høie Norden strømmende Hav.

Dengang da Huet fremsatte denne Forklaring, var man endnu ikke bleven opmærksom paa, at man allerede hos Tacitus synes at kunne finde en positiv Antydning af, at den finske Folkestamme ved Begyndelsen af vor Tidsregning virkelig fandtes udbredt til det yderste Norden. Det er først i det sjette Aarhundrede, hos Procopius og Jordanes, at Finner tidligst udtrykkelig blive nævnte her[1]); Finnerne (Fenni, Φίννοι) nævnes vel ogsaa allerede af Tacitus og Ptolemæus, men disse Finner maae søges i Stammens sydligere Egne. Allerede i Tacitus's Germania anføres imidlertid dog ogsaa, at der i Nærheden af Svearne eller de Svenske, oven for hvilke man har det Hav, som omslutter Jorden, findes andre Folk (»Sitones«), om hvilke det siges, at her er Kvindeherredømme[2]), og heri har man i den nyere Tid ikke uden Grund meent at høre den første Gjenklang af den Forvexling, der endnu i senere Tider lod de finske Kveners Land opfattes, som om Talen var om et Kvindernes Land[3]). Da Huet skrev, havde man derimod allerede længe været bekjendt med Kontrasten mellem Finnerne eller Lapperne i deres Dragt af Rensdyrskind, hvor Haarene vende udad, og Hinduerne i de brogede Klæder af Silke eller Bomuld, med deres Tøier omkring Hovedet og Sandaler paa Fødderne,

---

[1]) Procop. Hist. II, 15. Jordan. De Goth. orig. c. 3, Ed. C. A. Closs. Stuttgardiæ. 1866. p. 15. Senere hos Paul. Diac. Hist. Langobard. I, 5. Anon. Raven. I, 11, 12. IV, 13, 46. Ed. M. Pinder et G. Parthey. Berolini. 1860. p. 28, 201, 324. Guido c. 127, 128. ibid. p. 553, 554.

[2]) Femina dominatur. Tac. Germ. c. 45.

[3]) Terra feminarum. Adam. Brem. IV, 14, 17, 19. Ed. G. H. Pertz. Hannoveræ. 1846. p. 188, 190, 192.

og den Omstændighed, at Huet ikke her vidste at imødegaae den, som det synes, saa naturlige Indvending, som denne Modsætning frembød, kunde vistnok ikke Andet end holde ogsaa Saadanne tilbage fra at hylde den af ham fremsatte Mening, som dog ellers vare enige om, at de saakaldte Indiere maatte være komne fra Havet i Norden.

Om dem, der vilde tillægge en paa hiin ommeldte Modsætning grundet Indvending en Hovedbetydning ved Spørgsmaalets Afgjørelse, maa det imidlertid siges, at de aldeles glemme, at Indiere i Oldtiden ikke var et ethnologisk, men et geographisk Begreb. Ligesom et sydamerikansk Ord for en Flod, Pelu, ifølge Garcillasso de la Vega, gav Spanierne Anledning til at bruge Navnet Peru som et Landskabsnavn om Inkaernes Rige[1]), saaledes blev det indiske Navn, der oprindelig blev brugt om Floden Indus, senere overført paa hele den store Halvø Øst for denne, og herfra eller fra *India intra Gangem* gik Benævnelsen endog over til at bruges om et *India extra Gangem*, uden Hensyn til, at der paa disse vide Strækninger af Jorden fandtes Folk af grundforskjellige Racer. Deres Kjendskab til Indien og dets Befolkning havde Romerne fra Grækerne, saaledes at de selv næsten aldeles ikke tilføiede Noget[2]), og af de græske Forfattere især fra Megasthenes, der af Stifteren af det græske Dynasti i Syrien, Seleucus Nikator, var bleven sendt som Gesandt til Kong Sandracottus (Tschandragupta) i Indien, og som ogsaa baade indirecte gjennem andre Forfattere og directe er bleven benyttet af Mela og Plinius[3]).

---

[1]) Garcilasso de la Vega, Commentarios reales que tratan de los Yncas. Lisboa. 1609. fol. p. 3—6.

[2]) Altfor absolut lyder maaskee Ritters Dom: »Zur Erweiterung der Kentnisse von Indien haben die Römer selbst gar nichts beigetragen, nur die Nachrichten der Griechen gesammelt und aufbewahrt«. Ritter, Geschichte der Erkunde. Berlin. 1861. S. 95.

[3]) Schwanbeck, Megasthenis Indica. Bonnæ. 1846. p. 80.

Men hvorledes har da Megasthenes skildret Indierne? Han skrev, at alle Indiens Beboere oprindelig havde været Nomader ligesom de ikke agerdyrkende Skyther, de havde ikke kjendt noget til Stæder og havde gaaet klædte i Skindene af de vilde Dyr, som de havde fældet; senere var der indtraadt en Omvæltning i Indien ved Bacchus's Ankomst og Indiernes Overvældelse af ham, hvorved der vistnok sigtes til den ariske Races Indvandring; fra nu af havde Indierne lært at bygge Stæder og at saae Korn, og den største Deel af dem, men ikke alle, var fra Nomader bleven Agerdyrkere[1]). Megasthenes, efter hvis Angivelse der i Indien fandtes 118 forskjellige Folkefærd, vidste i sin Beretning ikke blot at tale om Indierne ved Ganges, men ogsaa om Indierne ved Himalaya[2]); efter ham fremhæver Mela, at Beboernes Klædedragt og Sæder vare forskjellige[3]), og anfører blandt Indiens Beboere ikke blot dem, der vare klædte i Bomuld — eller, som han siger, i den Uld, Skovene bære —, men ogsaa saadanne, som endnu vare klædte i Dyreskind[4]), og heller ikke Plinius har, efter at have omtalt den solbrændte Befolkning ved Ganges[5]), forbigaaet, at der paa Indiens Bjerge fandtes Folk, som klædte sig i de vilde Dyrs Skind[6]). Kun den, der fastholder, at man i Oldtiden ogsaa brugte Navnet Indiere om saadanne i Dyreskind klædte Folk, vil ikke tage Anstød af nogen Sammenstilling af Indiere med Lapperne, der fordum ogsaa gik klædte i Sælhundeskind og Bjørneskind[7]); han vil

1) Arrian. Ind. c. 7.
2) Plin. Nat. Hist. VI, 21.
3) Cultorum habitus moresque dissimiles, Mela. III, 7.
4) Ferarumque pellibus. Mela. III. 7.
5) Plin. Nat. Hist. VI, 22.
6) Ferarum pellibus. Plin. Nat. Hist. VII, 2.
7) Hyeme utuntur veste pellibus integris phocarum sive ursorum artificiose laboratis; eas nodo adstringunt supra caput, solique oculi patent, corpore reliquo toti contecti sunt, quasique in culeum insuti. Jacobi Ziegleri Scondia, aftrykt i Alberti Krantzii Regnorum aquilonarium, Daniæ, Sueciæ, Norvagiæ, Chronica. Francofurti ad Moenum. 1583. fol. p. 481.

ikke have Vanskelighed ved at forstaae, at netop de samme Sagn eller Fabler, hvortil det eiendommelige Udseende af nogle saaledes klædte Folk allerede gav Anledning med Hensyn til det gamle Indien[1]), senere gjenfindes med Hensyn til det yderste Norden[2]); hans Tanke vil kunne føres tilbage til hine af Mela og Plinius omtalte, saakaldte Indiere, naar han, blandt de foreløbige Meddelelser om Tschuktscherne og Resterne af Onkilon-Folket, i et af Nordenskiölds offentliggjorte Breve til Dr. Oscar Dickson, der er dateret fra Vegas Vinterkvarteer den 7de Januar 1879, kan finde en Bemærkning som denne: »Allerede for over 2000 Aar siden foretoges der paa Alexander den Stores Befaling en Søreise fra Indus til den persiske Havbugt rundt om den da bekjendte Deel af Asien. Denne Reise er bekjendt under Navnet »Nearchi Periplous«, og dens heldige Udgang stilledes af Alexander lige med et vundet Hovedslag. Mærkeligt er det, at Nearch paa denne Reise ved det sydvestlige af Asiens Kyst traf paa et Folk, der i Levesæt *aldeles lignede det, som nu beboer Asiens nordøstlige Deel*»[3]). Herved er sigtet til Skildringen hos Arrian af Ichtyophagerne, der gik klædte i Dyreskind og til Opførelsen af deres Hytter ogsaa brugte Hvalbeen[4]). Parallelstedet om dem hos Quintus Curtius Rufus i dennes Skildring af Alexander den Stores Bedrifter lyder saaledes: »De boe vidt fra hinanden i en øde og stor Landstrækning og have ikke engang Samkvem med de Tilgrændsende ved nogen Handels Baand. Selve Eensomheden har gjort deres

---

[1]) Ktes. Ind. c. 20. Strab. XV, 1. Plin. Nat. Hist. VII, 2. Solin. c. 52. Schwanbeck, Megasthenis Indica. p. 68.

[2]) Cosmographia Aethici Istrici. Ed. H. Wuttke. Lipsiæ. 1853. p. 15. Paul. Diac. Hist. Langobard. I, 11. Adam. Brem. IV, 25. Ed. Pertz. p. 199. Santarem, Essai sur l'histoire de la Cosmographie. Paris. 1850. II, 324.

[3]) Dagbladet 1879, Nr. 179, efter Göteborgs Handels- och Siöfartstidning.

[4]) Arrian. Ind. c. 26—30. Arrian. Alex. VI, 23.

af Naturen ublide Karakteer vild; Neglene, som aldrig afskjæres, rage langt ud, det stride Haar klippes ikke; Hytter bygge de af Skaller og hvad Andet, som Søen skyller op. De klæde sig i Dyreskind og nære sig af vindtør Fisk og Kjødet af de store Uhyrer i Havet, som dette ved Flodtid opkaster»[1]). Det saaledes skildrede Folk kaldes her *Indiere*, *Indierne paa Kyststrækningen* eller paa Latin *Indi maritimi*, og det er ogsaa nærmest paa saadanne Indiere, der maa tænkes, naar hos Mela og Plinius dette Navn findes brugt om de uheldige Søfarere, der ufrivilligen, kun fremdrevne af Stormenes Magt, havde viist sig ved den fremmede Kyst i Norden.

Sees der kun hen til Lappernes skrøbelige, ved deres ubetydelige Omfang karakteristiske Smaabaade, maa det vistnok ligeledes strax indrømmes, at disse aldrig kunne have egnet sig til at føre dem over stormfulde Have. Lappen, siger Högström, »tager dem med Aarer, Siddebræt og Øsekar og med sin Madpose ovenikjøbet paa Hovedet og Ryggen»[2]), og saaledes bærer han dem over Land fra det ene

---

[1]) Hinc pervenit ad maritimos Indos. Desertam vastamque regionem late tenent, ac ne cum finitimis quidem ullo commercii jure miscentur. Ipsa solitudo natura quoque immitia efferavit ingenia. Prominent ungues numquam recisi; comæ hirsutæ et intonsæ sunt. Tuguria conchis et ceteris purgamentis maris instruunt. Ferarum pellibus tecti, piscibus sole duratis et maiorum quoque beluarum, quas fluctus ejicit, carne vescuntur. Curt. IV, 40.

[2]) Högström, Beskrifning öfver de till Sveriges Krona lydande Lappmarker. Stockholm. 1746. S. 112. Linné har fra sin Reise i Aaret 1732 givet en komisk Tegning af en Lap, der saaledes bærer sin lille Baad paa Hovedet (Lachesis Lapponica, or a tour in Lapland, now first published from the original manuscript of the celebrated Linné by James Ed. Smith. London. 1811. I, 97.); Tegningen findes kopieret i Gustaf von Dübens Skrift: Om Lappland och Lapparne, företrädesvis de Svenske. Ethnografiska Studier. Stockholm. 1873. S. 92.

Vand til det andet. At saadanne lette, af yderst tynde Brædder forarbeidede Baade, hvori Lapperne med stor Færdighed sætte over de rivende Elve og fare gjennem brusende Vandfald, ere en Arv fra den finske Folkestammes ældste Tider, kan ei heller betvivles; de bruges endnu ogsaa paa Ladogasøen, og med Hensyn til de af den omboende Befolkning her brugte beretter Andrejef i en hydrographisk Afhandling om Ladogasøen, meddeelt i det russiske geographiske Selskabs Skrifter, at disse Baade findes fremstillede aldeles lignende paa gamle Afbildninger i de omkring Søen anlagte Klostre[1]). Endnu tidligere findes de skildrede i Vesten af Nordmanden Ottar, der førend Harald Haarfagres Erobring beskrev sit Fædreland for Kong Alfred af England og i sin Beretning til denne udtaler sig saaledes om de finske Kvener eller Kainufolket, der ifølge hans Beretning dengang boede Østen for det nordlige Norge, altsaa i det nordlige Sverrig: »Der er meget store Ferskvandssøer mellem Fjeldene, og Kvenerne bære deres Skibe over Land ind i Søerne, og derfra hærje de paa Nordmændene; de have meget smaa og meget lette Skibe«[2]). Men Ottars Beretning bærer netop ogsaa Vidne om, at Finnerne foruden disse eiendommelige Smaabaade dog tillige i Oldtiden maae have kjendt andre, større Baade, der vare skikkede til at udholde Iishavets Søgang. Ottar anfører nemlig som sine nærmeste Landsmænds, Halogalændernes, største Herlighed den Skat, som Lapperne betalte dem, og »denne Skat«, siger han, »ydes i Dyreskind, Fuglefjer, *Hvalbeen samt i Skibstoug, der forarbeides af Hvalens og Sælkundens Hud.* Enhver Finne betaler efter sin Stand; den fornemste har at betale femten Maarskind, fem Rensdyrskind, et Bjørneskind, ti Poser Fjer, en

---

1) L. Kr. Daa, Skitser fra Lapland, Karelstranden og Finland. Kristiania. 1870. S. 113.

2) Ottars og Ulfstens korte Reiseberetninger med dansk Oversættelse, kritiske Anmærkninger og andre Oplysninger af R. Rask. Kjøbenhavn. 1816. S. 40.

Bjørneskinds- eller *Odderskindskjortel og to Skibstoug, hvert paa tredsindstyve Alen, det ene forarbeidet af Hvalens Hud, det andet af Sælskind*»[1]). Det er blevet bemærket, at den Orden for Skatten, der saaledes var bleven indført, tyder paa, at den maa have været betalt fra gamle Dage, og man har ligeledes i denne Beretning om de Gjenstande, hvori Lappernes Afgift bestod, fundet antydet, at de allerede dengang i større Baade færdedes paa Iishavet, hvor de fangede Hvalrosserne og Sælhundene[2]). Da Ottar tillige udtrykkelig har anført, at Finnerne om Somren opholdt sig ved Havet for at drive »Fiskeri«, og selv paa sin Søreise omkring det øde Land i Nord her forefandt »Fiskere«, der alle vare Finner[3]), tør det vel ogsaa antages, at det var ude i Søen, at Lapperne dengang fangede Hvalrossen og Sælhunden; hvad de virkelige Hvaldyr angaaer, gjælder derimod vel ogsaa her, at »det er rimeligt, at disse Havets store Beboere i flere Aartusinder have havt Menneskenes Tilladelse til uforstyrret at bevæge sig i deres Element, og at kun de Individer, som Søen eller Stormen har kastet op paa Kysten, ere komne Menneskene i Hænde«[4]). Som duelige Baadebyggere omtales Finnerne siden i Inge Haraldsens Saga, hvor det berettes, at Sigurd Slemmedegn under sit Vinterophold ved Tjellesund lod Finnerne inde i Fjordene bygge sig to Skuder, der vare saa store,

---

[1]) Ottars og Ulfstens Reiseberetninger. S. 36—38.

[2]) Vahl, Lapperne og den lapske Mission. Kjøbenhavn. 1866. S. 41, 99.

[3]) Ottars og Ulfstens Reiseberetninger. S. 24, 28.

[4]) C. Norman, Hval-, Hvalros- og Sælhundefangstens Historie og Udvikling i de arktiske Farvande, i Tidsskrift for Søvæsen. Ny Række. Første Bind (Kjøbenhavn. 1865.). S. 513. I en endnu langt senere Tid, medens egentlig Hvalfangst ikke dreves i Finmarken, vidste man dog her at gjøre sig de Hvaler frugtbringende, der som døde inddreve i Fjordene, især i Varangerfjord. Kraft, Topographisk-statistisk Beskrivelse over Kongeriget Norge. Christiania. 1830—35. VI, 514.

at der skulde høre tolv Rorkarle til hver[1]). I Christian den Fjerdes Dage byggede de, som Peder Claussen dengang melder i sin Norges Beskrivelse, »alle Nordfar-Jagter« og mange Baade, ligesom de hvert Aar gave Fogden en Baad i Tiende af deres Skibsbyggeri[2]). Og om det ogsaa i Almindelighed forholder sig, som en nyere Ethnograph siger, at »Lapperne ere yderst daarlige Sømænd«[3]), gjøres dog nu i det Mindste en Undtagelse i Henseende til dem, som boe ved Norges Kyster; disse have af en Nordmand faaet det Vidnesbyrd, at »som Fiskere ere de driftige og som Sømænd udholdende, duelige og uforfærdede«[4]). Det bør endnu her tilføies, at ligesom Jollen medtages i andre Søfolks større Fartøier, medtage ogsaa Lapperne de for dem saa karakteristiske, yderst smaa Baade, naar de færdes paa de større lastede Baade, der stikke for dybt i Vandet til, at de fra dem kunne komme i Land uden Hjælp af et saadant lille Fartøi.

I sin Undersøgelse af »de vestfinske Sprogs Kulturord« har Ahlquist gjort gjældende, at saaledes som Finnernes Fartøier maae antages at have været dengang, da de først naaede frem til Østersøen og det hvide Hav, kan der for deres Vedkommende ikke være Spørgsmaal om Evne til nogen virkelig Seilads. Han søger at godtgjøre dette ved en Paaviisning af, hvorledes de almindelige Benævnelser for et Seilskibs nødvendige Redskaber hos Finnerne først ere laante fra de nordiske og germanske Sprog, om han endog indrømmer, at nogle af Finnernes Udtryk for større, paa Havet flydende Fartøier deels kunne være, deels sikkert ere af ægte finsk

---

1) Saga Inga Haraldsonar. k. 7, i Fornmannasögur. Kaupmannahöfn. 1815—37. VII, 216.
2) Claussøn. Norriges Bescriffuelse. Kjøbenhaffn. 1632. 4°. S. 185.
3) G. v. Düben, Om Lappland och Lapparne. S. 387.
4) Blom, Bemærkninger paa en Reise i Nordlandene. Christiania. 1832. S. 202.

Oprindelse[1]). Men om man endog maatte antage, at alle saadanne Udtryk om Søvæsen hos Lapperne afgjort kun vare et Laan fra Nordboerne, der havde været deres Læremestre, maa denne Lære i alt Fald antages at være meddeelt og ogsaa at have kunnet virke i en meget fjern Tid, ikke blot for saa vidt som det overhoved med de af Lapperne optagne nordiske Ord er Tilfældet, at flere af disse ere laante fra en nordisk Sprogform, der stod paa et betydelig ældre Trin end det nu saakaldte Oldnordiske, og saaledes vise hen til Lappernes Berøring med Nordboerne i den fjerneste Oldtid[2]), men ogsaa af Hensyn til, hvad der om Folkeforholdene i Almindelighed tør sluttes af Tacitus's betydningsfulde Vidnesbyrd, der baade synes at vise hen til en Befolkning af den finske Stamme som allerede i hans Tidsalder tilstedeværende oven for Svenskerne og til samme Tid ogsaa udtrykkelig omtaler disse som et allerede dengang ved Sømandskab udmærket Folk i Norden. I een Henseende have desuden ogsaa de Fartøier, hvormed Finnerne vovede sig ud paa Iishavet, længe bevaret noget Eiendommeligt, der taler for, at Sølapperne ikke havde betænkt sig paa at gaae til Søes, førend de endnu havde gjennemgaaet mange Læreaar ved Nabofolkets Side. De have den Skik at sammensye Fjælene i deres Baade i Stedet for at forbinde dem ved Hjælp af Nagler eller Jernsøm. Til at sye dem sammen bruges Vidier eller fine Trærødder, for saa vidt som disse nu ikke have maattet vige for Hampetraad. En nu afdød Ethnolog, Nordmanden L. Kr. Daae, der selvtredie i Aaret 1867 i en saadan med Vidier sammensyet Baad prøvede en Seilads fra Hanalaks til Knjazha paa den karelske Strand, har vistnok med Føie betegnet en saadan Bygningsmaade som hidrørende fra en

---

1) Ahlquist, De vestfinske Språkens Kulturord. Et linguistisk Bidrag til Finnernes äldre Kulturhistoria. Helsingfors. 1871. S. 152.

2) V. Thomsen, Den gotiske Sprogklasses Indflydelse paa den finske. Kjøbenhavn. 1869. S. 102—103.

umindelig Tid[1]). Tidligere have Sølapperne ogsaa til denne Sammenføielse af Baadene brugt den samme Traad, som de endnu bruge til Syningen af deres Skindklæder, nemlig Sener. Jacob Ziegler fortæller i sit Skrift *Schondia*, hvoraf den første Udgave er trykt i Aaret 1532, at Lappernes Baade »ikke sammenholdes af Nagler, men af Sener og Vidier«[2]), og i Inge Haraldsens Saga siges om de to Skuder, som Finnerne maatte bygge til Sigurd Slemmedegn, at »de vare bundne sammen med Sener, uden Søm, og tykke Vidier tjente til Knæer«[3]). Denne Baadebygning kunne Lapperne ikke have lært af Nordmændene, Nordlændingens Jagter ere byggede med Jernnagler, der klinkes; intet Træk af vore Forfædres Liv træder overhoved, endog i den fjerneste Tid, mere sikkert frem end Nordboernes Kyndighed og Overlegenhed som Sømænd. En lignende Baadebygning som Lappernes er derimod ikke ubekjendt paa andre fjerne Kyster; Fartøier, der sammenføies paa samme Maade, ere saaledes endnu i Brug i Forindiens Farvande, og nyere Søfarere have studset over, at man dog med dem kunde vove sig langt ud paa Havet[4]). De paa denne Maade i Syden byggede Fiskerbaade tiltrak sig ogsaa allerede Opmærksomhed hos Oldtidens Grækere, der kaldte dem »de sammensyede Smaaskibe«[5]).

---

1) »Urmindes«. L. Kr. Daa, Skitser fra Lapland, Karelstranden og Finland. S. 97.

2) Navigiis utuntur nullis clavis, sed nervis et viminibus compaginatis. Jacobi Ziegleri Schondia, efter Aftrykket i Alberti Krantzii Regnorum aquilonarium, Daniæ, Sueciæ, Norvagiæ, Chronica. p. 484.

3) Þann vetr er sagt at Sigurðr lèti Finna gera ser skútur tvær inn í fjörðum, ok voro sinbundnar, ok eingi saumr í, en viðjar fyrir kne. Saga Inga Haraldsonar. k. 7, i Fornmanna Sögur. VII, 215—216.

4) Mémoire du Voyage aux Indes orientales du Général Beaulieu, dressé par luy mesme, i Relation de divers Voyages curieux, par M. Melchisedec Thevenot. Paris. 1696. fol. T. I, P. 2, p. 27.

5) Ῥαπτὰ πλοιάρια. Anonymi Periplus maris Erythræi. c. 15, hos Müller, Geographi Græci minores. Parisiis. 1855—1861. I, 270.

Paa Havet i Norden have Lapperne ei gjerne fjernet sig vidt ud fra Landet, hvor de høre hjemme, hvad enten de paa deres Baade dreve Fiskeri eller for at omsætte deres Varer skulde søge til Handelssted eller Kjøbstad. De have en naturlig Skyhed for at komme i for stor Berøring med Fremmede[1]), og deres Handel var i ældre Tider alene en Byttehandel, som de med deres fra den ariske Races saa aldeles forskjellige Sprog kun kunde drive paa en lignende taus Maade som den, hvorpaa efter Herodots Beretning den karthagiske Handel med visse vestafrikanske Folk eller efter andre Forfattere fra Oldtiden Handelen med Sererne i Asien gik for sig; Olaus Magnus har i sin i Rom i Aaret 1555 trykte Historie om Nordens Folkeslag, hvor han taler om denne Lappernes tause Handel[2]), ladet den fremstille paa et af Værkets mange naive Billeder. »De seile ikke til Bergen og komme ei gjerne der, hvor meget Folk er«, skriver Peder Claussen om Lapperne i Christian den Fjerdes Dage[3]), og endnu skal det være en stor Sjeldenhed i Bergen at kunne see enkelte Sølapper. Videre have Lapperne ikke villet udstrække deres Seilads; de faa Individer af dette Folkefærd, der i den nyere Tid have viist sig endnu længere borte i Udlandet, og som her have gjort megen Opsigt ved deres fremmede Væsen, ere ikke blevne førte dertil paa deres egne Fartøier. Som en Undtagelse fra, hvad der i Almindelighed har fundet Sted, naar Lapperne eller Nordmændenes »Finner« ere gaaede til Søes, kan kun anføres

---

1) »Ankomsten af en Fremmed fremkalder, navnlig paa de eensomme Egne, en panisk Skræk«. Vahl, Lapperne og den lapske Mission. S. 127.

2) Mutuo consensu, nullo communicato sermone. Historia de Gentibus Septentrionalibus, auctore Olao Magno Gotho, Archiepiscopo Upsaliensi, Suetiæ et Gothiæ Primate. Romæ. 1555. fol. p. 137.

3) Peder Claussen, Norriges Bescriffuelse. S. 135.

hvad der berettes fra nogle fra Finmarken meget afsides liggende Øer, hvor det er mærkeligt, at Finnerne af Nogle ere blevne forvexlede med andre fjerne, ikke-europæiske Fremmede, vel ikke med Indiere, men med Kystindianere eller Eskimoer. Øerne, hvortil her sigtes, ere Orknøerne, der ingenlunde, som en anseet tydsk Forfatter mener, kaldes saaledes af noget ørkenagtigt Udseende[1]), men af det gaeliske *orc*, Navnet paa en Hval eller rettere et eget Slags Delphin[2]), der i stor Mængde fandtes i deres Farvande; hos nogle ældre skotske Forfattere, der have omtalt disse Hvaler, hedder det leilighedsviis ogsaa, at man ved Orknøernes Strande stundom har oplevet det Særsyn at see Eskimoer i deres smaa Baade. Om at Eskimoer i deres smaa Kajakker ikke af og til fra Grønlands Kyst kunde over det atlantiske Hav være naaede til Orknøerne, havde dog den umaadelige Afstand allerede kunnet minde; den største Autoritet i Alt, hvad der angaaer Eskimoerne, Dr. H. Rink, har forsikkret, at selv om det lod sig tænke, at en tom Kajak kunde drive saa vidt over Havet, vilde dog ingen Eskimo, der skulde prøve en saadan Fart, med sin Kajak levende kunne vise sig ved Øgruppen i Europa. Men naar man lægger Mærke til de Beretninger, hvortil hine skotske Forfattere have støttet sig, vil man ogsaa see, at disse Beretninger fra Orknøernes egen Befolkning ikke have talt om Kystindianere, Eskimoerne eller de af Nordboerne i Hedenold saakaldte

---

[1]) Der Name der Orkney bezeichnet »die wüsten, dunkeln Eilande« von dem alten ostgermanischen oder skandinavischen Worte *Ork*, welches noch in dem dänischen *Ørk*, »Wüste«, enthalten ist. Hellwald, Im ewigen Eis. Geschichte der Nordpol-Fahrten. Stuttgart. 1879. S. 62—63.

[2]) Armstrong, Gaelic Dictionary. London. 1825. 4°, under Ordet *Orc*; *Orc-innis* betyder paa Gaelisk Hvalernes Ø. Orknøerne, i den oldnorske Form Orkneyjar, kaldes ogsaa allerede hos Mela (III, 6.) og Plinius (Nat. Hist. IV, 30.), længe førend Nordmændenes Ankomst, *Orcades*.

Skrællinger, men have været enige i at nævne et andet Folkefærd. Orknøernes Befolkning er, som bekjendt, af norsk Oprindelse; der har været den Tid, da Landet, hvor en Mængde norske Ord, især Person- og Stedsnavne, endnu ere i Brug[1]), var lige saa norsk som Norge selv. Især efter at Kong Christian den Første ved sin Datter Margaretas Giftermaal med Kong Jacob den Tredie havde pantsat Øerne til Skotland, begyndte imidlertid en Deel Nybyggere at ankomme herfra, saa at de høiere Klasser paa Øerne, hvad ogsaa Ansigtstrækkene nu forkynde, stamme fra disse skotske Indvandrere, medens Almuefolkene ved deres Ydre her have kunnet lade en Nordmand ogsaa i vore Dage finde sig næsten som hjemme i sit Fædreland[2]). Det skotske Tungemaal er vel som en Følge af Indvandringen fra Skotland efterhaanden kommet i Brug paa Øerne, men det gamle norske Sprog er kun langsomt veget for det, det holdt sig længe som Huussprog; endnu i det attende Aarhundrede, hvori det ogsaa først uddøde paa de af Christian den Første ligeledes pantsatte Shetlandsøer[3]), var det paa sine Steder herskende hos Almuen paa Orknøerne[4]). Af Skotlænderen James Wallaces Skrift om Orknøerne, hvoraf den første Udgave udkom i Aaret 1663, haves en nyere Udgave fra Aaret 1700, hvori det fortælles, at Folk af Almueklassen endnu dengang talte et Sprog, som de kaldte *Norn* (d. e. *Norræna*), og berettes derhos saaledes: »Stundom har man uden for dette Land seet de Mænd, som de kalde

---

1) »Glossary of unusual words« hos David Balfour, Odal Rights and Feudal Wrongs, a Memorial for Orkney. Edinburgh. 1860. p. 113—120. »The Orkney Dialect« i Peace's Handbook to the Orkney Islands. Kirkwall. 1862. p. 137—145.

2) P. A. Munch, Erindringer fra Orknøerne, i hans Samlede Afhandlinger. Christiania. 1873—1876. III, 59.

3) Lauersen, Om Sproget paa Shetlandsøerne. Annaler for nordisk Oldkyndighed. 1860. S. 190.

4) Barry, History of the Orkney Islands. Second Edition. London. 1808. 4°. p. 230.

Fin-mænd. I Aaret 1682 blev En i sin lille Baad seet ved Sydenden af Øen Edey, hvor Størstedelen af Beboerne paa Øen flokkede sig sammen for at tage ham i Øiesyn. Men da de prøvede at sætte en Baad med Mandskab i Søen for at see, om de kunde faae fat paa ham, flygtede han strax bort i største Hast. I Aaret 1684 kunde man ogsaa fra Westrey see en Anden. Jeg maa tilstaae, at det synes noget uforklarligt, hvorledes disse *Fin-mænd* have kunnet naae til denne Kyst, men sandsynligviis ere de ved Storme blevne drevne bort fra deres Hjemstavn og forstaae ikke, naar de ere ude i Havet, at finde Vei igjen tilbage»[1]). En tilsvarende Beretning kan man kun lidet senere finde hos Skotlænderen John Brand, der besøgte Orknøerne i Aaret 1701 og Aaret derefter udgav en ny Beskrivelse af dem. Man træffer ogsaa her en Bemærkning om, at en Deel af Beboerne paa Orknøerne endnu dengang talte Norsk (*Norse*), ligesom at der gaves Adskillige, som slet ikke formaaede at udtrykke sig i noget andet Sprog, og derefter hedder det saaledes om de ifølge Brand af Befolkningen som *Fin-mænd* eller *Finland-mænd* nævnte Fremmede: »Oftere ere *Fin-mænd* blevne sete paa disse Kyster, saaledes som det for omtrent et Aar siden var Tilfældet paa Stromsey og i Løbet af de sidste Maaneder paa Øen Westrey, hvor en Gentleman tilligemed mange Andre paa Øen kunde tage ham i Øiesyn lige tæt ved

---

1) Sometimes about this country are seen these men· they call *Finn-men*. In the year 1682 one was seen in his little boat at the South end of the isle of Eda; most of the people of the isle flock'd to see him, and when they adventur'd to put out a boat with men to see if the could apprehend him, he presently fled away most swiftly. And in the year 1684 another was seen from Westra. I must acknowledge it seems a little unaccountable, how these *Finn-men* should come on this coast, but they must probably be driven by storms from home and cannot tell, when they are any way at sea, how to make their way home again. Wallace, An Account of the Islands of Orkney. London. 1700. p. 60.

Stranden. Naar imidlertid Nogen vil forsøge paa at gribe dem, flygte de saa hurtig som muligt. Det er vistnok meget paafaldende, at en enkelt Mand i sin lille Baad saaledes kan fremkomme nogle hundrede Miil fra Fin-mændenes egne Kyster; thi saa langt regner man, at *Finland* ligger borte fra Orknøerne«[1]). Det her saakaldte Finland eller Finmarken ligger ganske vist ikke mindre end et Par hundrede geographiske Miil fjernet fra Orknøerne — Tromsø's Afstand er 218 Miil —, og netop derfor kan der ikke være mindste Tanke om, at de omtalte Fin-Mænd skulde have ladet sig lokke saa langt bort af Hensyn til det rige Fiskeri omkring disse Øer; der kan neppe være Tvivl om, at de jo virkelig, saaledes som Wallace yttrer, »ved Storme« maae være blevne drevne bort fra deres Hjemstavn, netop ligesom hine gaadefulde Fremmede, der ifølge Mela og Plinius i Oldtiden bragtes i Land paa en af Germaniens Kyster, vare blevne drevne bort hertil »ved Stormenes Magt«.

Vore Skolebegreber have vænnet os til at gjøre en absolut Adskillelse mellem den gamle, Middelalderens og den nyere Historie, men det forholder sig vistnok saaledes, som en tydsk Historiker har bemærket, at Blikket derved ofte kan fordunkles for den uafbrudte Udvikling i Tidernes Løb [2]). Ikke mindst turde dette være Tilfældet, hvor der er Spørgsmaal

---

[1]) There are frequently *Finn-men* seen here upon the coasts, as one about a year ago on Stronsa, and another within these few monthis on Westra, a Gentleman with many others in the isle looknig on him nigh to the shore. But when any endeavour to apprehend them, they flee away most swiftly. Which is very strange, that one man sitting in his little boat should come some hundred of leagues from their own costs, as the reckon *Finland* to be from Orkney. Brand, A brief Description of Orkney, Zetland, Pightland-Firth and Caithness. Edinburgh. 1701. p. 50.

[2]) Wilmans i Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde. Frankfurt a. M. & Hannover. 1822—1859. X, 181.

om Fortidens geographiske Forestillinger. Den romerske Oldtids geographiske Forestillinger have dog med Kjendskabet til de romerske Forfatteres Skrifter i mange Retninger forplantet sig til meget yngre Forfattere; naar der i Oldtiden havde hersket Uklarhed i Forestillingerne om fjerne Lande, kan man saaledes i langt senere Tider finde tilsvarende Usikkerhed i Opfattelserne [1]); især under Middelalderen seer man ikke sjeldent geographiske Forfattere gjerne knytte deres nyere Meddelelser til Overleveringerne fra Oldtiden, som naar man i en Beskrivelse af det yderste Norden af en fra Danmark stammende Geograph, Claudius Clavius, der havde fuldført dette Arbeide i Aaret 1427, kan finde den Bemærkning om de karelske Finner, at »deres Omraade strækker sig under Nordpolen mod Øst *indtil Sererne*« [2]), hine i Oldtiden oftere omtalte Stammer, om hvilke Flere havde havt den Forestilling, at de vare Indiere blandede med Folk af den skythiske Æt [3]). Saaledes bliver det ogsaa forklarligt, at man i Middelalderen ikke kunde tage Anstød, naar endnu da nogen Beretning fremkom, der omtalte visse paa Nordens Have i deres egne Fartøier forefundne Fremmede, hvormed man dengang skulde have stiftet Bekjendtskab, og nu

[1]) I Henrich von Eppendorffs tydske Oversættelse af Albert Krantz's Chronica Regnorum aquilonarium, og baade i Udgaven af Aaret 1545 og af 1558, træffes saaledes endnu disse Ord om Sverrig: »Daselbst wonen die Gotthen bis zur statt Bira, *die etwan zu India gehört*«. I den latinske Originaltext af Albert Krantz findes vistnok ogsaa i alle Udgaver Ordene hos Adam af Bremen (IV, 5. Ed. Pertz. p. 188.): »Gothi habitant usque ad Bircam«, der her ere Kilden, udvidede til: »Hic ergo Gothi habitant usque ad Biram, urbem olim *Indicam*«, men at det sidstnævnte Ord kun feilagtigt kan være sat i Stedet for *inclytam*, turde dog synes indlysende.

[2]) Careli infideles, quorum regio extenditur sub polo septentrionali versus Seres orientales. Claudius Clavius's Beskrivelse af det scandinaviske Norden, meddeelt af G. Waitz i Nordalbingische Studien. Kiel. 1844—1858. 1, 190.

[3]) Σκύθας δὲ ἀναμεμιγμένους Ἰνδοῖς φασὶν εἶναι. Pausan. VI, 26.

atter ligesom Mela og Plinius i Oldtiden nævnte saadanne Individer af fremmed Art som Indiere. At dette har været Tilfældet angives som et Faktum i et Skrift af den berømte Æneas Sylvius Piccolomini, der i Aarene 1458—1464 var Pave under Navnet Pius den Anden. Da han i Aaret 1461, under de hede Maaneders Malaria, havde begivet sig fra Rom til det kjøligere Tivoli, benyttede han sit Ophold her til at udarbeide det lærdeste af sine Skrifter, hans »Asia«, hvortil de latinske Forfattere fra det vaticanske Bibliothek i Rom stode til hans Raadighed og med dem de i Bibliotheket samlede nyere Oversættelser af de græske [1]). Skildringen af Asien viser umiskjendeligen den Interesse og det Talent for ethnologisk Granskning, der hos Æneas Sylvius var vakt og næret ved hans Bekjendtskab med Klassikerne, om endog Skriftet paa den anden Side vistnok kun røber altfor stor Mistro til Meddelelserne fra de nyere Reisende, der som Kjøbmænd havde gjæstet Østerlandene, eller fra Missionerne i de Lande, hvor Missionærerne ogsaa kunde forskaffet sig en nøiagtigere Oplysning om Indien, og med hvis Beretninger han som Pave ikke var ubekjendt [2]). Det er Beretningerne fra Oldtiden, der altid lægges til Grund for Fremstillingen, og saaledes har han et Sted ogsaa citeret Plinius's Ord om hine saakaldte Indiere, der af Sveverkongen bleve forærede til Metellus Celer, og umiddelbart derefter tilføiet denne Bemærkning: »Selv læser jeg hos Otho, at man engang under de tydske Keisere paa en af de germanske Kyster fik fat paa et indisk Fartøi med handlende Indiere, der havde været omtumlede af uvenlige Vinde, og om hvilke det stod fast, at de vare

1) Georg Voigt, Enea Silvio de Piccolomini, als Pabst Pius der Zweite, und sein Zeitalter. Berlin. 1856—1862. II, 334—336.

2) Kunstmann, Die Kenntniss Indiens im fünfzehnten Jahrhunderte. München. 1863. S. 30—32.

komne fra Østkanten»[1]). Ingen Læser, der er fortrolig med Æneas Sylvius, vil være i Tvivl om, hvem der her skal forstaaes ved »Otho«; der menes den af Æneas saa ofte saaledes citerede, af ham saa meget benyttede Biskop Otto af Freising, der som Rigsfyrste og især som Halvbroder til Keiser Konrad den Tredie og Onkel til Keiser Frederik Barbarossa i sin Tid havde været indviet i alle det tydske Riges Forhold og paa sine mangehaande Reiser havde havt Leilighed til baade at see fremmede Lande og de forskjelligste Egne i Tydskland. Her møder imidlertid nu den Vanskelighed, at der hverken i Ottos Krønike eller i hans Skildring af Keiser Frederik Barbarossas Bedrifter, ikke heller enten i dette Skrifts Fortsættelse af Ottos Discipel og Notar Ragewin eller i Krønikens Fortsættelse af Benediktinermunken Otto de S. Blasio lader sig finde den mindste Antydning af nogen Tildragelse som den ovennævnte[2]), og den Antagelse turde saaledes let paatrænge sig, at der her kun foreligger en aabenbar Forvexling og Vildfarelse. Paa den anden Side maa dog herimod erindres, at Otto af Freising netop er en Forfatter, til hvem Æneas Sylvius havde et gammelt og nøie Bekjendtskab — allerede i Aaret 1443 anfører han ham i den politiske Afhandling, som han dengang under Titlen »Pentalogus« helligede Keiser Frederik den Tredie[3]) —, saa at man derved synes at henvises til den Mulighed, at Æneas Sylvius her kan have tænkt paa den Otto af Freising tillagte

---

1) Nos apud Othonem legimus sub imperatoribus Teutonicis Indicam navem et negotiatores Indos in Germanico litore fuisse deprehensos, quos ventis agitatos ingratis ab orientali plaga venisse constabat. Pii II Pont. M. Asiæ Europæque elegantissima Descriptio. 1531. p. 5.

2) Pertz, Monumenta Germaniæ historica. Scriptorum Tomus XX, p. 83—496.

3) Æneæ Sylvii Pentalogus hos Pez, Thesaurus Anecdotorum novissimus. Augustæ Vindelicorum. 1721—1729. fol. Tom. IV, P. 3, p. 695.

Østerrigs Historie, der formenes at være gaaet tabt[1]). Hertil kan endnu føies, at man — om endog først ved Midten af det sextende Aarhundrede — hos en anden Forfatter, nemlig Francisco Lopez de Gomara, i Indledningen til hans Værk om Amerikas Opdagelse og om Mexicos Erobring, hvor ogsaa han har anført Melas og Plinius's Beretning om de til Metellus Celer overbragte Indiere, træffer væsentlig den samme Meddelelse som hos Æneas Sylvius. Gomara havde, som han selv omtaler, forhen i Bologna og Venedig i længere Tid havt Omgang med den fra Sverrig landflygtige, ved Katholicismen fastholdende Olaus Magnus, der efter sin ligeledes landflygtige Broder Johannes Magnus's Død (1544) af Paven blev udnævnt til dennes Efterfølger som Erkebiskop i Upsala[2]). For Gomara udtalte Olaus Magnus det allerede som afgjort sikkert, at man i det høie Norden fra Norge kunde seile langs med Kysterne lige til China[3]) — udtalte dette, endnu førend Gustav Vasa i Aaret 1554, under Hubert Languets Besøg i Sverrig, foreslog denne, at han med to svenske Skibe, som Kongen vilde overlade ham, og hvorover han skulde have Befaling, skulde forsøge at naae Indien ad den samme, nu af Skibet Vega med saa heldigt Udfald fulgte Vei[4]). Men skjønt Gomara ogsaa tilføier, at

---

[1]) Huber, Otto von Freising. München. 1847. S. 74.

[2]) Gomara, Primera y secunda Parte de la Historia general de las Indias. Medina del Campo. 1553. fol. p. 4.

[3]) Agora ay mucha noticia y esperiencia, como se nauega d'Noruega hasta passar por debaxo el mesmo Norte y continuar la costa hasta passar por el Sur la buelta de la China. Gomara, Historia general de las Indias. p. 7.

[4]) Cum ante duos et viginti annos essem in Suecia et mecum de ea navigatione sæpius loqueretur Rex Gustavus, tandem hortatus est me, ut navigationem illam susciperem, et promittebat se instructurum duas naves rebus omnibus necessariis ad diuturnam navigationem et adjuncturum mihi nautas peritissimos, qui facerent quæ ego juberem eos facere; sed tunc respondi me teneri maiore cupiditate perlustrandi cultas regiones, quam quærendi novas et incultas. Languets Brev til

Olaus Magnus havde fortalt ham flere mærkelige Ting om det yderste Norden og Seiladsen der, kan Olaus dog ikke være Kilden, hvor Gomara selv omtaler saakaldte Indiere i Nordens Farvande; thi i Olaus Magnus's store Værk *De Gentibus Septentrionalibus*, der udkom i Rom i Aaret 1555 — kort Tid efter at den første Udgave af Gomaras Skrift i Aarene 1551—1552 var udkommen i Saragossa —, findes ingensomhelst i denne Retning oplysende Antydning. Gomara har ogsaa kjendt og citerer i en anden Henseende udtrykkelig Æneas Sylvius, men det kan ligeledes dog heller ikke være fra dennes Ord i »Asia«, at en Beretning kan være tagen, der vistnok synes at sigte til den samme Begivenhed som den hos Æneas Sylvius omtalte, men tillige ved en nærmere Angivelse baade af Tid og Sted viser hen til en Forplantelse af Traditionen i anden Skikkelse. Eftersom Gomara gjengiver den tilsigtede Beretning skal nemlig den ommeldte Begivenhed have tildraget sig i Keiser Frederik Barbarossas Tid, ligesom Lübeck skulde have været den Havn, hvortil de omtalte »Indiere« med deres lille Fartøi endelig bleve førte [1]).

Kurfyrst August af Sachsen, dateret Wien den 1ste April 1576, i Huberti Langueti Epistolæ secretæ ad principem suum Augustum Sax. Ducem et S. R. J. Septemvirum. Ed. J. P. Ludovicus. Halæ. 1699. 4°. I, 171.

[1]) Ca tambien dizen como en tiempo del emperador Federigo Barbarroxa aportaron a Lubec ciertos Indios en una canoa. Gomara, Historia general de las Indias. p. 7.

FRA NORGES ÆLDRE JERNALDER.

AF INGVALD UNDSET.

I. Om de ældste norske jernalders-fund [1]).

Det var i femtiårene, at den vigtige opdagelse af den nordiske ældre jernalder gjordes i Danmark; om denne periodes optræden i Norge fik man først i 1868 fuldt kendskab, idet prof. O. Rygh i et foredrag ved det skandinaviske naturforskermøde i Kristiania forelagde resultaterne af en omhyggelig bearbeidelse af det norske materiale med dette spørgsmål for øie. Foredraget blev i det følgende år trykt som afhandling [2]) og er endnu det betydeligste arbeide over dette emne for Norges vedkommende.

Med hensyn til en kronologisk gruppering af fundene inden denne periode gör prof. Rygh opmærksom på de forskellige gravskikke, hvormed oldsagerne findes: det gennemgående er brændte lig; de brændte ben er da enten nedlagte løse i haugen, eller de er indesluttede i en lerurne eller et broncekar, som da igen meget ofte er omgivet med et lidet gravkammer; i et betydeligt antal gravhauger findes også store i almindelighed af stene byggede kammere, der oftest er rige på gravgods, og i hvilke også

---

[1]) I det væsentlige meddelt i et foredrag i det kgl. nordiske oldskriftselskab den 18 Marts 1879.

[2]) O. Rygh: Om den ældre Jernalder i Norge, i Aarb. f. N. Oldk. og Hist., 1869, p. 149—184.

ubrændte lig optræder. Uagtet det antal fund, som til den tid forelå, og som behandledes af prof. R., udgjorde omtrent 500, var kun meget få af disse fremkomne ved planmæssige udgravninger; en bestemtere adskillelse mellem ældre og yngre fund kunde derfor endnu ei opstilles, men R. fremhæver dog, hvorledes disse gravskikke i alder synes at følge paa hinanden i den nævnte orden: begravelser af brændte ben i broncekar og lerurner gennemsnitlig ældre end de store gravkammere, i hvilke man dels finder brændte ben, dels også møder den nye gravskik, ubrændte lig [1])

Siden den tid er hvert år planmæssige undersøgelser og udgravninger blevne foretagne, og materialet er, fornemmelig herved, bleven mere end fordoblet; man har vundet langt frem i bearbeidelsen og studiet af oldsagerne; hvad der er bleven skrevet om den ældre jernalder i Danmark og Sverige, har også spredt mere klarhed over de norske fund; det fortrinlige kendskab til denne periodes hele udviklingshistorie inden et afsluttet mindre område, som kammerherre Vedels omhyggelige undersøgelser på Bornholm har skaffet os, har ladet nyt lys falde over den ældre jernalder over hele Norden og således også givet os i Norge vigtige sammenligningspunkter.

Lorange har leveret gode bidrag til en kronologisk faststillen af udviklingsfaserne inden den ældre jernalder i Norge. I egnen af sin hjemstavn, i Smålenene, havde han i flere år undersøgt en stor mængde gravhauger og vundet smukke resultater; efterat man i Danmark ved Vedels afhandlinger i årbøgerne for 1870 og 1872 havde lært jernalderens ælde på Bornholm at kende, udtalte hos os L. i en afhandling i 1873 overbevisningen om, at »der har boet jernbrugende folk i Norge i lange tider, førend noget spor af romersk kultur var nået

[1]) L. c. p. 169.

hidop«[1]); fra denne forromerske jernalder skulde vi da have levninger i de på oldsager oftest fattige fund i smaa gravhauger med de brændte ben strøede ud i et kullag på haugens bund eller samlede i en urne; gravgodset viser sig her altid at være bålbrændt. Som de to videre udviklingsfaser betegner han gravhauger med små gravkammere, netop store nok til at urner eller oftest broncekar med de brændte ben i dem kunde få plads; ved disse begravelser er gravgodset i almindelighed bålbrændt og forsætlig ødelagt før nedlæggelsen; endelig følger i ordenen de store gravkammere med rigt udstyr af »ubrændt« gravgods, med dels brændte, dels ubrændte ben, i hvilke også ofte oldsager af de for mellemjernalderen karakteristiske former optræder.

De senere års fortsatte undersøgelser og studier sætter os nu istand til klarere at overskue disse spörgsmål; den ovenfor referede betragtning af disse de mest fremtrædende gravformers indbyrdes alder er utvivlsomt rigtig; jeg maa dog nu bestemme deres kronologiske stilling adskilligt anderledes, end L. der har gjort. Jeg vil i denne lille opsats give nogle meddelelser om den gruppe af gravfund, som vi hos os må anse for de ældste; jeg vil først omtale de ved planmæssige undersøgelser fremkomne fund af denne art og søge at belyse disses kronologiske stilling i forhold til de danske fund; som et andet afsnit vil jeg dernæst give en kort udsigt over de øvrige norske fundgrupper fra den ældre jernalder.

Den første betydeligere, i sin helhed publicerede, undersøgelse af en gravplads fra den tidligere del af jernalderen hos os er den, som foretoges af prof. O. Rygh i 1870 på

---

[1]) A. Lorange: »Om Spor af romersk Kultur i Norges ældre Jernalder«, i Kristiania videnskabs-selskabs forhandlinger for 1873, p. 185—236, specielt p. 219 ff.; slgn. Compte-rendu du congrés de Stockholm, p. 641 ff.

Ringerike, med fortsættelse i 1875 [1]). Da der ved disse hans omhyggelige undersøgelser er vundet det bedste grundlag, som vi endnu har til kendskab om gravskikkene i Norge i denne tidligere del af jernalderen, skal jeg først referere lidt nærmere derom.

På gårdene Brotens og Veiens grund i Norderhov præstegeld paa Ringerike findes på en høitliggende sandmo et betydeligt gravfelt; et kort fra 1847 optager 144 hauger. Disse er for det meste af mindre betydelig størrelse, lave og vide; udenfor flokken findes nogle større hauger, navnlig i nordre udkant, hvoraf et par tidligere var udgravne; fra en af disse hidrører det store, allerede i 1836 af Keyser beskrevne Veien-fund, fra et tömret gravkammer [2]). Dette fund har imidlertid en fra de andre haugers indhold ganske forskellig karakter, og hine store hauger bör maaske rettest ikke regnes med til den egentlige gravplads, fra hvilken de ogsá ligger noget adskilte.

Prof. Rygh har her ialt undersøgt 87 gravhauger; fælles for alle var, at de indeholdt begravelser af brændte lig. De brændte ben var sjeldnere strøede ud over haugens bund som et lag; i almindelighed var de samlede i en hob, og var da rensede för nedlæggelsen, så at kul eller aske ei fandtes mellem dem. Nogle gange fandtes begravelsen i en i haugens bund gravet fordybning, og da var de brændte ben stadig blandede ind mellem kul og aske; oftere fandtes i sådanne huller kun kul og aske. Man vil ved denne nedlægningsmåde straks blive erindret om de nu navnlig fra Bornholm så bekendte brandplet-grave.

---

[1]) O. Rygh: Undersøgelser paa en Gravplads fra den ældre Jernalder paa Ringerike, — i årsberetning fra foren. til n. fortidsmindesmerkers bevaring f. 1870, p. 96—133; ibid. 1875, p. 193—202.

[2]) R. Keyser: Beskrivelse over tvende Fund paa Ringerige i Norge af Oldsager fra Hedenskabets sidste Periode; — i Annaler f. nord. Oldk., 1836, p. 142.

Oftere var også de brændte ben samlede i en lerurne eller et trækar, af hvilket sidste dog kun de karakteristiske stykker af den harpixartede kitmasse, hvormed karret havde været tættet, var bevarede [1]). Måske har benene stadig i de tilfælde, hvor de findes i en samlet hob, været nedsatte i et trækar, der ofte ikke var tættet med kit, og hvoraf således ingen levninger kunde spores. I de våbengrave, hvor en skjoldbule fandtes, dækkede denne over benhoben. Stene var oftere anvendte til at dække over begravelsen; undertiden var dette tilfælde ved de brandpletlignende fordybninger; også ellers fandtes ofte et lag af stene i den del af haugen, hvor benene var nedlagte. I tre hauger fandtes ganske små gravkamre, dannede af 4 på kant reiste flade stene med en 5te som overligger; disse begravelser frembød flere særegenheder og skal længere fremme nærmere omtales.

Af lerurnerne forekom oftere stykker af en egen art store grove kar, af krukkeform og uden hanker, af en ofte temmelig løs og slet brændt masse; de kendes nu så vel fra alle vore ældste jernalders-gravpladser og minder

[1]) Prof. Rygh har først erkendt disse kitstykkers oprindelse og betydning; slgn. arsberetningen f. 1874, p. 183. I 1878 har han fra en antikvarisk undersøgelsesreise kunnet hjembringe betydelige levninger af et sådant trækar, hvor kittet endnu fandtes på sin plads; se årsb. f. 1878, p. 262 og pl. IV, 17. Lignende levninger er vistnok, om end sjeldnere, også fundne på Bornholm, f. ex. Kannikegård, no. 141 og 151, se årbøger 1870, p. 14, 46, 76 f. og 1872 p. 30 i noten, uden at de hidtil dog der har været rigtig erkendte. De findes i Holsten i ældste jernalder (slgn. Mestorf i Schriften des naturwiss. Vereins für Schlesw.-Holstein, II, 2); jeg har notiser om lignende fund fra flere steder i Nordtyskland. I Danmark findes de såvel i sten-, som bronce- og jernalder; slgn. f. ex. Madsen: Stenalderen, pl. XVI, 7 (urigtig anseet for træ), Hvidegårdsfundet, hvor stykkerne er rigtig erkendte af Herbst i Ann. f. nord. Oldk. 1848, p. 346, i Vimosefundet, p. 27 og pl. XVII, 2.

meget om de grove skår fra brandpletterne; slgn. fig. 28 og 35 nedenfor. En smuk liden urne (fig. 11) viser både i sin form og ornamenter en noget anden karakter end vore almindelige norske. Hyppigst forekom formen med et øre nederst på halsen (Ryghs atlas 361); oftere var exemplarerne her dog grovere og af mindre skarpt udpræget form end hovedmassen i vore senere fund. Sammen med kar af denne form findes hos os i de yngre fund stadig en anden form: med et øre øverst ved randen, grovere i massen og uden ornamenter, undtagen med neglen indtrykte fordybninger nedover på bugen (Rygh 364). Denne form forekom også oftere på denne gravplads, dog kun i et tilfælde parvis med en anden af nysnævnte form. I 3 grave fandtes stykker af urtepotteformede lerurner, en omtrent for Norge eiendommelig art, både i masse, form og ornamenter, — tilhørende egentlig en senere del af ældre jernalder. Alle disse fandtes i brudstykker, ingen dog således, at man tør tale om, at de kunde være senere indkomne i haugen. Ved sex begravelser fandtes ved hver flere gravkar, ingensinde dog flere end to. Med hensyn til disses forhold til de brændte ben kan nævnes, at i en grav[1]) fandtes begge kar (en grov urne og et trækar, hvoraf kitstykkerne var levnede) at indeholde brændte ben, nedsatte i et forøvrigt med kul fyldt hul i haugens bund. I et andet tilfælde[2]) lå de brændte ben under nogle stene, og ved siden af disse stod to urner (af de to former, der danner et par) fyldte med sand; måske har her de brændte ben været nedsatte i en trætine uden kit. I de 4 andre tilfælde fandtes kun skår af de to urner ved de brændte ben; i to tilfælde var her den ene urne urtepotteformet. Nogen bestemt skik at udstyre begravelsen med flere lerkar, af flere stadig tilbagevendende former, der tilsammen danner et sæt, kan man

---

[1]) Årsb. 1875, p. 197, no. 9, I.
[2]) Ibid. 1870, p. 113, no. 37.

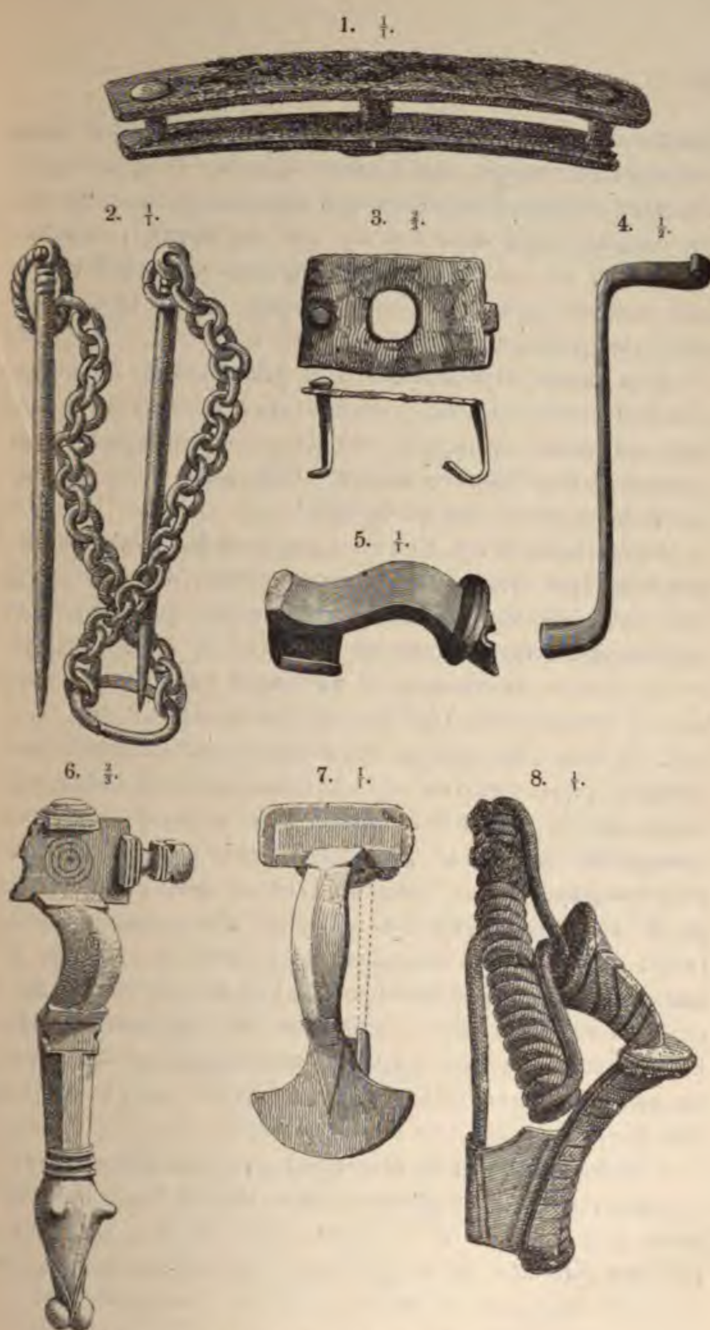

Fig. 1—8, se p. 93—97.

således ei her spore. Bemærkes må, hvorledes der oftere i uforstyrrede hauger kun fandtes enkelte skår af urner, ofte ikke i nogen forbindelse med begravelsen, men spredte på haugens bund med kul og aske fra ligbålet; sådanne kar har da vel været brændte på ligbålet, og stykkerne er med kullene spredt hen over haugens tomt, ligesom de grove skår i brandpletterne.

Gravgodset lå stadig ved de brændte ben, de mindre genstande mellem benene, ovenpå eller (i en urne) under dem, de större genstande ved siden. Gennemgående var gravgodset dog temmelig fattigt. Oldsagerne viste sig stadig at have været med på ligbålet.

Oftest fandtes her benkamme, små halvmåneformede, med indskårne ornamenter; sådanne findes i det hele stadig ved vore brændte begravelser fra ældre jernalder. Af smykkesager forøvrigt forekom fibulaer ei videre hyppigt, en båndformet af bronce, af en simpel enkel form, uden kam og ganske liden (fig. 5); en bøileformet af jern, med knop og kam (fig. 8); en liden bøileformet af bronce med firkantet platte foroven og en liden halvrund afslutning foran (fig. 7), altså straks en mere udviklet form; en broncefibula fra et af gravkamrene skal nævnes nedenfor. I en haug fandtes en hægtemalle af sølv (som Nydam pl. V, 1). — Smykkenåle fandtes oftere, almindelig af jern: hårnåle med ornamenteret hoved, lignende fig. 15 nedenfor, 2 par eiendommelige lænkenåle, forbundne med en liden kæde (fig. 2). Også nåle af ben fandtes (slgn. fig. 32 nedenfor), samt udskårne små benpinder, der måske og er dele af nåle; fremdeles fandtes en synål af jern (fig. 9).

Af bælter forekom flere levninger; der fandtes bæltespænder med vedhængende stykker blik til fæste for remmen; beslagstykker af en egen form (fig. 1), om hvilke man har formodet, at de anvendtes ved sammenskødning af

remme[1]); mellem bæltespænderne var en af en sen form, som Rygh 329 med tilhørende løber; videre endebeslag eller dupper, lange smale, kløftede i enden til at fæste på remme, — slige stykker, som så vel kendes fra de yngre brandpletter og fra mosefundene.

Oftere fandtes nøgler af jern, af to former, der begge kendes fra de yngre brandpletter (fig. 4 og som fig. 18 nedenfor); i forbindelse med dem er fundet og må nævnes et par beslagstykker, der åbenbart er nøgleskilter (fig. 3).

Jernknive hørte til de genstande, som hyppigst forekom. Foruden små rette spidse er af særlig interesse krumknive eller, som Vedel kalder dem, halvmåneformede knive, med en forlængelse, der ofte er vreden og i enden oprullet i spiral, tjenende som haandtag (fig. 12); sådanne fandtes her 4 gange. Flere gange fandtes også her små sigder af jern (fig. 10), en form, der almindeligvis optræder i de samme fund, som disse krumknive.

I nogle grave fandtes håndsneldehjul.

Våben fandtes i 7 grave; levninger af sværd var dog ikke blandt dem. Rester af skjolde forekom i alle disse våbenfund, buler, håndtags- og randbeslag. Skjoldbulerne var af to former, en mindre simplere, »kræmmerhusformet«, dannet af en sammenbøiet jernplade, der er sammensveiset opad langs siden (fig. 13); den anden mere fuldkomne form har forneden en afsats og løber konisk sammen, dog uden fremstående pig (Rygh 221). Af spydspidser forekom oftest ganske små korte exemplarer, med lancetformet blad og ophøiet ryg langs dettes midte, af en i det hele temmelig buttet form (fig. 14); sammen med en sådan fandtes også en liden med modhage til den ene side; begge disse former kendes og fra brandpletterne. Af større mere udviklede former, således som vi navnlig kender dem fra Ny-

[1]) Slgn. Hostmann: Der Urnenfriedhof bei Darzau, p. 78 f.

dam mosefund, fandtes to med lange, brede blade med ophøiet ryg i det ene af de 3 små gravkammere; en tredie lang og smal med to modhager fandtes sammen med en skjoldbule af den anden ovennævnte form. Bortseet fra de to gravkammere, hvori våben, indeholdt af de 5 andre våbengrave de to sager af udviklede Nydamsformer, de tre sager af de førstnævnte simplere (ældre?) former.

Som allerede anført fandtes i tre hauger små gravkammere. Det ene af disse indeholdt en skjoldbule af den nysnævnte, mere fuldkomne form, to spydspidser af udviklede Nydam-former, sådanne som hos os bedst kendes fra kedelbegravelser i slige små hellekister, samt en fibula af udviklet korsform med knopper og endende foran i dyrehoved (fig. 6); i det andet var kun ubetydelige levninger af skjoldbeslag; i det tredie stod en urne af udpræget form som Rygh 361. Indholdet af det første af disse små kammere tyder bestemt hen på en yngre tid; for at disse hauger med små kammere må ansees for at være blandt de yngste på gravpladsen, taler også bestemt deres beliggenhed i gravpladsens nordlige udkant, i den retning, hvor i nogen afstand de store hauger ligger, der har givet de tidligere fremkomne yngre fund. Det var også i en af de nordligste grave, at den nævnte bæltespænde, af form som Rygh 329, en af gravpladsens sildigste former, fandtes.

I ni hauger fandtes flere fra hinanden tydelig adskilte begravelser. Tre havde 2, to havde 3, to havde 4 og endelig havde to hver 5 begravelser. Der var ved disse af begravelsernes indbyrdes plads i haugen ei anledning til at antage, at den ene begravelse var ældst og de andre senere indsatte.

En udskillen af mands- og kvindegrave lader sig på grund af gravgodsets fattigdom neppe foretage i nogen større udstrækning med fuld sikkerhed. De 7 våbengrave udskiller sig af sig selv som mandlige; som sikre kvinde-

9. 1/1.

10. 1/2.

11. 1/3.

12. 1/2.

13. 1/2.

14. 1/2.

Fig. 9—14, se p. 93—97.

grave tör to betegnes: den ene med et sneldehjul og en liden broncefibula (fig. 7), den anden med sneldehjul, hårnål og en liden spids jernkniv. Også flere andre grave må med overveiende sandsynlighed ansees for kvindelige, f. ex. hvor vi finder en synål, en benkam, en liden sigd og et lidet knivblad sammen; fremdeles de grave, hvori hårnåle og maaske også lænkenåle findes; fra Bornholm har vi den iagttagelse, at nøglerne tilhører kvindegrave; heller ei her taler noget derimod; de trækker da med sig skrinbeslagene og maaske mere: — og resultatet skulde da blive, at de fleste grave med gravgods var kvindelige, og at, bortseet fra våbengravene, manden var bleven tarveligere udstyret. Men dette resultat tør dog endnu ei tillægges videre betydning.

Allerede tidligere forelå resultaterne af Nicolaysens udgravninger på et par mindre gravpladser, der i flere henseender viste overensstemmelser med de her iagttagne forhold og fundne sager. I 1868 havde N. på gården nedre Hov i Gran pgd., Kristians amt, undersøgt endel mindre gravhauger [1]). Begravelserne, de brændte ben, fandtes her oftest under og mellem nogle store stene på haugernes bund. Af de fundne oldsager kan nævnes kamme af ben og en af jern (fig. 24); fra Bornholm kendes en sådan fra en skeletgrav; fra Broholm haves formen fra et par brændte urnebegravelser [2]). Fremdeles nåle af bronce, jern og ben (fig. 19, 15 og 20), nögler (fig. 18 og som fig. 4 ovenfor) og beslag (til træskrin?), små benbrikker, knive (fig. 16) og et par små fibulaer, en af jern (fig. 27), den anden af bronce og ganske af samme form. Fremdeles fandtes en halsring? af jern, 7—8" i tvermål, dannet af en vreden jernten, et temmelig enestående stykke; jeg vover ei

---

1) Årsb. 1868, p. 135 ff.; slgn. ibid. p. 110 ff.

2) Aarbøger 1872, pl. 7, fig. 5; Sehested: Fortidsminder og Oldsager fra Egnen om Broholm. pl. XXVII, 19, XXXI, 35.

Fig. 15—20, se p. 100 og 102. Fig. 21—22, se p. 102.

at sammenstille den med de i schlesiske og posenske urnemarker fundne jernringe, vredne i forskellige retninger og åbenbart efterligninger af de således vredne broncealders halsringe. Af våben fandtes rester af en skjoldbule, hvis form ei kan bestemmes, og i samme haug en liden økse (fig. 17) af en fra ældre jernalder velkendt form, men særegen ved sin ringe störrelse; i denne haug var endvidere en vævskyttelformet beltesten[1]). Af lerkarrene kan nævnes et, der ligesom fig. 50 nedenfor har haft gennemboret tudehank; et lignende kendes fra Bornholm.

I 1869 havde N. på Løken, Råde pgd., Smålenenes amt, undersøgt nogle hauger[2]); her var også begravelserne tildels anbragte i de allerede omtalte brandpletlignende fordybninger under haugens bund. Gravgodset var i disse små, lave, vide hauger kun yderst tarveligt; næsten kun urner og små benkamme (fig. 22); urnerne vare oftere grove, hankeløse, som fig. 28; en sirligere form er fig. 21; af dem fandtes ofte kun fragmenter, der tydelig viste sig at være rødbrændte på ligbålet. I en af haugerne, no. 6, betydelig større end de andre, fandtes de brændte ben i en broncekedel, der var omgivet med stene, der dannede en liden hellekiste.

De fleste udgravninger i Smålenene, hvorved fund henhørende til den af mig her behandlede gruppe er gjorte, skyldes hr. Lorange; de fundne sager er bevarede i den Lorangeske families privatsamling på Frederikshald. Han har leveret meddelelser om sine arbeider for nogle års vedkommende i de norske årsberetninger (for 1866—69); for-

[1]) I denne haug (no. 5) fandtes desuden 4 pilespidser og 1 knivblad af yngre jernalders former; fundberettelsen er ei ganske tilfredsstillende, idet der kun siges, at sagerne fandtes i haugens sydøstlige del. I umiddelbar nærhed af disse hauger fra ældre jernalder var andre lignende, der indeholdt sager fra yngre jernalder; slgn. l. c. p. 112.

[2]) Årsb. 1869, p. 74 f.; slgn. ibid. p. 121 f.

øvrigt har jeg også (decbr. 1875) haft anledning til at studere samlingen på Frederikshald.

Flere af de smålenske bygder dannes af åbne vide slettebygder, adskilte ved ganske lave åser eller bakkekamme, såkaldte rader, der egentlig er uhyre morænevolde; disse er nu skogbevoksede og ofte ovenpå helt dækkede med gravlevninger. På et par sådanne har L. åbnet rækker af gravhauger, der viste sig at hidrøre fra jernalderens tidligste tider. På Rokkeradet åbnedes således adskillige lave vide hauger med begravelser af brændte ben i urner eller uden kar (trækar?), tildels anbragte i de nu oftere omtalte brandpletlignende fordybninger under haugernes bund[1]). Af de her fundne oldsager kan mærkes lerurner, såvel af de grove krukkeformede som finere med ornamenter; særskilt kan nævnes flere små kopformede (som fig. 29 fra univ. samling; fra et nyt lidet fund fra Løken i Råde), sjeldne i Norge, men almindelige i brandpletterne; en har tre knopper omkring bugen (slgn. årbøger 1870, pl. IX, 14). Af de medgivne sager kan nævnes benkamme, udskårne benstykker, tildels vel af nåle, fibulaer (som årbøger 1870, pl. VIII, 13) m. m. Oftere fandtes flere urner ved hver begravelse: i en haug stod således to urner, fyldte med sand, ved siden af en hob velrensede brændte ben; i en anden blev truffet en fordybning med fed kulholdig sort jord, hvori stod tre urner efter hinanden, de to fyldte med brændte ben, den tredie med sort jord; ved dem fandtes et par benkamme, sneldehjul, en broncefibula m. m.; over det hele dækkede en flad stenhelle. I en tredie haug fandtes en »bolle«, vid lerurne, med de brændte ben; »over og udenom« denne tre andre urner; ovenpå de brændte ben i det egentlige gravkar lå kam, fibula, udskårne benstykker og perler. Jeg ser mig ei istand til at give oplysning om de forskellige urners

---

1) Årsberetning 1868, p. 72—75.

former; — sandsynligvis har vi dog her at gøre med det fra de Bornholmske brandpletter så vel kendte forhold, at et sæt lerkar hører med til det fuldstændige gravudstyr.

På Tuneradet er lignende fund gjorte[1]); således i en haug under en helle og omgivet af en »kreds« af stene en urne med brændte ben, nedsat i kul, nær den to smukke broncefibulaer, belagte med presset sølvblik (fig. 25), en skøn guldberlok (fig. 26), samt endel perler af glas, mosaik og rav; ravperlerne var dobbeltperler, af form som årbøger 1872, pl. VIII, 8. I en anden haug, der ved foden var omgivet af 9 opreiste stene, fandtes ovenpå en hob brændte ben to broncefibulaer (af formen fig. 23), af hvilke den ene bagerst på bøjlen er prydet med to pålod-dede sølvøjne[2]); — i en tredie haug optoges to urner med brændte ben og »over dem« en samling små runde spille-brikker af ben og bronce.

Også på mange andre steder i Smålenene har Lorange gjort lignende fund; f. ex. på Gjulem i Rakkestad[3]), hvorfra han har to smukke broncefibulaer (som fig. 23), fundne ovenpå de brændte ben i en grov bøtteformet urne (som fig. 35), der stod i en liden gravhaug; fra Bakke i Ingedal[4]) har han to broncefibulaer, prydede med belæg af presset sølvblik (ganske som fig. 25), fundne med en hårnål af bronce, hvis hoved ganske ligner fig. 19 ovenfor, men ei er gennembrudt; fra en samling lave vide hauger på Gimminge på Iddesletten[5]) haves fundstykker så karakteristiske som krumknive af jern (som fig. 12), en liden sigd m. m.; — andre af disse hauger tilhørte

---

1) Årsberetning 1869, p. 97 ff.

2) Dette ornament er et minde om de runde indsnit øverst ved bøilen på de mere oprindelige stykker, som fig. 28 nedenfor.

3) Årsberetning 1866, p. 55.

4) Årsberetning 1868, p. 56.

5) Årsberetning 1868, p. 62.

Fig. 23 se p. 122. Fig. 24 og 27 se p. 100. Fig. 25 og 26 se p. 104.
Fig. 28 se p. 102. Fig. 29 se p. 103.

dog nok en anden tid; den årsb. 1868 fig. 3 afbildede urne med tud, et mærkeligt stykke, tyder måske på yngre jernalder (sign. stykker i fundene fra Bjørke). Endelig nævner jeg et fund fra en smuk vid og lav haug på Stordal i Skeberg[1]): på bunden lå en lang smal sten, og under midten af denne var i haugens centrum (altså i en fordybning under bunden) en samling kul: heri stod en urne med brændte ben; ved siden var stillede to urner (af de former, som senere hos os danner et par?), samt en tredie bægerformet; disse tre var fyldte med sand; den ene var hvælvet, og ved mundingen af den opteges en broncenål og en rød perle. Altså her et helt sæt lerkar ved begravelsen

Siden 1867 har foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring hver sommer ladet foretage planmæssige gravundersøgelser i ikke ringe udstrækning: ved disse arbeider, der for det meste er ledede af antikvar Nicolaysen, er fremkommet et meget betydeligt og værdifuldt materiale, hvoraf også adskilligt har betydning for det her omhandlede spørgsmål.

I 1873 og især i 1874 foretog han således udgravninger i Sandehered, Jarlsberg og Larviks amt, på større gravpladser af runde og lange hauger. Begravelserne, altid brændte ben, fandtes på bunden, i lerkar og trætiner; gravgodset var temmelig rigt, men viste, at gravpladsen må have været benyttet gennem et længere tidsrum, helt ind i yngre jernalder. Overveiende havde det en mindre gammel karakter; den hyppigste fibulaform var således den korsformede med tre knopper (sign. fig. 6), og oftere forekom urtepotteformede urner. Flere hauger indeholdt dog ældre sager; således gjordes i en haug[2]) et fund af mosefunds-

[1]) Beskrivelsen af dette fund kan jeg give efter den Lorangeske samlings håndskrevne katalog.

[2]) Årsberetning 1874, p. 133.

våben (sværd, et par spyd, skjoldbule) med en »hvælvet« jernfibula (fig. 46); de grove, krukkeformede lerurner var her oftere benyttede som gravkar; i en sådan krukke (fig. 35) med brændte ben fandtes[1]) en jernnål af en meget gammel form (fig. 33), mindende mest om stykker fra de ældre brandpletter; i en anden sådan urne lå en tilbagebøiet fibula af bronce (fig. 34); andre begravelser i samme haug som sidstnævnte indeholdt dog helt ned til korsformede fibulaer (afbild. årsberetning 1874, no. 24 og 25), uden at der var anledning til at antage nogen betydelig tidsforskel mellem begravelserne. Her synes altså disse enkelte ældre former at have gäet igen mellem alle de yngre.

I 1875—77 foretog N. undersøgelser i Fjære pgd. i Nedenes amt, på flere hinanden nærliggende gårde[2]); de her i betydeligt antal levnede hauger viste sig at tilhøre meget forskellige tider. Der var enkelte hauger fra broncealderen; af jernalderens begravelser karakteriseredes de ældste ved fibulaer omtrent som fig. 25 ovenfor, af bronce med sølvbelæg; 5—6 exemplarer fandtes; videre en lignende af jern, en guldberlok, et par fibulaer som Rygh 236 med hatformede prydelser af presset sølvblik, benkamme, stykker af udskårne bennåle o. s. v. I almindelighed fandtes de brændte ben på haugens bund, med lerurner af formerne Rygh 361og 364; én lerurne var af formen med tudehank; i nogle hauger omtales kul- og benfyldte fordybninger, tildels af betydelig størrelse. I nogle hauger fandtes små hellesatte gravkammere; i et sådant fandtes et broncespand (som Rygh 344) med brændte ben, mellem hvilke optoges en guldfingerring, et par benkamme og et par håndsneldehjul; i et andet stod en større lerurne med brændte ben og oveni den lå jern-

[1]) Årsberetning 1874, p. 143.
[2]) Ibid. 1875, p. 203 ff.; 1876, p. 117 ff.; 1877, p. 241 ff.

våben af Nydams-former. I andre hauger fandtes korsformede fibulaer, fortil endende i dyrehoved, hægtespænder og urtepotteformede urner; en hel del hidrørte fra yngre jernalder; — i disse gravgrupper gjordes altså fund fra de forskelligste af jernalderens tider.

I de par sidste somre har N. foretaget udgravninger på en anden kant, på Hedemarken, og her gjort fund, der netop tilhører den gruppe, som her beskæftiger os. På Hersoug i Ringsaker pgd., ved Mjøsen, blev i 1878 henved 20 små hauger udgravede; de her iagttagne forhold mindede ganske om gravpladsen på Broten, som jeg begyndte med at omtale. De brændte ben fandtes her oftest uden urner, flere gange med kul og aske i fordybninger; gravgodset var gennemgående meget fattigt. Af de fundne sager kan nævnes rette jernknive, en krumkniv, et par jernnegler (som fig. 4 og 18), samt en broncefibula (som fig. 43). Mere indholdsrige var de lignende ældre jernalders hauger, som han i 1879 undersøgte i Løiten pgd., især på gården By. Gravene var her flade, lave, runde stenrøser, med de brændte ben ofte nedlagte med kul i huller under bunden, tildels overdækkede med en flad sten. Også her var lerurner forholdsvis sjeldne, ligesom i haugerne på Hersoug. Her fandtes flere fibulaer, en båndformet, omtrent som fig. 23, tre af hovedform som fig. 43, men af hvilke de to ganske ligner f. ex. Darzau, pl. VII, 9, — alle af bronce, samt et fragment af en jernfibula, der har haft bred spiral, som Thorsbjerg IV, 8, men med »senen« lagt under bøilen og kun halvt så lang som spiralrullen, (fig. 30); krumknive, der i former (fig. 40 og 41) står de bornholmske nærmere end den fig. 12 afbildede fra Broten, små jernsigder, bennåle (fig. 32) samt ofte synåle og små syle af jern; fremdeles oftere bronceperler. Af særlig interesse var her at lægge mærke til, hvorledes krumkniv, sigd, synål og syl oftere (5—6 gange) fandtes sammen, tildels også med en fibula;

disse grave tör med sikkerhed betegnes som kvindegrave. I en grav fandtes våben; en skjoldbule af den ovenfor fig. 13 afbildede form; dette exemplar er ei engang sammensveiset nedad siden, men kun sammenbøiet og holdt sammen ved en nagle; til den hörer et særdeles smukt håndtagsbeslag af jern (fig. 31); derved fandtes også en liden buttet spydspids, ganske som fig. 14. Også her fandtes som på Broten tildels flere begravelser i samme haug; no. 41 indeholdt saaledes to kvindelige brandpletgrave, hvoraf hver enkelt var udstyret med omtrent det ovennævnte sæt af småsager.

Jeg kommer endelig til nogle herhen hørende fund, der i de sidste par år er gjorte i Smålenene, og som måske turde være blandt de ældste af dem alle. Ved jernbaneanlægget stødte man i foråret 1877 ved Gibsund i Rygge pgd. på endel ganske lave, næsten umærkelige småhauger; da der gjordes fund, blev bud sendt til museet, og jeg tog straks derned og fik således selv göre iagttagelser. En 5—6 små hauger var vægtagne; hver af dem dækkede over et hul under bunden; dettes vægge var ligesom udforet med stene, og foruden kul og sortbrændt jord indeholdt det flere lerkar, af hvilke det ene gemte de brændte ben, de andre stod ved siden, fulde af sand; der fandtes også kit af trækar. Hvor mange urner ved hver begravelse kunde jeg ei få fuld oplysning om; alle var ved optagningen gäede itu, og de fundne stykker var för min ankomst blandede om hinanden; flere var også kastede bort, så at det ei heller kunde konstateres, om et sæt af forskellige former havde hört til i hver grav. De fleste brudstykker synes at være af kar omtrent som det her afbildede (fig. 42), det der bedst har ladet sig sammensætte, — en form, der må ansees for den ældre forløber for formen Rygh 361; her er den skarpe kant mellem bugen og halsen endnu ei udviklet; ornamentet, den fordybede runddel med punkter om, forekommer forøvrigt kun af og

til hos os. Blandt de øvrige fragmenter kan mærkes nederdelen af et bægerformet lerkar, som det afbildede fig. 47, hvis original findes i Arendals museum; — det her fundne er dog mindre smukt arbeidet. De fundne oldsager er flere små benkamme, et håndsneldehjul, nogle halvbrændte glasbrikker, samt ubestemmelige brudstykker af jern og bronce.

Der lå på dette sted ei flere kendelige hauger af denne art; det var en fra gammel tid dyrket mark, så andre kunde være udjevnede. Neppe 100 alen derfra lå på en liden bakke flere i omfang anselige gravhauger, alle dog ganske lave. Disse blev en tid efter udgravede under ledelse af student Kr. Bassøe, som har udført de omhyggeligste iagttagelser [1]). Der blev udgravet 7 hauger; begravelserne var anbragte dels på bunden, dels i huller under denne; de brændte ben var ofte samlede i lerkar eller trækar. Mærkeligt var især, hvorledes flere af disse hauger hver indeholdt en mængde begravelser, den ene endog henved 20; — at adskilte samlinger af brændte ben må tydes som ligesåmange individers levninger, kan vel neppe være tvivlsomt. Lerkarrene viste i det hele ælde; de grove, krukkeformede var hyppige; flere lignede det som fig. 42 afbildede. Af oldsager forekom ei mange, nogle små benkamme, rester af jern, hvoriblandt af en spydspids, et par sneldehjul, samt endelig 3 fibulaer, fra 3 forskellige hauger; den ene, af bronce, er en tilbagebøiet, ganske liden (fig 38); de to af jern er begge fragmentariske, men supplerer på en måde hinanden; af den ene (fig. 36) er overdelen levnet, af den anden (fig. 37) det nederste parti: begge hører til den af Vedel såkaldte trekantede form af de tilbagebøiede (Bhl. Br. 8, 2). Der er i disse hauger intet fundet, som trækker ned fra fibu-

---

[1]) Årsberetning 1877, p. 167 ff.

30. $\frac{1}{1}$.

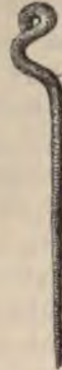
31. $\frac{1}{2}$.

32. $\frac{1}{2}$.

33.. $\frac{1}{2}$.

34. $\frac{1}{1}$.

35. $\frac{1}{3}$.

Fig. 30—32, se p. 108. f   Fig. 33—35, se p. 107.

laernes tid; de har i det hele givet nogle af de ældste hidtil i vort land fremkomne oldsagformer fra jernalderen.

Ved arbeidet på Smålensbanen er tillige virkelige brandpletter blevne opdagede. På gården Spydevoll i Varteig, nær Sarpsborg, fandtes i 1878 kulfyldte fordybninger i jorden; Nicolaysen tog straks derned, undersøgte stedet, og iår har han udgravet alle de levnede grave i denne samling. Ved jernbanearbeidet var omtrent 60 grave blevne gennemrodede; de var tragtformede huller, 1—2 fod i tvermål og ligeså dybe, dækkede som oftest med flade stene og fyldte med kul, askeholdig jord og brændte ben, hvorimellem fandtes stykker af lerkar og af kit til trækar. Over jorden var ikke spor til forhøining eller synlig betegnelse af gravene; — først når græstørven kom af og dækstenene blottedes, blev man opmærksom på dem. Nicolaysen har selv udgravet 63, hvorved dette felt er udtømt: her er altså i det hele truffet henved 120 grave. De lå ikke i bestemt indbyrdes afstand; jevnlig var der dog noget mellemrum mellem dem. Overliggende stene fandtes ikke altid. Potteskår og rester af trækar fandtes aldrig i samme brandplet, kun levninger af det ene slags. Af 61 indeholdt de 26 kit til trækar, de 12 gav skår af lerkar, altid af de løse grove kar; hele kunde disse i intet tilfælde have været nedsatte; omtrent aldrig kunde i bruddet sammenhørende stykker findes. Af oldsager fandtes kun et sigdformet redskab af jern (fig. 39), fragmenter af et andet lignende (?), samt stykker som det synes af en skjoldbule med afsats forneden.

I denne sommer er også på Kristiania-fjordens anden bred brandpletter opdagede, nemlig på gården Folvik i Tanum sogn, Brunlanes, hvorfra universitetets samling fra sådanne grave har modtaget brudstykker af flere urner af det nu så ofte omtalte grove slags.

Idet jeg foreløbig bortser fra de sidst omtalte virkelige brandpletgrave, hvis opdagelse hos os endnu er så ny,

og som endnu ei har givet særlig karakteristiske oldsager, går jeg over til at sammenfatte, hvad der for den her behandlede gruppe af jernaldersgrave viser sig som det særegne, og til at påpege de tilknytninger, som frembyder sig, med de bornholmske brandpletgrave.

Det er stadig samlinger af ganske uanselige flade og lave runde hauger. De indeholder altid levninger af brændte lig, brændte ben, samt kul; ofte findes disse levninger samlede i huller, der er gravet ned under jordoverfladen, undertiden dækkede med stene, og hvorover så haugen er opført; undertiden findes også sådanne huller, alene fyldte med kul, hvor begravelsen er anbragt på anden måde. Gravgodset er ikke rigt; foruden lerkar og trækar findes mindre brugs- og smykkegenstande, samt enkelte våben, dog hidtil ikke sværd. Det gennemgående er, at alle genstande vise sig at have været med på ligbålet; derfra er de med de brændte ben bragte hen til gravstedet; benene er enten omhyggelig rensede og da indesluttede i et gravkar, ved siden af hvilket tildels flere andre kar uden ben er hensatte; eller også er de med kul og aske løst sammensankede på brandstedet og findes blandede ind mellem disse substanser; skår af lerkar og andre oldsager findes da og spredte herimellem. Oftere findes flere begravelser, som allerede anført ligetil 20, forenede under en haug.

Der er ved disse gravskikke flere træk, som erindrer om brandpletterne. De ben- og kulfyldte fordybninger er jo ligefrem sådanne; hvor benene med kul, urneskår og oldsager er spredt hen over haugens bund, er de også behandlede på samme måde som i hine. I de fleste tilfælde, hvor her begravelsen fandtes i huller under haugernes bund, synes benene dog at have været samlede i kar: vi har her ei brandgletgrave, men »urnegrave«, således som de f. ex. på Broholm forekommer sammen med brandpletterne [1]).

---

[1]) Med hensyn til forskellen mellem brandplet- og urnegrav slgn. Sehested: Oldsager fra Broholm, p. 131 f.

Gravgodset leverer de bestemteste tilknytninger til de Bornholmske brandpletters anden og tredie afdeling. Her genfindes de for de ovenomtalte grave karakteristiske fibulaformer, henhørende til de ved fig. 23 og 43 repræsenterede hovedtyper, fremdeles broncenålene som fig. 19, jernnøglerne, benkamme; videre våbenformer; med hensyn til lerkarrene indskrænker ligheden sig især til de grove krukkeformede og de et par gange fundne små kopformede. Men blandt de ovenfor omtalte og afbildede sager er der også flere former, som paa Bornholm særlig er karakteristiske for brandpletternes ældste afdeling, — således de tilbagebøiede fibulaer, krumknivene og den som fig. 33 afbildede jernnål. Hos os forekommer disse sager dog mellem den anden afdelings former og må vel ansees for at være indkomne i følge med disse; også på Bornholm går de jo en god tid igen mellem de yngre[1]). Den bestemte fraværelse af bæltehager, der er så karakteristiske for den forromerske jernalder i Nord-Europa, synes mig afgørende at forbyde — ialfald endnu, om man vil være så forsigtig at tilføie dette forbehold — at tænke på en norsk gruppe af jernaldersfund, der skulde svare til de ældste Bornholmske brandpletter og helt ligge forud for enhver indflydelse af romersk kultur.

Det lidet, vi hidtil ved om jernalderens forhold til broncealderen i Norge, taler også for, at den ældre jernalder i sin begyndelse hos os allerede er præget af romersk kultur og f. ex. allerede har de romerske fibulaformer.

Broncealderens levninger optræder, som rimeligt er, ikke engang tilnærmelsesvis så kraftigt i Norge som i Danmark, og dog er de næsten flere, end man kunde vente, og de øges stadig. Fund, svarende til den vestlige gruppe[2]), haves navnlig på Norges vestkyst, hvortil de vel er komne

[1]) Vedel i årbøger 1878, p. 77 f.
[2]) Se Sophus Müller i årbøgerne f. 1876.

Fig. 36—38 og 42, se p. 110. Fig. 39, se p. 112. Fig. 40—41, se p. 108.

over fra Jylland; en hel samling røser, der har givet gravfund med skeletter, er i den sidste tid opdaget i Sparbuen, ved Throndhjemsfjordens indre bredder[1], de nordligste hidtil kendte grave fra denne periode. I landets sydlige og navnlig sydøstlige egne haves fund, hvis indhold hører til de østlige broncer, samt helleristninger; disse levninger slutter sig naturligt til, hvad der fra denne periode findes i Bohuslen og nedover Sverigs vestkyst. De i Norge fundne broncer er sågodtsom alle af periodens yngste former og viser ingen eiendommeligheder; sagerne er vel derfor alle i færdig stand komne over fra Danmark og Syd-Sverige. Nogle blandingsfund illustrerer, hvor langt ned i tiden broncerne i Norge har levet, og med hvad slags jernalder de her kommer i berørelse.

På Hemstad i Stange ved Mjøsen, ei langt fra den omtalte gravplads på By i Løiten, blev i 1869 undersøgt en gravhaug, der var 32 alen i tvermål, men kun 1½ alen høi[2]). Ved dens søndre udkant var fundet en armring af guld (fig. 44) af en fra broncealderen vel kendt form, fragment af en anden lignende, samt en liden barre af guld; ved udgravningen, der foretoges af antikvar Nicolaysen, fandtes på flere steder kul, hestetænder, dyreben, samt et par jernnagler, videre en broncekniv (fig. 45) og en fibula af sølv (fig. 43) tilligemed stykker af en lerurne. Alt fandtes på bunden: der kan ei være tale om, at jernalderssagerne skulde være senere tilkomne; dette måtte da snarest antages om guldsagerne fra broncealderen, som virkelig og synes gemte ind i udkanten af haugen, efterat denne allerede var opført.

Medens vi i dette fund fra det østlige Norge ser jern-

---

[1]) Slgn. K. Rygh: Faste fornlevninger og oldsagfund i Nordre Throndhjems amt, p. 123 f. (i det kgl. norske vidsk. selsk. skrifter, 1878).

[2]) Slgn. årsberetning 1869, pp. 86, 91 og 124 f.

alderssager sammen med sager fra broncealderens østlige gruppe, er der et andet fund, som i nogen grad turde illustrere forholdene i den vestlige del af landet. Man vil måske have bemærket, hvorledes alle de ovenfor omtalte ældste jernaldersfund tilhører det østlige Norge; forholdet er også i virkeligheden således, at endnu kendes fra det vestenfjeldske ingen gravplads, tilhørende den her særlig omtalte gruppe. Til fundene fra Nedenes amt (ovenfor pag. 107 f.) slutter sig fra Stavanger amt nogle spredte fund af samme alder med fibulaer, hørende til typen fig. 25 [1]), samt et par fund med fibulaer af hovedtyp som fig. 23 [2]); fra søndre Bergenhus amt kendes en og fra Romsdals amt to fibulaer af førstnævnte typ [3]). Det synes at fremgå

---

[1]) Univ. saml. no. 1087 et expl. i fragmenter f. med guldfingerring på Håland i Hå pgd. (N. fornl. 294); no. 4920 f. med urne på Særheim i Klep pgd. (årsb. 1869, p. 139); no. 9260 f. med guldberlok på Kruland i Høiland pgd., samt Bergens museum no. 429, f. på Stangeland i Klep (Lorange, Bergens Museum, p. 57 f.).

[2]) Univ. saml. no. 4918, f. med nogle urner på Laland i Klep pgd. (årsb. 1869, p. 138 f.); Berg. mus. no. 2976, f. på Fristad i Klep pgd. (Lorange, l. c. p. 62 f., årsb. 1874, pl. VII, fig. 37).

[3]) Berg. mus. no. 2623, 2721 og 3266, se Lorange, l. c. p. 76 og 107, årsb. 1878, p. 329 og 345 f. Jeg vil her nævne endnu et fundstykke, skrivende sig fra jernalderens første optræden i det vestlige Norge. I Bergens museum bevares som no. 1597 en krumkniv af jern, f. »med flere andre oldsager« i et af sten bygget gravkammer på Blodheien på Karmøen, hvor der er en samling hauger, der har givet flere broncealdersfund af den vestlige gruppe. Knivens håndtag er eiendommeligt (afbildet i Urda II, pl. 14 fig. 11), forskelligt fra de ovenfor afbildede krumknives; på afbildningen har det næsten udseendet af et dyrehoved. Er dette dyrehoved influeret af de »vestlige« krumme bronceknives dyrehovedhåndtag, og er det »gravkammer«, hvori dette gamle jernaldersstykke er fundet, et broncealders?

af det hidtil foreliggende materiale, at jernalderen er yngre på vestlandet end i det østenfjeldske. Et broncealdersfund med en jernalders fibula turde måske anføres som talende i samme retning. På Anda i Kleps pgd., Stavanger amt, er i en stor rund gravhaug fundet to gravkammere, det ene over det andet[1]; det underste var 3 al. langt, og i det fandtes en broncedolk (Rygh 108) og en broncefibula (Rygh 124); det øvre var 1½ al. langt, og i det lå en broncekniv (Rygh 118), en fibula (som Rygh 124), et fragment af en kniv eller sigd af bronce, samt en liden broncefibula af en form, tilhørende en noget senere del af den ældre jernalder end formerne fig. 23 og 25 ovenfor; den er af formen Rygh 243, S. Müllers »form 5« (slgn. hans »En Tidsadskillelse« etc. i årbøger 1874)[2]. Videre vægt tör dog ikke tillægges dette fund, der ei er fremkommen ved sagkyndig undersøgelse, og hvor der ei haves fuld garanti for fundberetningens korrekthed. Det kan forøvrigt gøres gældende, at vore museers fattigdom på oldsager af denne ældste jernaldersgruppe fra vestlandske findesteder tildels kan skrive sig fra, at planmæssige undersøgelser hidtil kun i mindre grad har været foretagne i denne lands-

---

[1]) Årsberetning 1869, p. 84. Fra et tredie gravkammer i samme haug eier Bergens museum en mellemjernalders sølvfibula samt brudstykker af en urtepotteformet lerurne, se årsb. 1874, p. 89.

[2]) De nysnævnte to broncefibulaer med sølvbelæg fra Romsdals amt, af form som fig. 25, er fundne i den mærkelige »Mjeltehaug« på Giske på Søndmör; fra denne haug haves i Bergens museum foruden disse fibulaer stykker af endel stenheller med indristede figurer, der vistnok er at sammenstille med broncealderens helleristninger, se Lorange's oplysninger herom i årsberetning f. 1878, p. 344 ff. Efter hvad han der oplyser, ser det ikke ud til, at man tör antage, at disse fibulaer har ligget i hin om broncealderen mindende hellekiste; hvad der hidrører fra denne haug tör vel altså ikke opføres som et blandingsfund fra berøringstiden mellem bronce- og jernalder.

del; i de sidste år er imidlertid sådanne også der begyndte, og mere lys vil vel da spredes over dette spörgsmål. Måske vil jernalderens begyndelse på vestlandet vise sig anderledes end i det østlige Norge, grundet på, at den her skyldes indvirkninger gennem Sverige og det østlige Danmark, medens dens første optræden hist kan være bevirket ved forbindelser med Jylland.

I det nordenfjeldske er i de sidste 10—12 år talrige undersøgelser foretagne, så at man allerede har et ganske godt overblik over Throndhjems stifts ærkæologiske forhold. Her foreligger en række gravfund, som må ansees for at fremvise de ældste gravskikke i denne landsdel, og som ved sine enkle forhold og det tarvelige udstyr med gravgods minder om de ovenfor skildrede fund fra de sydøstlige landsdele. Adjunkt K. Rygh har på flere steder i de indre Throndhjemske bygder[1]) udgravet samlinger af gravhauger, der har indeholdt brændte ben, sjeldnere rester af lerkar, undertiden kit til trækar, af oldsager forøvrigt kun rester af kamme og nåle af ben, samt andre bensager, hvilket alt har været på ligbålet og findes mellem ligets brændte ben; mere karakteristiske sager, f. eks. fibulaer, ligesom metalsager overhovedet er endnu ei fundet i disse hauger, hvorfor en bestemtere datering af dem ei kan gives; utvivlsomt er de dog adskilligt yngre end de ældste østlandske. Andre fund fra det Throndhjemske, der giver de ældste der optrædende karakteristiske former, vil nedenfor blive omtalte. Beröre vil jeg endnu kun her, hvorledes man også fra det Throndhjemske har et fund med blanding af broncealders- og jernalderssager. Fra Myr i Verdalens pgd. findes i samlingen i Throndhjem et fund, der består af et dolkeblad af bronce, et par fragmenter af en broncekniv, flere fingerringe af guld og sølv samt en del perler af glas og rav m. m.; den

---

[1]) Slgn. årsberetning 1871, p. 24 ff.

ene guldring ligner Worsaae 381 og har indfattet en rød og to blå glasflusser. Med undtagelse af den ene ring skulde de øvrige sager være fundne i et lidet hellesat rum, dækket af en helle; i haugen skulde tidligere desuden være fundet et trækar med låg og med gjorder af bronce[1]). Dette fund skulde altså blive at datere ved guldringen med de indfattede glasflusser, og det vilde da føre broncesagerne her temmelig langt ned i tiden; jeg kan imidlertid ikke anse fundet brugbart, da flere af de øvrige sager gör dets pålidelighed meget tvivlsom.

Således som materialet hidtil foreligger, tyder altså alt hen på, at jernalderen i Norge tidligst optræder i de sydlige og østlige landsdele, — i egnene om Kristianiafjorden og de åbnere, fladere landstrækninger omkring oplandets store indsøer, Mjøsen, Randsfjorden og Tyrifjorden. At forsøge at ordne disse hidtil foreliggende fund efter deres indbyrdes tidsforhold kunde måske synes at være noget forhastet, idet materialet endnu er så lidet; flere træk frembyder sig dog allerede i denne retning, og der er al grund til allerede nu at fæste opmærksomheden på dem. I de virkelige brandpletter fra Varteig har vi måske de ældste af disse fund; herfra haves lerkar alene af den grove, primitive art; flere af de andre gravgrupper turde i sine gravskikke tildels pege henimod brandpletgrave som den ældre skik. Som anført savnes dog endnu karakteristiske oldsager fra den slags fund. Af haugfundene må de fra Gibsund ansees for de ældste, idet 3 af dem har givet tilbagebøiede fibulaer; om de par hauger i Sandehered, der har givet ligeså gamle former (ovenfor p. 107, fig. 33 og 34), tör stilles ved siden af disse, vover jeg ei at afgöre; — man kunde herfor anföre, at begge disse stykker fandtes

---

[1]) N. fornl. p. 833, K. Rygh: Katalog over samlingen i Throndhjem, p. 44, samt hans allerede citerede Fornl. og oldsagfund i nordre Throndhjems amt, p. 82 f.

Fig. 43—45, se p. 116. Fig. 46, se p. 107. Fig. 47, se p. 123 [4]).

i grove lerkar, der muligens kunde være de ældste begravelser, til hvilke så senere de andre yngre sager i samme hauger var komne til; — men jeg tör ikke hævde en sådan opfatning. Til disse fra Gibsund slutter sig sandsynligvis meget nær andre smålenske fund, f. eks. flere af Lorange's og andre tilfældigvis gjorte og spredte, f. eks. flere i Råde pgd., fra et af hvilke den som fig. 23 afbildede broncefibula hidrörer; fremdeles de af Nicolaysen paa Hedemarken undersøgte gravpladser. Gravpladsen på Broten på Ringerike har ved siden af ældre træk også givet flere noget senere former, f. eks. stykker af urtepotteformede lerurner og fibulaen fig. 7 m. m.; på den optræder også i flere fund våben af mosefundenes udviklede former, og i dens nordligste del flere hauger med små gravkammere, med fibulaen fig. 6. Om end dens ældste grave kan være ligeså gamle som de nysnævnte gravpladser, synes de gamle gravskikke her at have holdt sig langt ned i tiden. Omtrent samtidige eller i sin begyndelse lidt yngre turde fundene fra Hov i Gran være. Med hensyn til gravskikkene viser sig på alle disse gravpladser om hinanden »urnebegravelser» og brandpletlignende behandling af de brændte ben og kul på eller under haugens bund. Noget yngre turde i det hele de fund, som kendes henad sydkysten, være; derpaa tyder rigere gravgods og gravenes hele, mere udviklede karakter. Men disse bemærkninger kan naturligvis endnu ei tillægges videre vægt, sålænge de kun har et så lidet materiale at støtte sig til.

Der er ingen tvivl om, at disse fund fra jernalderens tidligste del hos os efterhånden vil komme frem i stort antal, vistnok navnlig på østlandet. Der haves også allerede foruden det materiale, som ovenfor er omtalt, enkelte spredte fund af herhen hørende sager, der vel tildels tör hidröre fra forstyrrede eller hidtil upåagtede gravpladser af denne gruppe; det er forståeligt, at af de uanselige fund af denne slags, som tilfældigvis göres under bondens arbeide på jorden, kun yderst få kommer ind til museerne. I uni-

versitetets samling findes således krumknive af jern fra Gran og fra Saude i Thelemarken [1]), gamle fibulaer fra Hedemarken, Thoten og Gran [2]), guldberlokker fra Thoten, Jarlsberg og Thelemarken [3]); fremdeles flere lerurner med tudehank [4]). Hvorledes af og til stykker, tilhörende

---

1) C. 1064, f. på Vattum i Gran; C. 5779 fra Holtan i Saude; om denne sidste er det sikkert, at den fandtes i en anden mindre haug end det store fund med 3 træspand m. m. m. årsberetning 1871, p. 97—99).

2) Af hovedtypen fig. 43 ovenfor: C. 4967, f. på Hammerstad i Stange pgd. Hedemarken; C. 996, f. med guldberlok på Hveem, østre Thoten; C. 2629 er en »hvælvet« fibula af bronce, afbild. fig. 49; denne er f. på Gudmundshagen i Gran pgd.

3) C. 997, omtalt i forrige note, C. 2933, f. på Kongsek, Slagen pgd., Jarlsberg og Larviks a.; C. 6770, f. i kirketomten i Lunde s., nedre Thelemarken.

4) C. 1829 a, f. på Frestad, Vanse pgd., Lister; C. 5578, f. med liden benkam på Kraby, østre Thoten; C. 6829, f. med brændte ben i på Hove, Høiland pgd., Stavanger a. (det er denne, som er afbildet her som fig. 50); C. 9320, f. med et par andre urner, der viser slægtskab med fig. 21 og fig. 42 ovenfor, samt med en liden jernsigd og stykker af kit til trækar på Sten i Hole pgd., Ringerike. I Arendals museum bevares to exemplarer; det ene, no. 90, er med den ovenfor som fig. 47 afbild. vaseformede lille urne, f. på Byglands præstegård »i et lidet gravkammer tilligemed rester af en broncekedel, levninger af et sværd, samt kul og ben« (årsb. 1868, p. 149); det andet, no. 73, er f. med en jernøx, et par pilespidser, et bryne og en anden urne, samt »endel menneskeben« på gården Birkeland, Birkenes sogn, Nedenes amt. Den afbildede lille vaseformede er i årsb. 1868, pl. IV, uheldig afbildet og beskrevet som »urnelåg«. Det ovenfor p. 110 omtalte fragment fra Gibsund har vel kun i hovedform lignet denne; hint er råere arbeidet og kun rødbrændt, medens denne har sort glindsende overflade; den minder specielt om mange i jydske fund. I Throndhjems samling (no. 465) findes også et sådant kar (afbild. Rygh 359); det er særegent ved sin smale fod og flade vide skål; det er f. med nogle broncekar, hvoriblandt kasserolle og sil af form 3 (årbøger 1874, p. 356), samt brændte ben i en haug på Gete ved Levanger.

denne ældste gruppe, også træffes sammen med yngre sager, vil nedenfor nærmere blive omtalt.

Som allerede bemærket er mellem de våben, der haves fra disse ældste gravpladser, sværd hidtil ikke forekommet. På Bornholm optræder i brandpletternes anden afdeling, dog ikke hyppig, en egen art eneggede sværd, der forøvrigt også i kun lidet ændrede former haves fra senere fund, f. eks. Vimose-fundet. Også i Norge er nogle sådanne fundne[1]; det eneste af disse, hvorom fundoplysninger haves (fig. 48), hidrörer fra en gravrös på Kvam i Nes pgd., Hedemarkens amt, sammen med et par spyd og en skjoldbule af Nydams-former.

Jeg har ovenfor kun søgt tilknytninger for disse vore ældste jernaldersfund inden de Bornholmske. Jeg vil i denne lille opsats også indskrænke mig hertil; jeg skal heller ikke her søge at nå frem til mere bestemte tidsangivelser for jernalderens begyndelse i Norge; isåfald måtte hele det herhen hörende fremmede materiale drages med ind i undersøgelsen. Jeg håber med det förste at kunne fremlægge en sammenhængende behandling af disse spörgsmål for hele Nordeuropas vedkommende.

II. Udsigt over materialet.

Idet jeg går over til at give en kort udsigt over det norske materiale fra ældre jernalder i sin almindelig-

---

[1]) Foruden det ovennævnte: Kbhvns museum no. 5496 fra Thoten og Throndhjems samling no. 901 fra ukendt findested. Det eneggede sværd fra det store gravkammer på Trygsland (se min bog om »Norske oldsager i fremmede museer«, p. 8) viser store forskelligheder (Rygh 191); efter beskrivelsen synes Bergens museum no. 3244 [a] snarest at slutte sig til dette (årsberetning 1878, p. 326).

48 a. $\frac{1}{4}$ 48 b. $\frac{1}{2}$.

49. $\frac{1}{1}$.

50. $\frac{1}{3}$.

Fig. 48 se p. 124. Fig. 49 se p. 123 [2]). Fig. 50 se p. 123 [4]).

hed[1]), begynder jeg med fibulaerne, den på typer og former rigeste oldsaggruppe, og den, som bedst egner sig til udgangspunkt for en kronologisk oversigt.

De i Norge fundne fibulaer fra ældre jernalder lader sig indordne under følgende klasser[2]):

A. Tilbagebøiede (Tène-fibulaer). De fire i Norge fundne stykker af denne klasse er alle ovenfor omtalte og afbildede som fig. 34, 36, 37 og 38.

---

[1]) Jeg holder mig her til de vigtigste og mest karakteristiske oldsagklasser, især forsåvidt som de optræder i gravfundene, og giver meddelelser om deres former, forekomst, udbredelse og statistik. For universitetets samlings vedkommende er mine lister à-jour (december 1879); for de øvrige samlinger (i Frederikshald, Arendal, Stavanger, Bergen, Throndhjem og Tromsø) går mine optegnelser til udgangen af 1878. Medtaget er også det norske materiale i udenlandske samlinger; til hvad der findes beskrevet i min bog: »Norske oldsager i fremmede museer«, Kristiania 1878, kommer endel i Hazelius's Skandinav.-ethnograf. museum i Stockholm. Jeg medtager kun, hvad der er bevaret i samlingerne, ikke fund, hvorom vel underretning haves, men hvis indhold ei er bleven reddet. — Når jeg i det følgende ligesom ovenfor stadig kan henvise til afbildningernes no. i prof. Ryghs under pressen værende atlas over norske oldsager, da kan jeg herfor takke hans udmærkede velvillie mod mig.

[2]) Jeg vil ikke i denne korte oversigt indgå på en typologisk behandling af den ældre jernalders fibulaformer; en sådan vilde ikke kunne gives her, hvor kun det norske materiale behandles. I min betragtning af formernes indbyrdes alder kan jeg i alt væsentligt slutte mig til H. Hildebrand og fornemmelig Sophus Müller (i hans »Tidsadskillelse« i årbøger 1874). Slgn. også Vedels resultater fra Bornholm. — Mine lister vil i det væsentlige være fuldstændige; inden det bevarede materiale vil antallet af ikke medregnede stykker neppe overstige 12—15: disse er dels ubestemmelige fragmenter, dels stykker i privat besiddelse, om hvis form jeg savner fuld oplysning.

B. Båndformede, Müllers form 1. Formen i sin fulde udvikling repræsenteres af fig. 23 ovenfor; som enklere varieteter regner jeg også stykker som fig. 5 med under denne klasse, skønt disse tildels vistnok kan have gået igen længere ned i tiden; en gang er således en sådan f. med en fibula af klassen I[1]). Fragmentet fig. 30 er også henført hid i de nedenfor givne statistiske tabeller. Om disse fibulaers forekomst findes ovenfor oplysninger; de falder alle ind under den ovenfor behandlede gruppe af ældste jernalders fund.

C. Med kam og knop, Müllers form 2; fig. 43 fremstiller den mere oprindelige form, fig. 25 en typologisk yngre varietet. Disses forekomst falder også sågodtsom helt indenfor den ovenfor behandlede gruppe af ældste fund; formen er desuden en gang funden med østlandsk broncekedel, engang med glaskar og to gange måske i forbindelse med stort gravkammer, — se nedenfor under disse oldsagformer.

D. Korte brede båndformede, Vedels »hvælvede« typ. De 2 i Norge fundne exemplarer er begge ovenfor omtalte og afbildede som fig 46 og 49.

E. Med lang fremhængende nåleskede, Müllers form 4, ovenfor fig. 27. Formen er pag. 100 omtalt i fund med hårnålen fig 19; en gang er den funden med en riflet broncekedel (Rygh 351), hvorom nedenfor under romerske broncekar; kun en gang er den (exemplaret Rygh 237) forekommet i stort kammer med skelet, nemlig i Korstadfundet. Fra nordre Throndhjems amt haves den i et exemplar af guld[2]). På tabellen er under denne klasse også medregnet den mere udviklede form Rygh 236; to sådanne er f. med brændte ben i en haug på Bringsvær i Nedenes

---

[1]) Univ. saml. 5939, f. på Langlo i Jarlsberg, årsb. 1872, pag. 102.
[2]) Afbild. årsb. 1874, fig. 10.

amt (ovenfor pag. 107) og en med halvromerske broncekar i et lidet kammer på Gete ved Levanger[1]).

F. Med belæg af presset forgyldt sølvblik, med indfattede blå glasflus og af bygning som Müllers form 6: et exemplar er f. i Åfjordens pgd., søndre Throndhjems a.[2]), med urtepotteformet urne, våben m. m. i et større kammer; et andet f. med en fibula af klassen I i Voldens pgd., Romsdals a.[3]). Her medregnes også to stykker af eiendommelige former, prydede som de omtalte, nemlig Rygh 239 fra Kørstad-fundet og et fra Rennebu i s. Throndhjems amt[4]).

G. Hagekorsformede, som Rygh 238; dette expl. er fra det store fund fra Åk i Romsdalen[5]); et andet er f. med fragment af broncesil m. m. i et lidet kammer på Halleim, Verdalens pgd., n. Throndhjems a.[6]).

H. Formen Rygh 242 og den med denne nærbeslægtede Nydam-typ, Rygh 241. Det hos Rygh afbildede exemplar er f. med en smuk dopsko af sølv (afbild. i årsb. 1869, fig. 16), et andet exemplar med en vestlandsk kedel og brændte ben[7]); noget eiendommelig er Rygh 240 fra det store Sætrang-fund. Af Nydam-typen er Rygh 241 f. med et par lerurner og våben i Nydam-stil; et andet expl. findes i det Sætrang-fundet lignende Veien-fund, et tredie i et fund fra Kørstad med skelet, et fjerde i det førnævnte store fund fra Aak. Under denne klasse medregnes også to eiendommelige stykker, hvoraf det ene er afbild. Rygh 245;

---

[1]) Afbild. K. Rygh: Katalog over det Throndhjemske videnskabsselskabs samling af oldsager, pl. I, fig. 6.
[2]) Årsb. 1869, p. 35 f.
[3]) Lorange, Bergens Museum, p. 105.
[4]) Afbild. K. Rygh: Katalog etc., pl. II, fig. 5.
[5]) O. Rygh: To norske Oldsagfund, i Krist. vidsk. selsk. forhandlinger i 1872, p. 344 ff.
[6]) Afbild. K. Rygh: Katalog etc., pl. I, fig. 3.
[7]) Årsb. 1877, p. 30 f., afbild. ibid. fig. 16.

det er sene varianter, tydelig påvirkede af de korsformede (klassen L).

I. Typen Rygh 243, Müllers form 5. Formen er særlig på Vestlandet ofte fundet i store gravkammere med urtepotteformede urner og korsformede fibulaer (klassen L); flere gange dog også ved brændte ben i kar i små kammere. Til denne typ hører også den ovenfor pag. 118 omtalte jernalders-fibula, der er f. med broncealders-sager i en liden stenkiste på Anda i Klep[1]). Disse fibulaer forekommer oftere parvis, og i tre tilfælde kan parret sees at have været forenet ved en liden kæde[2]).

K. Ligearmede, Rygh 246; de forekommer oftere med forrige klasse, men synes i det hele at gå endnu længere ned i tiden end denne, idet formen flere gange er funden med rene mellemjernalders-former. Et exemplar i Sætrang-fundet har havt to spiraler som Montel. 321. Formen er navnlig hyppig i Stavanger amt.

L. Korsformede, med tre knopper ved en plade bagtil, og foran i almindelighed endende i et dyrehoved. Denne klasse er uden sammenligning den talrigste; til den hører næsten halvdelen af alle i Norge fundne fibulaer fra ældre jernalder; antallet gar hidtil, som tabellen viser, op til over halvandet hundrede. Da typen er den for vor ældre

---

[1]) I et til univ. saml. nylig indkommet fund haves denne fibulaform sammen med en denar af Hadrian; i dette fund er mynten dog ei brugbar til tidsbestemmelse; herom mere nedenfor.

[2]) Univ. saml. 7336—7 fra Bringsvær, Fjære pgd., Nedenes a. (årsb. 1875, p. 208, pl. III. fig. 16 og 17); Bergens museum 2648—9: i den ene af disse hænger begyndelsen til en liden broncekæde (ifølge O. Rygh), hvilket ei er anført hos Lorange p. 65; endelig er i fundet sammesteds no. 739—51 en kæde, hvis ene ende er fæstet til bagstykket af en sådan fibula (Lorange, B. M. p. 81, afbild. Rygh 273).

jernalder mest karakteristiske, vil jeg meddele nogle bemærkninger om dens oprindelse.

Man har tidligere gjort opmærksom på, hvorledes formen må være udviklet af den romerske form med 3 knopper bagtil, og på hvorledes den synes at være særegen for England og Norden, men savnes hos de andre germanske folk[1]). Jeg kan imidlertid fremføre fund, der bestemt viser hen til egnene om Elbmundingen som det sted, hvor formen er bleven til, og hvorfra den så vistnok er vandret både til England og Norden. Den korsformede romerske fibula, til hvilken typ nogle ovenfor under klassen H omtalte stykker hører eller på det aller nærmeste slutter sig, er en af de senere romerske fibulaformer; med Lindenschmit[2]) og Bendixen sætter jeg dens opkomst til midten af 3die årh.; de af Lindenschmit som vidnesbyrd herfor citerede fund kan forøges ved endnu flere fra de romerske grændselande. Til denne romerske slutter sig Nydam-typen, der også ofte har knopper på enderne af den gennem spiralen gående stang. Fra en urnemark ved Perleberg, i nærheden af Stade, foreligger nu fibulaer af Nydam-typ samt af den udprægede korsformede typ, hvor 3 knopper slutter sig til et 4-kantet bagstykke, og hvor forstykket viser et udpræget dyrehoved[3]). I en urne fandtes her en sølvmynt af Gratianus (375—383); om i forbindelse med nogen fibula, kan jeg dog ei oplyse. Endnu mere oplysende er det store fund

---

[1]) H. Hildebrand i Antikv. Tidsskr. før Sverige, II, 267 ff., Bendixen i årsberetning 1877, p. 190—192.

[2]) 31ster Bericht über das Museum Francisco-Carolinum, p. 13; Die Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit, III, Heft 2, texten til pl. 4.

[3]) Slgn. Krause i Archiv des Vereins für Geschichte u. Alterthümer zu Stade, Heft II (1864), p. 261 ff. (citeret efter Handelmann; tidsskriftet har ikke været mig tilgængeligt). Jeg kender fundet fra de dele deraf, som bevares i museerne i Hamburg og Hannover.

fra Borgstedterfeld (mellem Rendsburg og Eckernførde), som nu bevares i Kieler-museet[1]). Ved siden af nogle enkelte båndformede, af typens seneste varianter er her c. 30 exemplarer af Nydam-typen; desuden findes mindst 20 udpræget korsformede med dyrehovedformet forstykke; inden begge disse klasser har flere exemplarer træk, der gør dem til mellemformer; 5—6 stykker har bagtil ei 3 knopper, men en større plade, der ved indsnit i hjørnerne deles i 3 korsformet udspringende tunger (som en hos Montel. Från jernålderen, pl. V, no. 6, fra Bohuslen afbild.); denne variant spiller særlig i England en stor rolle. I et fund fra Tolkwade i Syd-Slesvig findes ligeledes et exemplar af denne typ, interessant som en karakteristisk mellemform: forstykket og bøilen er ganske som på en Nydam-fibula, men bagtil er de tre knopper fæstede til en liden firkantet plade (mus. i Kiel).

Denne fibulatyp er således udentvivl netop i egnene ved Elbens munding udviklet af den romerske korsformede gennem den ligeledes her hjemmehørende Nydam-typ som mellemled, og kunde saledes godt kaldes en »anglisk« typ. Herfra er den da vistnok, ved folke-overflytningen i midten af 5te årh., gået over til England, hvor den især er almindelig i de angliske landsdele[2]), og herfra er den vel også udbredt til Norden, hvor den navnlig i Norge, især på syd- og vestkysten, er almindelig, som det vil sees af tabellerne nedenfor[3]). I Norge findes den i en mængde varieteter og i rig udvikling; det er vel inden denne klasse, at

[1]) Slgn. Handelmann i Corresp.-Blatt d. deutsch. anthrop. Gesellschaft, 1877, no. 1 og 6, samt i Schriften des naturwiss. Vereins für Schleswig-Holstein, B. II, p. 78—81.

[2]) Charles Roach Smith, Collectanea antiqua, II, p. 166.

[3]) Om de i disse samme »angliske« fund optrædende urneformer, der også genfindes i England og Norge, vil nedenfor tales.

vi hos os først med sikkerhed kan konstatere det nationale arbeide i fibulaens udformning og fabrikation.

Formens tidligste optræden i de norske fund turde omtrent betegnes ved fund som det ovenfor pag. 98 omtalte fra den yngste del af gravpladsen på Broten: i en liden hellekiste våben af Nydam-former med den fig. 6 afbildede fibula af denne typ og brændte ben. Herfra strækker den sig langt ned i mellemjernalderen; den er oftere fundet med denne periodes store forgyldte fibulaer og andre for denne tid karakteristiske former, ligesom med skeletbegravelser. Selv er typen tildels også bleven påvirket af mellemjernalders-fibulaen; på flere exemplarer sees ved det nederste af bøilen små flige, der må opfattes som efterligninger af de dyrehoveder, som er karakteristiske for dette parti af den store mellemjernalders-fibula. Særdeles tydeligt fremtræder dette på et i årsb. 1878, fig. 4 afbildet stykke; således opfatter jeg imidlertid også de små sideflige på f. ex. det også forøvrigt eiendommelige stykke Rygh 253 (årsb. 1869, fig. 14) og årsb. 1875, fig. 21. Univ. samling har mindst 7 sådanne exemplarer; for de andre samlingers vedkommende finder jeg ikke i mine optegnelser tilstrækkelige oplysninger om denne detail.

Nogle exemplarer af disse korsformede fremviser træk, der røber det nære slægtskab med klassen H; således f. ex. årsb. 1874, fig. 25, hvor forstykket ei har dyrehoved, men ligner Nydam-typen; disse er dog kun fåtallige. Andre stykker har heller ikke dyrehoved foran, men forstykket udvider sig til en bredere plade med en oftest halvrund afslutning (Rygh 250); andre har foroven dyrehoveder istedetfor knopper (Rygh 251); andre ender også nedentil i tre korsformet stillede dyrehoveder (årsb. 1878, fig. 4) o. s. v.; jeg vil dog ei her nærmere gå ind på en beskrivelse af de mange varieteter og heller ei søge at udskille de fremmede stykker; min detailkendskab til de i Bergens museum bevarede er her ikke tilstrækkelig. Særskilt må

dog nævnes Rygh 248, fra Gedsfjorden, Nordland a ; den er af sølv og derved hos os enestående (Lorange, B. M., p. 114). Den har naturligvis haft knopper på enderne af den nu tabte bjelke for spiralrullen. I museet i Kbhvn findes ogsaa et exemplar af sølv. — På tabellen nedenfor er under denne typ også medregnet nogle stykker, der bagtil ikke har de tre knopper ved den firkantede plade; foran har disse almindelig en halvrund afslutning [1]); se f. ex. det i årsb. 1878 fig. 5 afbildede exemplar, på hvilket knopperne er erstattede ved fra pladen fremspringende små sidestykker. Her er også medregnet det ovenfor som fig. 7 afbildede lille stykke fra Broten-gravpladsens yngste del, tilligemed nogle andre lignende. Disse varieteter er dog kun ganske få i antal.

M. Mellem-jernalders fibulaer af den for denne periode karakteristiske rigt udstyrede form [2]). De aller fleste af disse hidrører fra begravelser i store kammere, og adskillige af dem er fundne med skelet. Det pragtfulde exemplar fra Daleim i n. Throndhjems amt, afbild. Rygh 259, turde være det største af alle kendte stykker af denne typ; flere andre af de i Norge fundne udmærker sig ogsa ved sin størrelse og skønhed, f. ex. det med runeindskrift fra Fonnås i Østerdalen, afbild. i årbøgerne for 1878. Af særlig interesse er et stykke fra Hallingdal, der på bagsiden har en indskrift med angelsaxiske bogstaver, hvoraf kan læses mandsnavnet CYTYL [3]). — En ganske egen varietet fremviser Rygh 256, fra Garpestad på Jæderen, i form ganske lignende nogle under klassen L ovenfor om-

---

[1]) Om nogle stykker af denne form, der helt har mellemjernalders relief-ornamenter, se nedenfor under klasse M.

[2]) Slgn. O. Rygh i hans og S. Bugges opsats i årbøger 1878 om Fonnås-fibulaen.

[3]) Slgn. årsb. 1867, hvor afbild. pl. V, fig. 48.

talte; 3 sådanne kendes nu, alle fundne på Jæderen [1]). — Et særeget stykke er også Rygh 263 fra Vik i Fjære, Nedenes amt; den er yderst simpel og nærmer sig i karakter i det hele stærkt til de ovenfor under klassen L nævnte, der er påvirkede af disse mellem-jernalders; en lignende er univ. saml. no. 1835 fra Sundalens pgd., Romsdals amt [2]).

N. Som andre fibulaformer, der tilhører mellem-jernalderen, sammenfatter jeg under én klasse: to ligearmede, den ene fra Halleim i nordre Throndhjems amt (afbild. K. Rygh: Katalog etc., pl. I, fig. 1), den anden fra Stoveland i Holme, Lister og Mandals amt (afbild. årsb. 1878, fig. 7). Fremdeles en S-formet med dyrehoved i begge ender, f. på Thoten [3]), samt to expl. af den bornholmsk-gotlandske form som en fugl med sammenslåede vinger (f. ex. arbøger 1878, pl. IV, fig. 3), det ene, temmelig medtaget, fra Sunde, Vanse pgd., Lister og Mandals amt, er afbild. Rygh 264, det andet, bedre bevaret, fra By i Løiten pgd., Hedemarkens amt (vil blive afbild. i årsb. for 1879). Den bornholmsk-gotlandske varietet af mellem-jernalders-fibulaen (som årbøger 1878, pl. IV, fig. 4), udstyret med indfattede granater og glasfluss, er i Norge f. i 3 expl. (Rygh 254) [4]).

---

[1]) Den citerede fra Garpestad, en anden afbild. årsb. 1878, fig. 16, fra Abeland, en tredie, der i sidste sommer er indkommet til Stavanger museum fra Torland i Hå pgd.

[2]) Ei omtalt af Bendixen i årsb. 1877, p. 181.

[3]) Sign. min bog: »Norske oldsager i fremmede museer«, p. 14, fig. 9. — Med denne fibula må sammenstilles en remløber med samme motiv, afbild. årsb. 1871, fig. 12; den er f. på Aker, Vang pgd., Hedemarkens a., på samme sted, hvor fra tid til anden flere rige og mærkelige stykker er fremkomne (årsb. 1869, fig. 10—12, 1871, fig. 11—12, 1877, fig. 11).

[4]) Univ. saml. 716, f. på Holsbakken, Øier pgd., Kristians a.; Berg. mus. 664 fra Dykkesten på Voss (Lorange, B. M., p. 80, afbild. Rygh 254); det tredie expl., fra Onsrud i Ullensaker pgd., Akershus a., eies af kaptein Widerberg i Kristiania.

O. Som særegne og stående udenfor de opførte klasser må jeg tilslut omtale et par fibulaer; den ene, der har formen af en fugl, er funden på Halleim i Verdalens pgd., n. Throndhjems amt, og afbild. årsb. 1871, fig. 10; den anden er det i årsb. 1877, fig. 13, afbildede stykke, f. med mellem-jernalders-fibula og skelet i et stort kammer på Offersø i Lødingen pgd., Nordlands a., hos os hidtil ganske enestående; det må nærmest sammenstilles med f. ex. det af Vedel i årbøger 1872, pl. VIII, fig. 2, afbild. exemplar fra en skeletgrav ved Kannikegård.

Berlokker af guld, se fig. 26 ovenfor. Flere fund af sådanne er ovenfor (pagg. 104. 107 og 123) omtalte mellem den ældste gruppe af fund fra vor ældre jernalder. Desuden er én gang en sådan berlok f. med en østlandsk broncekedel (som Rygh 352) med brændte ben samt en fibula af klassen C »under én helle« [1]); i et tilfælde er en berlok f. i et stort gravkammer, nemlig på Løken i Råde [2]); om dette fund se nedenfor, hvor fund i store gravkammere særlig omtales. I 5 fund er berlok f. sammen med fibulaer: i alle disse tilfælde hører fibulaerne til klassen C. Denne slags berlokker tilhører således gennemgående en tidlig tid.

Drikkehornsbeslag forekommer ei videre hyppigt. Rygh 340 er det ene af to endebeslag, der forekom i det nysnævnte store gravkammer på Løken i Råde. Fra 4 andre fund haves beslagstykker af en ganske anden art: brede bånd af sølv eller bronce med rækker af nagler, der har prydet hornets munding (slgn. et i årbøger 1877, p. 355, fig. 13 afbildet stykke); disse synes at tilhøre en senere tid og forekommer enkeltvis, medens de tidligere findes parvis [3]). En gang er et sådant beslag f. med urtepotte-

---

[1]) Fund fra Lunde på Eker, se N. fornl. p. 839.
[2]) Min »Norske oldsager i fremmede museer«, pag. 3 ff.
[3]) Slgn. Sophus Müller i årbøger 1874, p. 366.

formet urne, en gang med træspand og Nydam-fibula m. m. i stort kammer, og en gang med korsformet fibula [1]).

Af ormhovedringe er i Norge f en armring som Montel. 347 sammen med et broncespand af romersk-barbarisk oprindelse (som Rygh 344) med brændte ben og andre sager; ringen er på ligbålet noget smeltet og er nu i to halvdele, der er sammenbøiede som til to ringe [2]). I 3 fund forekommer 4 fingerringe af typen Rygh 304; i det ene af disse med østlandsk kedel, i et andet med de to nedenfor omtalte sølvarmbånd [3]). En yngre udvikling af denne typ er fingerringe som Rygh 308, hvor forstykket er blevet til en sammenhængende plade, på hvilken ormehoveder er anbragte som ornament; af de tre exemplarer af denne typ er det hos Rygh afbildede f. med et træspand med broncebeslag m. m. [4]). Rygh 302 fremstiller den ene af et par armringe af sølv, prydede med presset forgyldt sølvblik; dyrehoveder er på dem ei længer fremtrædende, men de må åbenbart medregnes til den her omtalte gruppe; de er fundne med en nysnævnt guldfingerring, våben m. m. i et stort gravkammer [5]). I et andet fund i univ. saml., med glaskar, våben m. m., findes en presset forgyldt sølvplade, fuldkommen identisk med dem på disse armbånds endestykker; den har utvivlsomt hørt til et lignende og er på listen regnet med som et sådant [6]).

---

[1]) Fundene fra Broten (Nord. Tidsskrift f. Oldk., I, p. 398 f.), Veien (Ann. N. O. 1836, p. 142 f.), og Lygren (årsb. 1877, p. 71). I det store Avaldsnes-fund (Lorange, B. M. p. 72) haves et sådant beslag af sølv, med halvromerske broncekar m. m.

[2]) N. forml. p. 305.

[3]) Fund fra Broten (2 stykker, N. forml. p. 145), fra Stadeim (årsb. 1872, p. 85), og fra Naustdal (Lorange, B. M. p. 102).

[4]) Fund fra Elftelet, N. forn. p. 168.

[5]) På Stadeim i Vik pgd., s. Bergenhus a., årsb. 1872, p. 85.

[6]) Fund fra Ringsaker, v. Aurdal, årsb. 1869, p. 65.

Broncekar. Sophus Müller har i en ovenfor oftere citeret afhandling (»En Tidsadskillelse mellem Fundene fra den ældre Jernalder i Danmark«, i årbøger for 1874) behandlet de i Danmark forekommende former af broncekar fra ældre jernalder og påvist, hvorledes de lader sig henføre til 2 grupper: den ene genfindes i Italien og overalt inden Romerrigets grændser og må derfor ansees for ægte romersk, den anden kun i nogle af de romerske grændselande og er vel derfor af romersk-provinciel, romersk-barbarisk oprindelse. At den første gruppes former er de ældre, er hermed givet; i de norske fund findes dog tildels former af begge grupper ved siden af hinanden, og at et fund indeholder et stykke af den ene eller anden gruppe er derfor ei et tilstrækkeligt kriterium til at afgøre dette enkelte funds større eller mindre ælde. Et sådant resultat tør kun uddrages af en flerhed af vidnesbyrd i samme retning, efter en nøie prøvelse og ved sammenligninger til forskellige kanter.

De i Norge fundne broncekar, der røber romersk oprindelse eller påvirkning, hører næsten alle til den yngre gruppe. Af ældre former er i Norge fundet en kasserolle og sil af Müllers form 2 (Rygh 342), fra Løken i Smålenene, fra et stort kammer med kun ældre sager[1]); fremdeles en kasserolle af form 1 (Rygh 341), f. med en lav bronceskål løst indsat i udkanten af en haug i Sogndal, n. Bergenhus amt[2]); endelig en hank med et par ører i form af menneskeansigter (Rygh 345), f. i n. Throndhjems amt[3]). Til de yngre former hører f. ex. to par af kasse-

---

[1]) Norske oldsager i fremmede museer, p. 3 ff.

[2]) Lorange, B. M., p. 93. Denne bronceskål er også opført blandt »ældre« kar på tabellen; det er dog så længe siden jeg har seet den (1875), at jeg ei kan have nogen mening om dens karakter.

[3]) Lorange, B. M., p. 111 f.; om findestedet se K. Ryghs oplysning i Throndhjemske vidsk. selsk. skrifter, VIII, p. 12. — I årsb. 1867, fig. 22 og 23, er afbildet to mærkelige

rolle og sil af form 3, f. på Gete og Linnesø i n. Throndhjems amt[1]); i begge fund med andre yngre broncekar i små kammere med brændte ben, i det første tillige en fibula som Rygh 236 (klassen E ovenfor). I det store fund fra Avaldsnes[2]) er en sil af denne form med flere andre broncekar af yngre former m. m.; i et fund fra Halleim, n. Throndhjems amt[3]) fragment af sådan sil med hagekorsformet fibula og brændte ben i lidet kammer. Mellem de øvrige kan nævnes 6 broncespand som Rygh 344, 3 kar med riflede sider (Rygh 351), fra to fund og i begge med fibula af klassen E; 3 skåle, hvoraf de to som Rygh 349, hvilket stykke hidrører fra et stort kammer med skelet på Kørstad, sammen med fibulaerne Rygh 237 og 239 (klasserne E og F ovenfor), samt mange andre sager; om dette fund se nedenfor under »store kammere«. En flerhed af disse broncekar er fundne beskyttede af små stenkister, fyldte med brændte ben.

Den langt overveiende del af de i Norge fundne broncekar fra ældre jernalder er imidlertid kedler, af to hoved-

---

ansigter af bronce, der i begyndelsen af århundredet skal være f. på Avaldsnes tilligemed en ibid. fig. 21 afbildet broncering, og som da skulde være blevne nedsendte til kunstkammeret; i Kbhvn. kan imidlertid ei nogen oplysning gives om dem, og de existerer visselig ikke mere. Dersom karakteren i den citerede afbildning, der grunder sig på en tegning af Lyder Sagen, er korrekt, kan jeg om disse stykker kun sige, at de hverken er nordiske eller romerske; jeg vil dog ei forsøge på en nærmere bestemmelse af dem, da en sådan vilde blive så ganske usikker, hvor den kun har en måske ei videre korrekt og karakteristisk tegning at støtte sig til. — Den lille mærkelige menneskefigur i Frøhovfunnet (Rygh 332) er efter de på den indridsede bogstavtegn vel af italisk oprindelse.

[1]) Årsb. 1868, p. 16 f.; ibid. 1873, p. 21 f.

[2]) Lorange, B. M., p. 72.

[3]) Årsb. 1870, p. 15.

former, der sågodtsom ei genfindes i de danske fund. Den ene af disse former, Rygh 352, findes især i det sydøstlige af landet, og formen kan derfor hos os passende betegnes som den østlandske; den anden hovedform, Rygh 353, kan efter sin forekomst kaldes den vestlandske form.

Østlandske kedler er altid fundne med brændte ben, aldrig, savidt jeg ved, i store kammere, men hyppigst omgivne af stene, dannende som en liden hellekiste omkring karret. I 9 tilfælde er våben, af de udviklede Nydams-former, fundne i sådanne grave, stadig forsætlig sammenbøiede før nedlæggelsen; om flere fund haves kun mangelfulde oplysninger, så at også ved dem våben kan have været tilstede. En flerhed af disse begravelser synes at have været en udmærket form for mandsgrave. Som en sandsynlig kvindegrav kan kun et fund betegnes, hvor der blandt de brændte ben i en sådan kedel fandtes en berlok og en fingerring af guld, samt en fibula af klassen C ovenfor. Dette fund peger også hen på, at disse kedler i sin første optræden tilhører en temmelig tidlig tid; sandsynligvis er de indkomne omtrent samtidig med de førnævnte halvromerske broncekar. Et bestemt vidnesbyrd i denne retning afgiver det af Lorange på Hedemarken opdagede og i samlingen på Frederikshald bevarede kar med latinsk indskrift, Rygh 347, som er af denne form; det taler også bestemt for disse kedlers fremmede oprindelse [1]); at adskillige af dem i sine lapninger og flikninger kan vise resultater af indenlandsk metalarbeide, taler ikke derimod.

Den vestlandske kedel forekommer langt hyppigere og synes at tilhøre en noget senere tid, — forekommer

[1]) Slgn. S. Bugges bemærkninger om indskriftens romersk-barbariske karakter i Loranges citerede afhandling, i Kristiania vidsk. selsk. forhandlinger f. 1873, p. 205. — Der er i Danmark fundet enkelte stykker, der står disse norske østlandske kedler meget nær, fra fund med halvromerske sager.

ialfald nedover i yngre fund end den østlandske. I 16 af de bevarede fund vides udtrykkelig, at kedelen har været beskyttet af stene, der har dannet som et lidet kammer om den; skønt nogle af disse fund også er fra Østlandet, er dog ikke ved nogen kedel af den slags funden det hele sæt af sammenbøiede våben, således som ved de østlandske kedler så hyppig er tilfældet; dette turde nærmest bero på en tidsforskel. I 3 (4) fund er denne form også forekommet i store gravkammere (Vatshus, Aak, Snartemo og måske Avaldsnes [1]). I det netop nævnte store fund fra Avaldsnes, hvorom desværre kun haves upålidelige fundunderretninger, synes formen at forekomme ved siden af broncespand, fad og sil af halvromersk oprindelse; i fundet fra Aak findes den sammen med hagekorsformet fibula og en fibula af Nydam-typ; i et fund fra Thelemarken haves den med en fibula som Rygh 242 (afbild. årsb. 1877, fig. 16). I fundet fra Aak, som prof. Rygh vistnok rigtig sætter til 6te årh. [2]), er desuden en barbarisk efterligning af en mynt af Magnentius (350—353); i et fund fra Lister er i en sådan kedel f. en guldmedaillon af Valentinian I (eller II) [3]); sidste sommer har Bergens museum i et fund med en sådan kedel erholdt en guldmynt af Gratian (denne kedel er ei medregnet i min statistik); i det i Ryghs atlas 353 afbildede exemplar fandtes ovenpå de brændte ben en guldbrakteat [4]). Denne kedelform strækker sig altså i vore fund helt ned i mellem-jernalderen.

Man har om denne vestlandske kedel, der hidtil ikke foreligger i svenske og kun i et dansk fund [5]), ment, at

---

[1]) N. fornl. p. 791, årsb. 1872, p. 76 ff., ibid. 1878, p. 301, Lorange, B. M., p. 71 ff.

[2]) Kristiania vidsk. selsk. forhandlinger f. 1872, p. 352 f.

[3]) Årsb. 1868, p. 98 f.

[4]) Lorange, B. M., p. 93.

[5]) I Kragehul-fundet, der står lige ved begyndelsen af mellemjernalderen, slgn. Engelhardt, Kragehul Mosefund, p. 8 og

den skulde være en særlig norsk form, og at de af den hos os fundne exemplarer skulde være af indenlandsk arbeide[1]). Det har altid forekommet mig mere end usandsynligt, at disse om den mest fuldendte metal-teknik vidnende kar af fortrinligt valset bronceblik skulde være hjemligt fabrikat; enkelte fund i England og Holsten støttede denne tvivl. På en reise til Belgien sidste høst blev det mig klart, at disse broncekedlers hjemstavn må søges i Vest-Europa[2]); ved handelsforbindelser, vistnok over Nordsøen, må de så være komne til Norge.

I Ryghs atlas er som no. 348 afbildet et broncefad med fod og udoverbrettet rand, der er prydet med drevne buler; det fandtes hvælvet over en vestlandsk kedel, der fyldt med brændte ben stod beskyttet af en liden stenkiste i en gravhaug paa Blindheim, Romsdals amt; mellem de

---

pl. IV, fig. 24. De der nævnte kar fra Bornholm er ei af samme slags.

1) Lorange i Kristiania vidensk. selsk. forhandliger f. 1873, p. 221, id. B. M. p. 55.

2) I museet i Kiel bevares en sådan kedel, f. med et broncefad og et plogjern i en myr ved en tidligere bugt af Elben, Wolburgsau i Ditmarsken (afbild. hos H. Handelmann i Schleswig-Holst. Museum vaterl. Alterthümer, Abtheilung Eisenalter, p. 48). Ved et besøg i det rige og fortræffeligt ordnede provincial-museum i Namur fandt jeg i det rige fund fra en frankisk gravplads ved Samson to skønne sådanne kedler; M. Bequet henfører dette fund (støttet på mynter m. m.) i det væsentlige til 5te og 6te årh. I Collectanea antiqua, Bd. IV, er pl. XLIV fig. 4 afbildet et exemplar, f. i en grav ved Butte des Gargans, dept. Seine et Oise (ibid. p. 185); kedelen har rundt om inddreiede linier, ganske som Rygh 353; sammen med den er f. et broncefad (ibid. fig. 1 og p. 186), der indvendig i bunden har ganske den samme stjernefigur som Rygh 353. Også i England er sådanne kedler fundne; hos Neville, Saxon obsequies, er pl. 16 to stykker afbildede, hvoraf den ene er fuldstændig identisk med vore norske, den anden synes at være en smule forskellig.

brændte ben lå desuden et lidet glaskar og en guldknap [1]). Af de 4 andre i vort land fundne broncekar af denne art er det ene f. med brændte ben i lidet kammer; to hidrører fra store kammere fra mellem-jernalderen (Vatshus og Snartemo [2]), også i sidste fund sammen med en vestlandsk kedel; det fjerde er f. med mellem-jernalders fibula og brakteater (nyt fund i univ. saml. fra Søtvet i Solum pgd.). Disse kar tilhører vistnok omtrent samme tid som de vestlandske kedler, og er vel sammen med dem indførte fra Vest-Europa [3]).

Under forskellige broncekar er opført 3 kedler som den i årsb. 1873, fig. 16, afbildede, med en afsats midt på siden; disse står den vestlandske form nærmest, men savner bl. a. en for denne karakteristisk detail: de

---

[1]) Lorange, B. M., p. 109.

[2]) Årsb. 1878, p. 301.

[3]) H. Hildebrand omtaler i Antikv. Tidsskr. f. Sverige, II, p. 272, et i Medelpad fundet lignende stykke (Montel. 380), der dog er noget rigere udstyret end de i Norge fundne exemplarer, og bestemmer det som romersk arbeide. I de udenlandske fund optræder kar som de ovennævnte norske dog først i efter-romersk tid og hidrører vel ligesom de førnævnte vestlandske kedler fra en på den romerske kulturs grundlag hos de germanske folk opblomstrende metalindustri. Jeg citerer kun følgende udenlandske fund: Houben und Fiedler: Denkmäler von Castra vetera zu Xanten, pl. XLVIII, fra en »tydsk fyrstegrav» sammen med træspand m. m.; Lindenschmit: Die Alterthümer unserer heidn. Vorzeit, I, III, pl. 8, fig. 4, f. med en gammel-kristelig gravsten; W. u. L. Lindenschmit: Das germanische Todtenlager bei Selzen, p. 15 og afbildning til grav no. 7; Baudot: Supultures des barbares en Bourgogne, pl. XX; Cochet: La Normandie souterraine, pl. XV, fig. 7, cf. ibid. p. 388 ff. I museet i Namur findes en mængde af disse broncekar fra de frankiske gravpladser ved Spontin, Furfooz og Samson; fra museet i Wiesbaden har jeg ligeledes noteret flere fra frankiske gravpladser.

opbrættede trekantede ører[1]). Fremdeles: en kedel i Bergens museum »med rette sider« (Lorange, B. M., p. 84); det i årsb. 1869, fig. 19 afbildede stykke fra Kroshaugfundet fra mellem-jernalderen (Lorange, B. M., p. 59 ff.), med 3 ører, hvis nederdele er skilter i form af menneskeansigter, fæstede til karrets sider[2]). Videre et stykke i univ. saml. (no. 1023 fra Ås, Akershus amt), der ligesom forrige har haft 3 ører, ved flade skilter fæstede til karrets side; dette er, ligesom endnu et par andre, af ganske tyndt broncebiik og har bunden noget opdrevet med nagle eller knop i midten: disse 3 minder i det hele meget om de i vore yngre jernaldersfund af og til forekommende broncekar, og er vel ligesom disse, til hvilke de således vistnok nærmer sig i tid, indførte fra udlandet, snarest ligesom de ovenfor nævnte broncekar fra vest-europæiske lande. Det hos Lorange B. M. p. 85 omtalte stykke, Berg. mus. no. 901, synes ganske at stemme med disse i yngre jernalder forekommende; ligesom disse har det også haft et jernbånd under den udoverbrættede rand, til at styrke det tynde og derfor temmelig skrøbelige kar. Et enestående og mærkeligt stykke er Rygh 350, et broncespand, f. på Lister i en liden haug, fyldt med brændte ben, mellem hvilke lå en brakteat, der ei er bevaret[3]); det har de samme opstående trekantede ører, som de vestlandske kedler; både denne

---

[1]) No. DXXVIII i museet i Kjøbenhavn, fra et gammelt, mindre godt oplyst, fund fra Sanderum-gård på Fyen, ligner meget disse 3; i dette fund ligger sil af form 3, to træspand med broncebeslag, glaskar, en fibula som Worsaae 384, 2 Nydam-fibulaer m. m., dog hidrørende fra flere grave; se Engelhardts fundfortegnelse i Nydam mosefund, no. 16, pag. 55.

[2]) Stykkets hele karakter vidner om, at det ikke er »romersk«, men yngre; broncefadet fra Avaldsnes med 3 løvehoveder med ringe er ovenfor medregnet under de halvromerske kar (Lorange, B. M., p. 72).

[3]) Lorange, B. M., p. 53 f., slgn. årsb. 1877, p. 79.

detail og stykkets hele karakter samt udenlandske fund tyder på, at det er af samme vest-europæiske oprindelse som hine kedler[1]. — En flerhed af de her nævnte kar er fundne beskyttede af små hellekister.

Glaskar. Af de i Norge fundne glaskar må først og fremst nævnes den på Solberg på Eker fundne prægtige skål eller vase af blåt glas med skønne relief-fremstillinger i hvid glasmasse; den er desværre ganske knust; Rygh 334 fremstiller en del af brudstykkerne. Den er funden tilfældig og ikke i forbindelse med andre sager. Rygh 335 repræsenterer den i Norge hyppigst (i c. 14 expl) fundne art af glaskar, prydet med indslebne ovaler. En anden ved Rygh 337 repræsenteret art forekommer næsten ligeså hyppig (c. 12 expl.), tildels i store og skønne stykker; det karakteristiske for denne typ er dens rige udstyr med påsmeltede glastråde; nær til denne slutter sig det Rygh 339 afbildede drikkehorn af glas, der er prydet på samme måde[2]. Kop- eller skålformede kar som Rygh 336 er også oftere fundne (c. 5 expl.). Den vistnok ældste oldsagform, hvormed hos os et glaskar er fundet, er en fibula af klassen C, i et fund fra Stord, s. Bergenhus amt[3]; det må dog herved bemærkes, at stykkerne kun fandtes i samme haug, men ei egentlig sammen. I 5 fund er glaskar forekommet, hvor sagerne har været indesluttet i lidet kammer; i det ene af disse (Halleim i n. Throndhjems amt[4]) var en fibula af klassen I, i et andet (Stenstad, Thelemarken[5]) en kors-

---

[1]) Jeg henviser kun til et hos Akermann: Remains of pagan Saxondom pl. XIII afbildet beslægtet stykke, f. i Oxfordshire.

[2]) Sammen med dette horn fandtes en lerurne, der åbenbart er dannet som en efterligning af et glaskar, prydet med indslebne ovaler. Urda III, pl. I. fig. 4.

[3]) Årsb. 1870, p. 60; Lorange, B. M., p. 76.

[4]) Årsb. 1870, p. 16.

[5]) Norske oldsager i fremmede museer, p. 16 ff.

formet (klassen L); i to fund haves levninger af på ligbålet smeltet glaskar sammen med våben m. m. (Frøhov, Vøien[1])). I 14 fund haves glaskar fra store gravkammere, én gang sikkert med skelet (se om Korstad-fundet nedenfor under store gravkammere), én gang med brakteat (vest-Ly, Jæderen[2])), én gang med korsfibula (Vemestad, Lyngdal[3])) og én gang med 3 mellem-jernalders-fibulaer, samt tillige sandsynligvis skelet (Kroshaug, Jæderen[4])). I fund uden kammer eller hvor bestemt underretning om sådant ei haves, forekommer glaskar en gang med en mellem-jernalders- og 3 korsformede fibulaer (Lauglo, Jarlsberg[5])), en gang med skelet (Langseter, Smålenene[6])) samt en gang med 2 brakteater, en mellem-jernalders fibula og rimeligvis også skelet (Søtvet i Solum pgd., i univ. saml.; vil blive beskrevet i årsb. f. 1879). Glaskarrene tilhører således i vore fund i det hele taget en sen tid; for en stor del skriver de fund, hvori de forekommer, sig fra mellem-jernalderen.

Sammenligner man de i Norge fundne glaskar med de i de danske fund forekommende, bliver man var en iøinefaldende forskel. Medens stykker, svarende til Rygh 335, genfindes, savner man nemlig ganske kar af den ved Rygh 337 repræsenterede art. Man har anseet alle vore glaskar for romerske arbeider[7]), men denne antagelse er urigtig. Studerer man de betydelige samlinger af gamle glas, f. ex.

---

1) N. fornl. p. 740 f.; årsb. 1869, p. 76 ff.
2) Lorange, B. M.. p. 57; både bægeret og brakteaten afbild. Montel. Från jernålderen, pl. I, fig. 7, pl. VIII, fig. 8.
3) Årsb. 1878, p. 262 ff.
4) Lorange, B. M., p. 59 ff.
5) Årsb. 1872, p. 105.
6) Norske oldsager i fremmede museer, p. 21 f.
7) Lorange i sin afhandling: »Om Spor af romersk Kultur i Norges ældre Jernalder«, i Kristiania vidsk. selsk. forhandl. f. 1873, p. 192 ff.

i Speyer, Mainz og Wiesbaden, vil man i Romertidens fund forgæves søge stykker, der nærmere minder om de i vore fund særlig forekommende; for de danskes vedkommende findes derimod flere tilknytninger. Men i de store fund fra de germanske gravpladser i Vest-Europa, fra tiden efter Romerrigets undergang, genfindes vore glaskar, således særlig den med påsmeltede tråde rigt udstyrede form Rygh 337. Medens nogle stykker af dem med indslebne ornamenter som Rygh 335 kan gå tilbage til Romertiden og være samtidige med de ovenfor omtalte halvromerske broncekar, må stykker som Rygh 336 og navnlig 337 ganske sammenstilles med de vestlandske kedler og broncekarrene med randen prydet med drevne buler og antages for at hidrøre fra en i efter-romersk tid hos de germanske folk (f. ex ved Rhinen og i Belgien?) blomstrende glasindustri [1]).

Om flere af de ovenfor opførte glaskar gælder, at kun et brudstykke har været fundet, og i flere sådanne tilfælde er det konstateret, at et fuldstændigt kar ei kan have været nedlagt i graven. Under glaskar er også medregnet 4 lerurner, hvori brudstykker af sådanne er indsatte, som Rygh 363; af disse hidrører en fra Bratsbergs amt [2]), de tre fra Lister og Mandals amt [3]).

Træspand. De aller fleste af disse kar har beslag af bronce (Rygh 381 og 382), kun nogle få af jern.

---

[1]) Glasbægere, identiske med Rygh 337, har jeg seet i museet i Wiesbaden fra flere frankiske gravpladser, tilligemed drikkehorn af glas som Rygh 339, i museet i Namur fra de ovenfor omtalte gravpladser ved Spontin, Furfooz og Samson; slgn. Collectanea antiqua, III, pl. III, fig. 8, fra Kent, ibid. VI, pl. XXXIX, fig. 1, fra Bedfordshire. Kopformede som Rygh 336 har jeg seet i de samme museer; slgn. Akermann, Remains etc., pl. VI.

[2]) Fundet fra Stenstad, Thelemarken, citeret ovenfor.

[3]) Årsb. 1870, p. 78 f. og fig. 12; ibid. 1871, pag. 96 og fig. 7; ibid. 1878, p. 178.

Prof. Rygh har i årsb. 1874, p. 181—3 givet en meddelelse om disse kar og deres forekomst i norske fund. De findes oftere flere i samme grav, engang endog 6 i et stort gravkammer (Sætrang-fundet); jeg har derfor ved disse kar på tabellen også tilføiet antallet af særskilte fund. Flere gange er træspand trufne i små hellesatte kammere; i et sådant tilfælde med korsformet fibula (Stenstad), i et andet med vestlandsk kedel m. m. (Vemestad[1])), i et tredie med et (tabt) glaskar (Skeime[2])). Disse kar tilhører dog væsentlig fund fra store gravkammere; af mere karakteristiske fund nævner jeg Kørstad, hvor 3 expl. haves med skelet, bronce- og glaskar og fibulaerne Rygh 237 og 239 (klasse E og F) m. m., fundene på Birkeland og Holmegard, hvor træspand forekommer med korsformede fibulaer m. m., fra Krosshaug, hvor med 3 mellem-jernalders fibulaer og ved skelet, fra Snartemo, hvor i stort mellem-jernalders fund. I fundet fra Søtvet er fragment af et træspand sammen med 2 brakteater, mellem-jernalders fibula og skelet, i et fund fra Langlo er 2 træspand med jern-beslag, med glaskar, 3 korsformede og en mellem-jernalders fibula[3]); i disse fund fandtes sagerne ikke i ordentlig byggede gravkammere. For en væsentlig del hører altså i vore fund træspand til mellem-jernalderen. Træspand med jern-beslag er fundne i 8 exemplarer; 2 i nysnævnte fund fra Langlo i Jarlsberg; 1 i det store fund fra Snartemo sammen med et med bronce-beslag, 1 i et fund fra Tune[4]), 4 i fire fund fra Bergens stift.[5]) Et ganske mærkeligt stykke er f. i n. Throndhjems a., sammen med perler og to forgyldte beslagstykker i keltisk stil[6]); det er

---

1) Årsb. 1878, p. 265.
2) Årsb. 1877, p. 81 f.
3) De fleste af de her nævnte fund er allerede ovenfor citerede med henvisninger til literaturen.
4) Årsb. 1875, p. 85.
5) N. fornl. p. 491, Lorange, B. M., pag. 81, 91 og 104.
6) Årsb. 1869, p. 36.

ikke som de andre sammensat af staver, men udhulet af et helt stykke træ; fundet må tilhøre begyndelsen af yngre jernalder, og dette spand er ikke medregnet paa min tabel.

Også i Danmark er temmelig mange træspand med broncebeslag fundne, som i det hele taget ligner vore norske. Der er dog også mærkbare forskelligheder i karakter og detailler, hvilke vel tildels lader sig forklare af det hovedforhold, hvorpå nedenfor skal gøres nærmere opmærksom, at de danske fund med disse kar i det hele tilhører en ældre tid end vore norske. Disse træspand ere vistnok også, ialfald for den største del, af fremmed oprindelse, halvromerske eller hidrørende fra de efterfølgende germanske kulturgrupper[1]); slgn. hvad ovenfor er anført om flere bronce- og glaskar. Sandsynligvis kan den eiendommelige karakter, som i Norge fundne stykker tildels viser, sammenlignede med de danske, forklares ved de yngre og vestligere forbindelser, som har bragt f. ex. de vestlandske kedler hidop; — de med jern-beslag giver bestemte antydninger i samme retning, men kan vel tildels også være hjemligt fabrikat.

Hægtespænder som Rygh 268 forekommer temmelig hyppig i vore fund. En gang er et par sådanne fundne i en vestlandsk kedel med brændte ben; — forøvrigt hidrører de fleste fra fund i store gravkammere, med korsformede og mellem-jernalders fibulaer, med brakteater o. s. v.: i det store og hele tilhører formen mellem-jernalderen.[2])

---

[1]) Slgn. årbøger 1874, p. 368 ff. I de fleste ovenfor citerede værker om germaniske oldsager vil træspand findes omtalte og tildels afbildede. Jeg kender dem imidlertid for lidet af autopsi til at kunne afgøre, i hvilken grad vore norske står bestemte udenlandske nær. Ved siden af ligheder er på visse områder uligheder stærkt iøinefaldende: ved nedre Rhin, i Belgien, England o. fl. st. træffes således ofte træspand, der ei har hank over mundingen, men 2 bærehanke på siderne.

[2]) Sølvhægter som Rygh 271 kan ogsaa nævnes her. De forekommer ialt i 7 fund; 5 gange i store kammere og med mellem-

Urtepotteformede lerurner, karakteristiske ei blot i form men endnu mere i masse og ornamenter, Rygh 370—377, er en for Norge omtrent eiendommelig art af lerkar. Fra Sverige kendes kun nogle få (især fra Bohuslen), fra Danmark kun et enkelt (fra det nordlige Jylland); denne slags urner kan således betegnes som en særlig norsk oldsagform. De er stadig godt arbeidede og velbrændte, dannede af en egen masse, hvori glimmer- eller asbestfliser oftest er indblandede, og i almindelighed er de rigt ornamenterede. De ere oftere fundne fyldte med brændte ben, indsatte i små kammere, men den langt overveiende masse af dem hidrører dog fra store gravkammere. Pag. 94 er nævnt, hvorledes fragmenter af sådanne kar forekom 3 gange på gravpladsen ved Broten, der som anført i sine yngste dele strækker sig temmelig langt ned i tiden; i det store fund fra Aak var også en sådan urne, sammen f. ex. med Nydam-fibula og en hagekorsformet fibula. Formens første optræden turde således hos os kunne sættes til noget før begyndelsen af den egentlige mellem-jernalder; — i denne periode bliver formen dog først ret almindelig og bliver en af de for de norske fund fra denne tid karakteristiske former. Som tabellen viser, er det langt overveiende antal fremkommen på Vestlandet.

Inden jeg går over til at meddele nogle bemærkninger om det indbyrdes kronologiske forhold mellem de forskellige arter og grupper af vore gravfund fra ældre jernalder, vil jeg først omtale de fund af fremmede mynter, som haves

---

jernalders sager, 1 gang med korsfibula og 1 gang med en urtepotteformet urne, nemlig, som ovenfor pag. 96 nævnt, i en haug paa gravpladsen ved Broten. Dette fund turde vel omtrent betegne denne oldsagforms første optræden hos os og være samtidigt med de små kammere med mosefundsvåben og korsfibula på samme gravplads; som allerede på hint sted citeret, forekommer sådanne hægter jo i Nydam mosefund.

Tab. I[1]).

Fibulaer.

Klasse	A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	N	O	Sum
Smålenenes a.	8	6	7	•	•	•	•	•	2	1	7	4	•	•	30
Akershus a.	•	•	•	•	1	•	•	•	1	3	1	•	1	•	7
Hedemarkens a.	•	2	6	•	•	•	•	1	•	•	8	1	•	•	18
Kristians a.	•	•	1	1	6	1	•	1	•	•	1	•	2	•	13
Buskeruds a.	•	2	2	•	•	•	•	2	•	1	2	1	•	•	10
Jarlsbergs og Larviks a.	1	1	•	1	1	•	•	1	4	•	16	1	•	•	26
Bratsbergs a.	•	•	•	•	•	•	•	1	1	•	2	1	•	•	5
Nedenes a.	•	2	5	•	2	•	•	8	2	1	14	2	•	•	31
Lister og Mandals a.	•	2	•	•	•	•	•	•	8	1	37	5	1	•	49
Stavanger a.	•	2	4	•	1	•	•	1	4	9	26	9	•	•	56
Søndre Bergenhus a.	•	•	1	•	•	•	•	•	4	1	19*)	1	1	•	27
Nordre Bergenhus a.	•	•	•	•	•	•	•	•	•	2	13*)	•	•	•	15
Romsdals a.	•	•	2	•	•	1	1	1	4	•	13	3	•	•	25
Søndre Throndhjems a.	•	•	•	•	•	2	1	•	•	•	•	2	•	•	5
Nordre Throndhjems a.	•	•	•	•	2	•	•	•	1	1	1	4	1	1	11
Nordlands a.	•	•	•	•	•	•	•	•	1	•	2	1	•	1	5
Tromsø a.	•	•	•	•	1	•	•	•	•	•	3	1	•	•	5
Sum	4	17	28	2	14	4	2	11	27	20	160	36	6	2	333

*) På disse to tal er ligelig fordelt 4 expl. i Bergens museum fra ukendte findesteder, men visselig fra Bergens stift.

[1]) Tallene angiver antallet af exemplarer; kun undtagelsesvis er også antallet af særskilte fund angivet sat til i parenthes.

Tab. II.

Forskellige oldsagformer.

	Berlokker	Drikkehornsbeslag	Ormhovedringe	Romerske broncekar ældre	Romerske broncekar yngre	Østlandske kedler	Vestlandske kedler	Broncekar med bulerand	Forskellige broncekar	Glaskar	Træspand	Hægtespænder	Urtepotteformede urner
Smålenenes a.	3	2(1)	•	2	•	2	2	1	2	1	1	2	2
Akershus a.	•	•	•	•	•	1	1	•	1	1	•	•	•
Hedemarkens a.	•	•	•	•	•	1	2	•	•	•	•	•	•
Kristians a.	1	•	1	•	2	4	1	•	1	3	4(2)	•	1
Buskeruds a.	1	2	3(2)	•	1	3	2	•	•	2	9(8)	•	4
Jarlsberg og Larviks a.	1	•	•	•	•	•	•	•	•	1	4(3)	1	10
Bratsbergs a.	1	•	•	•	•	•	3	1	•	2	5(3)	1	2
Nedenes a.	1	•	1	•	1	2	•	•	•	1	2	2	2
Lister og Mandals a.	•	•	•	•	•	•	4	1	1	11	5(4)	11	22
Stavanger a.	1	1	2	•	6	1	5	1	1	7	4(3)	4	23
Søndre Bergenhus a.	•	1	•	•	•	•	4	•	3	1	3	1	31[1])
Nordre Bergenhus a.	•	•	4(2)	2(1)	•	1	6	•	1	2	4	1	22[1])
Romsdals a.	•	•	•	•	•	1	6	1	•	2	•	2	14
Søndre Throndhjems a.	•	•	•	•	3	•	•	•	•	2	•	•	4
Nordre Throndhjems a.	•	•	•	1	5	1	3	•	•	1	•	1	•
Nordlands a.	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	1	•
Tromsø a.	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	2
Ukendte findesteder	•	•	•	•	•	1	1	•	•	•	2	•	•
Sum...	9	6	11	5	18	18	40	5	10	37	43(30)	27	139

[1]) 12 urtepotteformede urner i Bergens museum fra ukendt findested er ligelig fordelte på de to Bergenske amter.

hos os fra denne periode. Man kender 2 fund af romerske sølvdenarer, gjorte løse i jorden, uden forbindelse med andre genstande; det ene er fra århundredets begyndelse, fra Ringsaker på Hedemarken, nemlig en denar af Antoninus Pius;[1]) det andet er endnu ældre, fra midten af forrige århundrede, fra gården Mælum på Modum, tæt ved grændsen af Eker; det indeholdt 1 denar af August og 2 af Gordianus Pius (238—243);[2]) begge fund er aldeles sikre, om end mynterne selv ei længer kan påvises. Et tredie fund af romersk sølvmynt er sidste sommer (1879) indkommen til universitetets samling, fra en gravhaug på Dyster, Ås pgd., Akershus a. Ved undersøgelsen af en sådan fandt Nicolaysen brudstykker af flere urner, brændte ben, 2 små bronce-fibulaer (af klasserne I og K) samt en sølvdenar; omtrent en trediedel er klippet af ved den ene kant, den er gennemboret og helt over såre slidt; af omskriften kan dog sårneget skimtes og læses, at mynten med vished kan bestemmes som en Hadrian. I dette tilfælde har mynten dog ei videre værd til en bestemmelse af det funds alder, hvori den forekommer; dens medtagne og forslidte udseende vidner om, at den i meget lange tider har været i omløb og båret som smykke, førend den kom ned i graven; de fibulaer, hvormed den fandtes sammen, drager fundet langt ned i tiden; i nogle ved siden liggende hauger, der undersøgtes ved samme leilighed, gjordes ligeledes fund, der taler i samme retning som fibulaerne.[3])

---

[1]) Sign. O. Rygh: Fund af romersk Mynt i Norge, i årsb. 1871, p. 164 f.

[2]) Også om dette fund er den gamle beretning først fremdraget af prof. Rygh, nemlig fra H. Strøm: Beskrivelse over Eger Præstegjeld, Kjøbenhavn 1784, p. 270 f. Strøm havde åbenbart selv seet mynterne, og han giver af dem en såvidt god beskrivelse, at typerne kan identificeres: den af August med Cohen I, p. 52 nr. 87, de to af Gordianus Pius med Cohen IV, p. 126 nr. 5 og p. 128 nr. 29.

[3]) F. ex. i en haug en vestlandsk kedel med brændte ben; i kedelen lå det (vel ved kedelens bronceoxyd) vidunderligt vel

Medens denarfund således er såre sjeldne og sågodtsom ingen hjælp yder til vore gravfunds kronologi, er nogle fund af romerske guldmynter mere oplysende. I en gravhaug paa vestre Hone, Lister, er f. en guldmedaillon (afbild. Rygh 285) af Valentinian I (364—375) sammen med fragmenter af en vestlandsk broncekedel m. m.; fra en haug i Fjeldberg pgd., s. Bergenhus a., har Bergens museum sidste sommer modtaget en guldmynt af Gratian (367—384) med indfatning og øsken, f. ovenpå de brændte ben i en vestlandsk kedel[1]). I nærmeste sammenhæng med disse fund må og nævnes 4 fund med barbariske imitationer af romerke guldmynter: et expl. fra Gunheim, Saude pgd., Thelemarken, med et par guldfingerringe, et (tabt) træspand med broncebeslag, perler m. m.; et andet fra Midt-Mjelde, Haus pgd., s. Bergenhus a., med brændte ben i en urtepotteformet urne i et kammer; et tredie fra et desværre kun slet oplyst fund fra Hove, Vik pgd., n. Bergenhus a., med rigt udviklet korsfibula (Rygh 250), våben og det hos Lorange, B. M. p. 93 afbildede mærkelige bælte m. m., f. »under en helle«; endelig det fjerde stykke af denne art fra det store fund på Åk i Romsdalen, fra et stort gravkammer, sammen bl. a. med vestlandsk kedel, urtepotteformet lerurne, fibula af Nydam-typ og en hagekorsformet do.[2]). Samtlige disse imitationer går tilbage til romerske originaler fra midten og sidste halvdel af 4de årh.[3]), altså til omtrent samme tid,

bevarede smukke stykke Rygh 180: en udskåret trææske med skyvelåg; i æsken fandtes en synål af bronce, et afhugget stykke af en guldring samt et lidet fragment af sølv, mellem benene desuden et stykke presset forgyldt sølvblik.

[1]) Slgn. årsb. 1868, p. 98. Det nye Bergenske fund kender jeg endnu kun fra en avisnotis samt af en venskabelig meddelelse fra skolebestyrer Bendixen.

[2]) Slgn. min »Norske oldsager i fremm. museer«, p. 23 ff, Lorange, B. M. p. 86 f og 99, O. Rygh: To norske Oldsagfund, i Kristiania vidsk. selsk. forhandl. f. 1872, p. 344 ff.

[3]) Den fra Gunheim (afbild. l. c. og Atlas for nordisk Oldkyndighed no. 5) til en original nærmest af Decentius (351—

fra hvilken de to førnævnte guldmynter skriver sig. Det er herved med en gang givet, at de norske fund, i hvilke de er trufne, ei kan være ældre end omtr. fra begyndelsen af 5te årh.; uden tvivl går de dog noget længere ned i århundredet og ialfald nogle af dem vistnok ned i 6te arh.; fundet fra Åk må med prof. Rygh vel sættes til omtrent denne tid, og imitationen fra Hove trækkes ved de karakteristiske dyrehoveder på beltestenens indfatningsstykke stærkt ned imod den udprægede mellem-jernalder. Det må ved disse fund af fremmede mynter vel erindres, at de hos os har været bårne som smykker, i indfatninger og forsynede med øsken, således at de kan have været bårne i lange tider, førend de kom ned i gravene[1]).

Disse imitationer af romerske guldmynter fra Konstantinernes og den nærmest efterfølgende periode har særlig interesse derved, at man i dem vistnok med rette har erkendt udgangspunktet for udviklingen af de nordiske guldbrakteater. Denne art af smykker er karakteristiske for den ældre jernalders senere del: mellemjernalderen; de aller fleste af dem hidrører fra markfund, men nogle også fra grave. I den vestlandske kedel, Rygh 353 fandtes således mellem de brændte ben en brakteat[2]); i det med disse

353), den fra Midt-Mjelde (afbild. Atlas no. 15) til en af Valentinian I (364—375), den fra Hove (afbild. Atlas no. 14) til et præg af Constantin II, Constans eller Decentius, den fra Åk endelig (afbild. l. c.) til en original af Magnentius (350—353). Slgn. O. Rygh l. c. p. 351. Er disse imitationer gjorte herhjemme eller indførte? Jeg kan ei afgøre dette spørgsmaal; barbariske efterligninger af antike mynter er hyppige i mellem- og vest-europæiske lande; jeg helder til at anse de hos os fundne for udførte i Vest-Europa.

[1]) Ogsaa i de udenlandske fund er det forøvrigt almindeligt, at de barbariske fund, hvori antike mynter forekommer, skriver sig fra en meget sildigere tid end den, som mynterne egentlig tilhører.

[2]) Lorange B. M., p. 93.

kedler (ovenfor pag. 143) sammenstillede broncespand Rygh 350 er ligeledes fundet en (tabt) sådan oveni de brændte ben[1]); i begge tilfælde var karrene beskyttede af omgivende stene. De fleste gravfund med brakteater hidrører dog fra store kammere, med andre for den udviklede mellem-jernalder karakteristiske oldsagformer: 3 expl. fra Daleim, n. Throndhjems a., med 4 mellem-jernalders fibulaer, mellem hvilke det storartede stykke Rygh 259, hægtespænde, våben m. m.; 1 expl. fra vest-Ly, Jæderen, med glasbæger som Rygh 337 prydet med pålagte tråde, 1 expl. fra Garpestad, Jæderen, f. med den eiendommelige mellem-jernalders fibula Rygh 256; 3 expl. fra Gyland, Bakke pgd., Lister, f. med 2 mellem-jernalders fibulaer og 1 korsfibula m. m.; 2 expl. fra Søtvet i Solum pgd. med mellem-jernalders fibula, glasbæger, træspand, broncekar m. m.; endelig 1 expl. fra Vigrestad på Jæderen, f. med urtepotteformet urne, sølvbægter m. m.[2]).

Små gravkammere er, som ovenfor pag. 91 nævnt, blevne anseede for det andet hovedled i den »fremadskridende udvikling« af den ældre jernalders gravskikke i Norge og er således tillagt en særlig vigtighed for denne periodes kronologiske forhold[3]). Det vil derfor være af særlig interesse noget nærmere at dvæle ved denne gravform og de med den optrædende oldsagformer.

1) Årsb. 1877, p. 79 f.

2) Se årsb. 1868, p. 120 ff., Lorange, B. M. p. 57 og Montelius, Från jernåldern no. 263 med afbildninger I, 7 og VIII, 8, Lorange, B. M. p. 57, årsb. 1875, p. 82 f. Desuden fundene Montelius, l. c. no. 268 og 269, hvis øvrige indhold ei er bevaret, samt flere fund, hvorom mere eller mindre pålidelige efterretninger haves.

3) Lorange i Krist. vidsk. selsk. forhandlinger, f. 1873, p. 219 ff.

Af de i samlingerne bevarede fund haves om henved 100 den oplysning, at de er gjorte i små kammere[1]). Herved forståes små stenkister, oftest dannede af heller, og i almindelighed netop af den størrelse, at gravkarret med de brændte ben og det medgivne gravgods i dem kunde få plads. En enkelt gang hører vi om »en liden kiste af planker« med en helle over[2]). Det er selvfølgeligt, at der ved denne slags begravelser kun kan være tale om ligbrand. Undertiden har disse små kister indeholdt de brændte ben løse i en hob, men det almindelige er dog, at de omslutter et gravkar, der indeholder de brændte ben. I 7 fund har sådanne små kister indeholdt halvromerske broncekar; i et af disse tilfælde desuden en fibula af klassen E, i et andet en hagekorsformet fibula (klassen G). I 10 fund haves østlandske broncekedler, ofte med våben, der da stadig er forsætlig ødelagte; i ét sådant fund lå oven på de brændte ben en berlok og en fibula af klassen C, i et andet to små ormhovedringe, i et tredie fragment af en korsfibula. Om mindst 16 fund af vestlandske kedler vides, at de har været

---

[1]) Jeg tager ikke hensyn til fund, hvorom efterretning haves, men af hvis indhold intet er bevaret. Som fund i små kammere har jeg og medregnet de tilfælde, hvor det om et gravkar heder, at det er f. i en stendynge og under en helle, når karrets velbevarede tilstand vidner om, at det må have været beskyttet af de omgivende stene. Tallet kunde rimeligvis med rette være bleven gjort større, hvis jeg havde medtaget nogle af de mange tilfælde, hvori gravkarrets ubeskadigede tilstand gør det sandsynligt, at det må have været beskyttet af stene; — jeg har dog kun, hvor ovennævnte underretning udtrykkelig haves, regnet fundet med.

[2]) Fundet fra Midtre-Egge, Gran (C. 3232), N. fornl. p. 758. — Om et hidtil enestående tilfælde af et lidet kammer, hvori 3 urner, den ene med brændte ben, anbragt under jordfladen i en naturlig banke uden nogen ydre betegnelse af graven, se årsb. 1877, p. 72 f., et fund fra Kørefjord på Lister.

indesluttede i små stenkister; i disse fund er også oftere andre kar tilstede, saaledes f. ex. en gang broncefad med randen prydet med drevne buler, to gange glaskar, en gang træspand o. s. v.; af andre karakteristiske oldsager nævner jeg kun: en gang korsfibula, en gang hægtespænde, en gang brakteat. I 6 fund haves andre broncekar som gemme for de brændte ben i liden stenkiste, slgn. ovenfor under »forskellige broncekar«; også i det ene af disse fund lå en brakteat oveni de brændte ben. I mindt 35 fund har en lerurne tjent som gravkar, beskyttet af et sådant lidet kammer; i mindst 7 tilfælde har dette været urtepotteformede. Oftere har der tillige været flere andre kar ved begravelsen, således urner og 2 gange glaskar; flere gange har der ved urnen ligget våben. Af fund med mere karakteristiske former kan nævnes: en gang (ovenfor pag. 104) en guldberlok (fig. 26) og to broncefibulaer med sølvbelæg (fig. 25); en gang en Nydam-fibula. 3 gange korsformede fibulaer, 4 gange fibulaer af klassen I, 1 gang en mellemjernalders fibula sammen med en urtepotteformet lerurne[1]). Forekomsten af glaskar er omtalt ved 4 af de ovennævnte fund; i et 5te er et sådant med våben og et fragment af en armring af sen ormhoved-typ, indesluttet »i et lidet hellesat rum«. Træspand (2 med bronce- og 1 med jernbeslag) har i 3 tilfælde været fundet med brændte ben i, beskyttet af omgivende stene; ved et af disse var tillige et (tabt) glaskar. Kitstykker, levninger af trætiner med sådan tætning (slgn. ovenfor pag. 93), er oftere fundne under lignende omstændigheder; i et sådant tilfælde fandtes i samme haug en fibula af en simpel variant af klassen B, omtrent som fig. 5 ovenfor[2]). Hvor de brændte ben til-

---

[1]) Slgn. årsb. 1874, p. 89, hvor det siges, at sagerne fandtes »i et lidet af flade stene bygget kisteformet rum«. Lorange, B. M., p. 63, bruger udtrykket »lavt kisteformet gravkammer«.

[2]) Slgn. årsb. 1876, p. 130.

syneladende har været henlagte i kisten uden at være samlede i noget eget kar, kan måske et trækar, der ei har været tættet med kit, have været tilstede. Fra sådanne fund, hvor bestemt underretning om eller levninger af eget gravkar ei haves, kan af karakteriserende oldsagformer nævnes: oftere fund af våben, i et tilfælde den som fig. 6 afbildede korsfibula (ovenfor pag. 98), også en anden gang en lignende fibula; om den barbariske guldmynt fra Hove heder det, at den fandtes under en helle, der hvilede på flere stene, tilligemed våben m. m.[1]) Særlig interesse frembyder fund af stene med runeindskrifter inde i hauger ved sådanne små kammere; i det oftere nævnte fund fra *Stenstad* i Thelemarken var sammen med træspand, urne med indsat glasstykke, korsformet fibula, sølvhængsel med ornamenter i en fremmed stil, der i Norden optræder i Kragehul og mellem-jernalderen, m. m. ogsaa en runesten[2]); stenen fra *Frestad* paa Lister er ligeledes fra et sådant lidet kammer med en urne[3]); *Orstad*-stenen er ligeledes fra et (lidet?) gravkammer, der forøvrigt indeholdt våben, urne og et glaskar (alt tabt) m. m. Også andre af de i hauger fra ældre jernalder rimeligvis fundne runestene tør have været trufne under lignende forhold[4]).

I nogle hauger er en mængde små kammere trufne under mærkelige forhold: i en haug på Østreim i Etne, s. Bergenhus a., fandt man paa bunden 21 flade heller, der alle dækkede over hver sit lille stensatte kammer: de 20 var fyldte med sand, i det ene stod et træspand med

---

[1]) Urda I, p. 300. Guldmynterne fra Lister og Fjeldberg samt imitationerne fra Gunheim og Midt-Mjelde er måske også fundne i »små kammere«, skønt dette ei med vished fremgår af fundberetningerne.

[2]) Min bog »Norske oldsager i fremmede museer«, p. 16 ff.

[3]) Årsb. 1877, p. 103.

[4]) Slgn. Stephens, Old northern Runic monuments, I, 254 (og 835), 258, cf. O. Rygh i årbøger f. 1869, p. 169.

broncebeslag, fyldt med brændte ben, hvorimellem lå en guldfingerring[1]). I den store haug på Avaldsnes skal også en mængde af heller byggede mindre kammere være fundne indenfor den haugen omgivende stenring; i intet af disse vides dog oldsager at være fundne[2]). Det ovenfor oftere citerede mellem-jernalders fund fra Søtvet i Solum er gjort (?ved et skelet, der lå) i haugens midte; i en kreds omkring begravelsen fandtes 10—12 små hellekister med sand[3]). Jeg ved ikke at forklare dette mærkelige forhold med den mængde kun med sand fyldte små stenkister omkring en central begravelse.

Det fremgår af det her sammenstillede, at der i små hellesatte kammere kan findes oldsagformer af høist forskellig ælde: helt fra fibulaer af klasserne B og C og guldberlokker ned til brakteater og hægtespænder, — alleslags broncekar fra de halvromerske og ned til saadanne ganske tynde med opdrevet bund, der hyppigst træffes i vor yngre jernalder; små kammere findes i udkanten af hauger, hvor der i midten findes helt ned til mellem-jernalders begravelser o. s. v. Jeg kan derfor ikke anse den omstændighed, at en haug indeholder et »lidet kammer« for i og for sig at have videre kronologisk betydning; det bliver også ved sådanne fund først karakteristiske oldsagformer, der må afgøre, fra hvilket afsnit inden den ældre jernalders udvikling begravelsen hidrører. Denne begravelsesform frembyder i det hele taget heller ikke egentlig nogen ny gravskik, forskellig fra den ovenfor pag. 113 skildrede ældre, at de brændte ben er indesluttede i et gravkar; at dette undertiden bliver omhyggeligere beskyttet ved omgivende stene, er ingen ny gravskik og tyder ikke på nogen ændring i folkets betragtning af graven og dens betydning for den døde. En

---

1) Urda III, p. 100 f., Lorange, B. M. p. 76.
2) Lorange, B. M. p. 70.
3) Vil blive beskrevet i Årsb. f. 1879.

anden sag er det, at dette træk at beskytte gravkarret med en liden stenkiste først bliver ret almindeligt ved den tid, da livligere forbindelser med fremmede lande bringer skønne og kostbare broncekar herop, og særlig anvendtes i de vistnok fornemmere grave, i hvilke sådanne kostbarere kar anvendes som gemme for de brændte ben, samt at det ved denne tid også blev mere almindeligt at udstyre graven med rigere gravgods; på den måde kan der altså dog blive nogen sandhed i den betragtning, som anser små gravkammere som et kronologisk mellemled mellem de ældste gravskikke og de store kammere. Men som en egen gravskik, der i og for sig repræsenterer en egen periode i udviklingen, kan denne slags begravelser ei ansees.

De rigeste og fleste betydeligere gravfund fra ældre jernalder hidrører hos os fra store gravkammere; de mindste af disse er omtrent af mandslængde, men ofte opnår de en meget betydelig størrelse, en længde af indtil 30 fod. De er i almindelighed byggede af stene; i nogle tilfælde omtales også kammere af træ, »tømrede«[1]). De store gravkammere betegner en helt ny gravskik, der ikke af sig selv er opstået her i landet, allermindst fremkommen ved en »udvikling« af de små kammere[2]), men som er indkommet ved forbindelser med fremmede lande. Mere end 100 af de i vore museer bevarede samlede gravfund hidrører fra store gravkammere. Med hensyn til ligets tilstand ved sådanne fund, da er underretningerne i en mængde tilfælde høist mangelfulde, hvorfor et forholdstal mellem brændt og ubrændt begravelse ei nøie kan opgives; ved omtr. 20 af de bevarede c. 100 fund haves mere eller mindre fuldstændige efterretninger om, at kammeret har

---

[1]) Om bygning og indretning slgn. O. Rygh i årbøger 1869, p. 162 ff. Slgn. også Loranges beretning om undersøgelsen af et stort kammer i årsb. 1877, p. 77 f. og 97 f.

[2]) Som Lorange udtaler, B. M. p. 48.

indeholdt ubrændt lig. I det flerdobbelte antal fund vides dog, at liget har været brændt; overhovedet synes i Norge ligbrænding at have holdt sig som den almindeligste gravskik hele den ældre jernalder igennem. De brændte ben er i disse store kammere hyppigst samlede i et gravkar, men oftere findes de dog også løse i hobe, og kar af forskellige arter står tomme ved siden (eller sjelden med levninger af madvarer). Dette forhold synes at tyde på en sammenblanding af forskellige gravskikke, at vidne om en vedhængen ved de gamle samtidig med, at man udvortes og uden klar opfatning optog nye indførte[1]). Begravelserne i disse store kammere er i almindelighed rigt udstyrede med gravgods, hele rækker af kar, våben, redskaber, smykkesager o. s. v.; med rette er det forhold stærkt betonet, at gravgodset aldrig her viser spor af forsætlig ødelæggelse[2]).

Lorange har sammenstillet vore begravelser i store gravkammere med de navnlig fra det sydøstlige Sjælland så vel bekendte skeletgrave, nedgravede i naturlige grusbanker og udstyrede med rigt gravgods, der for en stor del er af romersk eller halvromersk oprindelse[3]). Dette er rigtigt for nogle af vore funds vedkommende, men også kun for nogle enkeltes, hvilke jeg derfor strax vil omtale lidt nærmere.

---

[1]) Slgn. Lorange i Krist. vidsk. selsk. forhandl. 1873, p. 230.

[2]) Lorange, l. c. p. 228.

[3]) Slgn. om disse sjællandske grave fornemmelig Engelhardts afhandlinger: Valløby-fundet (i årbøger f. 1873), Klassisk Industri og Kulturs Betydning for Norden i Oldtiden (ibid. 1875) og Skeletgrave på Sjælland og i det østlige Danmark (ibid. 1877). Med de sjællandske fuldstændig identiske grave er foruden, som af E. anført, i Meklenburg også fundne i Thüringen (rige endnu ei publicerede fund fra Dienstädt bei Remda og fra Voigtstädt, i museerne i Jena og Berlin), i Galizien (ved Horodnicy ved Dnjestr, cf. Kopernicki i Zbiór Wiadomósci do Antropologii Krajowej, Tom. II, Krakow 1878); slgn. og Osztropataka-fundet i Ungarn (Mittheil. d. Central-Com. XI, p. 39 ff.)

Broncekar af de ovenfor p. 137 ff omtalte klasser, af romersk eller halvromersk oprindelse, findes i Danmark særlig i disse skeletgrave; hos os findes de derimod, som ovenfor anført, næsten stadig sammen med brændte ben og da oftest som gravkar, der gemmer disse, beskyttede ved omkringsatte stene. Den samme kulturforbindelse, som bragte disse fremmede industri-produkter op til vort land, bragte dog også tildels den fremmede skik, at bygge store kammere for den dødes levninger og deri anbringe et rigt udstyr af kar m. m. Af norske store gravkammere, der i henseende til indhold viser overensstemmelser med de omtalte sjællandske begravelser, kan anføres: *Løken* i Råde, Smålenenes a., af hvilket fund er bevaret: kasserolle med sil af »form 2«, to drikkehornsbeslag og en guldberlok, altsammen sager, der synes at stille denne grav nær de ældre af de sjællandske; om benenes tilstand vides intet sikkert[1]). *Sætrang*, Ringerike: i et aflukke ved kammerets ene ende 6 træspand, et glasbæger og flere lerurner; i selve kammeret våben med levninger af prægtigt sværdbelte, ornamenteret med presset forgyldt sølvblik med indfattede blå glasflus (hvilken manér så ofte genfindes i de sjællandske skeletgrave og er karakteristisk for deres periode), spillebrikker, perler, broncefibula af klassen H (Rygh 240) m. m.; liget har rimeligvis været ubrændt. *Veien*, Ringerike: 2 træspand, drikkehornsbeslag (som årbøger 1877, p. 355, fig. 13 fra Varpelev), urner, Nydam-fibula, våben med rige skedebeslag m. m.[2]) *Kørstad*, Gudbrandsdalen: kammer med skelet, hvorved et halvromersk broncekar, 3 træspand med broncebeslag, 1 glaskar, en urtepotteformet lerurne, 3 guldfingerringe (den ene med indfattede stene), fibula af klassen E, den eiendommelige fibula Rygh 239, prydet i den under

---

1) Min »Norske oldsager i fremmede museer«, p. 3 ff.
2) Sign. om disse to fund R. Keyser i Ann. f. N. O. 1836, p. 151 ff.

Sætrang-fundet omtalte manér, sneldehjul, sax og 2 jernredskaber, hvorom se pag. 169 f. nedenfor, m. m. Ibidem: et gravkammer, 2 al. dybt under jorden, uden overliggende haug, hvori ved skelet en guldring, en beltesten, en Nydam-fibula og endel jernsager[1]). *Avaldsnes*, Stavanger a.: i et gravkammer af træ flere halvromerske broncekar, drikkehornsbeslag af den under Veien-fundet citerede art, glasbrikker, mange guldsager, samt tillige en vestlandsk kedel og et sværd med pragtfulde sølvbeslag m. m.; om benenes tilstand ingen bestemt underretning (i haugens udkant løst i randen var indsat en halvromersk broncespand med brændte ben)[2]). *Åk*, Romsdalen: i et stort kammer en vestlandsk kedel, to lerurner, et træfad, en imiteret guldmynt af Magnentius, en Nydam-fibula, en hagekorsformet fibula (med 5 arme), perler, et sneldehjul og et jernredskab som de i det større Kørstad-fund m. m.; liget har rimeligvis været brændt[3]). Et fund fra *Sundet*, Åfjorden, s. Throndhjems a., med en fibula som Worsaae 384, kunde måske også nævnes her, tilligemed en del andre.

Det er således kun forholdsvis få af vore store gravkammere, som i indhold viser overensstemmelser med de sjællandske grave, og selv i alle disse (undtagen Løkenfundet) fremtræder betydelige uoverensstemmelser: forekomsten af våben, af vestlandske broncekedler, af Nydam-fibulaer og af de eiendommelige jernredskaber i gravene fra Kørstad og Åk m. m. Disse forskelligheder beror vistnok væsentlig derpå, at de norske gravkammere er yngre, hvorom allerede den omstændighed vidner, at de sjællandske graves indhold hos os mest forekommer i forbindelse med de ældre

---

[1]) Om Kørstad-fundene slgn. årsb. 1867, p. 53—57 og ibid. 1875, p. 81 f.

[2]) Lorange, B. M., p. 70 ff.

[3]) Slgn. O. Rygh: To norske Oldsagfund i Krist. vidsk. selsk. forhandl. 1872, p. 344 ff.

gravskikke; i denne tid var vistnok også forbindelser knyttede længere mod vest henover havet, forbindelser, der vel har bragt f. ex. de vestlandske kedler og hine jernredskaber op til vort land.

Hovedmassen af vore store gravkammere tilhører en betydelig yngre tid end de sjællandske og viser ét helt forskelligt indhold: de hyppigst forekommende fibulaformer er således de korsformede og mellem-jernalders fibulaerne. Næsten den hele mængde af denne slags fund tilhører kysten vesten for Lindesnes og nordover[1]). Man må vel for denne gravskik i disse landsdele også søge andre fremmede udgangspunkter end de sjællandske begravelser; vistnok med rette har Engelhardt f. ex. henpeget til de store nord-jydske stenkister (årbøger 1875, p. 46), en fundgruppe, som han først har udskilt og nærmere beskrevet, men som han efter min mening henfører til en for sildig tid[2]). Om end en

---

[1]) Jeg vil allerede her gøre opmærksom på, hvorledes store gravkammere med mellem-jernalders indhold næsten ei kendes i det sydøstlige af landet; også med hensyn til fattigdom på grave fra mellem-jernalderen synes denne landsdel således at slutte sig til Danmark. De 4 mellem-jernalders fibulaer fra Smålenenes a. (se tabellerne) findes i den Lorangeske samling paa Frederikshald og skriver sig fra ét findested, fra nogle endnu ei nærmere undersøgte begravelser i små stenringe. Slgn. hermed det forholdsvis ringe antal fund fra yngre jernalder, som er fremkommet i Smålenenes a. (O. Rygh i årbøger 1877, p. 109).

[2]) I årbøger 1875, p. 78—90. Prof. Engelhardt henfører dem her til mellem-jernalderen, til tiden efter år 500; efter min mening vidner dog fibulaformer (oftest klassen B ovenfor), lerkarrene med sine mæander-ornamenter m. m. om en tidligere tid af jernalderen. Mellem hovederne på Skavtved-skålen og det l. c. p. 81 afbildede hoved af forgyldt bronce fra et norsk yngre-jernalders fund ser jeg ingensomhelst lighed; det sidste er af en ganske speciel typ, som oftere forekommer indenfor en enkelt gruppe af yngre-jernalders fund. Oprindelsen til denne jydske gravskik er mig ei helt klar; den kan neppe være den samme som for de sjællandske skeletgrave;

flerhed af de store kammere på Norges vestland utvivlsomt tilhører, hvad vi i Norge kalder den ældre jernalders senere del, tiden efter år 500, den tid, som man i Danmark kalder mellem-jernalderen, taler dette forhold dog ikke imod at antage en forbindelse mellem jydske gravskikke, som vi væsentlig kender fra tiden før år 500, og norske vestlandske, som særlig viser sig i tiden efter år 500; i ethvert tilfælde er de norske gravkammeres indhold så totalt forskelligt fra de jydskes, at dette bestemt taler imod at antage en fuld samtidighed. Der savnes dog heller ikke exempler på store gravkammere fra en tidligere tid af jernalderen på Norges vestland. Om man vil sætte Mjelte-haugens gravkammer med de i broncealders-manér helleristede sidestene og de derved fundne to fibulaer af klassen C (se ovenfor pag. 118[2]) ud af betragtning, har man dog et andet sikkert fund, fra Stavanger amt, hvor der i et kammer fandtes skelet og en fibula af klassen C, altså et fund, hvis indhold i alder vilde svare nogenlunde til de nord-jydske kammeres[1]). Adskillige norske vestlandske kammere, hidtil især fremkomne i Lister og Mandals a., minder om de jydske også i den om-

---

da vilde vi i dem neppe finde båndformede fibulaer og mæanderurner: forbindelser med udenverdenen bringer tidligere nye former af smykker og en ny smag ind, før de bringer ét folk til at antage en ny gravskik; snarere vil jeg tænke på en sammenhæng med den her herskende *vestlige* broncealders-gruppes yngste skeletbegravelser. At broncealderen her i det nordligste Jylland og på det ligeoverfor liggende Norges vestlige kystland har holdt sig længere end andensteds tør vel være utvivlsomt; på den måde bliver måske alligevel en del af disse fund de yngste, hvori den båndformede fibula forekommer, og jeg anser det ikke for umuligt, at enkelte af dem i tid kan gå langt ned imod den ovennævnte før mellem-jernalderens begyndelse almindelig antagne tidsgrændse. Om en enkelt sådan jydsk stenkiste vides også, at den har indeholdt mellem-jernalders-sager (Engelhardt, l. c. p. 90).

[1]) Årsb. 1869, p. 189 f.

stændighed, at de er anbragte under jordens overflade; — tildels kan de være dannede uden sidestene, alene udhulede i den faste aurgrund og dækkede med heller, hvorover så haugen er opkastet[1]). Ligene er i disse vore vestlandske kammere, som allerede anført, både brændte og ubrændte; der haves tilfælde, hvor man i samme haug har truffet et par store kammere med skeletter og andre, i hvilke der har stået urner med brændte ben[2]). — En mere indgående betragtning af de store kammeres udstyr med oldsager kunde forøvrigt lede til interessante slutninger i flere retninger, f. ex. med hensyn til forskelligheder i mandlige og kvindelige grave, i hvilken henseende adskillige af Engelhardts iagttagelser fra de sjællandske grave også kan gøres gældende i de norske gravkammere; en sådan mere i detail gående behandling ligger dog her udenfor min hensigt.

Som nævnt forekommer hyppig våben i vore store gravkammere. Der bliver herved anledning til nogle almindelige bemærkninger om forekomst af våben i vore fund fra ældre jernalder.

Våbenfund er, som ovenfor nævnt (pag. 113), ikke almindelige på vore ældste gravpladser fra denne periode. Først optræder spydspidser og skjoldbuler af de former, som er repræsenterede ved fig. 14 og 13 ovenfor. Om forekomsten af eneggede sværd er talt pag. 124; jeg anser formen for meget gammel[3]), men den har holdt sig langt

---

[1]) Om sådanne underjordiske kammere slgn. årsb. 1875 p. 83, 1877 p. 77 f. og 1878 p. 302. I denne forbindelse må og nævnes begravelser i under haugens bund anbragte gravkammerlignende fordybninger, der kun undtagelsesvis viser spor af at have haft egentlig tag eller dække, slgn. årsb. 1872 p. 122 f. og især 1878 p. 189 f.

[2]) F. ex. Lorange, B. M. p. 95.

[3]) Slgn. deres forekomst på Bornholm. Jeg søger denne sværdforms oprindelse i den inden Hallstadt-gruppen almindelige store eneggede hugkniv, der specielt i det så karakteristiske parti ved håndtaget ofte er identisk med disse nordiske sværd.

ned i tiden (cf. Vimose); de i Norge fundne exemplarer er således neppe ældre end den næste gruppe af våben, det ene endog meget yngre. Våben af de fra mosefundene (særlig Nydam og Vimose) bedst kendte skønne og veludviklede former optræder, som pag. 97 f. omtalt, f. ex. i de yngre dele af gravpladsen på Broten, forøvrigt først væsentlig samtidigt med indførselen af de halvromerske broncekar og de østlandske kedler; for en stor del er vel disse våben af den samme romersk-barbariske oprindelse som hine kar, hvorom det ypperlige arbeide, formernes overensstemmelse med de i udenlandske fund forekommende og særlig klingestempler med latinske bogstaver noksom vidner[1]). Under de østlandske kedler er omtalt, hvorledes de særlig ofte findes i forbindelse med disse udviklede mosefundsvåben, der da stadig er forsætlig sammenbøiede; en mængde lignende våbenfund med brændte ben uden broncekar haves fra Norges østland; særlig er talrige fund af denne art fremkomne i egnene

---

[1]) Foruden det af Lorange i Krist. vidsk. selsk. forhandlinger 1873 p. 226 beskrevne og afbildede damascerede sværd fra Einang i Valdres med stemplet RANVICI... (Rygh 187), haves endnu et sværd med indskrift, ligeledes fra Valdres; af stemplet kan læses ..ACIRONI. (årsb. 1876, p. 68 f.); begge disse sværd fandtes forsætlig sammenbøiede med andre våben i gravhauger. Et tredie sværd med et hjullignende klingestempel, fra Ringerike, er omtalt og afbildet i Engelhardts Vimosefundet p. 8. — Et ualmindelig prægtigt våbenfund har et fra Jevnaker på Hadeland været, af hvilket levningerne er i univ. saml.; til det ei bevarede sværd har hørt den Rygh 198 afbildede emailerede dopsko; der findes desuden en skjoldbule af bronce med håndtagsbeslag, hvortil hører nogle nagler med flade hatformede hoveder med beslag af presset forgyldt sølvblik; bulen har haft en hul foroven flad pig, hvorpå vistnok den Rygh 215 afbildede knap, prydet med forgyldt presset sølvblik og rader af sølvnagler, har siddet (årsb. 1869, p. 67 ff.). De i Thorsbjergfundet pl. 4,7 og 18,18 afbildede stykker har hørt sammen på lignende måde, hvorom jeg ved at efterse selve stykkerne har overbevist mig.

omkring Randsfjorden og i Valdres. Det almindelige sæt våben er her sværd, skjoldbule og et par spyd: det ene med bredt blad med ophøiet rand, det andet langt smalt med agnorer og facetteret falstykke; våbnene er næsten stadig forsætlig sammenbøiede og ofte fortrinlig bevarede, idet de på ligbålet er blevne overtrukne med en glødeskal. De ældre af disse våbenfund turde som anført være omtrent samtidige med fundene med halvromerske broncekar med brændte ben, i hvilke våben også oftere er tilstede; et sådant exempel er Brunsberg-fundet, hvori man ved den riflede broncekedel Rygh 351 har sværd, 2 spyd, skjoldbeslag, sporer og en fibula af klassen E[1]). — Denne slags våbenfund er sjeldnere i det nordlige af landet og særlig i det vestlige; i dem, der haves, er også sættet sjeldnere fuldstændigt, idet sværdet ofte mangler; i det vestlige synes øxen oftere at komme istedet. Sammenbøining er heller ikke så fremtrædende; — alle disse forskelligheder turde bero på det hovedforhold, at de østlandske fund i det hele er ældre, og at denne landsdel lå kilden for denne import nærmest. Som omtalt er fremdeles nogle af de ovenfor med de sjællandske begravelser sammenstillede store kammere våbengrave, med f. ex. fibulaer af klassen H; det er også her våben væsentlig af mosefundsformer, dog er de her ikke sammenbøiede. Disse former er forøvrigt de herskende langt ned i mellem-jernalderen, ligesom jo de to fyenske mosefund dels allerede tilhører denne periode, dels må stå den meget nær.[2]) Vore øvrige

---

[1]) At forøvrigt fibulaer sjeldnere og kun enkeltvis forekommer i våbengrave, følger af at disse jo er mandsgrave; slgn. Engelhardt i årbøger 1877 p. 386 f.

[2]) For Vimose-fundets vedkommende se således de i træ udskårne dyrehoveder, afbild. Engelhardts beskrivelse pl. 16, fig. 11 og 13. — Som exempler på rigere våbenstykker af de yngre mosefunds former fra norske fund nævner jeg her kun: et sværdhåndtag af sølv, Rygh 192; den rige dopsko med skedebeslag Rygh 197, hvor der i skedebeslaget viser sig fuldt udviklede dyrehoveder; den årsb. 1869 fig. 16 af-

store gravkammere, der som anført især forekommer på Vestlandet og tilhører den seneste ældre jernalder og mellemjernalderen, slutter sig også deri til de germanske gravpladser i Vest-Europa, at manden har sine våben med sig i graven. Den omstændighed, at våbnene nu aldrig har glødeskal, at sværdet stadig er nedlagt i sin træskede, gør at de i disse fund er meget slettere bevarede end i de ovenomtalte ældre fund, og at former og detailler derfor vanskeligere kan erkendes. Om end formerne i det store og hele endnu er de samme, gør dog også forskelligheder sig gældende, og der viser sig træk, som stemmer med vesteuropæiske germanske former, og som lader os erkende det grundlag, hvoraf de i den yngre jernalder optrædende former er blevne til.[1])

I forbindelse med våben vil jeg her omtale en eiendommelig art af jernredskaber, som oftere er forekomne i norske fund, som tildels er anseede for en art korte sværd, eller som i ethvert fald hidtil hos os ikke er rigtig erkendte. De dannes af en kort tveegget klinge, fortil endende i en iden rund spids og bagtil forsynede med en tange til at indsættes i træskaft; det bedst bevarede exemplar er afbildet Rygh 150; eggene er på dette ei skarpslebne. Sådanne stykker er hos os forekomne i 6 fund, i det ene i 2 exemplarer; — fra Danmark og Sverige kendes intet sådant. Fra udenlandske fund kender jeg derimod nogle, et fra en

---

bildede dopsko af sølv, de i årsb. 1877 fig. 18 og 19 afbildede sværdhåndtag og skedebeslag af bronce, dette sidste endende i dyrehoved; de sidste to stykker er f. i Nordlands a.

[1]) F. ex. i et fund fra øvre Berge i Lyngdal et sværd med trekantet knap; i Vatshusfundet et tveegget og et enegget sværd, hvilket sidste står dem fra yngre jernalder særdeles nær; det prægtige sværdhåndtag fra Snartemo, abild. årsb. 1878 fig. 15. Den i årsb. 1875 fig. 27 afbildede sværdknap af guld, f. i jorden i Akershus a., nævner jeg også her; den bør vistnok også hos os helst henføres til mellem-jernalderen; slgn. Montelius i Hallands fornminnesförenings tidsskrift f. 1868, p. 136—140.

frankisk gravplads ved Rhinen, nogle flere fra samtidige fund fra det sydlige England.[1]) Fra England haves den underretning, at de der kun findes i kvindegrave; af de 6 norske gravfund er de 5 sikkert kvindelige begravelser; i det 6te ligger redskabet sammen med våben og de smeltede stykker af et glaskar; dette fund er dog ei fremkommet ved sagkyndig undersøgelse, kan således antages at være ufuldstændig tilstede og oprindelig at have indeholdt udstyr både for en mand og for en kvinde.[2]) Med sikkerhed kan man vel efter det her anførte anse disse stykker som værende et

---

[1]) Nr. 4248 i Röm. germ. Central-Museum i Mainz, hvis original er i museet i Stuttgart; disse redskaber er dog meget sjeldne ved Rhinen, da Lindenschmit erklærede for mig, at han ei kendte noget andet exemplar; han havde heller ingen mening om, hvortil disse redskaber har været brugte. Fra England kender jeg flere, slgn. C. R. Smith: Collectanea antiqua, VI, pl. XXVIII, fra en kvindelig grav på øen Wight, ibid. p. 147, hvor to expl. er afbildede, fra Kent og fra Wight, ligeledes fra kvindegrave.

[2]) Foruden i de ovenfor under store gravkammere beskrevne fund fra *Korstad* og *Ak*, der begge ved forekomsten af håndsneldehjul og flere fibulaer, samt ved fraværelsen af våben, betegnes som kvindelige, findes sådanne redskaber i følgende fund: *Fevang*, Sandehered, 1 expl. med 2 sneldehjul, 3 lerurner og broncebeslag til et træspand m. m. (årsb. 1874, p. 143 f.); *Orre*, Klep på Jæderen, 1 expl. med 3 sneldehjul, 2 fibulaer, træspand med broncebeslag m. m., rimeligvis fra et stort kammer med skelet (Lorange, B. M., p. 63 f.); *Hannum*, Hedemarken, 1 expl. med vestlandsk kedel med brændte ben, nålehus af bronce, små bronceringe, et par ørenringe dannede af broncetråd og glasperler (den ene afbild. Rygh 284) samt glasperler; kedelen var beskyttet af en liden stenkiste (fundet er i den Lorangeske samling på Frederikshald). Endelig er det hos Rygh som no. 150 afbildede stykke f. med sværd med sølvhåndtag (Rygh 192), skede- samt beltebeslag, et par spyd, skjoldbule samt stykker af smeltet glaskar m. m. på *Voien*, Gran pgd., Kristians a.; alle jernsagerne har glødeskal.

kvindeligt redskab; hvortil det har tjent, ser jeg mig dog ikke istand til at oplyse.

Under den foregående oversigt over vore gravfund fra ældre jernalder og det i dem forekommende materiale, har jeg oftere omtalt, hvorledes vi hos os i betydeligt antal træffer oldsager, som slet ikke eller næsten ikke forekommer i danske fund[1]), men som genfindes inden de germanske kulturgrupper i Vest-Europa. Der er også stadig henpeget på, hvorledes de norske fund er gennemgående ikke så lidet yngre end de danske; dette beror ikke alene på, at de samme oldsagformer, når de forekommer i Norge, i det hele må skrive sig fra en senere tid, end hvor de haves i danske fund, på grund af, at kulturbevægelserne inden den ældre jernalder stadig viser sig at gå fra syd mod nord; — for en væsentlig del ligger det i, at en mængde af vore gravfund skriver sig fra mellem-jernalderen, fra hvilken tid man i Danmark, ligesom fra den følgende yngre jernalder, kun har yderst få gravfund. Grunden til dette sidste forhold må ligge i forskelligheden i gravskikke, — et forhold, som dog jeg ligesålidt som nogen anden endnu kan nærmere oplyse.

Men her stiller sig nu flere vigtige og interessante spørgsmål: har denne samme germanske kultur og disse samme oldsagformer, som i de vesteuropæiske og norske grave følger efter den romersk-germanske kultur og dens oldsager, også været almindelig udbredt i Danmark, kun at den der i grave ikke har efterladt sig videre talrige eller fremtrædende levninger? Kan altså disse i Norge optrædende oldsagformer, skønt de kun undtagelsesvis kendes fra danske

---

[1]) Jeg afholder mig her som ellers i denne afhandling i det hele fra en mere indgående betragtning af forholdene i Sverige, hvor også kun et lidet materiale af gravfund fra denne tid foreligger.

fund, dog alligevel antages at være os tilførte væsentlig over Danmark? Eller må man antage, at der fra Norge har fundet forbindelser sted vestenfor Danmark henover Nordsøen med de vesteuropæiske germanske kulturgrupper i en tid, som fra den norske arkæologis standpunkt kunde betegnes som slutningen af ældre jernalder og hele mellem-jernalderen?

Der kan ingen tvivl være om, at det første af disse spørgsmål i hovedsagen må besvares bekræftende, om, at Danmark jo også må have gjort denne epoke i udviklingen med, ligesom det visselig har haft sin yngre jernalders kultur ligesåvel som Norge, skønt fattigdommen på gravfund er stor; fund af anden art udfylder også for mellem-jernalderens vedkommende i nogen grad mangelen på gravfund og vidner om en rig og kraftig periode. Men det er dermed ikke sagt, at denne germanske periode har optrådt netop med alle de samme kulturformer og oldsager i Danmark som i Norge; det er endog sandsynligt, at der har hersket andre forskelligheder end den meget betydelige, som så skarpt fremtræder i gravskikkene.[1]) Allerede den omstændighed, at forholdene i det østenfjeldske Norge mere synes at nærme sig til, hvad der er gennemgående i Danmark, bringer os til at søge vestenfor Danmark efter tilknytninger for, hvad der så kraftigt optræder i det vestlige Norge. Forholdene lader sig visselig ikke forklare alene ud af den kendsgerning, at ældre gravskikke, der har bevaret os større rigdom af oldsager, i det vestlige Norge har holdt sig længere, hele mellem-jernalderen igennem, end i det østlige og i Danmark, hvor de er afløste af enkle gravskikke, som er skyld i, at vore museer fra denne tid kun gemmer et fattigere materiale fra disse landsdele.

---

[1]) På Bornholm f. ex., hvor denne periode ved Vedels undersøgelser nu er kommen frem, viser den ved siden af ligheder også betydelige uligheder i sammenligning med hvad vi kender i Norge.

Efter således at have gjort opmærksom på, hvilken anden hovedbetragtning, der også må gores gældende ligeoverfor disse forhold, må jeg som min opfatning udtale, at de norske oldsager synes at vidne om, at temmelig livlige handelsforbindelser i den ældre jernalder har fundet sted mellem Norge og de sydlige Nordsøkyster. Som beviser for denne mening kan fremføres: de vestlandske broncekedler[1]), andre broncekar, særlig de med randen prydet med drevne buler[1]), visse glaskar[1]) og måske endel træspand[1]), den hyppige forekomst af korsfibulaerne[2]), visse mellem-jernalders fibulaer[2]), måske også endel af fibulaerne af klassen K[3]), lænkenåle[3]), en egen art kvindelige

[1]) Vestlandske kedler, se ovenfor pag. 139 f. Andre broncekar se pag. 141 f. Glaskar se pag. 144 f. Træspand se pag. 146 f.

[2]) Om korsfibulaerne se pag. 129 ff. Fra danske samlinger kender jeg af denne fibulatyp ialt 15 exempl.; af de 9 af disse, hvis findesteder kendes, er de 7 fundne i Slesvig og Jylland, de 2 på Fyen. Jeg vil ikke her gøre et forsøg på i vore fund at udskille de stykker af denne fibulaform og af mellem-jernalders-typen, som må betegnes som ligefrem indførte stykker; jeg kan endnu ikke i denne retning levere noget tilfredsstillende eller udtømmende. Hvad mellem-jernaldersfibulaen angår, vil jeg kun minde om det i Hallingdal fundne exemplar med angelsaxisk indskrift; ved to stykker i Bergens museum har Lorange (B. M. p 61) henpeget på deres lighed med udenlandske stykker, idet der på dem ses menneskeansigter en face (slgn. f. ex. Akerman, Remains of pagan Saxondom pl. VII); disses ornamentik forøvrigt er også fremmed. Under fibula-klassen K, de små ligearmede, er specielt gjort opmærksom på, hvorledes de navnlig er hyppige i Stavanger a.; meget lignende ligearmede fibulaer forekommer også ofte på de germanske gravpladser i Vest-Europa; slgn. f. ex. Cochet, Le tombeau de Childeric I, p. 217, Baudot, Sépultures des barbares en Bourgogne, pl. XIV og XV.

[3]) For lænkenåle som fig. 2 ovenfor, fra en af de nordligste og yngste af haugerne på gravpladsen ved Broten må henvises f. ex. til Akerman, Remains of pagan Saxondom, pl. I. En egen art lænkenåle med fugledannet og gennemboret

jernredskaber[1]), vesteuropæiske guldmynter og deres barbariske imitationer[2]); fremdeles visse lerurner[3]), visse hænge-

hoved, som årsb. 1878 fig. 8, er oftere f. på vestlandet; foruden det citerede exemplar fra Lister kendes et par fra et stort kammer i Klep på Jæderen (i Stavanger museum), 1 expl. fra Vest-Ly, Jæderen, 1 expl. fra Gryten i Romsdalen, de to sidste i Bergens museum (Lorange B. M. p. 56 og 189).

1) Om disse jernredskaber se pag. 169 f. ovenfor.

2) Det er værd at lægge mærke til, at disse guldmynter, der sågodtsom alle er f. på vestlandet, samtlige er vestromerske eller efterligninger af sådanne. Også i det vestlige Danmark haves fund med vestromerske guldmynter (f. ex. Brangstrupfundet på Fyen), medens de i det østlige og i Sverige fundne guldmynter er østromerske.

3) De ovenfor pag. 130 f. omtalte fund fra egnene om Elbmundingen, i hvilke de korsformede fibulaer først optræder, særlig Perleberg og Borgstedt, karakteriseres også ved en egen art af lerurner, ofte prydede med fremspringende knopper eller ribber på bugen, ofte med smuk glindsende overflade; to stykker fra Perleberg-fundet er afbild. hos Lindenschmit, die Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit, II, I, pl. 1, fig. 1—2. Denne urnetypus, som kunde kaldes en anglisk, genfindes også i England, slgn. Collectanea antiqua, II, pl. LIV, VI, pl. XLI—XLIV, Akerman, Remains of pagan Saxondom, pl. XXII og Neville, Saxon obsequies, pl. 24 ff., særlig pl. 26. I museet i København bevares et par sådanne urner f. i Slesvig og en f. i Jylland. I Norge er flere urner af denne typ fundne: Rygh 369 fra et stort kammer med skelet, 2 korsfibulaer, 2 mellem-jernalders fibulaer, hægtespænde, sneldehjul m. m. fra Vik i Fjære, Nedenes a. (årsb. 1874, p. 72 ff.); Rygh 367 f. med 2 lignende i en haug ved Vikersund på Modum; det i årsb. 1867 fig. 4 afbild. stykke, f. med andre urner, korsfibula og våben i et stort kammer på Fuskeland i Holme, Lister; fremdeles 1 expl. i Søtvet-fundet, 1 fra Sandehered og 1 fra Ringerike. Bergens museum no. 578, 3203[b] og 3204[a] (Lorange, B. M. p. 87, årsb. 1877, p. 74 og 78) hører vel og hid, endvidere to i Trondhjem. — I årsb. 1878, fig. 23 er afbildet en eiendommelig urne fra Nalum på Brunlanes, med indstemplede firkantede og runde i bunden rudede ornamenter; ganske lignende er univ. saml. no. 9308 fra Eidsvoll, kun at dens stempler er trekantede, samt no. 6784 fra Ullensaker (årsb. 1874, p. 63); fuldstændige sidestykker til disse tre

smykker og måske andre smykkeplader[1]), ørenringe[2]), lange

hos os enestående urner kan jeg fremføre fra England; i Collectanea antiqua, II, pl. LIII, fig. 7 er afbild. et med urnen fra Nalum identisk exemplar, f. ved Kingston, nær Derby; i det store fotografiske værk over British Museum (udkommet hos Mansell & Co.) sees i part VI på pl. 914 som no. 2 afbild. en lignende urne, f. ved Frilford, Oxon.; i den af Franks forfattede katalog betegnes denne urne som *early Anglo-Saxon*. — Univ. saml. no. 1702 er en liden hos os enestående urne, med hank og tud, et ligefrem »frankisk« stykke, f. på Spangereid, Lister og Mandals a.; identiske stykker er f. ex. afbildede hos Baudot, Sépultures des barbares en Bourgogne, pl. XXV, fig. 11 og 12. — Cf. Horæ ferales pag. 221 ff., pl. XXX.

[1]) Korsformede hængesmykker som Atlas f. n. Oldk. pl. X, 211 212, i Norge f. i Thelemarken (Lorange B. M. p. 51 f.) er af Worsaae (Letterstedtske Nord. tidskr. 1878 p. 218) nævnt som vidnesbyrd om forbindelser med kristnede Angelsaxer, sammen med en egen norsk brakteat-typ, til grund for hvilken en fremstilling af lammet med korsfanen skulde ligge. Hvad brakteat-typen angår, er jeg ikke vis på, at denne forklaring er rigtig; de korsformede hængesmykker er også f. i Sverig i Värend, og ved Køge på Sjælland (C. 157 i Kbhvns. museum). Mere bestemt pegende mod vest synes visse med filegransarbeide og indfattede stene prydede brakteat-lignende hængesmykker (prof. Rygh har gjort mig opmærksom på, at disse må kunne nævnes i denne forbindelse): med Montelius, Från jernalderen, pl. 3 fig. 3 fra Norge kan sammenlignes f. ex. Douglas, Nenia Britannica pl. XXI. — Rygh 310 fremstiller en smykkeplade af guld fra Krosshaug-fundet (Lorange, B. M., p. 61): en lignende af sølv fra et stort kammer på Øie i Kvinesdal findes også i Bergens museum (ibid. p. 52 f.); et andet expl., ligeledes af sølv, fra Melhus-fundet med 4 korsfibulaer, urner m. m., bevares i museet i Arendal. Med disse runde med stemplede ornamenter prydede smykkeplader kunde måske sammenlignes runde angelsaxiske fibulaer, med ganske samme udstyr og udseende, f. ex. Inventorium Sepulchrale, Introduction p. XXV, Akerman, Remains of pagan Saxondom pl. XXX fig. 12. Med hensyn til ornamentik må også endel guldbrakteater nævnes i denne forbindelse; slgn. dog beslægtede stemplede ornamenter allerede på ormhovedringe.

[2]) Ørenringe som Rygh 284, dannede af en tynd broncetråd, hvorpå glasperler, er foruden i det ovenfor pag. 170 note 2

kamme[1]), visse nøgleringe[2]) og måske hægtespænder[3]). Disse forbindelser kan antages at være knyttede henimod år 500 og har måske vedvaret, indtil de i vikingetiden fortsattes under andre former[4]). De er især vedligeholdte fra vestlandet, men de gennem dem vort land tilførte kulturimpulser og indførte oldsager har også fundet udbredelse i det østlige Norge.

Jeg vil endnu ikke forsøge at bestemme, med hvilke egne ved Nordsøen disse handelsforbindelser har fundet sted; jeg kender endnu for lidet til de germanske kulturgrupper i Vest-Europa, deres indbyrdes forhold og forskelligheder o. s. v.; — for at kunne udtale en begrundet mening i denne retning måtte man have et så fortroligt kendskab til de sengermanske oldsager i hine egne, som kun kan erhverves gennem autopsi, men ikke gennem literatur-studier alene. Jeg vil kun pege på, hvorledes f. ex. korsfibulaerne og de

omtalte fund fra Hannum på Hedemarken også forekomne i et fund fra Olde på Voss med to korsfibulaer, en fibula af klassen I, hægtepsænde m. m., fundomstændigheder ubekendte (Lorange B. M. p. 82 f.). Ganske lign. ørenringe er almindelige overalt på Vest-Europas germanske gravpladser, ved Rhinen, i Frankrig og England; slgn. f. ex. Douglas, Nenia Britannica, pl. 2, Neville, Saxon obsequies pl. 22, Inventorium Sepulchrale pl. VII o. m. a. st.

1) Langkamme som de i Vest-Europa almindelige, og således som de og almindelig optræder i vor yngre jernalder, haves i Vatshus-fundet og i et fund med skelet, urtepotteformet urne, sværd og øx fra Throndenes, Tromsø a.

2) Den i Urda II, pl. XVI fig. 3 afbildede ringspænde med nøgler, fra indre Arne i S. Bergenhus a., stemmer i detailler nøie med de nøgler som findes i angelsaxiske grave. Nøgleringe forekommer i det hele ikke sjelden i vestlandske fund.

3) Hægtespænder, dog i udstyr og detailler noget forskellige fra vore, findes oftere i England, slgn. f. ex. Akerman, Remains of pagan Saxondom, pl. VIII. Neville, Saxon obsequies, pl. 12.

4) Det er navnlig korsfibulaernes kronologi og vesteuropæiske guldmynter, som leder mig, når jeg antyder slutningen af 5te årh. som den tid, hvori disse forbindelser kan antages at være begyndte.

med dem sammenhørende »angliske« lerurner leder vore tanker hen til denne fibula-typs hjemsted ved Elbmundingen; for andre oldsagformer finder vi, således som materialet nu foreligger, eller ialfald således som jeg kender det, de nærmeste tilknytninger længere nedad kysten henimod Nord-Frankrig og i det syd-østlige England.

Den her fremsatte anskuelse er ikke tidligere udviklet; den fremtræder her med alt det forbehold, som spørgsmålets nyhed og det rige udenlandske, med disse forhold for øie endnu ei specielt studerede, materiale tilråder.

Der turde i det foregående være indvundet nye synspunkter for vor jernalders kronologi. Specielt er påvist, hvorledes f. ex. vore store gravkammere ikke, som Lorange har gjort, i tid kan sammenstilles med de sjællandske skeletgrave, men gennemgående er endog meget yngre, hvorledes en mængde af de oldsager, som han i sin afhandling »Om Spor af romersk Kultur i Norges ældre Jernalder« har opført som romerske, ikke er romerske, men hører hjemme inden de germanske kulturer, som efter Romerrigets fald udviklede sig af det ældre provindsiel-romerske, romersk-germanske, grundlag.

Jeg har ovenfor stadig brugt benævnelsen **mellemjernalder** som betegnelse for den ældre jernalders senere del, den periode, da selvstændige germanske udviklinger fremtræder i oldsagerne og afløser den ældre romersk-germanske smag og stil, den tid, som i de nordiske fund særlig betegnes ved guldbrakteaterne og de store rigt udstyrede fibulaer. Jeg behøver ikke nærmere at dvæle ved, hvorledes den inddeling af jernalderen, som sætter det største skillemærke umiddelbart foran vikingetiden, endnu altid for Norges vedkommende viser sig korrekt; — af den foregående oversigt over gravfundenes materiale vil man vel have seet, hvor

umuligt det her er at drage en skarp grændse mellem egentlig ældre og mellem-jernalder. Også for Sveriges og Danmarks vedkommende tror jeg, at denne samme inddeling bør lægges til grund, — at mellem-jernalderen, denne ren-germanske kulturepoke, som de nordiske folk gennemlevede sammen med sine germanske frænder i Vest-Europa, væsentlig bør sees som den umiddelbare fortsættelse af den germanisk-romerske periode og regnes med til jernalderens første hovedafsnit, i forhold til hvilket vikingetiden, med sin af mange rødder skudte specielt nordiske kultur, der blomstrede op på en tid, da stammefrænderne i Vest-Europa ved kristendommens indførelse var komne ind i helt nye kulturforhold, skarpt stiller sig op som det andet.[1])

De kronologiske antydninger, som her skal gives, fremføres væsentlig med de norske oldsager for øie. Prof. O. Rygh satte i sin afhandling »Om den ældre Jernalder i Norge«, i 1869, grændsen mellem denne periode og den yngre jernalder til omkring år 700, — troende i den yngre jernalders optræden at finde årsagen til vikingetogenes begyndelse og ledet ved sagnhistoriens antydninger om folkebevægelser i Norden ved denne tid. Lorange måtte i overensstemmelse med sin mening om »romerske« oldsagers stærke optræden i vore fund være tilbøielig til at føre grændsen noget længere tilbage; i sin katalog over Bergens museum pag. 120 går han endog så vidt som til at sætte slutningen af 6te århundrede som den sandsynlige tidsgrændse; en sammenligning

---

[1]) Jeg slutter mig heri altså helt til O. Rygh og til H. Hildebrand, kun at jeg vil drage tidsgrændserne længere ned. Montelius vil for sin mellem-jernalder kun hævde kronologisk betydning. Det er navnlig Worsaae, som betragter mellem-jernalderen som den yngre jernalders første afsnit, og som sætter grændsen til c. 450, hvad der dog vel også fra hans standpunkt turde være noget for tidligt. Engelhardt sætter mellem-jernalderen i Danmark til tiden 500—750 (årbøger 1877, p. 385.),

med hans udtalelser pag. 46 forbyder at antage 6te for en trykfeil for 7de. Jeg har tidligere udtalt mig for at sætte grændsen til midten af 8de årh.[1]); jeg vil nu gå videre og udtale som min mening, at grændsen mod vikingetidens eiendommelige og udprægede kultur i vore oldsagfund sandsynligst sættes til henved år 800. Jeg ledes i denne retning både ved betragtningen af, at oldsagformer, som hos os er mellem-jernalders, endnu er i fuldt liv udenlands ned i 8de årh., ved at overskue den store ensartethed i mængden af vore yngre-jernalders fund, hvilket taler for, at der inden dem i det store og hele ei kan være plads for store tidsforskelligheder, og ved den omstændighed, at de yngre jernalders fund, i hvilke keltiske oldsager forekommer, synes at høre til periodens ældste[2]). For disse fremmede oldsagers forekomst i vore fund haves imidlertid tilnærmelsesvis historisk datering, idet vi af fremmede kilder ved, at det var i slutningen af 8de årh., at nordiske vikingeflåder begyndte at vise sig ved de landes kyster, hvor disse oldsager hører hjemme. Om det indre forhold mellem ældre

[1]) Ingvald Undset, Universitetets samling af nordiske oldsager (Kristiania 1878) pag. 18 og 38.

[2]) Efter prof. Ryghs mening; her må og nævnes den af ham udskilte gruppe af myntfund betegnende vikingetogenes første tidsrum, årbøger 1877, p. 131 f. — Jeg henpeger her på et par fremtrædende yngre jernalders fund, hvis tid sandsynligst falder i periodens tidligste del: det allerede ovenfor pag. 117 f. nævnte fund fra *Halsan* ved Levanger, hvor to rigt forgyldte keltiske beslagstykker af bronce fandtes sammen med et træspand med broncebeslag, mindende om, men dog helt forskelligt fra den ældre jernalders træspand, tilligemed nogle perler m. m. (årsb. 1869, p. 36); det bekendte fund fra *Vold* i Borre, af hvis indhold kan nævnes det i årsb. 1857, pl. III, fig. 1 afbildede glasbæger, af en form, som vel kendes fra de ovenfor så ofte omtalte vesteuropæiske germanske gravpladser, samt prægtige ridetøisbeslag i en stil, som tilhører den tidlige yngre jernalder; liget var her begravet i fartøi og havde måske været ubrændt (årsb. 1852, p. 27 ff. med tilhørende plancher).

og yngre jernalder skal jeg forøvrigt ikke her udtale mig; kun skal jeg bemærke, at grændsen i de norske fund fremdeles står påfaldende skarp. Ikke så sjelden forekommer dog blandingsfund, særlig hvor man i et ældre jernalders fund har et enkelt stykke af yngre jernalders form; om mange af disse fund gælder det dog, at fundberetningen ei er pålidelig, og når dette stykke, som så ofte, er et jernvåben, er det vistnok ofte fundet løst i haugen udenfor den egentlige begravelse, og dets tilstedeværelse har sin simple og naturlige forklaring i, at det er nedlagt i haugen i senere tid i overtroisk hensigt.[1])

De norske fund med udpræget mellem-jernalders sager (f. ex. brakteater og mellem-jernalders fibulaer) vil jeg i det væsentlige henføre til tiden 600—800. Jeg har ovenfor antydet, hvorledes de handelsforbindelser med vesteuropæiske lande, hvorpå opmærksomheden her er henledet, turde være knyttede henimod år 500; ved denne tid turde da måske korsfibulaens optræden i vore fund sættes, og i det 6te århundrede falder vel da f. ex. for en væsentlig del importen af de vestlandske broncekedler. Til denne tid og i det væsentlige vel til den nærmest forudgående må man så vistnok sætte påvirkningen fra de sjællandske skeletbegravelser, importen af de romersk-barbariske industriprodukter og fortrinlige våbenformer; forud herfor falder så igen de indvirkninger, som bragte den ældste jernalders kultur, hvis levninger i denne afhandlings første afsnit nærmere er omtalte, op til vort land. Jeg vil dog ikke her søge med årstal nærmere at bestemme tiden, da disse kulturstrømninger kan antages at have nået Norge, og altså heller ikke tiden for jernalderens begyndelse i vort land; som pag. 124 anført vil jeg med det første ved en samlet behandling af det herhen hørende udenlandske materiale komme tilbage til disse spørgsmål.

---

[1]) Slgn. O. Rygh i årbøger 1877, p. 176 f.

Ved et forsøg på en fastsætten af det enkelte funds tidsstilling må man gå meget forsigtig tilværks og tage med i betragtning hensyn i de forskelligste retninger. Hvad jeg i denne forbindelse særlig vil betone, er hvorledes den enkelte begravelses gravskik i og for sig ikke er afgørende: selve oldsagerne vil altid have større betydning i denne henseende. Der kan ingen tvivl være om, at den ældre gravskik at sprede de brændte ben over haugens bund eller nedlægge dem i et gravkar, tildels beskyttet ved omkringsatte stene, længe har holdt sig ved siden af f. ex. de store gravkammere, — hvis den overhoved nogensinde er bleven helt fortrængt. Nye kulturimpulser påvirker først enkelte landsdele, gør sine virkninger først gældende i et enkelt samfundslag; samtidig med at nye skikke således tildels kan være trængte ind, lever endnu på andre steder og i andre samfundslag den ældre tid med sine skikke og sine kulturformer. Disse forhold er navnlig af Engelhardt med rette betonede. For at tage bestemte exempler går jeg til gravpladsen ved Broten, som ovenfor pag. 92 ff. er udførlig skildret. I sine ældre dele viser den de to gravskikke, som ved siden af hinanden møder os ved jernalderens første optræden i Nord-Europa: »brandpletgravskik«, hvortil den skik at sprede de brændte ben med kullene udover haugens bund slutter sig, og »urnegravskik«: at samle ligets levninger i et gravkar; blandt de ældste her optrædende oldsagformer henpeger jeg på fibulaerne fig. 5 og 8, skjoldbuler, spydspidser, krumknive og jernnøgler m. m. (fig. 13, 14, 12 og 4). I gravpladsens yngre dele optræder f. ex. våben af Nydam-former, korsfibulaer, urtepotteformede urner, en sen bæltespænde og lænkenåle (fig. 6, 2), tildels med de brændte ben beskyttede af små hellekister som ved det efternævnte fund. Nordligst på gravpladsen var tidligere gjort et fund af en østlandsk kedel med brændte ben og 2 små fingerringe af ormhovedtyp, beskyttet af en liden hellekiste: i dette fund betegner vistnok broncekarret en fornemmere

grav; i tid falder det vistnok adskilligt bagenfor de yngste af de andre grave med de enklere gravskikke. I nogen afstand fra den egentlige gravplads lå den store haug, hvorfra det ovenfor pag. 162 med de sjællandske skeletgrave sammenstillede Veien-fund hidrører, med f. ex. træspand, våben og Nydam-fibula. Denne store haug har utvivlsomt dækket over en mægtig mand, en høvding, der havde antaget den høiere kultur og de nye skikke, som nu udbredte sig sydfra; i tid falder vistnok også denne skeletbegravelse i stort kammer bag gravpladsens yngste småhauger med de gamle gravskikke.[1]) Man må altså stadig have for øie, at fordi om et fund arkæologisk seet er et ældre og viser os et tidligere udviklingsstadium, så er dermed slet ikke sagt, at det i tid falder før ethvert af de fund, som viser os yngre former og yngre gravskikke. Forholdene har i oldtiden været, som de endnu er: forskellige tider, forskellige kulturstadier kan på engang leve samtidigt i forskellige egne og i forskellige samfundslag.

Som et tilbageblik vil jeg fæste opmærksomheden på et enkelt træk, som fremtræder i de ovenfor givne statistiske tabeller. Det vil straks falde i øinene, hvorledes de ældste oldsagformer særlig optræder i det sydøstlige af landet, og hvorledes mellem-jernalderens levninger her er gennemgående fåtallige (her er kun tale om gravfund). Særlig fæster man sig ved den gennemgående fattigdom på fund i Akershus og Hedemarkens amter; hvad der fra den ældste tid i nogen mængde haves fra sidstnævnte amt tilhører kun Mjøsens bredder. Østlandske kedler og de dem vistnok nær stående fund af forsætlig sammenbøiede mosefunds-våben er også sparsomme i disse amter, medens de er hyppige i Kristians amt, d. e. i egnene ved Randsfjorden og i Valdres.

---

[1]) Når prof. Rygh i årb. 1870 p. 133 nævner år 500 som grændsen for de yngste grave, må jeg selvfølgelig i overensstemmelse med det i denne afhandling udviklede rykke den mindst et århundrede ned.

Denne ujevnhed i fundenes fordeling kan endnu tildels bero på tilfældigheder, men har vist også for en del sin forklaring deri, at Akershus amt væsentlig er et indlandsdistrikt, som måske i ældre jernalder endnu ei var videre opryddet[1]), og at Hedemarkens amt, bortseet fra Mjøsens bredder, ei er i den grad gennemskåret af store vasdrag med række af indsøer som Kristians a. Også på sydkysten henover til Jæderen findes en del af de gamle former; i den senere del af ældre jernalder slutter kysten vestover fra Nedenes af sig helt til det egentlige vestland. Hvorledes vestlandet har vedligeholdt sine allerede i broncealderen stærke forbindelser med Jylland ind i jernalderen og måske modtaget dennes første impulser derfra, er ovenfor omtalt[2]); senere gik forbindelserne over havet rimeligvis også nedover forbi Jyllands vestkyst til de sydligere Nordsø-kyster. I det throndhjemske har det nordlige amt leveret adskillige fund fra ældre jernalders senere afsnit, især fra de fladere strækninger ved fjordens indre arme; når søndre Throndhjems amt kun kan fremvise så få fund, turde dette i nogen grad kunne forklares, som ved Akershus og Hedemarkens amter, deraf, at det for en stor del består af indlandsbygder og smale dalfører, der strækker sig dybt ind i landet, men som i ældre jernalder kun i mindre grad var ryddede. Påfaldende er korsfibulaens sjeldne forekomst i det throndhjemske. Nordlandene optræder, som naturligt er, med de færreste og yngste fund; om nordgrændsen for den ældre jernalders fund se årbøger 1877, p. 104, hvorefter den endnu falder ved 69° 15' n. br. Lige ved denne nordgrændse er dog det fund gjort, som har givet den ældste i Nordlandene fremkomne oldsagform fra denne periode, en sølvfibula af klas-

1) Sign. O. Rygh i årbøger 1877 p. 109 ff.

2) I forbindelse med det ovenfor fig. 47 afbildede lerkar, der visselig fra Jylland er kommen over til Norge, kan nævnes to i Jylland fundne urner: en urtepotteformet og en af udpræget form Rygh 361, hvilke vel er komne over fra Norge.

sen E (årsb. 1873, p. 86). Til hvad der fremgår af tabellerne, kan her og føies de to i årsb. 1877, fig. 18 og 19 afbildede våbenstykker i Kragehul-stil, fra Nordlands amt.

Spørgsmålet om retningen og tiden for vore forfædres indvandring har hos os altid været omfattet med særlig interesse. Oldsagerne afgiver det eneste tilforladelige grundlag for en besvarelse af hint spørgsmål. De aflægger det utvetydigste vidnesbyrd om, at vort land er bebygget fra syd mod nord; — er, som jeg tror, min ovenfor fremsatte opfatning af vore oldsagers forhold til de fremmede og sydligere kulturgrupper i det væsentlige rigtig, turde heraf også fremgå, at vort lands bebyggelse ikke er så gammel, som man har været så tilbøielig til at antage. Særlig turde det være klart, at den tidligere så almindelige antagelse om, at jernkulturens begyndelse hos os falder sammen med en samlet stor indvandring af vore forfædre, må opgives. Oldsagerne vidner om, at de forskellige landsdele til forskellige tider og ad forskellige veie har modtaget sine kulturimpulser, at jernkulturen er indkommen i jevn fortsættelse af de strømninger, som tidligere havde bragt broncealderens oldsagformer hidop. Det synes sandsynligt, at der samtidigt med kulturpåvirkninger også har fundet jevne folkeforøgelser sted, stadig fra syd mod nord.

Vor ældre jernalder afspeiler i sine udviklingsfaser de epoker, som betegner de germaniske folks kulturliv i tiden fra romersk kulturs fremtrængen i Mellem-Europa og indtil kristendommens indførelse; trods vort lands fjerne beliggenhed har vore fædre dog, om end i tid bagefter sine sydligere stammefrænder, også den gang levet kulturudviklingens liv med.

December 1879.

DYREORNAMENTIKEN I NORDEN,

dens Oprindelse, Udvikling og Forhold til samtidige Stilarter.

En archæologisk Undersøgelse

af SOPHUS MÜLLER.

I. Indledning og Literaturoversigt. II. Germansk-romersk Ornamentik. III. Folkevandringstidens Ornamentik. IV. Nordisk-irsk Ornamentik. V. Carolingisk Ornamentik. VI. Byzantinsk Ornamentik. VII. Sassanidisk og arabisk Ornamentik. VIII. Finsk og slavisk Ornamentik. IX. Oversigt og Slutning.

I

Indledning og Literaturoversigt.

Den forhistoriske Archæologi, der behandler de Tidsrum, som overalt ligge forud for den egentlig historiske Tid, har sit Materiale i Mindesmærker og Oldsager i videste Forstand; den drager sine Slutninger fra disse synlige Oldtidslevninger og fra alle de Forhold, hvorunder de foreligge. Men desuden modtager den forhistoriske Archæologi i betydeligt Omfang Laan og Hjælp af andre Videnskaber; dens Undersøgelser blive paa mange Punkter supplerede af Historie, Mythologi og Linguistik, og for Materialets udtømmende Benyttelse og Tydning maa der nu og da søges Hjælp fra Ethnographi, Anatomi, Botanik, Chemi o. s. v.

Den fuldstændige Behandling af en vis forhistorisk Periode kan vel saaledes kun naaes gjennem en archæologisk Bearbeidelse af det hele Materiale og under Optagelsen af alle de Bidrag, som andre Videnskaber kunne yde; men iøvrigt ville de enkelte Dele af det archæologiske Materiale og de fremmede Laan være af ulige Betydning ligeoverfor de forskjellige Tidsrum og Æmner. I én Periode maa saaledes Mindesmærkerne lægges til Grund, i en anden Oldsagernes Former, i en anden atter deres Ornamenter; ved alle industrielle Spørgsmaal ville alene Oldsagerne blive afgjørende, ligeoverfor det religiøse maa Mythologi og Ethnographi træde i Forgrunden o. s v.

Ved archæologiske Undersøgelser om Nordens Kultur i Oldtidens senere Afsnit maa saaledes Ornamentiken lægges til Grund; hvad der herigjennem ydes, er nemlig af større Betydning end det Udbytte, som vindes gjennem Mindesmærker, Oldsagformer og Gravskikke, og fra dette Udgangspunkt vil man kunne naa hen til vanskelig tilgængelige Omraader. Ornamentiken kan saaledes give et sikkert Grundlag for chronologiske Inddelinger og derigjennem for Eftervisninger af Udviklingsgangen i den hele Periode; den maa være Udgangspunktet for alle Undersøgelser om Nordens nationale Industri ligesom om kunstneriske og industrielle Indflydelser udenfra og om den mere eller mindre inderlige Forbindelse med forskjellige fremmede Folk; i Ornamentiken haves der en sikker Basis for Vurderingen af det eiendommelig nordiske i Sammenligning med Udlandets Kultur, og kun her kan der søges paalidelig Oplysning om Nordboernes kunstneriske Sans og Evne i Oldtiden.

Det har derfor forekommet mig nyttigt at gjøre Ornamentiken i Oldtidens senere Afsnit til Gjenstand for en særlig Behandling. At jeg er bleven staaende herved uden at føre Resultaterne videre til andre archæologiske Forhold, har dels sin Grund i, at allerede disse specielle Studier have taget et Omfang, som det næppe vilde være heldigt

at overskride i et enkelt Arbeide, dels deri, at Behandlingen ved denne Begrænsning maatte blive mere ensartet og sluttet, dels endelig i, at det saaledes vil være tilladt at fremdrage Resultater af egentlig kunsthistorisk Art, som ikke kunne finde en Plads i en alsidig Behandling af hele Perioden. Det er nemlig saa, at Ornamentiken i Norden er et saa fyldigt og interessant Exempel paa et vist primitivt Kunststadium, at det maatte være ønskeligt at fremhæve dens Betydning i saa Henseende, og desuden afgiver det rige Materiale fra et begrænset Omraade et saa sikkert Grundlag for forskjellige Iagttagelser angaaende almindelig Ornamentudvikling, at jeg ikke kunde undlade ogsaa at tage Hensyn hertil.

I den følgende Afhandling er der derfor forsøgt en Behandling af den senere nordiske Oldtids Ornamentik i dens Oprindelse og Udvikling, under stadigt Hensyn til dens kunstneriske Værd, almindelige Betydning og Forhold til samtidige Stilarter, men dog særlig med det Formaal at bidrage til en samlet Fremstilling af den nordiske Archæologi. En Behandling af Ornamentiken i Oldtidens senere Perioder, fra Folkevandringstiden til Hedenskabets Slutning (»Mellemjernalderen« og »den yngre Jernalder«), kan imidlertid ikke gives uden delvis at medtage ogsaa »den ældre Jernalder«, mellem Christi Fødsels Tid og Folkevandringstiden. Dette Tidsrum, i hvilket Norden traadte i Forhold til den romerske Kultur og hermed for bestandig var inddragen i den almindelige europæiske Udvikling, danner nemlig Indledningen til og afgiver Forudsætningerne for de følgende Perioder, i hvilke det hedenske Norden stod ligeoverfor det mere civiliserede og efterhaanden christnede Europa indtil Christendommens endelige Indførelse i Skandinavien.

Ihvorvel Undersøgelsen udelukkende skal holde sig til Ornamentiken, vil den dog for Nordens Vedkommende omfatte næsten hele Tidens Kunsthistorie, ikke blot fordi der kun er bevaret lidet af Billedkunst og intet Bygningsværk,

men ogsaa fordi Nordens Kunst i disse Tidsrum væsentlig bestod i en Ornamentik. Der kunde vel tales om en Sculptur og maaske om et Maleri med Fremstillinger af religiøst og historisk Indhold[1]; men at disse Kunstarter endnu vare i deres første Udvikling, fremgaar af, at Billederne vare mere eller mindre dekorative, afhængige af Sted og Rum og bundne i Ornamentiken; det lidet, som er bevaret af denne Art, er enten usikkert og ubehjælpsomt behandlet eller ogsaa i alle Enkelthederne behersket af det ornamentale. Der berettes vel om Gudebilleder; men intet siger os, at man formede dem med Tanken om at frembringe Kunstværker; de havde sikkert nærmest det praktiske Formaal at tilfredsstille det religiøse Behov. Nordboerne havde vel en udviklet Sans for Farvesammenstillinger; men Farven benyttedes kun i Ornamentikens Tjeneste, i Architekturen og ved Billeder i Træ og syede paa Tøi, næppe i det egentlige Maleri. I en endnu langt høiere Grad ere alle Former forsømte og uudviklede i Hedenskabets sidste Tidsrum. Vaaben, Kar, Redskaber og Smykker have vel udprægede Former; men disse ere dels ikke undergaaede nogen særlig kunstnerisk Behandling, dels ere de overalt fuldstændig underordnede Ornamentiken. Der er næppe nogen Grund til at antage, at Træarchitekturen gik ud over de første, naturlige Former, og, ligesom Oldsagerne, har den sikkert været behersket af Ornamentiken. Man behøver derimod blot at kaste et Blik paa hvad der er bevaret fra disse Tidsrum, for at se, at Ornamentiken — Dekorationen med Figurer, der ikke have et selvstændigt Indhold, ingen anden Betydning end den at pryde — er Periodens Kunst. Enhver Flade, som kan modtage en Udsmykning, er dækket med Ornamentik, væsentlig bestaaende af Dyrefigurer, der optræde, ikke som en Undtagelse og paa Grund af

[1]) En Del Arbeider af denne Art, som falde udenfor den foreliggende Undersøgelses Omraade, ere omtalte i Dr. Rosenbergs »Nordboernes Aandsliv« og i Finn Magnusens »Bidrag til nordisk Archæologi«.

en særlig Omhu, men, som det synes, ifølge en kunstnerisk Lov og Nødvendighed, der bød, at intet kunde frembringes, som ikke var dækket af Dyrebilleder. Tidens hele kunstneriske Indhold rummes i Ornamentiken, i den finder Stilen sit egentlige Udtryk.

Ved Undersøgelsen af denne Stils Oprindelse ville vi blive førte langt ud over Skandinaviens Grænser. Kun under fuldstændig primitive Forhold dannes nemlig Ornamentiken fra Grunden af, gjennem de simpleste ornamentale Elementer, Punkt og Linie; senere forekomme slige Udviklinger kun rent undtagelsesvis og da gjærne fremkaldte ved Behandlingen af et vist Stof, som det f. Exempel er Tilfældet med Spiralmotiverne i Gothikens Jerndekoration. I Almindelighed opstaar derimod en ny Ornamentik hos et Folk, der overhovedet har en kunstnerisk Fortid, dels gjennem Laan, som ere optagne hos andre Stilarter, dels paa Grundlag af flere eller færre nedarvede Elementer, dels ved Hjælp af nye Motiver, som ere hentede fra Naturen. Den første af disse Faktorer er den fremherskende paa et vist tidligt Stadium, hvorimod det nedarvede og engang tilegnede bliver raadende under en noget mere fremskreden kunstnerisk Udvikling; kun den fuldt bevidste Kunst henter sine Motiver fra Naturen og da ogsaa kun i enkelte Perioder, der ere stærkt bevægede i kunstnerisk Henseende.

I Oldtidens sidste Tidsrum var Skandinavien væsentlig ude over det primitive Stadium, da der foregaar Nydannelser fra Grunden af; men paa den anden Side var man ikke rykket frem til en bevidst Fastholdelse af det engang udviklede, og endnu fjærnere var man fra et kunstnerisk Forhold til den virkelige Natur. Forudsætningerne for denne Periodes Ornamentik er Optagelsen udenfra, Efterligningen af hvad Nordboerne kom i Berøring med i Udlandet, eller hvad der herfra indførtes til Norden. Det er dette Forhold, som har sat saa vide Grænser for Undersøgelsen, lige fra det vestligste Europa indtil Asien. Overalt maatte der

skjelnes mellem indførte Stykker og virkelig nordisk Arbeide, paa alle Punkter skulde den fremmede Indflydelse efterspores eller den nordiske Udvikling bevises. Saaledes har jeg ikke kunnet undgaa at inddrage en Skildring af forskjellige samtidige Stilarter, dog selvfølgelig kun med Hensyn til Ornamentiken og forsaavidt de muligvis have havt Betydning for Norden. Grænserne ere her dragne saa snævert som mulig; thi det var Opgaven at behandle Ornamentiken i Norden, ikke at give en Udsigt over hele Tidens Kunsthistorie.

Skjønt den nordiske Ornamentik har været ofte nok omtalt, er Studiet af den først begyndt for faa Aar siden, hvorfor den heller ikke endnu har faaet en sammenhængende Behandling.

Første Gang har Ornamentiken været Gjenstand for en særlig Undersøgelse i »Svensk konst under hednatiden« af Dr. Montelius[1]), et lille Arbeide, der selvfølgelig er præget af, at Forfatteren betræder et hidtil udyrket Felt. Der gives her gode Exempler paa ornamenterede Oldsager; men den ledsagende Beskrivelse vidner næppe om et nøiere Kjendskab til Fremstillingerne, hvad der allerede fremgaar af, at de almindelige Benævnelser: Orme- og Drage[2])-slyngninger, Slyngeornamenter og lignende ikke ere opgivne. En Ordning af Materialet og en Adskillelse af forskjellige Stilgrupper er ikke forsøgt. Af de mange Spørgsmaal, der ere at løse, berøres kun den nordiske Ornamentiks Forhold til irsk og arabisk Stil, samt Oprindelsen til de norske Stavkirkers Ornamentik. Med Hensyn til det første Punkt kommer Forfatteren ikke til noget bestemt Resultat, ligeoverfor det sidste ere de fremsatte Anskuelser næppe hold-

---

[1]) Svenska fornminnesföreningens tidskrift 1870 S. 52.

[2]) Ordet Drage, som til forskjellig Tid har betegnet forskjellige Dyreformer, vil i denne Undersøgelse kun blive brugt i den moderne, fra Middelalderen arvede Betydning om vingede Uhyrer med Lemmer og Slangehale.

bare. Senere Udtalelser af samme Forfatter i »Sveriges Historia« [1]) indeholde forskjellige Berigtigelser og værdifulde Iagttagelser; men paa Grund af den indskrænkede Plads have de været holdte i al Almindelighed.

Først Dr. Hildebrand har begyndt et egentligt Studium af Ornamentiken i den nordiske Oldtid. Denne Forfatter, som særlig har ofret sig til typologiske Studier, til Undersøgelser over Oldsagernes Former i deres Oprindelse og Udvikling, henkastede allerede i sine tidligere Arbeider Bemærkninger, der viste, at hans Opmærksomhed ogsaa var rettet paa Ornamentiken [2]). Det er imidlertid først i en Afhandling i »Tidskrift för bildande konst«, »Djurtyper i den äldre nordiska ornamentiken« [3]), hvortil slutte sig flere mindre Artikler i »Månadsblad« [4]), at Dr. Hildebrand forlader den traditionelle Opfattelse og vender sig til et indgaaende Studium af Ornamentiken. Først og fremmest iagttages Ornamentiken i alle Enkeltheder, forskjellige Stilgrupper adskilles, Grundbetragtningerne om Bevægelse og Udvikling i Ornamentiken træde tydelig frem, der tilstræbes bestandig en Sondring mellem nationale og fremmede Motiver, endelig fastslaaes Forestillingen om Dyrefigurernes væsentlig ornamentale Charakter, hvad der har til Følge, at Drage- og Ormebetegnelserne afløses af Udtryk som: Dyrebilleder, Dyrefigurer o. s. v. Dr. Hildebrand har saaledes gjort en grundig Begyndelse til Behandlingen af Nordens Ornamentik; men de nævnte mindre Afhandlinger have kun kunnet omfatte enkelte Grupper; de indeholde spredte Undersøgelser af enkelte Partier, der hverken kunne give samlede eller sikre Resultater. Heller ikke have Forf.s

---

[1]) Stockholm 1875 — S. 147, 295, 358.

[2]) Den äldre Jernåldern i Norrland S. 71 (Antiquarisk tidskrift för Sverige 1869 S. 222).

[3]) Stockholm 1876 S. 1 og 59.

[4]) Kgl. Vitterheds Akademiens Månadsblad, Stockholm 1877 S. 394, 523, 558 o. a. St.

ældre Theorier været heldige for Ornamentikstudiet. Antagelsen af en særlig Indvandring af Svear, der skulde være Bærerne af den yngre Jernalders Kultur, drager denne Periodes Ornamentik tilbage mod Aar 400, medens dens virkelige Begyndelsestid maa sættes omkring Aar 800. Protesten mod Udsondringen af Mellemjernalderen som en egen Periode leder Dr. Hildebrand til at drage for skarpe Grænser mellem den ældre og den yngre Ornamentik. Forestillingen om, at den yngre Jernalder skulde staa i Forbindelse med en særlig Indvandring fra Østen, tillader Forf. ikke paa rette Maade at vurdere den betydelige Indflydelse vesten fra. Fremdeles har Forf. paa visse Punkter næppe havt et tilstrækkeligt Materiale til sin Raadighed, hvoraf Anskuelserne om den nordiske Ornamentiks Forhold til romersk, angelsaxisk og irsk Stil turde bære Spor. Medens Opfattelsen af disse Hovedforhold og af forskjellige Enkeltheder vil blive imødegaaet i den følgende Afhandling, har jeg paa langt flere Punkter kunnet støtte mig til Dr. Hildebrands Resultater, ligesom jeg i Undersøgelsesmaaden og med Hensyn til de ledende Grundbetragtninger væsentlig stemmer med denne Forsker, der har Æren af først at have gjort et indtrængende Studium af Nordens Ornamentik.

Foruden disse faa særlige Arbeider findes der spredt i den archæologiske Literatur en stor Mængde Udtalelser om Ornamentiken og om de mangfoldige Spørgsmaal, som staa i Forbindelse med den. Som oftest har man imidlertid indskrænket sig til en mere eller mindre heldig Beskrivelse eller Skildring, opfyldt med de traditionelle Drage- og Ormebetegnelser [1]). Hvad der gaar ud over en Beskrivelse, er ofte fremsat antydningsvis og uden Forsøg paa at føre Beviser.

---

[1]) Imod disse Betegnelser har iøvrigt Kmbr. Worsaae allerede for henved 40 Aar siden udtalt sig. Danmarks Oldtid, Kjøbenhavn 1843 S. 56.

At gjøre Rede for alle disse Udtalelser, som forekomme hos de fleste Forfattere, der have behandlet den nordiske Archæologi, vilde næppe yde noget betydeligt Resultat. For imidlertid at give en Forestilling om, hvorledes de forskjellige Forfattere stille sig til den nordiske Ornamentik, skulle de vigtigste nyere Udtalelser om Ornamentikens Oprindelse og Afslutning kortelig anføres. En Udsigt over de forskjellige Opfattelser af disse to Hovedpunkter vil give et Indtryk af hvad der hidtil er udrettet paa dette Omraade, og hvad der endnu venter paa en sikrere Bestemmelse.

»Den nordiske Ornamentik« med dens brogede Vrimmel af forskjellig formede Dyrefigurer, »Drage- og Ormeslyngningerne«, som de kaldes, maa som alt andet have en Begyndelse; man har søgt den i og udenfor Norden uden at at være bleven enig om Kildens Udspring. Dr. Montelius antager, at den nordiske Dyreornamentik har sit første Grundlag i Bronzealderen, og at den er en umiddelbar Fortsættelse af denne Periodes Stil[1]). I samme Retning peger Dr. Rosenberg[2]) ligesom ogsaa Prof. Engelhardt, der dog ikke antager en umiddelbar Tradition fra Bronzealderen, men søger at vise, at der i Mellemjernalderen er foregaaet en Gjenfødelse af den nationale Stil efter en længere Afbrydelse under den romerske Periode; Dyreornamentiken skyldes et Gjennembrud af en ældre kunstnerisk Ide, nemlig Bronzealderens »enkelte og ikke sammenslyngede Slange«[3]).

I Modsætning til disse Forfattere benægter Dr. Hildebrand bestemt, at Oprindelsen til de senere Dyremotiver er at søge indenfor Bronzealderen; derimod ere ifølge denne Forf. idetmindste enkelte af den nordiske Ornamentiks Dyrebilleder kun barbariske Kopier af romerske Forbilleder[4]).

---

[1]) Sveriges Historia S. 147.
[2]) Nordboernes Aandsliv I S. 38.
[3]) Aarb. for nord. Oldkynd. og Hist. 1875 S. 66 flg.
[4]) Förhistoriska folken, Stockholm S. 197; Tidskrift för bildande konst 1876 S. 6 flg.

Den samme Opfattelse er allerede tidligere bleven fremsat af Kmhr. Worsaae[1]), og senere er den bleven gjentagen af Prof. Dietrichson[2]), som kun har udstrakt til hele Stilgruppen hvad Dr. Hildebrand havde udtalt om enkelte bestemte Former. Dyreornamentikens Udspring søges altsaa enten i Bronzealderen eller i romersk Kunst; Mellemjernalderens Stil er ifølge nogle Forfattere af nordisk, ifølge andre af fremmed Oprindelse.

Men hvorledes stille Udlandets Archæologer sig til dette Spørgsmaal? Da der mellem Folkevandringstiden og Carl d. Stores Tid fandtes væsentlig den samme Ornamentik i de germanske Riger paa romersk Grund som i Skandinavien, skulde det ventes, at den hele Stilretning havde faaet en omfattende Behandling i Udlandet. Mærkelig nok har tværtimod Folkevandringstidens Stil hidtil været saa lidet paaagtet, at det gjærne kunde siges, at den endnu næppe er opdaget. Trods det overvældende Antal af Beretninger, der foreligge om Fund fra denne Periode, trods alt, hvad der er skrevet om Kunstens Udviklingshistorie og særlig om Ornamentik, har den frankisk-angelsaxiske Stil endnu ikke faaet nogen grundig Behandling. Naar man ikke gaar helt udenom dette Æmne, hedder det snart: »the general style of Anglo-Saxon ornament resembles that which is commonly named Byzantine« [3]), snart: »at Saxerne, som bosatte sig i England, ikke havde nogen eiendommelig Ornamentik«, eller: at de germanske Folk, »som alene forstode at kæmpe og plyndre«, kun havde »des bijoux d'un style grossier — l'art leur était inconnu«, eller: at Dyremotiverne »in der Regel nur in decorativer Unterordnung, oft nur wie ein blosser Nothbehelf

[1]) Danmarks Oldtid S. 56; Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1872 S. 418; Nordisk Tidskrift, Stockholm 1878 S. 220; Slesvigs Oldtidsminder S. 90 og fl. St.

[2]) Den norske Træskjærerkunst, Christiania 1878.

[3]) H. Shaw: Dresses and decorations of the middle ages, London 1858.

angewendet werden« — dette er alt, hvad man hører selv fra de fineste og mest kundskabsrige Kjendere af den ældste Middelalder, J. O. Westwood, J. Labarte, J. R. Rahn[1]). Det kan saaledes ikke forundre, at der fra andre Forfattere er fremkommet Udtalelser af lignende Værd. Dr. Rigollot tror at have fundet træffende Sammenligningspunkter i Ornamentiken hos de vilde Folk paa Sydhavsøerne og i Amerika, medens Jarvis antager, at de »Dragezirater, som forekomme almindelig i England«, snarest ere af asiatisk Oprindelse; Dr. Conze ser i »Slangekroppene« i Norden den sidste Udvikling af den nationale ariske Stil, og Wilson finder i Dekorationen paa Stenkors fra Øen Man »the old dragon pattern and other pagan devices of Scandinavia«[2]). Dog det turde vistnok være overflødigt at anføre flere af slige korte og ubegrundede Udtalelser, hvorved forskjellige Forfattere have søgt at affinde sig med et Æmne, som de ikke have gjennemtrængt; skulde man ønske at se, hvor overfladisk denne Periodes Ornamentik endnu bestandig kan behandles selv af ansete Forskere, kan der henvises til Prof. F. W. Ungers Sammenblandinger af de forskjelligste Ting[3]) eller til Prof. Sempers Udvikling i hans berømte Værk. Der afbildes her tre Dyrekompositioner, den ene fra Urnes Kirke i Norge, de andre fra carolingiske Manuskripter — men alle i irsk Stil

---

[1]) J. O. Westwood i Owen Jones: Grammatik der Ornamente (Afsnit: Keltische Ornamente); J. Labarte: L'histoire des arts industriels I S. 339, 488, 510; J. R. Rahn: Geschichte der bildenden Künste in der Schweiz, Zürich 1876 S. 71.

[2]) Dr. Rigollot: Recherches hist. sur les peuples de la race teutonique, Amiens 1850 (Mémoires de la société des antiquaires de Picardie X); E. Jarvis i Archæological Journal 7 S. 44; A. Conze: Zur Geschichte der Anfänge griechischer Kunst, Wien 1870 S. 28 (Sitzungsber. der philos.-histor. Cl. der k. Academie der Wissenschaften 64); Wilson: The archæol. and prehist. annals of Scotland, Edinburgh 1851 S. 511.

[3]) F. W. Unger i Revue celtique I S. 15—18.

— i hvilke Forf., mærkelig nok, finder en væsentlig Lighed med den klassiske Oldtids »Herkules-Knude«; i nogle løst sammenhængende Bemærkninger gjøres dernæst opmærksom paa, at disse og andre lignende »Kunstsymboler med mystisk-religiøs Betydning« forekomme hos alle Folkeslag, hvad der skulde tale for »Dogmet om en fælles Oprindelse for alle Nationer« — en saadan falsk Dybsindighed bidrager ikke til at kaste Lys over Ornamentiken.[1])

Der foreligger imidlertid ogsaa enkelte Udtalelser af en ganske anden Art. Prof. Lindenschmit er gjennem en omhyggelig Betragtning af Ornamentiken kommen til det Resultat, at Folkevandringstidens Stil er af germansk Oprindelse, og at »de sammenslyngede Drager« ere opstaaede lidt efter lidt under Udviklingen af Strege- og Baandmotiver til en plastisk Ornamentik[2]). Denne Anskuelse er optagen og videre udført af Prof. Schnaase, som desuden giver en ret fyldig, om end ikke altid heldig[3]) Skildring af den germanske Ornamentik: »Drager, Slanger, Fugle og andre Dyrebilleder« ere opstaaede ved Omdannelse af lineare Ornamenter og staa »in unmittelbarem Zusammenhange mit jenen abstracten Linienspielen, bilden gewissermassen den Rückschlag oder die Kehrseite derselben. Es sind einfach Phantasiespiele, wie sie überall entstehen, wo man sich nicht von vorn herein natürlicher Formen, sondern blosser Linien als Ornament bedient«; men dog staar denne eiendommelige Phantasi i nøie Forhold til Germanernes Levevis, Historie og særlig grublende

---

[1]) G. Semper: Der Stil, Frankfurt a. M. 1860 S. 82.

[2]) Lindenschmit: Abbildungen von Mainzer Alterthümer, Mainz 1851, III S. 9.

[3]) Et virkeligt Dyremotiv — for kun at nævne et Par Exempler — anføres som Exempel paa en Baandfletning; i det opløste Dyrehoved ses »eine der heraldischen Lilie ähnliche Blume«; Forholdet mellem irsk og germansk Ornamentik lades uafgjort (Schnaase: Geschichte der bildenden Künste III F. 135—6, F. 139, S. 588).

Aandsretning[1]. Om et alvorligt Studium af denne Periodes Ornamentik vidne endvidere E. Fleury's Udtalelser i »Antiquités et monuments du département de l'Aisne, Paris 1877-8«; gjennem rigtige Sammenstillinger mellem Oldsagernes og Manuskripternes Dekoration søger Forf. med Held at eftervise Udviklingen under hele Stilperioden og afviser bestemt, at Dyrefigurerne skulde have en symbolsk Betydning; »Slangebilledet« er kun en ny og mere kunstnerisk Form af Baandet, »prodigué comme motif décoratif par les manuscrits de ce temps comme par la bijouterie« (S. 172 flg. S. 225 o. fl. St.)[2]. — Den følgende Undersøgelse vil til en vis Grad slutte sig til disse sidstnævnte Forfatteres Anskuelser.

Vende vi os fra Folkevandringstidens til den yngre Jernalders Stil, saa finder Kmhr. Worsaae her en væsentlig uafbrudt Fortsættelse af det ældre, en videre barbariseret Udvikling af den Stil, der fra Romerrigets Undergang af havde hersket i andre Lande[3], og paa lignende Maade ser Prof. Engelhardt i Oldtidens sidste Afsnit en Udartning af den ældre og renere Smag[4]. Dr. Hildebrand efterviser derimod forskjellige Motiver, som ikke kunne være afledte af det ældre; de ere fremmede og indkomne udenfra; men hvor de oprindelig høre hjemme, kan Dr. H. endnu ikke afgjøre. En delvis Optagelse af nye Motiver antager ogsaa Kmhr. Worsaae, men udtaler tillige bestemt, at disse ere indkomne gjennem Forbindelserne med de britiske Øer[5]. Den samme An-

---

[1]) Schnaase anf. St. S. 593, 597, 596.

[2]) Paa adskillige andre Punkter er Mr. Fleury mindre heldig. I utydelige Linear- og Dyremotiver skimtes der Hieroglypher, Runer eller Monogrammer; ved Overgangen til den carolingiske Kunst ser Forf. ikke det bestemte Brud, der sker med den »merovingiske« Stil, og lægger en overdreven Vægt paa arabisk Indflydelse o. s. v.

[3]) Slesvigs Oldtidsminder S. 90 og fl. St.

[4]) Anf. St.

[5]) Nordisk Tidskrift 1878 S. 227 og flgg.

skuelse træder frem hos Prof. Westwood[1]) og klarere i Dr. Montelius's sidste Udtalelser[2]): en Del af de paa svenske Arbeider fra Vikingetiden forekommende Zirater er uden Tvivl Efterligninger af irske og skotske Motiver; Ornamentiken som Helhed er vel af indenlandsk Oprindelse; men den er undergaaet en Indflydelse af den paa de britiske Øer herskende Stil. I samme Retning gaar Dr. J. Anderson; kun er det i Skotland, at denne Forf. søger Hjemstavnen før en Del fremmede Oldsager i de nordiske Fund og for visse irske Motiver i Nordens Ornamentik[3]). En mere forbeholden Stilling indtager Dr Hildebrand og med ham Prof. Dietrichson til Spørgsmaalet om irsk Stil i Norden[4]); der gives vel nordiske Oldsager, som minde om keltisk og angelsaxisk Stil; men alle charakteristiske Motiver ere fuldstændig uafhængige af de vestlige Lande. I stærk Modsætning hertil antog N. Nicolaysen, at Norges Befolkning »i den irske Kulturpaavirkning modtog sine første kunstneriske Indtryk udenfra«, og at Oprindelsen for den nordiske Ornamentik var at søge i Irland[5]). At der i de sidste Aarhundreder før Christendommens Indførelse herskede »en egen Stil i Skandinavien, Irland og Østersølandene« saa ogsaa F. Bätzmann, men mente, at det endnu ikke lod sig afgjøre, »om denne Stil var bragt til Norden vestenfra, eller om den havde udviklet sig selvstændig paa flere Steder, og Ligheden saaledes ikke skyldtes nogen direkte Paavirkning, men kun havde sin Grund i Folkecharakterernes Slægtskab.«[6])

---

1) I Owen Jones: Grammatik der Ornamente anf. St.
2) Sveriges Historia S. 295.
3) Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland 1873—4 S. 587.
4) Tidskrift för bildande konst 1876 S. 61.
5) Mindesmærker af Middelalderens Kunst i Norge 1854, 1ste Hefte.
6) Illustreret Nyhedsblad, Christiania 1864. Jvfr. hermed Schnaase anf. St. 4 S. 621; Kugler: Handbuch der

Senest har Ingvald Undset udtalt, at den yngre Jernalder i Norden er stærkt paavirket af irsk Kunst, og har for første Gang udpeget bestemte irske Træk i Nordens Ornamentik[1]).

De forskjellige Meninger med Hensyn til den yngre Jernalders Stil bevæge sig saaledes mellem en mere eller mindre selvstændig Udvikling og en svagere eller stærkere Optagelse af irske og skotske Motiver eller af Elementer fra et fremmed, endnu ikke nærmere bestemmeligt Omraade. Men Usikkerheden er større endnu. Har ikke den byzantinske Kunst udøvet nogen Indflydelse paa Norden? Man har vel hidtil ikke fundet bestemte Beviser herfor[2]); men hvem vil benægte, at Forbindelserne med Constantinopel kunne have efterladt sig Spor i Nordens Ornamentik? Og hvor langt strakte sig den Indvirkning af arabisk Stil, som ifølge Kmhr. Worsaae[3]) kan eftervises i de svenske Fund? Kun med Hensyn til Dyrefigurerne synes der ikke at være nogen Tvivl; Dietrichson, Hildebrand og Montelius paavise, at de ikke kunne være optagne fra Orienten.

I den fremmede Literatur kan man ikke vente at finde mange Behandlinger af den senere nordiske Oldtids Stil, der langtfra har samme Krav paa Udlandets Opmærksomhed som Folkevandringstidens Ornamentik; da man kun har et overfladisk Kjendskab til Ornamentiken og ikke har faaet Øie for de Problemer, den stiller, indlader man sig ikke paa en virkelig Behandling. I Almindelighed nøies man med at omtale Fremstillingerne som Drage- og Ormeslyngninger, og hvor dette ikke strækker til, anvender man trygt

---

Kunstgeschichte 1856, 1 S. 272 og Geschichte der Baukunst 2 S. 568; H. Hoff: Indbydelsesskrift fra Herlufsholms lærde Skole 1869 S. 63 flg.; C. R. Nyblom i Nordisk Tidskrift 1878 S. 500.

1) Nordisk Tidskrift 1878 S. 390.

2) Jvfr. Dietrichson anf. St. S. 7.

3) Nordisk Tidskrift 1878 S. 228.

Ordet »phantastisk«, som engang har faaet Hævd paa at dække over alt, hvad der ikke kan tydes; mangehaande extreme Ornamentudviklinger, der ingenlunde ere udsprungne af Phantasien, men dannede under den kunstneriske Behandling af givne Elementer, behandler man hellere med dette ene Ord »phantastisk«, end man søger at paavise Motivernes Oprindelse og gradvise Udvikling. Kun én Opfattelse fortjener maaske her at nævnes, da den er fremsat fra den mest competente Side og tillige træder mere eller mindre klart frem hos forskjellige andre Forfattere. Viollet-le-Duc, som ledes til Betragtningen af den nordiske Ornamentik ved formentlige Spor af normannisk Indflydelse i de vestfranske Kirkebygninger, tillægger de skandinaviske Oldsager den største Betydning, fordi de have »avec l'ornementation Hindoue des rapports frappants d'origine«. Den nordiske Ornamentik er »d'origine nord-orientale«, medbragt af de germanske Folk fra deres oprindelige Hjem i Asien[1]). At dette snarere bør opfattes som et øieblikkeligt Indfald end som en velbegrundet Anskuelse, har den fremragende Forsker imidlertid selv antydet, idet der som Exempel paa den ældgamle germanske Ornamentik er afbildet ikke et nordisk Stykke, men nogle Dyremotiver fra et irsk Manuskript. Det skal nedenfor vises — om det ellers endnu trænger til Bevis — at hele den omhandlede Ornamentik ikke er meget ældre end Folkevandringstiden og saaledes ikke kan være medbragt fra Urhjemmet i Asien.

Det staar i Forbindelse med disse Forestillinger om Dyreornamentikens overordentlige Ælde, at man endnu undertiden i Udlandet henter Forklaringen af Dyrebillederne fra det religiøse; Beviserne ere imidlertid sædvanlig af samme Art som i Göranssons henved 150 Aar gamle Udtalelse om Billederne paa de svenske Runestene: »Om ormarna behöfves icke mycket tala, emedan saken är klar, at här pekas på

[1]) Viollet-le-Duc: Dictionnaire raisonné de l'architecture 8 S. 184.

ormen, som förde döden in uti verlden.« »Drage- og Slangebillederne« paa svenske Runestene skulle staa i Forbindelse med Dyrekredsen og Himmelhjørnerne og angive Antallet af de Vandringer, som Sjælen har at tilbagelægge før og efter sit Ophold i denne Verden[1]). Det er Midgaardsormen, som er afbildet paa de frankiske Smykker[2]), og det er atter Midgaardsormen, Tyr, Fenrisulven og Ygdrasil, som ere fremstillede paa kirkelige Gjenstande fra romansk Tid[3]).

Sligt er kun en Efterklang af den Art literær-archæologisk Forskning, som fra det 16de til det 18de Aarh. bragte Lærde som Olaus Magnus, Olaus Worm, Petrus Bang, Oluf Rudbeck, Arnkiel, Peringskjöld og Sjöborg til, oftest fra Bibelen, fra den klassiske eller endog fra den ægyptiske Archæologi, at hente Forklaringen af de svenske Runestensbilleder, der vare næsten det eneste dengang foreliggende Materiale[4]). Det tilhører nu en svunden Tid at se i Runestensbillederne »de Slanger, Drager og Bjørne, mod hvilke de nordiske Helte havde at kæmpe«, at opfatte disse Billeder som »et Slags symbolske Fremstillinger«, at tro, »at Dyrefigurerne angive de Begravnes Antal«, at de forestille »Dragen, som bevogtede Hesperidernes gyldne Æbler« eller »visse hellige og dyrkede Dyr«, at de vare »Skjoldmærker«, eller at »Dragerne og Ormene skulde bevogte Mindesmærkerne og bevare dem mod Forstyrrelse«. Næsten stiltiende har den nyere nordiske Archæologi fuldstændig opgivet at søge Mythologiens Dyrefigurer i Ornamentikens Billeder[5]), og det er kun, fordi der ikke har været fremsat nogen fyldestgjørende Forklaring paa dette mærkelige

---

[1]) F. J. Mone i Fr. Creuzer: Symbolik und Mythologie, Leipzig und Darmstadt 1823, 6 S. 598.

[2]) H. Baudot: Sépultures des barbares, Dijon et Paris 1860 S. 36.

[3]) Cahier et Martin: Mélanges d'archéologie etc. 1 S. 91, 4 S. 189.

[4]) I Olaus Verelius's Udtalelser dæmrer en rigtigere Opfattelse.

[5]) Jvfr. N. Nicolaysen i Mindesmærker af Middelalderens Kunst i Norge 1854 og Dietrichson anf. St. S. 24.

kunstarchæologiske Phænomen, at den gamle Drage- og Slangebenævnelse er bleven bevaret som en Arv fra Fortiden; det er imidlertid nu kun et Navn, bagved hvilket der i det høieste hos en og anden skjuler sig en uklar Forestilling om, at Dyrebillederne dog muligvis kunne være udsprungne af hedenske Ideer.

Da ingen, som har et nøiere Kjendskab til det nu saa rige Materiale, længere tyr til Religionens og Overtroens Dyreverden for at finde Forstaaelsen af Dyreornamentiken, har det kunnet undgaaes i denne Undersøgelse at inddrage alle de Kilder i skriftlige Beretninger og Sagn, hvorfra man tidligere hentede sine Forklaringer; Spørgsmaalet om Dyrebilledernes Betydning vil her kun blive drøftet, forsaavidt dette kan ske ad rent archæologisk Vei, gjennem selve Ornamentiken. Iøvrigt vilde en kritisk Undersøgelse af den Rolle, som Slanger og »Drager« have spillet i Oldtidens Kultus og Tro — hvis Sagen skulde behandles fra Grunden af — føre ad vidt forgrenede Veie Verden over og tilmed med liden Udsigt til at fremdrage ret meget nyt. Dette Spørgsmaal har nemlig været ivrig dyrket fra det 16de Aarh. indtil den nyeste Tid, og der er allerede fremdraget et rigt Materiale i ældre Værker af theologisk eller naturhistorisk Indhold — af J. Cæs. Scaligerus, Pierius Valerianus, Ulysses Aldrovandus, Bochart, Calmet, Paquot o. a. — spredt paa mange Steder i den nyere Literatur og i omfattende Arbeider af Auguste de Bastard, Jules de Saint-Genois og James Fergusson.

Med Hensyn til den nordiske Ornamentiks Afslutning hersker der større Enighed end med Hensyn til dens Oprindelse, hvad der imidlertid ingenlunde er en Borgen for de gængse Anskuelsers Paalidelighed[1]. Det antages i Alminde-

[1]) Westwood anf. St.; F. W. Unger anf. St. S. 22; Schnaase anf. St. S. 595; Dietrichson anf. St. S. 16; F. Bætzmann anf. St.; C. Engelhardt i Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1875 S. 68; Løffler: Fra alle Lande 1876, 23 S. 125; Kor-

lighed, at den nordiske Oldtids Ornamentik ikke er ophørt ved Christendommens Indførelse; den har været fortsat langt ned i Middelalderen, og de i den christelige Kunst saa hyppig forekommende Dyrefigurer, navnlig de vingede Drager, skulle være oprindelig hedenske Motiver. Denne kunstneriske Tradition fra den hedenske Tid skal endog ikke alene kunne eftervises i Skandinavien. Skjønt Norden i Virkeligheden ikke har meddelt den øvrige Verden et eneste kunstnerisk Motiv, har det været fremsat af de første Archæologer, at de angelsaxiske (ɔ: irske) Manuskripter burde kaldes »anglo-normands, puisque leurs vignettes sont profondément empreintes de l'art scandinave«, at den romanske Stils Dyrefigurer i Rusland ere komne fra Skandinavien[1]), og at det 12te Aarh.s mangehaande Dyrefremstillinger over hele Europa indtil Italien ere af nordisk Oprindelse[2]). En ganske anden Opfattelse vil blive fremsat nedenfor.

Skulde det fremgaa af denne Udsigt over de forskjellige Meninger om Dyreornamentikens Oprindelse og Afslutning, at et virkeligt Studium af dette Æmne endnu kun er i sin første Begyndelse, vilde det næppe være en Misforstaaelse. I Udlandet har det hidtil ofte manglet paa en sikker Iagttagelse, og de nordiske Archæologer have endnu ikke havt et tilstrækkeligt Materiale under Behandling. Sikkert vil heller ikke jeg have undgaaet at opfatte en Del Forhold urigtig; men ligeoverfor de Tvivl, hvormed muligvis mange af denne Afhandlings Resultater ville blive betragtede, kan der erindres om, at der kræves et øvet Øie for overhovedet at kunne opfatte det foreliggende Stof, og navnlig den Art af skarp Iagttagelse, som er den nordiske Archæologis Hovedfortrin. Selvfølgelig maa der ved et saa stort og

nerup i Aarb. for nord. Oldkynd. og Hist. 1870 S. 220; H. Hoff anf. St. S. 62 flg.

[1]) Viollet-le-Duc: L'art Russe, Paris 1877 S. 55 flg.

[2]) Lenoir: L'Architecture monastique 2 S. 170.

spredt Materiale være meget, som er undgaaet min Opmærksomhed, ligesom det vel altid vilde være forgjæves at attraa et fuldstændigt Kjendskab til et saadant Stof; det har kun været min Opgave at tilegne mig saa meget, at mine Slutninger kunne hvile paa en sikker Grund; men selv heraf har jeg kun kunnet fremlægge en Del, idet en fuldstændig Citeren af Materiale og Literatur vilde tage en uforholdsmæssig stor Plads.

Da mine Studier have været væsentlig støttede ved en imødekommende Hjælp paa mange Steder i Udlandet og fra alle Nordens Archæologer, vilde det være mig kjært, om mit Arbeide maatte blive opfattet som en Tak for alt, hvad jeg har modtaget af Belæring og Oplysninger, af Tegninger og Afstøbninger[1]).

II.

Germansk-romersk Ornamentik.

(Fra Christi Fødsels Tid til Folkevandringstiden.)

Den Kunstretning, som herskede i Romerriget gjennem Keiserdømmets første Aarhundreder, fulgte de romerske Armeer mod Nord. Ikke blot det erobrede Gallien og Britanien bleve ligesom Donauegnene i kunstnerisk Henseende romerske Lande; men ogsaa de Folkeslag, som omgave det nye, store Keiserrige, optoge den romerske Stil. Mindst var dette Tilfældet med Skotland og Irland, hvor en eiendommelig Nationalitet satte Grænser for den romerske Kulturs Fremtrængen; men til Gjengjæld bleve Germaniens og Skandinaviens vide Landstrækninger romaniserede i en

[1]) Den foreliggende Afhandling er Udbyttet af 3 Aars Studier; for et Stipendium fra den Letterstedtske Forening har jeg foretaget en længere Reise, under hvilken jeg navnlig studerede illuminerede Manuskripter i Frankrig, England og Irland; paa tidligere Reiser har jeg besøgt de fleste større Museer i Udlandet.

forbausende Grad. Talrige Fund fra Donauen indtil Norge og Sverrig, fra Rhinen indtil Weichselen vise, at disse Landes Befolkninger gjennem de første Aarhundreder efter Christi Fødsel næsten fuldstændig opgave deres tidligere Stilretning, Former og Ornamentik; den forromerske Jernalders Stil, der er vel bekjendt fra den saakaldte Hallstatt-Gruppe, fra La Tène-Kulturen og den ældste Jernalders Fund, fortrængtes overalt af romersk Smag. Intetsteds er dog denne nye Tid saa kjendelig som i Skandinavien. Her mødte den romerske Kultur paa nogle Omraader den ældste Jernalder, paa andre Steder Slutningen af Bronzealderen, og over disse bestemt charakteriserede Kulturer bredte »den romerske Periode« et mægtigt og kjendelig forskjelligt Lag. Rækker af romerske Statuetter, Kar af Bronze og Glas, Smykker og Vaaben, Kostbarheder og Mönter skrive sig fra Fund i Mark og Mose og fra talrige Grave. I mange Fund træffes kun undtagelsesvis ikke-romerske Gjenstande, og overalt er selv det hjemlige Fabrikat i den Grad præget af romersk Smag og Technik, at det ofte maa lades uafgjort, om man har romerske Fabrikvarer eller indenlandske Arbeider for sig. Sjælden har vist et lavere staaende Folk optaget en fremmed Stil saa fuldt og helt; man søger forgjæves efter Rester af Bronzealderens Smag, og den førromerske Jernalder er næsten ligesaa sporløst forsvunden. Før Folkevandringstiden herskede der fra Donauen indtil Skandinavien en væsentlig ensartet Stil, der fuldstændig hvilede paa romerske Forudsætninger[1]).

---

[1]) For Skandinaviens Vedkommende er »den romerske Periode« allerede en fuldstændig fastslaaet Kjendsgjerning; de fleste Fund ere beskrevne navnlig af Engelhardt, Hildebrand, Montelius og Rygh. For Hannover kan henvises til Hostmanns Gravundersøgelser; i Meklenborg ere de romerske Fund behandlede af Lisch, som dog antog, at de hidrørte fra en romersk Koloni, hvad jeg har søgt at gjendrive i Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1874; Tischlers Arbeider over Østpreussens

Ligesom i alle begyndende Kunstudviklinger spiller Ornamentiken ikke nogen stærkt fremtrædende Rolle i denne Periode; det ornamentale er fuldstændig underordnet Formen. Parallelle Linier, Kredse, Halvkredse og Perlelinier have et

---

Archæologi have godtgjort den romerske Periodes Existens i denne Provins. Iøvrigt foreligger der kun spredte Beretninger om en stor Mængde Fund fra forskjellige Egne af Tydskland; en samlet Behandling har ligesaalidt denne Periode som nogen anden faaet i Tydskland. Mange af de herhen hørende Fund ere imidlertid omtalte i Prof. Engelhardts forskjellige Skrifter, i min ovennævnte Afhandling og a. St. Det er dog kun Besøg i de tydske Museer, som give Overbevisningen om, at der har været en romersk Periode i Tydskland ligesaavel som i Skandinavien; thi overalt træffes Gjenstande af samme Art, romerske og romersk-germanske. Som Exempler paa Fund, der have den nøieste Overensstemmelse med Fundene fra de sjælandske Skeletgrave, kan nævnes: et Gravfund fra Merseburg, i British Museum; et stort Fund fra Remda, i Museet i Jena; Fundet fra Voigtstedt, i Museet i Berlin (ifølge en velvillig Meddelelse fra Ingvald Undset); Céke-Fundet (Archiv f. Kunde österreich. Geschichtsquellen 33 S. 106); Fundet fra Kalish (Zbiór Wiadomosci do antrop. Krajowéj, Krakau 1878, 2). — Naar alle de tydske Fund fra Tiden før Folkevandringen her ere betragtede under ét og sammen med de skandinaviske Fund, er det ikke, fordi der ingen Adskillelse kan gjøres imellem dem efter Tid og Sted, men kun fordi det i denne Undersøgelse vil være tilstrækkeligt at betragte alle de romersk-germanske Fund fra Tydskland og Skandinavien under ét uden at skjelne mellem forskjellige lokale Grupper eller mellem ældre og yngre Fund. Af samme Grund tages her ikke Hensyn til de forskjellige Anskuelser om de danske Mosefunds Tid og Oprindelse. Om det yngste af dem skal sættes til det 4de eller til 5te Aarh., om de hidrøre fra én eller flere Stammer, fra Folk, der vare bosiddende i Danmark, eller som kun gjæstede Landet for en kort Tid, er uvæsentligt i denne Undersøgelse. Det vil indrømmes fra alle Sider, at de store Mosefund ligesom alle de romersk-germanske Fund i Tydskland og Skandinavien hidrøre fra Gother eller Germaner, at de ere ældre end Folkevandringstiden, og at de ikke indeholde Sager, der ere forfærdigede i de germanske Riger paa romersk Grund. Dette vil være tilstrækkeligt med Hensyn til den foreliggende Undersøgelse.

aldeles romersk Præg (f. Ex. Fig. 1); derimod turde indslagne Trekanter, Sammensætninger af Trekant og Cirkel, Tremu-

Fig. 1. Mus. Nr. C. 3059. $\frac{2}{3}$.

Guldarmring.

lerstik, Zikzaklinier og Rækker af S-formede Zirater have fundet en videre Anvendelse end hos Romerne. Profileringerne ere simple og forekomme ganske i samme Form paa romerske Metalsager: mellem en eller flere Linier eller fremspringende Baand, der ofte ere riflede i Kanten eller adskilles ved en Perlesnor, ligger en Rundstav eller en Hulstav, eller oftere en Forbindelse heraf til et karnisformet Profil (f. Ex. Fig. 2—3).

Fuldstændig ikke-romersk er Ornamenteringen med drevet og forgyldt Sølvblik og den hyppige Anvendelse af fremspringende Sømhoveder (f. Ex. Fig. 4—5). At denne Ornamentik, som er det mest iøinefaldende nationale i denne Periode, hvor man ellers overalt ser romerske Træk, er opstaaet ved Efterligning af Filigranarbeide, er det let at se. Til den riflede, snoede og flettede Guldtraad svare Perlelinierne, de skraatstregede Baand og de flettede Mønstre i det drevne Sølvblik; Traadkransene ere efterlignede

i Rosetterne og Perlearbeidet i de smaa, uddrevne Bugler; Sømmene behøvedes endelig for at fastholde det tynde Sølv-

Fig. 2. Mus. Nr. 11787. $\frac{1}{1}$. Fig. 3 Mus. Nr. 11112. $\frac{1}{1}$. Fig. 4. Mus. Nr. C. 251. $\frac{1}{1}$.

Bronzenaal. Dop til Drikkehorn, Bronze. Sølvnaal med Forgyldning.

blik til Underlaget. Det er en gjennemført og eiendommelig Ornamentering, bygget paa Efterligning af det Guldfiligranarbeide, som var vel kjendt i Norden.

Der lægges i denne Periode en særlig Vægt paa en omhyggelig og zirlig Behandling af Ornamentiken. Intet er forsømt eller fordreiet; alt er omhyggelig behandlet lige til de mindste Enkeltheder. Over den hele Dekoration hviler der en særegen Moderation, en Forsigtighed og Tilbageholdenhed, som viser sig i de simple og usammensatte

Motiver, i de tomme Flader, i at man helst holder sig til en lille Maalestok og undgaar alt fremtrædende og stærkt

Fig. 5. Mus. Nr. C. 2990. $\frac{2}{3}$.

Sølvfibula med Forgyldning.

iøinefaldende. Hele denne Retning skyldes sikkert ligesaa meget den sunde, primitive Smag — et ypperligt Arvegods fra Bronzealderen — som den romerske Stil, hvoraf man var paavirket.

Det romerske Bladværk optoges ikke af Barbarerne, skjønt det selv i Skandinavien ikke har manglet paa gode Forbilleder til Efterligning. Dette tør sikkert opfattes som et Vidnesbyrd om, at den romerske Stil ikke blev optagen ved en tankeløs og aandløs Kopiering; thi i saa Fald vilde der være gjort Forsøg paa at efterligne det

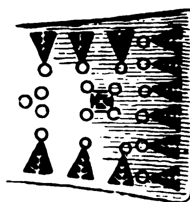
klassiske Løvværk. Sundt og besindig tilegnede man sig derimod kun hvad man magtede og forstod, fornemlig lineare Ornamenter og Profiler. Men tillige haves der rigtignok heri et Bevis for, at Barbarernes Kunstsans endnu stod paa det første, barnlige Standpunkt, hvor Bladornamentiken hverken forstaaes eller skattes. Mærkelig nok gives der dog én Undtagelse herfra. Der forekommer i den romersk-germanske Periode undertiden et lille trekantet og ribbet Blad[1]), der nøie ligner et almindeligt romersk Motiv (f. Ex. Fig. 6—7).

Fig. 6. Mus. Nr. C. 114. 1/1

Detail af et Bidsel, Bronze.

Fig. 7. Mus. Nr. 5237. 1/1.

Detail af en Guldring.

Naar det imidlertid erindres, at dette er det eneste Bladmotiv, som forekommer i hele den nordiske Oldtid lige fra Stenalderen indtil Hedenskabets sidste Tid, hvor der for første Gang optræder virkelige Bladelementer, ikke af nordisk Oprindelse, men optagne fra irsk Kunst (se ndfr.), kan der næppe være nogen Tvivl om, at det nævnte Motiv er optaget fra Romerne paa rent ydre Maade. Det maa snarere antages, at der er kommet nogle romerske Stempler i Barbarernes Eie, som maaske senere ere blevne omhyggelig efterlignede, end at man i dette ene Tilfælde, men aldrig ellers, skulde have hentet et Ornamentmotiv fra Planteverdenen.

---

[1]) F. Ex. J. J. A. Worsaae: Nord. Olds. 1859 F. 355 og F. 453; Fibulaerne i Skjærsbjerg Fundet, Mus. i Kiel.

Vare Germanerne[1]) end saaledes ude af Stand til at berige Ornamentiken ved Optagelsen af Plantemotiver, vare de dog ikke længere indskrænkede til rent lineare Ornamenter som i Bronzealderen. Den romersk-germanske Periode betegner Overgangen fra en Linieornamentik til en Dyreornamentik og danner saaledes Grundlaget for den hele Stilretning i Aarhundrederne efter Folkevandringen. Af denne Grund har dette Tidsrum en overordentlig Betydning, ikke blot for den nordiske Ornamentiks Historie og for hele den ældste Middelalder; endnu langt vigtigere er det, at der her kan iagttages Dannelsen af en Dyreornamentik, der, som det synes, i enhver naturlig og uforstyrret Kunstudvikling udgjør det andet store Hovedafsnit i Ornamentikens Historie. Det tredie og høieste Trin, Bladornamentiken, skulde Folkevandringens Folkeslag først naa gjennem den carolingiske Renaissance, Skandinavien først ved Christendommens Indførelse og da ikke som Resultat af en selvstændig Udvikling, men kun gjennem Optagelsen af en fremmed Kunst. I Modsætning hertil skulle vi se, at Dyreornamentiken kun for en Del var fremkaldt ved fremmede Impulser, men væsentlig skyldtes en selvstændig Udvikling.

Paa de talrige Oldsager fra den romersk-germanske Periode, som ere fremdragne i Landstrækningerne mellem Donau og Skandinavien, forekommer der ikke sjælden dekorative Billeder af Dyr, der bære et umiskjendeligt Præg af at være dannede af en ikke-romersk Haand[2]). I disse Arbeider er det ofte let at paavise de romerske Motiver. Naar Hippokamper og Centaurer, Havbukke (Fig. 8) og Rovfugle med Fisk i Kløerne[3]) forekomme ved Siden af andre

---

[1]) Navnet »Germaner« anvendes i denne Undersøgelse som Fællesbetegnelse for alle gothiske og germanske Stammer.

[2]) Se J. J. A. Worsaae: Slesvigs Oltidsminder S. 64; C. Engelhardt i Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1871 S. 450, 1873 S. 292 og fl. St.; Mémoires des antiqu. du nord 1870 S. 269.

[3]) F. Ex. C. Engelhardt: Thorsbjerg Mosefund Pl. 7 F. 7, Pl. 11

rent romerske Fremstillinger, naar Billeder af Dyr og Mennesker ere ordnede i Baand paa klassisk Vis, kan der ikke

Fig. 8. Mus. i Kiel [1]).

tvivles om, at man har at gjøre med Efterligninger af romerske Forbilleder[2]). Det var øiensynlig fra de vel forarbeidede romerske Fabrikvarer, som ere fundne i stort Antal endog saa fjærnt som i Skandinavien, at disse Dyrefigurer snege sig ind i Barbarernes Bevidsthed og gik over i deres Ornamentik.

Hvorledes man opfattede de fremmede Billeder, ses klart af de barbariske Efterligninger af romerske Mønter[3]). Totalindtrykket gjengaves med en Samvittighedsfuldhed og

---

F. 47; G. Stephens: Runic monuments 1 S. 320 flgg.; Meklenburgische Jahrbücher 1870 Pl. 1 F. 5.

[1]) Detail af Stykket i C. Engelhardts Thorsbjerg Mosefund: Pl. 11 Fig. 47.

[2]) C. Engelhardt i Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1873 S. 293. O. Montelius: Sveriges Forntid F. 474.

[3]) Af nyere Arbeider over Guldbracteaterne kan nævnes: Thomsen i Annaler for nord. Oldkynd. 1855; P. G. Thorsen: De danske Runemindesmærker 1864, S. 349; O. Montelius: Från Jernåldern 1869; G. Stephens: Old-northern runic monuments 1867-8, 2; J. J. A. Worsaae i Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1870 S. 382; Sophus Bugge i Aarbøger f. nord. Oldkynd. og Hist. 1871 S. 171; O. Rygh i Christiania Videnskabs-Selskabets Forhandlinger 1872 S. 350; H. Hildebrand: Svenska folket under hednatiden 1872 S. 33 og i Månadsblad 1873 S. 1, 1877 S. 393; L. Müller i Videnskabernes Selskabs Skrifter, hist. phil. Afdel. 5, 1, 1877.

Omhu, som endog førte til, at Indskriften efterlignedes ved meningsløse Tegn; men Detaillen kunde Barbaren hverken se eller gjengive. Undertiden opstod der Misforstaaelser undér Kopieringen; saaledes fattede det udannede Øie ikke, at det var Kappen med Fibulaen ved Skulderen, som var fremstillet paa Keiserens Brystbillede; i Efterligningen blev dette Parti til en Fugl, som ligger sammenkrøben under Menneskehovedet (Fig. 9)[1]). Sligt vidner ikke om en phantasifuld Opfattelse eller en selvstændig Forstaaelse; det er kun en Mistydning, fremkaldt af Mangel paa Evne til at opfatte det fremmede Kunstværk.

Fig 9. Stockh. Mus. Nr. 420. $\frac{1}{1}$.

Guldbracteat.

Ved Siden af Kopieringen fandtes der ogsaa en vis selvstændig kunstnerisk Produktion, hvorpaa de ældre Guldbracteaters Billeder af Ryttere, staaende Mennesker og af Dyr sammenstillede med menneskelige Hoveder ere de bedste Exempler. Hele Kompositionen er ikke romersk, og i den sunde og ærlige, om end tomme og flade Behandling af Menneskehovedet og af Dyrene findes der en egen Alvor og Kraft, en Omhyggelighed og Bredde, som udelukkende skyldes den barbariske Kunstner. Men Hovedets Profil minder stadig om Keiserbillederne paa romerske Mønter, det at fremstille Hoveder af denne Størrelse og Art, selve Guldpladens Form, og fremfor alt den hele sammenhængende Maade, hvorpaa Tegningen er given, maa være optagen fra

---

1) Jvfr. C. A. Holmboe: Guldmynten fra Aak, i Christiania Videnskabs-Selskabets Forhandlinger 1874.

romersk Kunst. Mere selvstændige, men ogsaa langt uheldigere, ere de fuldstændige Menneskefigurer. Som sædvanlig i primitive Fremstillinger staa Legemets forskjellige Dele ikke i det rette Forhold til hverandre; man forsøger ved overdrevne Bevægelser at give Billedet det Liv, som man ikke formaar at udtrykke paa en naturlig Maade, og ved de voldsomste Ombøininger og Forvridninger slipper man fra de Vanskeligheder, som Rummet stiller.

Ligesom alle disse betydende Fremstillinger paa Guldbracteaterne (se J. J. A. Worsaae og L. Müller anf. St.), som egentlig falde udenfor denne Afhandlings Grænser, ere ogsaa mange rent ornamentale Billeder selvstændige Frembringelser, men prægede af romersk Indflydelse. De oftere forekommende ubestemmelige Dyrefigurer, som kun i al Almindelighed give Billeder af firføddede Dyr og Fugle og sjældnere af Fiske eller Slanger (f. Ex. Fig. 10)[1], staa sikkert i et vist Forhold til romersk Kunst, idet Ideen til at dekorere med Dyrebilleder og i mange Tilfælde ogsaa Maaden, hvorpaa disse fyldige og sammenhængende Figurer ere opfattede og formede — Stilen — maa være laant fra Romerne; de forudsætte saaledes helt igjennem Bekjendtskab med romersk Kunst; men de ere dog ikke romerske, ikke kopierede, hverken umiddelbart eller gjennem Mellemled. Ligesaa iøinefaldende ikke-romerske mange af disse Figurer ere, ligesaa lidt kan der tvivles om Tilstedeværelsen af romerske Elementer. Denne Art af Dyrebilleder optræder desuden først i den romerske Periode, samtidig med den hele fyldige

Fig. 10. Mus. Nr. C 1372 ½.

Detail af et Sølvbæger.

---

[1]) F. Ex. paa Bægrene fra Valløby og Himlingøie, de senere tilføjede Dyrebilleder paa Brystpladen fra Thorsbjerg Mose, mange af Fremstillingerne paa Guldhornene.

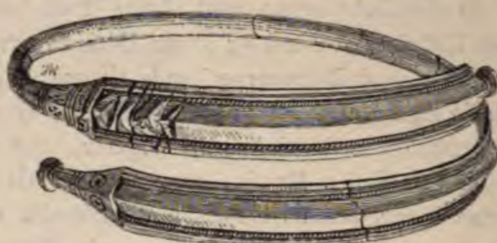
Tilegnelse af romersk Smag, og, hvad der er ligesaa afgjørende, de forsvinde ogsaa med denne Periodes Ophør. Trods disse Billeders Raahed og slette Udførelse rumme de dog mere Kunst, end Barbarerne kunde tilegne sig, ere de dog for sunde og naturmæssige til at kunne bevares. Efter Folkevandringstiden møde vi kun Dyrefigurer, der ere byggede paa en helt anden Maade, rent ornamentale Former, der ikke staa i nogetsomhelst Forhold til klassisk Kunst.

Der findes nemlig i den romersk-germanske Periode endnu en hel Række af Dyremotiver, som have en ganske anden Oprindelse end de to foran nævnte Klasser; de ere øiensynlig Nydannelser fra Grunden af, selvstændig udviklede dekorative Detailler, som ikke skylde Romerne andet end det nye kunstneriske Liv og den friske Produktion, som fremkaldtes ved Berøringen med en høiere Kultur. Ser man ud over de talrige romersk-germanske Fund og navnlig de store danske Mosefund, vil man overalt finde eiendommelig formede Dyrehoveder, der række sig frem fra alle Hjørner og Ender, i alle Spidser og Flige (f. Ex. Fig. 11—23)[1]). Kunne de nu være laante fra Romerne? Dyrehoveder anvendes ogsaa hyppig i den græsk-romerske Verden til at afslutte og dekorere; paa Skeer og Kander, ved Stole og Borde — overalt findes Dyrehovedet som en afsluttende Dekoration. Det er den hele Dyrerække, som forekommer her: Løve, Svane eller And, Hund, Hest, Æsel og Vædder, ethvert plastisk Dyr har maattet give sit Hoved til Dekorationen. Men intet af disse Dyrehoveder gjenfindes hos Germanerne[2]); her er det kun ubestemmelige

[1]) I Fig. 11 og 20 er der endnu intet Spor af et Dyrehoved; i Fig. 13 er Hovedets ydre Form angivet; men der findes hverken Øine eller Gab; i Fig. 15 ses et aabent Næb, men ingen Øine; de øvrige Afbildninger ere Exempler paa forskjellige fuldt udviklede Dyrehoveder.

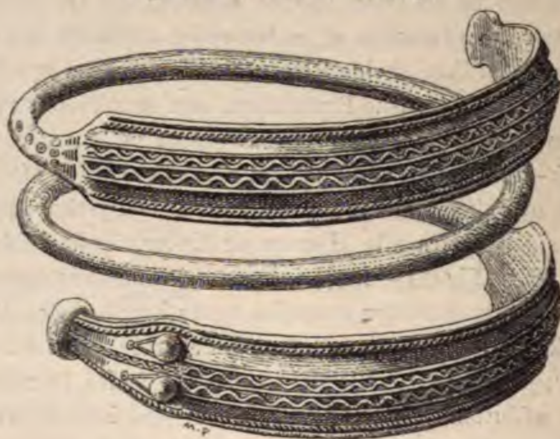
[2]) Undertiden forekommer der naturligvis Dyrehoveder, der ere kopierede efter romerske Forbilleder, paa samme Maade som vi ovfr. saa, at dette var Tilfældet med fuldstændige Billeder

Fig. 11. Mus. i Kjøbenh. og Kiel. $\frac{2}{3}$.

Guldarmring.

Fig. 12. Mus. Nr. C. 1460. $\frac{2}{3}$.

Guldarmring

Fig. 13. Mus. Nr. 8557. $\frac{1}{1}$.

Fingerring af Guld.

Fig. 14. Mus. Nr. C. 2289. $\frac{1}{1}$.

Fingerring af Guld.

Fig. 15. Mus. Nr. MDLXXIX. 1/1.

Mundblik til Sværdskede, Bronze.

Fig. 16. Mus. Nr. 22469. 3/4.

Mundblik til Sværdskede, Bronze.

Fig. 17. Mus. Nr. C. 46. 1/1

Del af en Sværdknap, Bronze.

Fig. 19. Mus. Nr. 19063. 1/1.

Beslag med Krog, Bronze.

Fig. 18. Mus. Nr. C. 75. 1/1

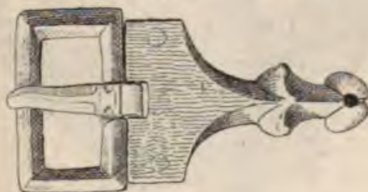
Del af en Sværdknap, Bronze.

Fig 20. Mus. Nr. C. 3074. 1/2.

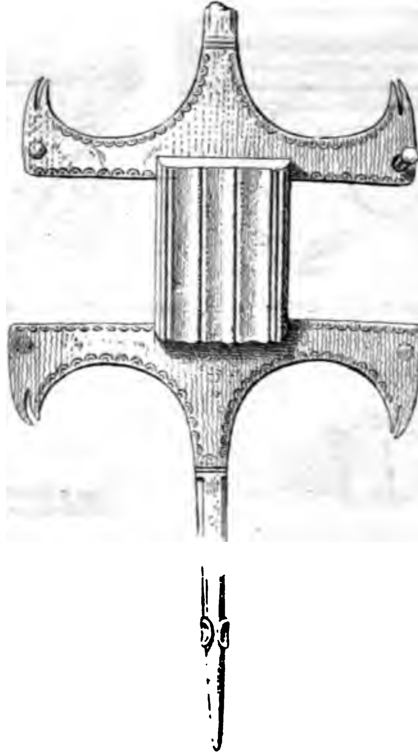
Drikkehornsbeslag af Sølv

Fig. 21. Mus. Nr. 25285. 1/1.

Spænde af Bronze.

Fig. 22. Mus. Nr. 25258. $\frac{1}{1}$.

Beslag til Sværdskede, Bronze.

Fig. 23. Mus. Nr. C. 641. $\frac{1}{3}$.

Lerkar.

Hoveder, charakteriserede saa lidt som mulig, kun med Øine og Gab, men dog charakteristiske nok, idet de bære det stærkeste Præg af at være nye, endnu ikke fuldt formede Dannelser[1]). Der findes ovale, tilspidsede Felter, som staa fuldstændig tomme, andre, som ved et Par Kredse ere blevne forsynede med Øine, og andre, som ogsaa løbe ud i en lang Snude; den krummede Flig er bleven spaltet, og Naglen, der fastholder den, er bleven til et Øie; de tilspidsede Ender ere forvandlede til Hoveder, idet et Par Prikker danner Øinene og den afsluttende Knop forestiller Snuden. Det er en begyndende Udvikling; Hovederne ere bundne til Ender og Afslutninger eller til givne Felter og have endnu ikke bredt sig ud over Fladen; som i enhver Begyndelse er alt fint og sikkert tegnet, omhyggelig og skarpt formet; alle de samme Afslutninger forekomme baade med og uden Dyrehoved, og der findes alle mulige Overgange mellem næppe antydede Hoveder og fuldt uddannede Figurer, der løfte sig ud fra det Felt, som har givet Anledning til deres Dannelse. Dekorationen er ikke indskrænket til enkelte Arter af Gjenstande; den former sig saa at sige overalt, hvor der findes et passende Felt, en Spids eller Flig, paa Sværdknappen, paa Mundblikket og Beslagene til Skeden, i Karhanken, paa Spandbeslag og Bidsler, i Enden af Fibulaens Skede, i den lille Krog, som fastholder dens Spiralvinding o. s. v.; overalt har Dyrehovedet den

af Dyr. Dette kunde f. Ex. gjælde om Hovederne paa Armringen Mus. Nr. C 18889, Bronzestykket Mus. Nr. C 1318, Fibulaen Mus. Nr. C. 1524 og om Oxehovederne i Enden af Drikkehorn som Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1870 Pl. 9.

1) Se. f. Ex. Afbildningerne i Prof. Engelhardts Beskrivelser af de store Mosefund; J. J. A. Worsaae: Nord. Olds. 1859 F. 330, 332, 382, 433, 437; Montelius: Sveriges Forntid F. 284, 285, 305, 318, 356; Foren. t. norske Fortidsmindesm. Bevar. 1875 Pl. 2 F. 11, 1877 Pl. 4 F. 18; Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1877 S. 355 F. 13, S. 367 F. 25; Meklenb. Jahrb. 1870 Pl. 1 F. 7 og mange andre Steder.

Form, som Sted og Rum bestemme. Det er aldeles utvivlsomt, at man staar ligeoverfor Dannelsen af nye Motiver, som udvikles ad ornamental Vei. Havde det været Meningen at fremstille visse bestemte Dyr, Husdyr eller hellige Dyr — havde man hentet Motiverne fra Naturen — havde man kopieret romerske Dyrebilleder, da maatte nødvendigvis disse Dyreformer kunne gjenfindes og bestemmes. Men i Modsætning hertil er Dyrehovedet af høist tilfældig og vexlende Form og kan ikke henføres til noget Led enten i Naturens eller i Kunstens Dyrerækker. Snart ligner det vel et Fuglehoved med langt, spidst Næb, set fra oven, snart skulde man kalde det et Fuglehoved med aabent Næb; men Bestemmelsen kommer aldrig nærmere end til Fugle- og Dyrehovedet i al Almindelighed. Der er i denne Periode, som modtog stærke kunstneriske Impulser fra Romerstaten, kommet nyt Liv i Barbarens Tanke og Haand; han søger nye Kunstformer og giver sig til at danne en ny Ornamentik, bygget paa Dyremotiver. At denne Udvikling foregik ad ornamental Vei, paa Grundlag af ydre og givne Former, vidner om, at den udsprang af en primitiv og ubevidst Kunstfølelse.

Fig. 24. Mus. Nr. 24452. $\frac{1}{1}$.

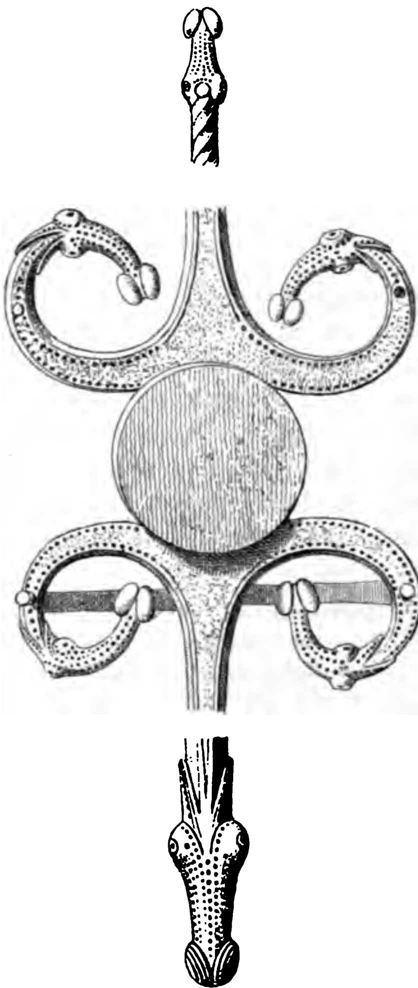

Hank til et Trækar.

Saasnart Dyrehovedet var fastholdt som væsentligt dekorativt Motiv, maatte der udvikles visse Former, der senere bevaredes med større

Bestemthed; thi enhver Stil, den staa nok saa lavt, søger en sikker Form. I de samme Fund, som vi her have betragtet, findes da ogsaa tre forskjellige, bestemt udformede Dyrehoveder, der senere fastholdtes gjennem Aarhundreder og fulgte Germanerne ind over Romerrigets Grænser. Der forekommer et Fuglehoved, set fra Siden, med stærkt krummet Næb begrænset af en Tværlinie; bagved Hovedet ligger et langt nedhængende Baand, til hvilket Øiet støtter sig, og Hovedets Underkant løber ud i en Spids (Fig. 24). De to andre Hoveder, som skulde henføres til firføddede Dyr, ses oftest fra oven; de kjendes paa de fremstaaende Øine og den kløftede Snude (f. Ex. Fig. 25) eller paa Tværlinierne over Snuden og paa de aflange Øine, bagtil begrænsede af et

Fig. 25. Mus. Nr. MDLXXXII. 1/1.

Beslag til Sværdskede, Bronze.

fladt Baand, som er forlænget ud imod Snuden (Fig. 26). Det er disse tre Motiver, som senere spille en væsentlig

Fig. 26. Mus. Nr.24789. 1/1

Dyrehoved udskaaret i Træ.

Rolle i Folkevandringstidens Stil, i den Ornamentik, som man har givet Navn af »Orme- eller Drageslyngninger«. At denne Betegnelse i det mindste forsaavidt er uheldig, som det fra Begyndelsen af ikke har været tilsigtet at afbilde Drager eller Slanger, kan allerede nu ses. Den nye Ornamentik udviklede sine første Elementer ad ornamental Vei, og dens først udformede Motiver havde ingen anden Bestemmelse end at dekorere[1]).

[1]) At Dyremotiverne ere dannede gjennem en Udviklingsproces, har vel tidligere været antydet; men denne Tanke har ikke hidtil været forfulgt, og Anvendelsen paa Materialet har ofte været uheldig, navnlig paa Grund af de forvirrende Drage- og Ormebetegnelser. Dr. Rosenberg bemærker i det ovfr. anf. Værk 1, S. 36 om et afbildet Spænde, at »Snirklerne her begynde at antage Ormeskikkelse«; dette Stykke er imidlertid et Exempel paa den modsatte Bevægelse, paa Opløsningen af Dyremotivet. Heldigere siges der S. 38, at Filigransnirklerne i Mellemjernalderen mere og mere antage Skikkelse af Orme og at »Ormene blive levende«. Dr. Hildebrand paaviser rigtig i »Den äldre Jernåldern i Norrland« S. 40 flg., hvorledes Dyrehovederne udvikles i visse Ringe (jvfr. Engelhardt i Aarb. f. nord Oldkynd. og Hist. 1873 S. 299 flgg.); men i »Statens historiska Museum« S. 57 og i »Månadsblad« 1873 S. 24 antages det, at der er foregaaet just den

Der vil maaske nu spørges: er en saadan rent ornamental Udvikling af Dyremotiver mulig? Ligger der dog ikke en Ide skjult i disse nye Skabelser, som det var nok saa vigtigt at faa udtrykt som det at uddanne en ny Ornamentik? I hvad der ovenfor er sagt om den Maade, hvorpaa Dyrehovederne først vise sig, om deres Plads og Form, er denne Indvending allerede imødegaaet. Om man dog vilde antage, at den hele Bevægelse har været støttet udenfra ved en nøie Fortrolighed med visse Dyreformer, det være sig Husdyr, hellige Dyr, det stadige Offer til Guderne eller det sædvanlige Jagtbytte eller endog Væsner fra Phantasiens eller Religionens Verden, saa kunde dette vanskelig modbevises ad archæologisk Vei; men paa den anden Side vilde en saadan Antagelse savne enhver Støtte i det archæologiske Materiale, og man maatte hente Beviserne paa andre Omraader. Der ligger selvfølgelig almindelige Forestillinger om Dyr til Grund for Udviklingen af de ornamentale Dyrebilleder; men selve Ornamentiken giver ingensomhelst Grund til at formode, at man skulde have villet fremstille dette eller hint bestemte Dyr.

Det vil dog maaske bidrage til at støtte den fremsatte Opfattelse, om det gjennem nogle Exempler vises, at en ornamental Udvikling af Dyremotiver ingenlunde er et usædvanligt Phænomen. Enhver, som har gjennemgaaet større Rækker af romerske Fibulaer, vil have iagttaget, at der i visse Former foregaar Nydannelser af Dyrehoveder, og det midt i en udviklet Kunstperiode med den største Rigdom paa Motiver. Der findes talrige Fibulaer af de samme

---

modsatte Udvikling. I »Månadsblad« 1877 S. 556 taler samme Forf. om et »lefvandegjordt hakkors«, og der meddeles her en Skabelseshistorie for Dyrebillederne, der i Grundtrækkene stemmer med hvad der er udviklet ovenfor; men Anvendelsen er næppe heldig, idet Dyrebilleder af forskjellig Oprindelse sættes i Parentelforhold til hinanden.

Former og byggede fuldstændig paa samme Maade, som dels afsluttes ved de bekjendte Forbindelser af Hul- og Rundstave, dels ende i mere eller mindre tydelig udformede Dyrehoveder[1]). Man fandt, at de sædvanlige afsluttende Profileringer havde Lighed med et Hoved og dannede et saadant ved kun at tilføie et Par Øine, et Gab eller en Snude; just derfor kom det heller ikke til at ligne nogetsomhelst klassisk Dyrehoved. Det er et almindeligt græskromersk Motiv, at Karhanken nedadtil ender i en Palmet; ved visse Bronzekander have Voluterne faaet Øine og ere dermed blevne til Slanger[2]). Et iøinefaldende Exempel paa Udviklingen af Dyremotiver ad ornamental Vei haves i en Gruppe arabiske Metalkar; det velbekjendte snirklede Bladværk er her ved ubetydelige Forandringer blevet omformet til Fuglefigurer[3]). Men noget lignende foregaar i alle Stilarter, i Renaissancetiden, i Middelalderen og navnlig i den klassiske Kunst: i Stedet for en død Form sættes et nøie tilsvarende Dyremotiv, kun hentes dette i udviklede Kunstperioder fra den virkelige Dyreverden. Den bøiede Afslutning paa Skaftet af et simpulum bliver til Svanehovedet med det buede Næb, over Kartuden anbringes det gabende Løvehoved, Fødderne blive til virkelige Dyreben — overalt den samme Omskabelse. De bedste Paralleller til Udviklingen af Dyremotiverne i den germansk-romerske Ornamentik kunne dog hentes fra den forromerske Jernalder og navnlig fra Bronzealderen, som tillige af en anden Grund har særlig Krav paa Opmærksomhed.

Man har antaget, at der i de Dyremotiver, hvis Udvik-

---

[1]) I Museet i St. Germain opbevares navnlig store Suiter af disse Fibulaer; Afbildninger findes f. Ex. i Lindenschmit: Alterthümer o. s. v., 2, 4, Pl. 5 og 10, Pl. 1.

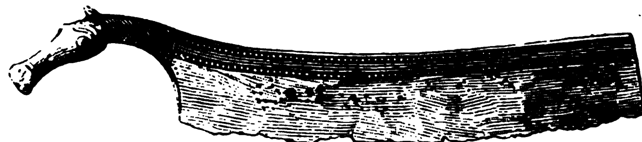
[2]) F. Ex. Museum Gregorianum I Pl. 58.

[3]) Prisse d'Avennes: L'art Arabe Pl. 168, 170—1.

ling er skildret ovenfor, findes Traditioner fra en ældre Periode (se ovfr. S. 193). Bronzealderens Ornamentik har nemlig ogsaa Dyremotiver, og intet er ved en første Betragtning rimeligere end, at det er disse, som optræde under en ny Form i den romerske Periode. Der forekommer kun faa Exempler paa fuldstændige Dyrebilleder i Bronzealderen, navnlig firføddede Dyr, Fugle og Fiske; derimod findes der overmaade hyppig Dyrehoveder, som snart ligne Hestehoveder, snart Fuglehoveder, snart ere kun halvt udviklede Former eller Blandinger, der ikke høre hjemme i den virkelige Natur (f. Ex. Fig. 27—31). Der gives saaledes ganske vist Sammenligningspunkter mellem Dyrefremstillingerne i Bronzealderen og i den romerske Periode; men Ligheden er kun tilsyneladende. Ved en nærmere Betragtning vil man se, at Motiverne i disse to Perioder ere grundforskjellige i alle Enkeltheder, og, hvad der er ligesaa væsentligt, at der ingen Overgangsled findes mellem de to Grupper. Hver tilhører sin Tid og har sin selvstændige Oprindelse; Bronzealderens Motiver staa i Forbindelse med hele den forklassiske Tids Dyrebilleder (se ndfr. S. 263), den romerske Periodes Former ere, som foran vist, udviklede i en langt senere Tid. At antage, at der mellem disse to Grupper skulde være et Sammenhæng, som det ikke er muligt at eftervise i Materialet, vilde ikke være tilladeligt. Den almindelige Lighed vil derimod være let forstaaelig efter hvad der allerede er sagt om ornamental Udvikling af Dyremotiver. Bronzealderens Dyrehoveder forekomme altid i Ender og Afslutninger, enten ved Knivskafter, Haandtag til Øsekar o. s. v. eller hyppigst ved den lineare Ornamentik; Liniernes frie Ender krumme sig til Hoveder, ud af Ornamentikens Spidser og Hjørner løsne sig Dyrehoveder — atter ubestemmelige Former, der kun i Almindelighed kunne henføres til Fugle eller firføddede Dyr, naar de ikke ere fuldstændig vilkaarlige Blandinger eller endnu ere halvt

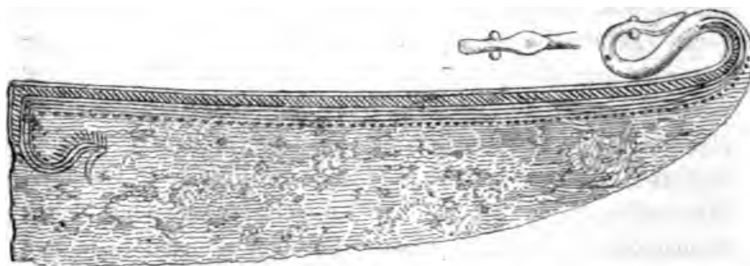
skjulte i de Former, hvoraf de dannedes[1]). Her foregaar øiensynlig en Udvikling ganske af samme Art, som i den romerske Periode. Det er en begyndende Dyreornamentik

Fig. 27. Mus. Nr. 21040. $\frac{1}{1}$.

Bronzekniv.

Fig. 28. Mus. Nr. B. 617. $\frac{1}{1}$.

Bronzekniv.

---

[1]) Naar Dyrehovedet forekommer alene, er det oftere bestemt formet som et Heste- eller Fuglehoved, der paa ingen Maade kan henføres til »Orme«; men ogsaa de sædvanlige ubestemmelige Hoveder er der liden eller ingen Anledning til at kalde for »Ormehoveder«. Ligeledes de mere eller mindre fuldstændige Dyrefigurer pleier man at kalde for Orme, skjønt der er meget faa Billeder, der kunde have Lighed med saadanne Dyr; men selv i de Tilfælde, hvor Dyrene ere udstyrede med Ben, at tale om »springende Orme med Ben« er absolut uheldigt. Hvad der synes at være »Orme«, er, i Overensstemmelse med hvad der ovenfor er sagt, kun en Forbindelse af to ornamentale Elementer: et S-formet Liniemotiv og Dyrehovedet. Dersom den fremsatte Udviklingstheori for slige Former er rigtig, maa der hellere tales om: Bronzealderens ornamentale Dyremotiver end om »Orme og Slanger«, hvortil der let knyttes falske Forestillinger.

paa Bronzealderens Grundlag, som allerede ved de hist og her forekommende fuldstændige Dyrefigurer spaar en videre Udvikling; men denne naaedes ikke; Bevægelsen

Fig. 30. Mus. Nr. B. 1484. 1/1.

Del af en Bronzekniv.

Fig. 31. Mus Nr. 11663. 1/1

Detail fra et Bronzekar.

Fig. 29. Kjøbenh. Mus. Bronzekniv

blev brat afbrudt af en ny, udenfra indført Stil, og Bronzealderens Dyrefigurer forsvandt ligesaa sporløst som alle dens andre Motiver.

Paa ganske lignende Maade maa Dyremotiverne i den ældste Jernalder opfattes (Hallstatt- og La Tène-Grupperne,

»late celtic« Stil). De ere opstaaede ved en ny kunstnerisk Udvikling af samme Art som i Bronzealderen; kun hviler denne ikke længere paa forklassisk Stil, men er knyttet til græsk og etrurisk Kunst. Her ligesom i den romerske Periode spredes indførte Stykker mellem Barbarerne, som, paavirkede af den overlegne Kunst, give sig til at forme Dyrebilleder i fremmed Stil, og ved Siden heraf begynde Afslutninger og Ender at omformes til almindelige Dyrehoveder. Det er atter en begyndende Dyreornamentik, som aldrig naaede sin fulde Udvikling, idet den afbrødes af den romerske Kulturstrøm; ogsaa disse Motiver staa og falde med hele Tidens Stil.

Forud for den romersk-germanske Periode ligger der altsaa to forskjellige Forsøg paa at udvikle ornamentale Dyremotiver, det ene under Bronzealderen, det andet under den ældste Jernalder, begge støttende sig til charakteristiske Stilretninger, som havde en vid Udstrækning. Det var ensartede Begyndelser til en ny Ornamentik, som begge paa samme Maade bleve afbrudte af udenfra indførte Stilretninger. Først i den romersk-germanske Periode skulde der lægges Grund til en virkelig, fuldt udviklet Dyreornamentik; thi her blev Bevægelsen ikke afbrudt; den tilhørte et Folk, der gjorde sig til Herre i det halve Europa og dermed sikrede Ornamentiken en lang og uforstyrret Udvikling.

III.

Folkevandringstidens Ornamentik.

(Fra Folkevandringstiden til Carl den Stores Tid.)

Den store Folkevandring, som førte gothiske og germanske Stammer ind over de romerske Lande, var ikke blot en ydre, politisk Begivenhed, der satte nye Herskere over nye Riger. De indvandrede Folk førte deres eiendommelige

Kultur med sig ind over Romerrigets Grænser, og sammen med Erobrernes særegne Samfundsforhold og hele aandelige Retning overflyttedes den germanske Stil til de romerske Lande for at herske der, hvor klassisk Smag hidtil havde været eneraadende. Dog blev den klassiske Kunst kun overvældet for en Tid, ikke beseiret. Lidt efter lidt skød den romerske Kultur, baaren af Christendommen, atter frem gjennem det barbariske Lag, og efter nogle Aårhundreders Forløb kunde der under den mægtige Hersker i det nye Keiserrige skabes en Renaissance, der atter knyttede Forbindelsen med den klassiske Oldtid og for bestandig afsluttede det germanske Barbari.

De Folk, som styrtede det vestromerske Rige, have næsten ikke efterladt sig andre Mindesmærker end deres Grave; men i dem er der givet Efterverdenen en fyldig Beretning om Folkenes indre Liv og Kultur; intet skildrer bedre de nye Herskerstammer end de udstrakte Gravpladser, hvor Krigerne ligge i lange Rækker med Vaaben og Redskaber, Kvinderne med Smykker og Kostbarheder. Imidlertid give Gravpladserne ikke overalt de samme Oplysninger. Fra de Lande, som først sent bleve optagne i Romerriget, fra Schweiz, det sydvestlige Tydskland, Frankrig og England, foreligger der et overvældende Materiale, som maa kunne give et fuldstændig paalideligt Kjendskab til hele Tidens Smag og Stil. Fra selve Italien kjendes derimod kun et ringe Antal Fund[1]) og fra de tidlig romaniserede Om-

[1]) Lindenschmit: Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit 1, 4 Pl. 8 F. 1. Franks: Horæ ferales: Pl. 28 F. 1. Nogle Bæltespænder i British Museum. Gastaldi: Iconographia di alcuni oggetti di remota antichità, S. 38. Fund fra Gravpladserne ved Castellarano, Fabbrico, Montecchio, Ciano; i Museet i Reggio. Et større Fund fra Testona: i Claudio Calandras Samling i Turin. Fibulaer med Dyrehoveder opbevares i Guardabassi's Samling i Perugia (fra Gubbio i Umbrien) og i Castellanis Samling i Rom (fra Mellemitalien); andre Stykker

raader i Afrika og Spanien endnu mindre[1]), hvad der vel ligesaa meget beror paa, at den romerske Tradition her hurtigere fik Magt over de indførte Elementer, som paa den Omstændighed, at Fundene ikke have været behørig paaagtede og samlede. Tillige maa det erindres, at Oldsagerne fra denne Periode ville forekomme sparsomt overalt, hvor Christendommen allerede tidlig vandt Udbredelse, idet Skikken at udstyre den afdøde med Gravgods lidt efter lidt aftog efter Christendommens fuldstændige Seier[2]).

Ved Undersøgelsen af Ornamentiken hos de germanske Folk i Vesteuropa i Tiden efter den store Folkevandring ligger det nær at tage sit Udgangspunkt hos Angelsaxerne, idet man her maa vente at finde de simpleste og klareste Forhold. I England var den romerske Kultur, som mødte de indvandrede Herskere, mindre befæstet og mindre udbredt end i Gallien; Christendommen trængte først senere igjennem og kunde derfor ikke saa tidlig som syd for Kanalen tilføre Elementer fra den romerske Verden; endelig maatte den afsides Beliggenhed og det begrænsede Omraade være gunstige for en ublandet Bevaring af den medbragte Stil.

Skulde det kortelig angives, hvori den angelsaxiske Ornamentiks Eiendommelighed bestaar, maatte der siges:

---

vare udstillede under Congressen i Bologna i 1871. Bæltespænder findes i Museerne i Florens (fra Chiusi), Turin, Cagliari, i Guardabassis Samling (fra Chiusi og Toscana) og blandt Oldsager, indkjøbte af Dr. Montelius i Rom. Alle disse Oplysninger ere mig velvillig meddelte af Dr. Montelius.

1) Jvfr. José Amador de los Rios: Arte latino-bizantino, Madrid 1861. I British Museum opbevares nogle Gravfund fra Bone i Nordafrika.

2) Det er et endnu ikke tilstrækkelig undersøgt Forhold, hvornaar Nedlæggelsen af Gravgods fuldstændig ophørte. For Frankrigs Vedkommende vise mangfoldige Fund, at Gravudstyret er blevet bibeholdt langt ned i den christelige Tid (jvfr. Revue archéologique, Paris 1879 S. 194 og E. Fleury: Antiquités et monuments etc. 2).

i en stærk Benyttelse af Dyremotiver. De lineare Elementer spille derimod ikke nogen fremtrædende Rolle, og ornamentalt Bladværk mangler fuldstændig i den hedenske Tid. Ved første Øiekast synes nu denne Dyreornamentik at være rig og afvexlende nok; Billederne tumle sig paa de forskjelligste Maader mellem hverandre, hvorhen man vender sit Blik. Men denne Fylde er kun tilsyneladende; der findes i Virkeligheden kun en lille Række af Grundmotiver, Dyrehoveder og fuldstændige Dyrefigurer, ved hvis Opløsning, Omdannelse og Sammensætning den hele brogede Afvexling er fremkommen.

Dyrehovederne ere de samme, som vi mødte i Tiden før Folkevandringen (se foran S. 220—2). Hyppigst findes det lange Hoved, set fra oven, med runde, fremspringende Øine og med stærkt fremtrædende Næsebor[1]); i dets fuldstændige Form skulde man kalde det et Hestehoved. Det andet foran omtalte langstrakte Dyrehoved forekommer meget sjældnere; henover Hovedets Midte ligger ogsaa her et Baand, der deler sig over Baghovedet, og som oftest fortil overskæres af et Baand eller nogle Linier, der løbe tværs over Snuden; Øinene begrænses bagtil af Baandet og ere da ovalt tilspidsede, eller de ligge frit og have en rund Form[2]); ved dette Hoved kunde man tænke paa en Hest med Seletøi. Foruden disse Dyrehoveder forekommer almindelig det ovenfor beskrevne Fuglehoved med et kraftigt, stærkt krummet Næb; paa Panden ligger et Baand, der fortsættes bag om Hovedet og ender i en nedhængende Snip; Øiet ligger umiddelbart foran Baandet, og Underkanten af

---

[1]) F. Ex. Neville: Saxon obsequies, London 1852 Pl. 8 F. 73 og 143.

[2]) F. Ex. J. Y. Akerman: Remains of pagan saxondom, London 1855 Pl. 29 F. 3; en Fibula fra Malton, Cambridgeshire, i British Mus.

Hovedet løber oftest ud i en Vinkel[1]). Næbet er undertiden aabent, og dets to Dele have da Form af krummede Kjæber, der ere dreiede ud fra hinanden[2]).

Disse tre Dyrehoveder vende atter og atter tilbage med den omhyggeligste Bevaring af alle enkelte Træk; men desforuden findes der unøiagtig eller ufuldstændig tegnede Hoveder, hvori man først ved en nøiere Betragtning gjenkjender en af de typiske Former, og der forekommer ogsaa Dyrehoveder uden udprægede Kjendemærker eller andre Enkeltheder end et noget bredere Bagparti og to spidst tilløbende Kjæber, som enten ere samlede eller svingede ud fra hinanden. I den simpleste Form dannes Hovedet af en lille Kreds og to korte Streger, som møde hinanden under en spids Vinkel. Alt dette tør betragtes som ubestemte og tilfældige Former, skjønt nogle af dem oftere ere gjentagne i væsentlig uforandret Skikkelse.

Af hele Dyrefigurer forekommer almindeligst det firføddede Dyr set fra Siden. Naar det er fuldstændigt, har det et Forben, som er dreiet forud, et Bagben, som er vendt ind under Kroppen eller op over Ryggen, og en kort, krøllet Hale[3]). En Fugl med det ovenfor beskrevne Fuglehoved, med korte Vinger, Hale og med krummede Tæer forekommer sjældnere[4]). Undtagelsesvis træffes ogsaa et slangeagtigt

---

[1]) F. Ex. B. Faussett: Inventorium sepulchrale, London 1856 Pl. 1, nederste Afbildning; Faversham Fundet i South Kensington Museum Nr. 1094a.

[2]) F. Ex. Neville anf. St. Pl. 17 F. 81; Faussett anf. St. Pl. 1, øverste Afbildning.

[3]) F. Ex. Akerman anf. St. Pl. 19 F. 4 og 7; Faussett anf. St. S. XXIX F. 3.

[4]) Faussett anf. St. Pl. 8 F. 5; John Brent: Antiquities in the Canterbury Museum, Canterbury 1875 Nr. 355 (slet Afbildning).

Dyr, der har et af de charakteristiske Hoveder og en kort, baandformet, mod Enden tilspidset Krop[1]).

Dette er alle de Elementer, som forekomme i den angelsaxiske Dyreornamentik. Der er saaledes unægtelig en stor Fattigdom paa Motiver; men ved en eiendommelig Behandling, der staar i Forbindelse med Materiale og Technik, og ved den gjennemgribende Maade, hvorpaa Grundmotiverne opløses, sammensættes og omdannes, opnaaes der en rig Afvexling.

Naar Dyrebillederne udførtes i Bronze, bleve de næsten altid givne ved fordybede Linier: Hovedcontourer og Stregeudfyldning i de indre Flader: Men tillige vare Omrids og Tegning i Billedets enkelte Partier, i Hoved, Krop og Lemmer, udførte paa samme Maade, ved Indsnit, hvad der blev afgjørende for Dyremotivernes Skæbne; det medførte deres Adskillelse i forskjellige Partier og tilsidst den fuldstændigste Opløsning. Idet Tegningen i Billedernes Indre var given med stærkt fordybede Linier, fik Dyrene Udseende af at være sammensatte af særskilt Krop, Hoved og Lemmer, og atter Lemmer og Hoved maatte synes at være samlede af løse Partier; Dyrebillederne opfattedes som sammensatte Motiver og bleve adskilte i deres enkelte Bestanddele. Heraf fulgte, at de forskjellige Partier benyttedes som særskilte ornamentale Elementer; Dyrets Hoved[2]) og Ben[3]) betragtedes som fuldstændige Motiver, der kunde benyttes alene i Ornamentiken, blandede med Baandslyngninger eller lineare Ornamenter.

En anden Følge af Opløsningen var, at Dyrefigurernes ydre Dele bortkastedes paa den frieste Maade, hvad der

---

[1]) F. Ex. C. Roach Smith: A catalogue of anglosaxon antiquities, London 1873 Nr. 1251; Akerman anf St. Pl. 11 F. 4; Faussett anf. St. Pl. 4 F. 10 og Pl. 11 F. 5.

[2]) F. Ex. Akerman anf. St. Pl. 20 F. 1 og Pl. 40 F. 1.

[3]) F. Ex. Akerman anf. St. Pl. 19 F. 6, Pl. 15 F. 3 (slette Afbildninger).

førte til en gjennemgribende Ødelæggelse af Motiverne. Ved det langstrakte Dyrehoved, der ses fra oven, faldt Snuden bort, og kun Bagpartiet med Øinene bevaredes[1]). Det løse Fuglenæb udelodes, og Hovedet dannedes kun af en aaben Bue med et Øie[2]). Fødderne og største Delen af Lemmerne faldt bort, og Dyret kom til at bestaa af Hoved med Krop og to Laar, dannede som en Øsken eller en buet Linie. Bortkastelsen førtes endnu videre; der træffes i den angelsaxiske Ornamentik Dyrehoveder med et lille Stykke Krop og kun 1 Ben[3]), med Krop og 1 Laar[4]), Hoveder, hvorpaa der hænger et Ben eller et lille Stykke Krop[5]) o. s. v. Denne Bortkastelse kan navnlig iagttages i en Række ensdannede Fibulaer, hvor der i de samme Felter forekommer alle Overgangsled mellem Dyrefigurer, der ere udstyrede med Hoved, Krop og Lemmer, og de sidste Rester af Hovedet, nemlig en Halvcirkel eller to Linier, som møde hinanden under en Vinkel[6]). Saa fuldstændig kunde Techniken i Forbindelse med en paafaldende Ligegyldighed og Mangel

---

[1]) F. Ex. Akerman anf. St. Pl. 7 og Pl. 19 F. 4.

[2]) F. Ex. Faussett anf. St. Pl. 3 F. 3; Fibulaer fra Wight i British Museum, se Hillier: History of the isle of Wight.

[3]) F. Ex. John Brent: Saxon cemetery at Sarr, London 1864—8 S. 51 og: Antiquities in the Canterbury Museum Nr. 355.

[4]) F. Ex. C. Roach Smith anf. St. Nr. 1097; Faussett anf. St. Pl. 1, øverste Afbildning.

[5]) F. Ex. Faussett anf. St. Pl. 1 F. 1, øverste Afbildning; runde Fibulaer i Faversham Fundet i British Museum.

[6]) F. Ex. Akerman anf. St. Pl. 34 F. 5; Faussett anf. St. Pl. 2 F. 3 og F. 8 og Pl. 3; John Brent: Antiquities o. s. v. Nr. 354; Fundet fra Wight i British Museum, se Hillier anf. St.; Faversham Fundet i South Kensington Museum, se C. Roach Smith anf. St.; Neville anf. St. Pl. 3 F. 172; Mr. Evans Samling; James Douglas: Nenia Britannica, London 1793 Pl. 8 F. 1; Akerman: An archæological index, London 1847 Pl. 16 F. 7; C. Roach Smith: Antiquities of Richborough, Reculver and Lymne, London 1850 Pl. 17 F. 18.

paa Sans for Klarhed og Orden tilintetgjøre de oprindelige, fuldstændige Dyrebilleder.

Noget ganske lignende foregik ved Guldarbeiderne, hvor Tegningen hyppigst udførtes med Guldtraad og Perler. I dette Filigranarbeide bleve Fremstillingerne traadformede og langstrakte; man nøiedes med at tegne Dyret med enkelte Linier, og dets enkelte Partier dannedes af et særskilt Stykke Traad, der kun sluttede sig løst til Resten; det hele syntes at være en tilfældig Samling af enkelte Motiver, der kunde flyttes og dreies, som Rum og Lune fordrede. Naar Billedet ikke kunde faa Plads paa en lille Flade, bortkastedes større eller mindre Partier; naar et stort Rum skulde fyldes, bleve Krop og Lemmer forlængede og dreiede for at lystre Smagen, der fordrede, at hele Fladen skulde dækkes. Idet nu selve Arbeidet ofte udførtes daarlig, og idet Motiverne gik fra Slægt til Slægt, opstode de bekjendte traadformede Filigrandyr med Rester af Hoved og Lemmer eller med lange, slyngede Kjæber og Grundlinier[1]). De baandformede Dyrefigurer tilhørte nu Stilen og udførtes ogsaa ved Drivning i Guldblik, hvor der ikke var særlige techniske Grunde til deres Forekomst[2]).

Ved Opløsning og Bortkastelse var saaledes den angelsaxiske Ornamentik paa god Vei til Motivernes fuldstændige Tilintetgjørelse. Derhen vilde man ogsaa snart være naaet, om ikke Fordærvelsen var bleven modarbeidet fra andre Sider; ved Sammensætning og Omdannelse opstode nye Motiver efter visse bestemte Regler; thi selv en saa ubunden Stilart som den angelsaxiske har sine Love, som ikke krænkes. Sammensætningen strakte sig ikke videre end til Dyrehovederne, der knyttedes umiddelbart sammen enten

---

[1]) F. Ex. John Brent: Saxon cemetery at Sarr S. 28; Faussett anf. St. Pl. 1, øverste Afbildning.

[2]) F. Ex. John Brent sidst anf. St. S. 32; C. Roach Smith: A catalogue etc. Nr. 1142.

i Forlængelse af hinanden eller Side om Side[1]). Naar de oprindelige Hoveder vare fuldstændig opløste, naar Kjæberne og Hovedets Contour endtes i frie Linier, føiedes der ogsaa nye Hoveder til alle de løse Ender; der dannedes herved Systemer af Hoveder, som saa at sige voxede ud af det oprindelige dekorative Dyrehoved.

Haand i Haand med Sammensætningen arbeidede Omdannelsen, hvorved der bragtes ny Orden i de ved Bortkastelsen ødelagte Motiver. Naar det næbformede Forparti af Hovedet var bortfaldet og kun Hovedets buede Baglinie gabede over Øiet, skabtes der ved smaa Forandringer et nyt Hoved med aabent Gab[2]). Ved Indskydelsen af et Par Tværstreger kunde der ogsaa dannes nye Hoveder: Bugten mellem Fuglens Næb og Hals eller Vinklen mellem de to Kjæber afskares ved Linier, indenfor sattes en Prik, og et nyt Hoved var dannet[3]). Ofte tilstræbte man imidlertid ikke en ny Ordning af de forstyrrede Motiver, men søgte kun at dække Feltet paa en eller anden Maade. Et raat, meningsløst Stregesystem traadte saaledes i Stedet for de opløste Dyrefigurer, eller man tog sin Tilflugt til nye Elementer; der lagdes f. Ex. et Par store Spiraler paa den Plads, som Dyrehovedets fremstaaende Næsebor tidligere indtoge, eller man lod den brede Snude skyde ud i en stor Plade[4]).

Det er saaledes Opløsning og Bortkastelse, Sammensætning og Omdannelse, som raade i den angelsaxiske Ornamentik, og det er disse Faktorer, som mangfoldiggjøre de faa Motiver. Noget egentlig nyt udvikles der imidlertid aldrig; man gjenfinder overalt de foran omtalte Elementer, og af

---

[1]) F. Ex. Akerman: Remains etc. Pl. 40 F. 1; en Fibula fra Kenninghall, Norfolk, i Mr. Evans Samling.

[2]) F. Ex. Faussett anf. St. S. XXIX, F .3; Akerman anf. St. Pl. 29 F. 1.

[3]) F. Ex. Archæologia, London, 35 Pl. 12 F. 17 (utilfredsstillende Afbildning).

[4]) F. Ex. Neville anf. St. Pl. 4 F. 95 og Pl. 8 F. 116.

deres Benyttelse gjennem Aarhundreder udviklede der sig ikke nogen ny og høiere Stilretning. Den angelsaxiske Kunst naaede ikke ud over Dyreornamentiken. Resultatet af den hele Periode var Opløsningen af Grundmotiverne, et vildt Virvar og en vilkaarlig Overfyldning med Levningerne af den ødelagte Ornamentik[1]).

Vende vi os fra Angelsaxerne til Folkevandringsrigerne syd for Kanalen, til Franker, Alemanner, Burgunder, Longobarder o. s. v., gjenfinde vi Dyremotiverne som Stilens væsentlige Særkjende. Blandt de i rigeligt Maal benyttede Dyrehoveder forekommer hyppigst det allerede ofte omtalte Hoved med Baandet over Snuden og bagved Øinene[2]) og Fuglehovedet med det bagtil nedhængende Baand[3]). Men ved Siden af disse Motiver, der fuldstændig ligne de angelsaxiske, optræder der paa Fastlandet et lille kredsrundt Hoved med krumt Næb, der vel kun er svagt charakteriseret, men dog paa Grund af dets konstante Skikkelse og hyppige Anvendelse maa betragtes som en egen Form[4]). Langt hyppigere end hos Angelsaxerne forekomme endvidere Dyrehoveder, der mangle udprægede Charaktertræk og sikker Form. Vel kunde der ogsaa herimellem udskilles Rækker af ensdannede Hoveder, hvis Omrids ere givne paa samme Maade, hvis Kjæber og Øine ere ens, og som øiensynlig ere gjorte efter samme Mønster; men Formerne ere saa lidt eiendommelig udviklede og gaa saa umærkelig over i hverandre, at det næppe vil lønne sig at klassificere dem. Det

---

1) F. Ex. Akerman anf. St. Pl. 16; Archæologia, London 41 S. 479.

2) F. Ex. Lindenschmit: Hohenzollersche Sammlungen zu Sigmaringen, Mainz 1860 Pl. 1 F. 10; Abbildungen von Mainzer Alterthümer, Mainz 1851, III Pl. 1 F. 3—6.

3) F. Ex. Collection Caranda Pl. 29 F. 10; Franks: Horæ ferales Pl. 28 F. 1.

4) F. Ex. Collection Caranda Pl. 36 F. 12; H. Baudot: Sépultures des barbares de l'époque Mérovingienne, Dijon og Paris 1860 Pl. 26 F. 11.

har sikkert i disse Tilfælde ikke været tilsigtet at give bestemte Former, men kun at fremstille Dyrehoveder i Tidens almindelige Stil.

Af fuldstændige Dyrefigurer træffer man Fuglen med et af de ovenfor nævnte Hoveder[1]), slangeagtige Former med et af de ubestemte Dyrehoveder og en baandformet Krop[2]), der oftest gaar over i Baandslyngninger, samt et mere eller mindre fuldstændig tegnet firføddet Dyr, der i høi Grad ligner de angelsaxiske[3]).

I den germanske Fastlandsgruppe forekomme altsaa de samme Motiver som i den angelsaxiske Ornamentik; dog kjendes der fra Fastlandet et Fuglehoved, som kun undtagelsesvis findes hos Angelsaxerne, medens disse atter have et langstrakt Dyrehoved, som ikke findes syd for Kanalen[4]). Heller ikke forekomme de enkelte Motiver lige hyppig. Slangerne, eller rettere Forbindelserne af Dyrehoveder og Baandslyngninger ere særdeles sjældne hos Angelsaxerne, medens paa den anden Side de fuldstændige Dyrebilleder ikke anvendes

---

[1]) F. Ex. Anzeiger für Schweizerische Alterthumskunde 1876, Pl. 11 F. 7; Collection Caranda Pl. 36 F. 11 og F. 14.

[2]) F. Ex. H. Baudot anf. St. Pl. 10 F. 13; Bæltespænde fra Villeret, Aisne (Udstilling i Paris 1877); Bæltespænde fra Palez-le-Bocage, Seine et Marne (Museet i St. Germain); Franks: Horæ ferales Pl. 28 F. 1.

[3]) F. Ex. Lindenschmit: Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit I, 5 Pl. 8 F. 2; Mundblik til Sværdskede fra Chelles, Oise, i Museet i St. Germain.

[4]) I Sydengland forekommer der undtagelsesvis Stykker, som maa være indførte fra Frankrig, og omvendt er der ogsaa syd for Kanalen fundet enkelte angelsaxiske Former. Det aflange Dyrehoved med Baandinddelingen er i Fastlandsgruppen undertiden fremstillet set fra Siden, hvor da Baandet over Snuden ogsaa er kjendeligt; se f. Ex. Lindenschmit anf. St. II, 11 Pl. 5 F. 5 og II, 12 Pl. 5 F. 6. Hermed maa ikke forvexles det oftere forekommende Vildsvinehoved. Fødderne ere ofte dannede som et tilspidset, efter Midtlinien sammenfoldet, dybtfliget Blad; se f. Ex. Lindenschmit anf. St. II, 12 Pl. 5 F. 6 og I, 9 Pl. 7.

hyppig imod Syd. Endvidere findes der i Detaillen, i Dyrenes Bygning, i Maaden, hvorpaa Hoved og Lemmer ere tegnede, og i Stillingen saa mange smaa Nuancer, at man trods den almindelige Lighed kun sjælden kan være i Tvivl om, hvor dette eller hint dekorerede Stykke hører hjemme.

Lignende smaa Forskjelligheder kunne ogsaa til Trods for en almindelig Overensstemmelse eftervises i den Maade, hvorpaa Motiverne ere benyttede. Den angelsaxiske Opløsning og Bortkastelse gjør sig ogsaa gjældende i Fastlandsgruppen. Som en Følge af den samme techniske Fremgangsmaade som hos Angelsaxerne opfattes Dyrenes enkelte Dele som kun løst knyttede til hverandre, hvorfor Billederne opløses og gjengives i Brudstykker. Ved Siden af fuldstændige Dyr med baade For- og Bagben, findes der Dyr med kun ét Ben[1]) og Former, hvor det ovale Laar er den eneste Rest af Lemmet, eller hvor der kun er levnet et baandformet Stykke Krop[2]). Imidlertid er Bortkastelsen ikke her saa let at opfatte som i angelsaxisk Ornamentik, idet, som alt nævnt, de fuldstændige Dyrefigurer anvendes langt sjældnere. Det aflange Dyrehoved, som ses fra oven, er vel ofte stærkt forkortet; men en fuldstændig Bortkastelse eller Opløsning af dets Forparti er yderst sjælden[3]); derfor fattes ogsaa den angelsaxiske Omdannelse af de levnede Dele. I det hele foregaa Opløsninger og Bortkastelser ikke saa bevidst og efter saa faste Regler som hos Angelsaxerne.

En Sammensætning af Dyrehoveder finder vel Sted paa samme Maade som nord for Kanalen; men man nøies oftest

---

[1]) F. Ex. Lindenschmit anf. St. II, 12 Pl. 5 F. 6 og: Abbildungen von Mainzer Alterthümer III Pl. 1 F. 5 samt Bæltespænder af Jern i Museet i Bern.

[2]) F. Ex. Lindenschmit anf. St. I, 5 Pl. 7 F. 9 og I, 7 Pl. 7 F. 12.

[3]) F. Ex. et Mundblik til en Sværdskede fra Chelles, Oise; et lille Sølvbeslag fra St. Denis; begge i Museet i St. Germain.

med en rent ydre Sammenstilling. Rækker af Knopper, der have Form af Dyrehoveder, forenes, og udenom dem anbringes en ny Række Hoveder; omkring Hovedet lægges et bredt Baand, der ender i andre Hoveder, og lign. De angelsaxiske Samlinger af Dyrehoveder, hvor Linierne gjentagne Gange skyde ud i nye Hoveder, forekomme kun yderst sjælden paa Fastlandet[1]). Derimod findes her helt andre Forbindelser, der ikke kunne eftervises mod Nord. Saaledes løbe to forskjellige Dyrehoveders Kjæber eller Nakkebaandet og Underkjæben over i hinanden[2]); Halsen eller Kroppen bagved et Hoved danner Underkjæben i et tilstødende[3]); en af Hovedets Dele, Kjæber, Tværbaand eller Bagparti, løber ud i en Fod[4]) o. s. v. Men navnlig er det den hyppigere Anvendelse af slyngede og flettede Baand, der giver Dyreornamentiken paa Fastlandet en særegen Charakter. Hovederne indsættes nemlig mellem Fletninger eller knyttes til Enderne af slyngede Baand, hvorved der opstaar Figurer, som have en vis Lighed med Slanger[5]). Man taler derfor ogsaa gjærne om Slanger i denne Ornamentik, skjønt der oftest kun foreligger rent ydre Forbindelser af to ornamentale Elementer, Dyrehovedet og Baandfletningen, hvorved det, som en nøiere Iagttagelse af Enkelthederne utvivlsomt viser, ikke har været Hensigten at fremstille Slanger. Hovedet findes nemlig anbragt i begge Baandets Ender og ligner ofte et Fuglehoved[6]); enkelte Dyrelemmer ere undertiden

[1]) F. Ex. Lindenschmit anf. St. I, 12 Pl. 7 F. 7.
[2]) Optegnelse i Museerne i St. Germain og Lüttich.
[3]) F. Ex. Cochet:. Le tombeau de Childéric, Paris 1859 S. 198. Optegnelse i Museet i Mainz.
[4]) F. Ex. Lindenschmit anf. St. I, 9 Pl. 7 F. 1; Bæltespænder i Mus. i Stuttgart, Karlsruhe og Wiesbaden.
[5]) F. Ex. Collection Caranda Pl. 26 F. 1. Lindenschmit anf. St. I, 5 Pl. 7 F. 7.
[6]) F. Ex. Collection Caranda Pl. 36 F. 25; Pl. 37 F. 7; Bæltespænde af Jern i Museet i Bern.

paa samme Maade som Hovederne knyttede til Baandslyngninger[1]), hvad der kun er en Følge af Opløsningen, som tillader, at enkelte Partier af Dyrebilledet kunne benyttes som selvstændige Motiver og komponeres med andre dekorative Elementer; Baandfletningen forekommer endelig særdeles almindelig uden Dyrehoveder, og selv hvor disse ere tilføiede, bevarer Baandet altid sin Charakter, idet det overalt har den samme Bredde, dekoreres, flettes og slynges. Lige saa lidt som der i alle disse Tilfælde tør tales om Slanger, lige saa lidt maa denne Benævnelse bruges om alle de baanddannede Dyrefigurer, der ere formede under den for Stilen eiendommelige Forlængelse af Dyrekroppen og Bortkastelse af Lemmerne; en Rest af Lemmer eller Hale, der som oftest endnu hænger paa den langstrakte Krop, vidner om, at Grundmotivet er et firføddet Dyr, som kun lidt efter lidt er blevet saa stærkt omformet. Imidlertid forekommer der virkelig, som alt nævnt, af og til smaa Slanger med en smal tilspidset Krop[2]); kun maa det fastholdes, at dette ingenlunde er hyppigt, og at disse Figurer spille en fuldstændig underordnet Rolle. Ligesaa lidt som Slangebilledet saaledes giver Ornamentiken en særegen Charakter, tør det give den Navn; det vilde være rettest at anvende Betegnelsen Dyreornamentik i Stedet for »Slangeornamentik«.

Vi have i det foregaaende kunnet betragte Ornamentiken i alle Folkevandringsrigerne paa Fastlandet under ét, fordi den overalt er væsentlig ensartet. Ligesom visse Former af Vaaben og Smykker forekomme vel ogsaa visse Ornamentmotiver og Kompositioner overveiende eller udelukkende paa begrænsede Omraader; men Forskjellighederne ere af underordnet Art, og navnlig med Hensyn til Dyrefigurerne og deres Anvendelse findes der en saa gjennemgaaende Lighed,

---

[1]) F. Ex. Lindenschmit anf. St. I, 9 Pl. 7 F. 10; Bæltespænde i Museet i St. Germain Nr. 19930.
[2]) Se foran S. 238 Anm. 2.

at den hele Gruppe maa siges fuldstændig at tilhøre den samme Stilretning.

Under en betydelig Produktion og i Besiddelse af en ikke ringe technisk Færdighed har man gjentaget og atter gjentaget den samme lille Række af Dyremotiver og komponeret dem med Baandfletninger og alle Slags lineare Systemer, lige fra smukke geometriske Figurer til raa Stregezirater. Kun sjældnere træffes Arbeider, der ved en dygtig Behandling og en bevidst Opfattelse af Motiverne udtrykke Tidens Smag og Kunstfølelse paa en smuk og fyldig Maade. Oftere virke selv de vel udførte Arbeider kun ved det kostbare Materiale, den overfyldte Dekoration og ved det altid vexlende i de sammensatte Fremstillinger. Det er en Tid, som paa det kunstneriske Omraade i høi Grad mangler bestemt Begrænsning, sikkert Indhold og Sans for omhyggeligt Arbeide. Det er en motiv- og idefattig Tid uden kunstnerisk Skabekraft; Arbeiderens vilkaarlige Lune eller snarere hans Haand, om ikke hans Værktøi, synes at raade for Arbeidet mere end enten et kunstforstandigt Øie eller en bevidst Følelse. Alt er i Bevægelse og Opløsning; en primitiv Kulturs begrænsede Ornamentik er fra uforstyrrede Tilstande ført ind over Romerrigets hele Kunsttradition. Den naturlige Følge bliver Opløsningen af Folkevandringstidens Ornamentik.

Det har været antaget, at denne Ornamentik, som viser sig væsentlig ensartet hos alle Germaner paa Romerrigets Grund lige fra Italien til England, hviler paa et romersk Grundlag, og at dens Motiver oprindelig ere laante fra romersk Kunst (se foran S. 193 flg.). Som Støtte for denne Anskuelse kan der imidlertid kun anføres to Forhold, der nøiere betragtede intet bevise med Hensyn til Ornamentiken.

I alle Oldsager fra Folkevandringstiden og fra de nye Rigers første Aarhundreder kan der eftervises romerske Træk. Allerede tidligere havde nemlig Germanerne, som vi foran saa, opgivet deres ældre Former, og efterat de vare rykkede

ind paa romersk Grund, maatte Optagelsen af fremmede Elementer snarere tiltage end svækkes; derfor var Germanernes Industri i og efter Folkevandringstiden saa nøie knyttet til romerske Former og romersk Technik, at den med Rette kunde kaldes halvromersk. Paa Grund af dette Forhold er der tilvisse Anledning til at undersøge, om ikke ogsaa Ornamentiken skulde kunne føres tilbage til Romerne; men der tør ikke uden videre sluttes fra Former og Technik til de ornamentale Motiver. Det maa fordres, at Forbindelsen skal kunne paavises paa dette særlige Omraade ganske paa samme Maade som ligeoverfor alt andet. Ved næsten alle Oldsagformer kan nu Sammenhænget med den romerske Industri bevises Punkt for Punkt; men ligeoverfor det Ornamentsystem, som ovenfor er charakteriseret, har man aldrig forsøgt at paavise en Forbindelse [1]). Er det imidlertid ikke muligt paa noget Punkt at paapege, hvorledes Folkevandringstidens Ornamentik har udviklet sig af romersk Kunst, tør det ikke betragtes som givet, at den har denne Oprindelse, alene fordi den germanske Industri iøvrigt har gjort mangt et Laan hos Romerne. Men det vilde overhovedet være lidet sandsynligt, at den germanske Dyreornamentik, der fremtræder saa gjennemført og fastholdes saa haardnakket, alene skulde hvile paa Efterligninger af laante Motiver; den synes meget mere at være udsprungen af hele Tidens Kunstfølelse, og, som vi nedenfor skulle se, at være bygget paa et almindeligt Grundforhold.

At der endvidere forekommer en Del romerske Dyreformer i Dekorationen paa frankiske, burgundiske og aleman-

---

[1]) Naar Dr. Hildebrand i Tidskrift för bildande konst 1876 S. 7 har fremsat, at der forekommer et klassisk Motiv i Dekorationen af Fibulaen: Worsaae, Nordiske Oldsager 1859 F. 429, saa har dette sikkert været begrundet i Kompositionen, men ikke i selve Dyrebillederne; thi disse ere fuldstændig germanske og have hverken i Bygning eller i Stilling noget tilfælles med klassiske Løvefigurer.

niske Oldsager, beviser ligesaa lidt med Hensyn til den germanske Ornamentik som Helhed. Løven, Griffen og et klassisk Havuhyre forekomme paa en Række vel bekjendte Bæltespænder i christelige Fremstillinger, der ofte ere ledsagede af Indskrifter[1]), og desuden findes de samme antike Dyreformer ikke sjælden alene. Paa en særegen Art af Spænder er Delphinen[2]), paa andre Løven afbildet[3]); Havuhyret forekommer paa Naale[4]) og Griffen paa visse Spænder[5]), hvor den endogsaa fremstilles staaende ved en Skaal paa klassisk Vis[6]). Undertiden er Griffen rigtignok bleven omdannet til en Hest; dens Vinger angives kun ved en Snirkel, og Vasen ligner mest en Krybbe; Havdyrets Hale er svunden ind til en lille Slyngning, og Løven er et uformeligt Dyr, som kun charakteriseres ved det store Gab; men de oprindelige Motiver kunne altid gjenkjendes baade i forskjellige Enkeltheder og i Hovedlinierne.

Tør der nu af disse klassiske Motivers Forekomst i Germanernes Ornamentik sluttes, at ogsaa alle de andre ovenfor omtalte Motiver ere oprindelig romerske? Intet vilde være urigtigere. De antike Dyreformer ere grundforskjellige fra de germanske, ikke alene i Hovedform og Enkeltheder, men ogsaa i Behandlingsmaade; de minde be-

---

[1]) Proceedings of the society of antiquaries of Scotland XI, 2 Pl. 15—18; Mittheilungen der antiquarischen Gesellschaft von Zürich II; Fleury: Antiquités et monuments du département de l'Aisne, Paris 1877—8 S. 170; Revue archéologique, Paris 1879 S. 193; Le Blant: Inscriptions chrétiennes de la Gaule I Pl. 42. Lindenschmit: Alterthümer III, 3 Pl. 6.

[2]) Museet i St. Germain Nr. 15327.

[3]) F. Ex. H. Baudot anf. St. S. 100; Mus. i Brüssel Nr. Y 106; Hertugen af Luynes's Samling.

[4]) Cochet: La Normandie souterraine, Paris 1855 Pl. 18 F. 3.

[5]) C. de Linas: Orfévrerie Mérovingienne, Paris 1864 ad S. 26, B; 2 Fibulaer fra Jouy le Comte (Mus. i St. Germain).

[6]) Baudot anf. St. Pl. 8; Lindenschmit: Alterthümer III, 8 Pl. 6 F. 1; i Municipal-Museet i Paris og i Museerne i St. Germain, Rouen, Amiens og Hannover.

standig ved den sammenhængende Maade, hvorpaa de ere udførte, om de romerske Forbilleder og blive aldrig saa fuldstændig optagne i den germanske Stil, at de smelte sammen med dens eiendommelige Dyreformer. Der findes ingen Overgangsled mellem disse antike Elementer, som i det hele forekomme sjælden, og det germanske Ornamentsystem. Men fuldstændig afgjørende er det, at de romerske Dyrefigurer ikke forekomme paa hele Folkevandringstidens Omraade; de findes ikke hos Angelsaxerne og, som vi nedenfor skulle se, heller ikke i Skandinavien, men kun i den germanske Fastlandsgruppe, hvor de efter al Sandsynlighed først bleve optagne i en sen Tid, da der gjennem Christendommen blev tilført nye Elementer fra den romerske Kunst. Fra den christelige Symbolik turde ogsaa den hyppige Forekomst af Fiskefiguren skrive sig; Udførelsesmaaden er den samme som ved de antike Dyrefigurer, og Fisken forekommer hverken i angelsaxisk eller i nordisk Ornamentik. Naar det erindres, at Fisken ikke alene er et almindeligt oldchristeligt Symbol, men at den ogsaa idelig anvendes som Hoveddekoration ved Siden af Fuglen i »merovingiske« Manuskripter fra det 6te til det 8de Aarh., vil det være forstaaeligt, at dette Dyremotiv i Frankrig er gaaet over i den almindelige Ornamentik. Samtidig har sikkert Fuglefiguren, der allerede hørte hjemme i Folkevandringstidens Stil, faaet en mere udbredt Anvendelse, idet der gjennem Christendommen tillagdes dette Billede en symbolsk Betydning[1]).

Der forekommer altsaa i Fastlandsgruppen en Række Dyrefigurer, der ere laante fra romersk Kunst, rimeligvis først i christelig Tid; men den germanske Ornamentiks Grundmotiver ere hverken afledte af disse eller af andre romerske

---

[1]) Jvfr. E. Fleury anf. St. 2 S. 226.

Elementer[1]); den hele Industri hviler vel med Hensyn til Former og Technik paa romerske Forudsætninger; men der kan ikke paavises nogen Forbindelse mellem de germanske og de romerske Dyremotiver. Naar Dyreornamentikens Oprindelse saaledes ikke er at finde indenfor den nye germanske Verden, maa den søges udenfor i Germanernes gamle Hjemstavn nord og øst for Donauen og Rhinen. Her herskede der, som det foran er vist, før Folkevandringstiden en fælles romersk-germansk Stilretning, og her var der selvstændig og ad ornamental Vei udviklet visse dekorative Dyremotiver, der senere forekomme i uforandret Form i de nye Riger mod Vest. Naar der i talrige nordiske Fund fra Tiden før Folkevandringens Afslutning forekommer udprægede Motiver, som gjenfindes overalt i den germanske Ornamentik paa Romerrigets Grund, kan der ikke være nogen Tvivl om, at de staa i Forbindelse med den hele Stilretnings tidligere Udvikling. Oprindelsen til Folkevandringstidens Dyreornamentik maa søges i den romersk-germanske Periodes Dyrefigurer, og hvad der ovenfor er sagt om disse Motivers Udvikling, indeholder tillige en Skildring af den germanske Ornamentiks første Begyndelse.

Dog er Forskjellen mellem Folkevandringstidens Stil, saaledes som den kjendes fra angelsaxiske og frankiske Gravpladser, og Stilen før Folkevandringen, som den navnlig foreligger i nordiske Mose- og Gravfund, meget iøinefaldende. Trods de forbindende Træk er der en kjendelig Afstand mellem disse Grupper, idet de ældre Fund kun give Grundmotiverne og Principerne for Stilretningen, medens de senere vise Stilen i dens fulde Udvikling, eller allerede i en begyndende Decadence. Til Dyrehovederne er der nu ofte knyttet fuldstændige Figurer, de tidligere kun sparsomt anvendte Baandfletninger optræde nu som Hovedmotiv, Orna-

---

[1]) Jvfr. Hildebrand i Tidskrift för bildande konst 1876 S. 7 og flg.

menterne have bredt sig ud over Fladen, hele den ældre simple og tilbagetrængte Dekoration er afløst af en overstrømmende, alt beherskende Ornamentik. Denne Udvikling tilhører selve Folkevandringstiden og tør betragtes som et synligt Vidnesbyrd om de germanske Folks Dannelsestid, om den Periode, hvor der under fredelige og fjendtlige Berøringer med Romerne opstode nye Folk med nationale Eiendommeligheder, der skulde bære et nyt Afsnit i Verdenshistorien. I hele den germanske Industri — for at blive paa archæologisk Omraade — viser sig den samme gjennemgribende Udvikling: alle Former ere blevne omdannede, det romerske træder frem i en ny germansk Skikkelse. Man sammenligne de ældre mere eller mindre romerske Former af Fibulaer, Spænder, Sværd, Spande o. s. v. med de senere; overalt vil man finde den samme Omdannelse. Som Formerne er det gaaet deres ydre Dække; Ornamentikens ældre Motiver ere udviklede efter deres Princip, den ældre Stil er forfulgt i sine Consequenser.

Ligesaa forstaaeligt som dette Forhold er i sin Almindelighed, ligesaa let vilde det være at eftervise i alle Enkeltheder, om der imod Øst fandtes store Gravpladser fra selve Folkevandringstiden eller i det mindste talrige Fund fra begrænsede Omraader, i hvilke man Skridt for Skridt kunde forfølge Udviklingen; men hidtil foreligger der kun spredte Fund, saasnart man fjærner sig fra Romerrigets Grænser. I Danmark indtræder der med Afslutningen af den romerske Periode en mærkelig Mangel paa Gravfund, som kun utilstrækkelig udfyldes ved Fundene i Sverrig og Norge og fra Gravpladserne paa Bornholm[1]); men endnu langt mere isolerede staa Fundene mellem Østersøen og Donauen[2]). Disse Fund

[1]) Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1868 og 1878.

[2]) Hannover: I. H. Müller, Die Reihengräber zu Rosdorf, Hannover 1878 S. 62; i Mus. i Hannover 2 Fibulaer endende i Dyrehoved (velvillig meddelt af Ingvald Undset). Holsten: mange Fibulaer endende i Dyrehoved, fra Borgsted, Perleberg

ere kun tilstrækkelige til i Almindelighed at betegne Overgangen mellem den ældre og yngre Stilgruppe, og det tør indtil videre ikke forsøges i det enkelte at eftervise Stiludviklingen under selve Folkevandringstiden.

Paa Grund af Fundenes Sparsomhed maa det ogsaa lades uafgjort, hvilken Andel de enkelte Folk og da navnlig Nordboerne have havt i Ornamentikens Udvikling, om Gjennembrudet af den nye Stil er foregaaet paa et enkelt Punkt eller som Resultat af en fælles Bevægelse hos alle germanske Folk. Det ligger ganske vist nær at antage, at Ornamentikens fulde Udvikling først er bleven gjennemført ved Romerrigets Grænser, i det vestlige og sydlige Germanien, hvor Fundene forekomme i betydeligt Antal; men det at den nye Stil viser sig ensartet mod Nord og mod Syd, fra det sorte Hav indtil Nordsøen, det at den følger alle Germanerne ind over Romerrigets Grænser, baade til Italien og til England, synes snarere at tyde paa, at den var et Fælleseie, vundet under gjensidig Paavirkning. Forudsætningerne for denne samlede Bevægelse laa i den ensartede romersk-germanske Stil, der herskede over det hele Omraade fra Romerrigets Grænser indtil Skandinavien, fremkaldt og

---

og Tolkwade (ifølge Meddelelse af Ingvald Undset). Preussen: Franks, Horæ ferales Pl. 28 F. 2; Tischler, Ostpreussische Gräberfelder, Königsberg 1879 S. 32 og 51 flg. Kurland og Liefland: Grewingk i Archiv f. Anthropologie 10 S. 307; Kruse, Necrolivonica, Dorpat 1842 Pl. 36 F. D. Ungarn: i Museet i Buda-Pest adskillige store Fibulaer, S-formede Fibulaer og Bæltespænder med Dyrebilleder og Dyrehoveder. Siebenbürgen: Seidl und Kenner, Fundchronik etc. 24 S. 393; flere Fibulaer i Mønt- og Antikcabinettet i Wien; se v. Sacken und Kenner, Die Sammlungen des k. k. Münz- u. Antikencabinettes, Wien 1866 S. 338 og v. Sacken, Leitfaden zur Kunde d. heidnischen Alterthums, Wien 1865 F. 56 og 58. Krim: Macpherson, Antiquities of Kertch, London 1857 Pl. 5. Sydrusland: J. J. A. Worsaae, La colonisation de la Russie et du nord Scandinave, Mémoires des antiquaires du Nord 1875 S. 177.

baaren af de samme Indflydelser af romersk Kultur; enhver videre Udvikling paa dette Grundlag maatte ved Handel og Samkvem mellem beslægtede Stammer og særlig under Folkevandringstidens mange Bevægelser let spredes til alle Sider. Og skulde et saadant Fællesskab være umuligt? Skulde det være uantageligt, at saa vidt spredte Befolkninger paa selvstændig Maade have tilegnet sig den samme Ornamentik? Man behøver blot at minde om, at der Aarhundreder tidligere, under Bronzealderen, var udbredt en fælles Stilretning fra Donauen til Skandinavien, og at den ældste Jernalders Stil var væsentlig ensartet lige fra Ungarn indtil England.

I samme Retning pege den nordiske Mellemjernalders Fund fra Tiden mellem Folkevandringen og Vikingetogenes Begyndelse. Naar den germanske Dyreornamentik gjennem dette Tidsrum herskede ublandet i Norden, ikke indført fra de nye Riger imod Vest, men i en eiendommelig og selvstændig Form, maa den ogsaa i Skandinavien have havt sin Oprindelse i Folkevandringstidens fælles Stilbevægelse, som senere blev fortsat i Norden ganske paa samme Maade som den fastholdtes af de Germaner, der vandt nye Hjem mod Syd og Vest.

Mellemjernalderens Fund tilhøre fuldstændig Folkevandringstidens Stil; vi gjenfinde ét for ét de foran omtalte Grundtræk (f. Ex. Fig. 32—44, Pl. 1[1])). Ornamentiken er

[1]) Fig. 32—44 kunne tjene til Exempel paa Folkevandringstidens Stil i Norden. Den store Sølvfibula Fig. 32, Mus. Nr. 10739, er tæt dækket med Dyreornamenter. Nederst ses to fuldstændige Dyr med ét Forben og ét Bagben, det sidste dreiet op over Ryggen. Midt i den nederste Plade ligge atter to Dyr med Ryggen mod hinanden; Næbet er skilt fra Bagpartiet af Hovedet, hvori ses Tværlinien og Øiet; af Forlemmet er kun Laaret angivet, Resten er opløst i Streger; Baglemmet er fuldstændigt og bærer den sædvanlige kløftede Fod. Paa Bøilen ligge to sammenbøiede, men stærkt forstyrrede Dyrefigurer; dog ere Dele af Hoveder, Kroppe og Lemmer endnu kjendelige. Paa den øverste Plade ses 2 Grupper af

bygget paa en lille Række af Dyremotiver; i Ender og Afslutninger forekommer Dyrehovedet med den forlængede

---

to Dyr; Kjæberne ere skilte fra Baghovedet og sammenslyngede; det øverste Dyr har to fuldstændige Lemmer, det nederste kun ét; imellem dem er der indskudt nogle Stykker af Dyrekroppe, som ikke staa i Forbindelse med de omtalte Dyr. Udenfor den firkantede Plade ligge to fuldstændige og regelmæssig byggede Dyr. — Fig. 33: Mundblik af Guld til en Sværdskede, Mus. Nr. 4463, dekoreret med to fuldstændige Dyrefigurer, der ere sammenstillede saaledes, at deres Hoveder danne et Menneskeansigt. Dyrets uforholdsmæssig store Hoved, med opadbøiet Snude, Øie og Øre, er dreiet bagud over Ryggen; den traadformede Krop forbinder Hovedet med Forlaaret og dette atter med Baglaaret; af Benene, som oprindelig vare fuldstændige, er nu kun ét bevaret (nederst til høire); det er bøiet op under Kroppen og ender i en Fod. — Fig. 34 er et Dyr fra et lignende Mundblik af Guld, Mus. Nr. CLXXXIX. Kjæberne ere forlængede og slyngede; Bagpartiet af Hovedet med Øie og Øre lukkes fortil af Tværlinien; et kort Stykke Hals forbinder Hovedet med Forlaaret — hele Underdelen af dette Lem mangler; den traadformede Krop reiser sig op til det pæreformede Baglaar, hvorfra der udgaar en Hale og et Ben med kløftet Fod. — Fig. 35—8 give Detailler af en Sølvfibula, Mus. Nr. 9614, af samme Form som Fig. 32. I Fig. 35 ses et fuldstændigt Dyr med Hoved, hvori Øie, og to Lemmer med Poter. Fig. 36: Dyret har Hoved med krumt Næb, et lille Stykke Krop, og to fuldstændige Lemmer med Poter. I Fig. 37 ere Kjæberne dreiede stærkt ud fra hinanden og forlængede bagved Halsen og hen til Forbenet; Baglemmet har dobbelt Laar; Forlemmet endes i en kløftet Fod. I Fig. 38 er Hovedet vendt bagud over Ryggen; Forbenet er løftet op foran Halsen; Bagbenet er dreiet bagud i en Bue og derpaa bøiet ind under Kroppen. — Fig. 39–40 vise Dele af en Guldfibula, Mus. Nr. 20881. Fig. 39 giver et fuldstændigt Dyr: Hovedet har lukket Gab; de to Lemmer ere forsynede med Poter. Øverst i Fig. 40 ses to lignende fuldstændige Dyrefigurer; nedenfor til høire findes et Dyr, hvis Forben mangler, til venstre nogle usammenhængende Dele af en Dyrefigur. — I Fig. 41 er der fremstillet et firfoddet Dyr; den forreste Del af Hovedet er løsnet fra Bagpartiet med Tværlinien. Naar man følger den traadformede

Fig. 41. Mus. Nr. MDCLII. 1/1.

Guldbracteat.

Fig. 42. Mus. Nr. 8800. 1/1.

Guldbracteat.

Fig. 42. Mus. Nr. 13988. 1/1.

Guldbracteat.

Fig. 44. Mus. Nr. C 3500. 1/1.

Bronzefibula.

Nakkelinie, det runde Fuglehoved med buet Næb og de aflange Dyrehoveder med fremstaaende Øine og Snude eller inddelte med Baand; paa Fladen findes de firføddede Dyr og sjældnere Fuglen og Slangen[1]). Opløsningen af Dyrebilledet og en Dekoration med løsrevne Dele af Dyrefigurer forekomme almindelig[2]). Sammensætninger og Omdannelser optræde ganske paa samme Maade som i Udlandet; det ene Hoved knyttes umiddelbart til det andet eller hænges i de udløbende Ender, og ved Sammenstillingen af to Dyrebilleder dannes der et Menneskeansigt, eller Dyrets Hoved omformes ligefrem til et Menneskehoved[3]). Ved Bortkastelsen af Lem-

---

Krop, træffes først et pæreformet Laar, ovenfor hvilket der ses et løsrevet Stykke af det dertil hørende Ben; Kroppen ender i et andet Laar, hvorpaa der hænger en Fod. — I Fig. 42 ses et lignende firføddet Dyr; Hovedets Bagparti omslutter Tværlinien; den forreste Del af Hovedet er forlænget i to lange, slyngede Kjæber, som strække sig hen til Laarene; to fuldstændige Lemmer, hvert med sin lille Fod; Dyret er opløst i mange Dele, og Krop, Lemmer og Kjæber ere slyngede i hverandre. — Fig. 43 viser Billedet af en Fugl: Hoved med Tværlinie og krumt Næb, Krop, Hale og ét Ben med en stor Fod, hvert Parti staaende løst for sig. — Fig. 44. Den omhyggelige Ornamentik er her fortrængt af raa Stregezirater, mellem hvilke der kun findes Levninger af Dyrefigurer: nederst ses to Lemmer; i den nederste Plade er der fremstillet to Dyr, begge med Hoved og ét Forlem; umiddelbart ovenfor findes to Dyrehoveder med aabent Gab og mellem dem to Lemmer.

[1]) Atlas for nordisk Oldkynd. Pl. 7 F. 130; Aarb. for nordisk Oldkynd. og Hist. 1878 Pl. 5 F. 3: Engelhardt: Kragehul Mosefund S. 5 og S. 24; Bror Emil Hildebrand og Hans Hildebrand: Teckningar ur svenska Statens historiska Museum I Pl. 1; Montelius: Från Jernåldern Pl. 1 F. 15.

[2]) Jvfr. Dr. Hildebrand i Månadsblad 1877 S. 557.

[3]) Overgangen fra Dyrehoved til Menneskehoved turde ligge meget nær og kan spores i forskjellige Stilperioder; den samme Bevægelse foregaar i Nordens yngre Jernalder, i den forromerske Jernalder i Mellemeuropa og sikkert ogsaa i Middelalderen.

merne og ved en eiendommelig Forlængelse af Dyrets Krop, der skyldes Arbeiderne i Guldblik og Filigran, faa Figurerne ofte et slangeagtigt Præg, som foreges ved, at de nu baanddannede Kroppe og Lemmer slynges i hverandre[1]).

Stilens eiendommelige Behandlingsmaade af Motiverne træder navnlig klart frem i Guldbracteaterne, hvor den mest gjennemgribende Oplesning og Omdannelse ikke blot bemægtiger sig de rent ornamentale Dyrefigurer, men ogsaa de Fremstillinger, som oprindelig havde en bestemt Betydning: Rytteren, Menneskehovedet sammenstillet med Dyrebilleder og Menneskefiguren[2]). Under den bestandige Gjentagelse mister Rytteren sine Arme og Ben; Menneskehovedets Haar og Næse voxe uforholdsmæssig, og Underansigtet falder bort[3]); Dyrefigurerne blive baandformede og fortrukne, miste deres Yderdele og falde fra hverandre i mange Stykker. Ved Siden heraf virker Omdannelsen paa alle Punkter. Dyrenes Fødder antage de utroligste Former[4]); Knuden i Enden af Haarlokken omdannes til et Dyrehoved, og det samme Hoved indtager Armenes Plads[5]); Fuglen voxer ind i Rytterens Haar[6]), og det ene af Dyrets Ben flyttes af

---

[1]) De sjælden forekommende Billeder af andre Dyr, som ikke ere medtagne for Udlandets Vedkommende, bør maaske her nævnes: Vildsvinet, se Aarsberetning fra Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring 1869 Pl. 2 F. 10; Atlas for nord. Oldkynd. Pl. 5 F. 81; Montelius: Från Jernåldern Pl. 1 F. 25; Halssmykket fra Olleberg, af Hovedform som Montelius i Sveriges Forntid F. 467. Et Dyr med Forben og snoet Hale, se Stockholms Mus. Nr. 4442; Engelhardt: Kragehul Mosefund S. 24; Kjøbenh. Mus. Nr. C. 288 og Nr. 10884.

[2]) Om disse Fremstillingers Betydning se de ovfr. S. 212 Anm. 3 anførte Skrifter.

[3]) Atlas for nordisk Oldkynd. Pl. 11 F. 231 og 235.

[4]) F. Ex. anf. St. Pl. 9 F. 168—9.

[5]) F. Ex. anf. St. Pl. 4 F. 77—9, Pl. 5 F. 81.

[6]) F. Ex. anf. St. Pl. 6 F. 108 og F. 106—8.

en Feiltagelse over paa det andet som en mærkværdig Forlængelse[1]). Resultatet af Behandlingen er et fuldstændigt Virvar: Hesten laaner Fuglen sit Hoved[2]), og paa et og samme Dyr anbringes Tyrens Horn og Bukkens Skjæg; Hesten forsynes med Horn[3]), og Skjæget sættes ovenpaa Snuden[4]); Fuglen mister sine Ben, men udstyres til Gjengjæld med Skjæg[5]), Enkeltheder udelades og tilføies, som Plads og Lune byde, og tilsidst kastes Menneske- og Dyrekroppe imellem hverandre paa den mest forvirrede Maade[6]). At søge en Forklaring af alle Enkeltheder i disse forstyrrede Fremstillinger og at antage, at denne Forvirring skulde være tilsigtet og have en særlig Betydning, er sikkert urigtigt. Men selv om det ikke skulde indrømmes, at det kun er Smagen og den ornamentale Behandlingsmaade, som har sammenblandet og forstyrret de nedarvede Billeder, kan der dog her hverken tales om »Drager« eller om »sønderhuggede Slanger«; thi der forekommer væsentlig kun Fugle og firføddede Dyr uden Vinger[7]). Paa ét Punkt kan der i alt Fald næppe tvivles om, at en almindelig Fremstilling under den bestandige Gjentagelse er bleven til et rent Ornament. Den paa de gothlandske Bracteatsmykker saa hyppig forekommende Sammenstilling af tre Dyrehoveder over en halvmaaneformet Figur er i og for sig uden Mening og Betydning; det er et Ornament, som er opstaaet ved at ordne og omdanne de uforstaaelige Rester af den fuldstændig opløste Menneskefigur[8]).

---

1) F. Ex. anf. St. Pl. 6 F. 109 og Pl. 11 F. 230.
2) Anf. St. Pl. 6 F. 102 og Pl. 11 F. 222.
3) F. Ex. anf. St. Pl. 5 F. 94.
4) Anf. St. Pl. 8 F. 148.
5) Montelius: Från Jernåldern Pl. 2 F. 11.
6) Atlas for nordisk Oldkynd. Pl. 4 F. 74—5. Pl. 9 F. 189 og Pl. 11 F. 219.
7) Jvfr. ovfr. S. 252 Anm. 1.
8) Paa Bracteaten: Montelius, Från Jernåldern Pl. 2 F. 2 og paa to Stykker fra Gothland som anf. St. F. 4 er Menneske-

En indgaaende Skildring af Mellemjernalderens Ornamentik turde være overflødig efter hvad der foran er sagt om Folkevandringstidens almindelige Stil; de nordiske Fund tilhøre nemlig den hele Stilretning og have den nøieste Overensstemmelse baade med den angelsaxiske Gruppe og med den germanske Fastlandsgruppe. Ornamentiken forekommer væsentlig ensartet i Fund fra Bornholm til Trondhjem, fra Gothland til Jylland. Grundmotiverne ere overalt de samme; det er kun mindre Forskjelligheder i den Maade, hvorpaa de benyttes, og Nuancer i de Former, hvortil de ere knyttede, som gjøre, at Oldsagerne fra denne Periode have et temmelig vexlende Præg. Ved at efterspore disse Forskjelligheder, som optræde paa mere eller mindre begrænsede Omraader, vilde der selvfølgelig vindes en fyldigere Forstaaelse af den almindelige Ornamentik; men væsentlige Stilforskjelligheder vilde ikke vise sig. Kun en enkelt Gruppe Oldsager turde danne en Undtagelse herfra. Der findes virkelig en kjendelig Stilnuance i en Række Fund, der for den langt overveiende Del tilhøre Gothland og Mellemsverrig, og som derfor, skjønt de forekomme spredte ogsaa i det øvrige Skandinavien, kunne sammenfattes under Benævnelsen: Folkevandringstidens gothlandske Gruppe (f. Ex. Fig. 45—7).

I den gothlandske Stil[1]) benyttes fortrinsvis Dyrehovedet med det store, krummede Næb, enten aabent eller lukket, og kun her er Overkjæben ofte udstyret med nedadvendte Tæn-

---

figuren endnu kjendelig; den har Haar, Øie og 4 Lemmer, der ende i Mellemformer mellem Fødder og Dyrehoveder; de to pæreformede Felter tjene kun til at udfylde en tom Plads. Af Bracteaterne som anf. St. F. 13 have to (Stockh. Mus. Nr. 3480 og Nr. 3024) endnu fire Dyrehoveder, de andre kun tre, som nu ere regelmæssig ordnede om Resterne af Menneskehovedet.

[1]) Se f. Ex. Montelius: Sveriges Forntid F. 411 b, 415, 420-2, 424—6, 437, 580; Worsaae: Nordiske Oldsager 1859 F. 417.

der. I Modsætning til den almindelige Opløsning af Dyrefiguren er Tegningen her sædvanlig sluttet og sammenhæn-

Fig. 45. Mus. Nr. C 2441. 1/1.

Bronzefibula.

Fig. 46. Kjøbenh. Mus.

Rembeslag af Bronze.

gende; Yderdelene bortkastes ikke, og man træffer ikke den vilde Forstyrrelse og Sammenblanding af Motiverne. Findes der et Hoved, som løber umiddelbart ud i et Ben, to Hoveder paa én Krop eller flere sammenhængende Dyr med ét Ben, gjør dette ikke som ellers Indtryk af at være foranlediget af Skjødesløshed eller af Hensyn til Pladsen; det synes

Fig. 47. Mus. Nr. 20529. 1/1.

snarere at være tilstræbt som en skjøn og tiltalende Sammenstilling. I det hele fastholdes imidlertid Motiverne rent og klart, og navnlig tyr man aldrig til den slette Udvei at erstatte den forstyrrede Tegning med plumpe Stregezirater. MangeKombinationer forekomme kun her. Dyrene slynges og sammenbøies, eller de knyttes til fortløbende Bølgelinier og til S-formede Baand; de ligge ikke som ellers ved Siden af hverandre, men bøies ind over og imellem de tilstødende Figurer; endelig, hvad der er fuldstændig eiendommeligt for denne Gruppe, spaltes Kroppe og Lemmer; Fødder og Laar aabnes til Lykker, og nu stikkes Dyrene i hverandre og gjennem deres egne Poter, Kroppe og Laar. Hertil kommer, at de gothlandske Arbeider altid ere behandlede med en overordentlig Omhyggelighed; alt er fint og zirligt, og ethvert Felt er brudt enten ved parallelle Li-

Rembeslag af Bronze.

nier eller ved Vinkelmønstre, der ofte gjennemkrydse Dyrehovederne paa en egen Maade[1]). Det hele har et høist eiendommeligt Præg, som let gjenkjendes; men Grundmotiverne ere de samme som overalt i Norden, nemlig Dyrehoveder, der hænges i hinanden og firføddede Dyr, som ofte maa nøies med et enkelt Ben.

Meget af hvad der hører til denne Gruppe, maa anses for at være baade det smukkeste og det eiendommeligste, som Norden har frembragt i Folkevandringstidens Stil, om ikke det bedste, som overhovedet er udført i denne Stil. Men det maa ikke glemmes, at mange af disse Arbeider ere fra hele Periodens Slutning, og at de, som vi nedenfor skulle se, ere berørte af en fremmed Kunst, som de maaske skyldte ikke saa lidt af Finheden i Behandlingen og Afvexlingen i Sammenstillingerne. Selv hvor Dyrefigurerne, som i de store Ultuna-, Valstena- og mange andre Fund, ikke have nogetsomhelst irsk Træk, ses det dog af de fintslyngede Baandfletninger, at den irske Kunst har øvet sin Indflydelse.

Den eiendommelige gothlanske Stil og de andre Nuancer indenfor den nordiske Folkevandringstids-Ornamentik ere afgjørende for Spørgsmaalet, om denne Ornamentik har været hjemlig i Norden, om denne Periodes Oldsager virkelig ere forarbeidede her, hvor de ere fundne; thi dersom alt var indført fra Vesten, maatte Fundene være ensartede i hele Skandinavien. Men at hele denne Gruppe skulde være indført, er det ogsaa af andre Grunde umuligt at antage. Der er, for ikke at tale om Fundenes store Antal, altfor mange angelsaxiske og frankiske Former, som aldrig ere fundne i Skandinavien, og omvendt altfor meget nordisk, der ikke forekommer imod Vest. Ornamentiken tilhører vel som Helhed Folkevandringstidens almindelige Stilretning; men paa det fælles Grundlag

[1]) Et saadant Stykke, der efter Stilen maa henføres til Tiden efter Folkevandringen, sætter Dr. Hildebrand i Statens historiska Museum. Stockholm 1873 S. 93 til 2det eller Begyndelsen af 3die Aarhundrede.

findes der mange særegne Udviklinger. Dog vise Eiendommelighederne sig i Norden, ligesom indenfor de forskjellige Grupper imod Vest, kun i Enkeltheder og i Behandlingsmaade, hvorfor de let maa undgaa en overfladisk Betragtning; derimod vil en indgaaende Sammenligning mellem de nordiske og de fremmede Oldsager fra denne Periode utvivlsomt vise, at Mellemjernalderens Ornamentik er ligesaa eiendommelig som de andre Nuancer af Folkevandringstidens Stil, at den i Enkelthederne er ligesaa forskjellig fra den angelsaxiske Ornamentik som denne fra den frankiske eller alemanniske [1]). Folkevandringstidens Stil maa saaledes virkelig have havt hjemme i Skandinavien.

Men. kunde der spørges, har Norden ogsaa havt Del i denne Stils første Udvikling? Er Ornamentiken ikke bleven optagen i en senere Tid gjennem Efterligning af Forbilleder, der vare indførte fra de germanske Riger imod Vest? Der findes i Norden et ikke ringe Antal Stykker, som kunne være indførte [2]); ved enkelte Former kan der næppe tvivles om Optagelsen af noget fremmed [3]), og i det hele maa det

---

1) Som charakteristiske og smukke Exempler paa den nordiske Opfattelse af Folkevandringstidens Stil kunde, foruden de S. 249 Anm. anførte Stykker, nævnes: Worsaae, Nordiske Oldsager 1859 F. 428; Montelius, Sveriges Forntid F. 443—5; Montelius, Från Jernåldern Pl. 5 F. 2, Pl. 6 F. 2—3; Aarb. for nord. Oldkynd. og Hist. 1878 Pl. 1; Aarsberetning fra Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring 1877 Pl. 4 F. 17.

2) Af ornamenterede Stykker i Kjøbenhavns Museum kunde nævnes: Bæltespændet, afbildet i Aarb. for nord. Oldkynd. og Hist. 1875 S. 40; Fibulaen Mus. Nr. 22253; to Nøgleknipper.

3) Mellem de i Norge saa hyppig forekommende korsformede Fibulaer, med eller uden Dyrehoveder, findes der sikkert angelsaxiske Stykker og vel ogsaa Efterligninger af fremmede Former; men ligesaa sikkert er det, at ikke alle nordiske Fibulaer af denne Hovedtyp ere fremmed Gods eller sene Efterligninger. Der findes nemlig i Norden baade Fibulaer, der ere de første Forudsætninger for denne Typ, og ældre

vistnok antages, at Forbindelser tværs over Nordsøen og langs med dens Kyster, ligesom mellem Nordfrankrig og Sydengland, støttede og opretholdt en ensartet Udvikling over det store Omraade; men hermed er det ikke givet, at det nordiske kun skulde være bygget paa Efterligning. Mellemjernalderens Stil bærer ingenlunde Præg af at være optagen gjennem en Efterligning; tværtimod ere Ornamentmotiverne gjennemgaaende renere og Kompositionen mere sikker og sluttet, end det er Tilfældet mod Vest. Og hvorfor skulde kun en vis Række Former og visse Motiver være optagne, medens alt det øvrige er blevet upaaagtet? Hovedgrunden til at antage, at Folkevandringstidens Stil ikke blot i dens senere Udvikling, men ogsaa oprindelig var fuldstændig nordisk, ligger imidlertid deri, at der, som ovenfor vist, i Skandinavien er fremdraget et betydeligt Antal Fund, der indeholde det første Grundlag for hele den senere Udvikling[1]). Det synes saaledes kun muligt at opfatte Forholdet mellem den nordiske Mellemjernalders Ornamentik og den almindelige Folkevandringstids-Stil paa én Maade: den fælles germanske Ornamentik, som naaede sin fulde Udvikling under Folkevandringstiden, bevaredes senere væsentlig uforandret i Skandinavien ligesom hinsides Nordsøen og imod Syd Kun saaledes vil det forstaaes, at de samme Grundtræk gjenfindes overalt ved Siden af smaa Forskjellig-

---

Udviklinger, som ikke forekomme i England (se Worsaae: Slesvigs Oldtidsminder S. 82 flg.; Hildebrand: Den äldre Jernåldern i Norrland S. 42; Lorange: Norske Oldsager i Bergens Museum S. 118). Mellem Guldbracteaterne af Typen Atlas for nord. Oldkynd. Pl. 9 F. 170—80 kan der findes fremmede Stykker, da ganske lignende Bracteater ere fundne paa angelsaxiske Gravpladser (se C. Roach Smith: A catalogue of anglosaxon antiquities, London 1873 Nr. 1142; John Brent: Saxon cemetery at Sarr. London 1864—8 S. 32).

[1]) Forholdet vil blive det samme, hvad enten Stilen i de store Mosefund er udviklet i Norden, hvad eller den indførtes ved indvandrede Folk; jvfr. S. 206 Anm.

heder i Enkeltheder og Behandling. At Stilen kunde fastholdes væsentlig ensartet over saa store Omraader indtil Vikingetiden og den carolingiske Periode, vil næppe være paafaldende, naar det erindres, at dette Tidsrum saa at sige ikke havde noget kunstnerisk Liv, ingen kjendelig Bevægelse eller Udvikling; overalt blev man staaende ved Bevaringen af den nedarvede Stilretning, som man i Norden ligesaa vel som imod Vest kunde kalde Folkevandringstidens Stil.

Vi have nu set, hvorledes den Ornamentik, hvis første Elementer dannedes under den romersk-germanske Periode, optraadte fuldt udviklet under Folkevandringstiden og derefter bevaredes under Omdannelse og Opløsning i det vestlige og nordlige Europa. I denne Ornamentik forekom der ingen Dragefigurer; Slangerne spillede en underordnet Rolle; Grundelementerne vare Billeder af firføddede Dyr og Fugle. Spørges der nu, hvad disse Dyrefigurer betyde, maa Svaret lyde, at det ikke lader sig eftervise, hverken i den Maade, hvorpaa Motiverne opstode, eller i deres senere Benyttelse i Ornamentiken, at Dyrefigurerne havde en selvstændig Betydning, at de vare Udtryk for bestemte Ideer. Men er der ingen Grund til at antage, at Billederne havde en egen Betydning, maa de tages for det, de ere ifølge Oprindelse og Anvendelse, nemlig Ornamentmotiver, hvis eneste Bestemmelse var at glæde Øiet. Hvad Punktet og Stregen vare i Stenalderen, den buede Linie i Bronzealderen, Acanthusbladet i den græske Kunst og det gothiske Bladværk i den senere Middelalder, det samme vare Dyrefigurerne i Folkevandringstidens Stil: Ornamentmotiver og intet andet. Men disse Dyrebilleder vare det bedste og tillige næsten det eneste, som de germanske Folk formaaede at frembringe paa Kunstens Omraade igjennem Aarhundreder; de opstode under en selvstændig og eiendommelig kunstnerisk Virksomhed, og de dannede en rig og gjennemført Ornamentik; heri ligger disse Dyrefigurers store Betydning. Den germanske Dyreornamentik maa betragtes som Ytring af en vis Tids og en vis Udviklings hele kunstneriske

Produktion, den maa opfattes som en ligesaa eiendommelig og saa at sige nødvendig Art af Ornamentik som Linearornamentiken og Bladornamentiken.

Er det nu virkelig saa, at Dyreornamentiken staar i Forbindelse med et vist Udviklingstrin, at Menneskets Kunstsans til en given Tid ligesaa naturlig vender sig til Dyremotiver, som den paa et tidligere Tidspunkt griber de lineare Zirater og senere det ornamentale Bladværk, da maa der gives andre Omraader end Folkevandringstidens Stil, hvor dette almindelige Forhold har fundet lignende Udtryk. I udviklede Kunstperioder kan der selvfølgelig ikke søges Exempler paa en udpræget Dyreornamentik; vel findes der ogsaa her ofte en Omdannelse til Dyreformer og en Anvendelse af dekorative Dyrebilleder, der i Principet ikke er forskjellig fra Benyttelsen af Dyrefigurerne i Folkevandringstidens Stil; men i enhver høiere Kunstudvikling udgjøre disse Motiver kun et enkelt og underordnet Element[1]). For at finde en virkelig Dyreornamentik maa vi vende os til den primitive Kunst.

---

[1]) Enhver Stil, som er kommen ud over Linearornamentiken afgiver Exempler paa en saadan ornamental Anvendelse af Dyrefigurerne. De raa Lerkar fra Peru ere dannede som Dyr ganske som de tidlige Kar fra Cypern; i den græskromerske Verden antage Karrene ofte Dyreformer, Middelalderens Maniler ere ofte Dyrekar, Renaissancetidens Pragtkar blive klædte i Dyreskikkelse, og i de norske Ølboller optræde atter Dyreformer. Hvor der er Tale om virkelig Kunst, findes der naturmæssige Dyrebilleder; men paa et primitivt eller lavt kunstnerisk Standpunkt anvendes allehaande ubestemmelige Dyrefigurer, der kun staa i et fjærnt Forhold til Naturen. Det samme almindelige Anlæg til at anvende ornamentale Dyrebilleder, som har faaet sit Udtryk i disse dyreformede Kar fra forskjellige Tider og Lande, har ført til Udviklingen af den germanske Dyreornamentik.

Der kjendes fra Grækenland, Italien og Alpelandene en stor Mængde Fund af malede og umalede Lerkar og af støbte og drevne Bronzearbeider, der med Rette ere blevne sammenstillede som en egen Gruppe, tilhørende Tiden forud for den orientalske og ægyptiske Indflydelse; den eiendommelige Stil i disse Fund er rigtig bleven opfattet som den første videre Udvikling paa Bronzealderens fælles Grundlag, saaledes som dette afspeiler sig i Fund fra Middelhavslandene indtil Skandinavien[1]). Ved Siden af lineare Ornamenter forekomme i denne saakaldte pelasgiske Ornamentik de samme Dyremotiver, som vi ovenfor lærte at kjende i Bronzealderen (S. 41 flgg.); men hist vare de i deres første Dannelse, her ere de fuldt udviklede og udgjøre et Hovedelement i Ornamentiken. Billeder af Fugle og firføddede Dyr, navnlig Heste, forekomme overalt i de samme schematiske Former; de dække Fladen, opstillede i Rækker eller indsatte i Felter mellem lineare Ornamenter; de ere fæstede paa Buer og i Hjørner, og Hovederne stikke frem i Afslutninger og Ender. Hvad betyde nu disse Fugle og firføddede Dyr, som til en vis Tid forekomme over saa stort et Omraade? Det er umuligt at opfatte dem som andet end som ornamentale Elementer; de ere Ornamentmotiver, fuldstændig af samme Art som Dyrebillederne i Folkevandringstidens Stil. Begge Steder ere Dyrefigurerne det første nye Element, som indføres i Ornamentiken ved Siden af de lineare Motiver; begge Steder ere Plantemotiverne endnu ikke optagne, Menneskefiguren spiller en underordnet Rolle, Billederne af Dyr ere det bedste, man formaar at frembringe, og

---

[1]) Foruden de større Fund, som ere omtalte i Conzes fortræffelige Afhandlinger i Sitzungsberichte der hist.-phil. Classe der k. Academie der Wissenschaften, Wien 1870 og 1873, kunde der nævnes en stor Mængde mindre Fund fra Italien, Alpelandene og Sydtydskland og navnlig en Gruppe italiske Lerkar med indridsede Ornamenter, Fuglefigurer og Spiralsystemer (Musée Napoléon III, Louvre).

Tidens Kunst finder sit væsentligste Udtryk i Ornamentiken. Den forklassiske Tid eiede en Dyreornamentik ligesaavel som Folkevandringstiden. Naar der dog er en saa stor Forskjel paa Ornamentikens Charakter i de to Stilgrupper, ligger dette i, at Grækenland, som det ses af de ældste malede Vaser, tidlig vendte sig til den virkelige Natur og udviklede de ornamentale Figurer til naturmæssige Former; men iøvrigt gives der ogsaa i den pelasgiske Ornamentik mangfoldige Exempler paa Dyrefigurer, der have en ligesaa ubestemt og ornamental Charakter som de germanske Dyrebilleder og frembyde en lignende udskeiende Behandling af Motiverne. Fuglene ere ofte saa lidet charakteriserede, at endogsaa den almindelige Betegnelse, »Vand- eller Sumpfugle«, er for bestemt; Næbet gives med en enkelt Linie; Øinene træde langt ud af Hovedet; Ben, Hale og Næb behandles paa mange forskjellige Maader. Ved de hestelignende Dyr er Halen undertiden omdannet til et Dyrehoved, Benene undergaa ikke ringere Omdannelser end de nordiske Bracteatdyrs Lemmer, og Hovedet bliver ofte formet ganske som Fuglens. Her findes saaledes en lignende ornamental Behandling som i Folkevandringstiden; men i Norden var man dog, som vi ovenfor saa, langt stærkere bunden af den ydre Form og af Techniken; Dyremotiverne trængte sig her langt mere i Forgrunden og bleve under en langvarig Behandling langt stærkere stiliserede. Den pelasgiske Ornamentik havde derimod ikke nogen lang Varighed, idet den »orientalske Stil« snart bragte andre dekorative Billeder, og idet tillige Bladværket afløste de gamle Dyremotiver.

Et andet Sammenligningspunkt haves i den irske Stil, som skal behandles i det følgende Afsnit. Ogsaa her findes en selvstændig udviklet Dyreornamentik; Billeder af Fugle og firføddede Dyr ere atter her det første nye Element, som indføres i en ren linear Ornamentik; Bladmotiverne optræde

først senere, indførte fra et fremmed Omraade, og Periodens høieste Kunst er Ornamentiken.

I Lighed med den pelasgiske og den irske Stil maa den germanske Dyreornamentik, saaledes som det ogsaa fremgik af Undersøgelsen om dens Oprindelse og senere Anvendelse, betragtes som en naturlig og nødvendig Udvikling paa Grundlag af Germanernes hele kunstneriske Standpunkt under Folkevandringstiden.

IV.

Nordisk-irsk Ornamentik.

(Fra Vikingetogenes Begyndelse til Hedenskabets Slutning.)

Det er nu almindelig erkjendt, at der i den ældste Middelalder var udviklet en egen Kunststil i Irland, nøie knyttet til Christendommen, som her tidlig bredte sig over en gammel keltisk Kultur. Denne irske Kunst bestod væsentlig i en eiendommelig Ornamentik. De talrige irske Metalarbeider vidne ikke blot om en overordentlig technisk Dygtighed; men de Ornamenter, som i rigt Maal ere anvendte paa kirkelige Gjenstande, Smykker og Husgeraad, ere ogsaa prægede af en udviklet om end begrænset Kunstfølelse. Den samme Ornamentik, udført med Pen og Farver, forekommer i en stor Række af Haandskrifter, der i Henseende til fyldig og omhyggelig Udsmykning kunne maale sig med alle Tiders bedste illuminerede Bøger. Ved Siden heraf maatte ogsaa Stenens Flade modtage Ornamenter; navnlig paa store Stenkors og paa Gravstene brede Slyngninger og Baand sig tæt og kunstig om figurlige Fremstillinger i lavt Relief. Kun sjældnere træffes derimod Ornamentiken i de eiendommelige irske Kirkebygninger og i de runde Taarne, disse mærkelige Vidnesbyrd om en særegen om end primitiv Architektur.

Den Ornamentik, som saaledes navnlig foreligger i Metal, i Sten og i Farver paa Pergament, er bygget paa lineare Elementer, paa Baandmotiver og paa Billeder af Planter, Dyr og Mennesker. Alle de Bestanddele, som overhovedet kunne findes selv i den mest udviklede Ornamentik, ere altsaa benyttede i Irland; men medens Plantemotiverne, der spille Hovedrollen under en høiere Kunstudvikling, kun ere anvendte indenfor snævre Grænser, ere Dyrebillederne et meget fremtrædende Element, og ved Siden heraf have de lineare Motiver og Baandfletningerne naaet den rigeste Udvikling; det er alle disse primitive Motiver, som give Ornamentiken dens Præg. Den lige og den buede Linie ere benyttede i en Række eiendommelige, for største Delen stærkt sammensatte Ornamenter, som ere bekjendte under Navnene T- og Z-Mønstre, Diagonal-, Trekant- og Trappemønstre, Spiral- og «Trumpet»-Systemer osv. Slyngninger og Fletninger af bredere eller smallere Baand danne en Mængde kunstige og smagfulde Mønstre, snart anvendte til Rammer og Inddelinger, snart dækkende hele Flader. Af Dyremotiverne optræde Slangefigurerne først i en sen Tid og finde aldrig nogen rig Anvendelse; de oprindelige og væsentlige Motiver ere kun det firføddede Dyr og Fuglen; men disse to Dyrebilleder ere benyttede til det yderste, idet de dels sammensmeltes med Linie- og Baandmotiver, dels omformes til de forunderligste Ornamentdyr, som kun staa i et fjærnt Forhold til Naturens Skabninger. Kun rent undtagelsesvis forekomme andre, naturalistiske Dyrebilleder. Menneskefigurer optræde sjældnere og da oftest saa stærkt omskabte i irsk Ornamentstil, at man skulde kalde dem Baandslyngninger med Menneskehoved og Lemmer. Paa samme Maade er det sparsomt forekommende Løvværk sikkert nok formet; men det er hentet fra Planter, som kun voxe i den irske Ornamentiks Urtegaard. Overalt indtil de mindste Enkeltheder træffes der en udpræget Stilcharakter, og selv almindelige Motiver, som forekomme i alle Stilarter,

ere her saa eiendommelig behandlede, at f: Ex. et irsk Dyrs Pote eller Øre vilde kunde gjenkjendes mellem alle Tiders og Landes stiliserede Dyrepoter og Øren.

Den irske Stil foreligger ikke alene i Arbeider fra Irland selv; den udbredtes over hele det vestlige Europa af irske Geistlige, som droges bort fra deres Ø af Missionsbegeistring og Vandrelyst for at tage blivende Ophold i Skotland, Nordengland eller Wales, eller for at søge til det fjærnere Frankrig, Tydskland eller Italien. Gjennem disse Geistlige, som førte deres kirkelige Gjenstande og Manuskripter med sig og fortsatte deres nationale Kunst tildels i egne Klostre, maatte den irske Stil let finde Indpas paa Fastlandet; men ligesaa meget bidrog det hertil, at Irland gjennem Aarhundreder var det Sted, hvorhen man drog for at søge Kundskab og Dannelse, og undertiden hentedes der ogsaa kunstnerisk Hjælp fra Irland. Ogsaa Skandinavien fik, om end paa en helt anden Maade, sin Part af de irske Kunstskatte og sin Andel i den irske Stil. Det var Nordboerne selv, som fra det 9de Aarh. af hentede sig Smykker og andre Kostbarheder i Landene mod Vest, og skjønt de kom som Fjender og Erobrere, lode de sig dog villig betvinge af den overlegne Kunst.

Ved Behandlingen af den irske Ornamentik maa Opmærksomheden saaledes rettes ikke alene paa selve Irland, men ogsaa paa alle Mindesmærker med irsk Præg udenfor Stilens oprindelige Hjemstavn, og blandt disse vil der være at skjelne imellem hvad der er virkelig irsk Kunst, og hvad der er præget af Blandingen med andre Stilarter eller af Optagelsen af det irske paa fremmed Grund. Foreløbig betragte vi kun den rene irske Ornamentik.

De talrige irske Kunstfrembringelser i og udenfor Irland tiltrak sig tidlig Opmærksomheden paa Grund af deres eiendommelige Præg og kunstneriske Værd, og siden har den irske Stil uafbrudt været Gjenstand for en rig Behandling. Med Hensyn til Ornamentiken have de ældre Arbeider nu

væsentlig kun Betydning ved at fremlægge Materialet og gjøre det tilgængeligt. Saalænge man ikke havde et tilstrækkeligt Stof under Behandling, saalænge man søgte at afgjøre de rent archæologiske Ornamentik-Spørgsmaal ved Hjælp af Resultaterne af historiske og sproglige Undersøgelser, kunde der ikke vindes paalidelige Anskuelser; ad disse Veie kom man til at sætte Arbeider fra den christelige Tid mange Aarhundreder forud for Christi Fødsel, til at antage, at de irske Arbeider vare indførte fra Italien eller Byzants, til at betragte det irske som angelsaxisk eller nordisk. Denne ældre Undersøgelsesmaade, som bygger Studiet af Ornamentiken paa alt andet end selve Ornamentiken, er vistnok endnu ikke ophørt[1]); men en ny Retning, som tager sit Udgangspunkt i selve det archæologiske Stof, er trængt kraftig frem og har lagt en sikker Grund for Studiet af irsk Stil. Ved mange omfattende Værker og mindre Afhandlinger er man kommen saa vidt, at de fleste vigtigere irske Arbeider ere publicerede i paalidelige Afbildninger eller i det mindste undersøgte og beskrevne paa en sund og omhyggelig Maade[2]). Med Hensyn til Tydningen af det store Mate-

---

[1]) Selv for en fremragende Kjender som J. Labarte er angelsaxisk og irsk Stil det samme. I et forcarolingisk Manuskript fra Italien, som er dekoreret med Billeder af Fugle og Fiske og med Bladværk, ser den samme Forfatter angelsaxisk Stil, skjønt her absolut intet irsk eller angelsaxisk Træk findes (J. Labarte: Les arts industriels III S. 82 og 95). Endnu hos Miss Stokes, hvis omhyggelige Arbeider man skylder saa meget, kan der findes følgende overfladiske Udtalelser: serpents, lizards and dragons are the animal forms most frequently met with in Celtic art. In such designs as these we find little that is not common to Byzantine, Gothic and Lombardic art (Stokes: Christian inscriptions S. 143).

[2]) Foruden i bekjendte irske og engelske periodiske Skrifter findes de vigtigste Afbildninger og Behandlinger af irsk Ornamentik i følgende Arbeider: Astle: The origin and progress of writing, London 1784; Auguste de Bastard: Peintures et ornements des manuscrits; J. Belsheim: Codex aureus, Chri-

riale er der derimod endnu meget at udrette; Undersøgelsen af Stilens kunstneriske Indhold og Værd og Eftervisningen af dens Oprindelse, Udvikling og Forhold til andre Stilarter er næppe naaet ud over den første Begyndelse.

Det tør betragtes som godtgjort, at den irske Ornamentik som Helhed hørte hjemme i Irland selv og ikke var indført hverken fra Italien eller Byzants, hverken fra Angelsaxer eller Nordboer (Westwood). Det er endvidere paavist, at mange af de lineare Elementer i den irske Ornamentik have deres Oprindelse i en ældre Stilretning,

---

stianiæ 1878; Bond and Thompson: Facsimiles of ancient manuscripts, London 1873; O'Conor: Rerum Hibernicarum scriptores veteres, Londini 1814, I; Cuming: The runic and other monumental remains of the isle of Man, 1857; T. F. Dibdin: The bibliographical decameron, London 1817, I; F. Eggers: Deutsches Kunstblatt, Leipzig 1850 S. 83; Ferguson and Petri: The cromlech on Howth, 1864; Gilbert J. French: An attempt to explain the origin and meaning of the interlaced ornamentation, Manchester 1858; J. T. Gilbert: Facsimiles of national manuscripts of Ireland, Dublin 1874—8; Georgius Hickesius: Lingvarum veterum septentrionalium thesaurus, Oxoniæ 1705, I; Humphreys: The illuminated books of the middle ages, London 1849; Keller i Mittheilungen der antiquarischen Gesellschaft in Zürich 7 S. 61; S. W. Kershaw: Art treasures of the Lambeth library, London 1873; Eug. Müntz i Revue celtique 3 S. 243; O'Neill: The fine arts and civilisation of ancient Ireland, 1863, og: The crosses of Ireland; Petri i Transactions of the Irish academy XX; Henry Shaw: Dresses and decorations of the middle ages, London 1843; Silvestre et Champollion: Paléographie universelle, Paris 1839; J. Stewenson and G. Waring: The gospels of Mac Regol, 1854—7; Stokes: Christian inscriptions in the irish language, Dublin; J. H. Todd i Vetusta monumenta VI Pl. 19; J. O. Westwood: Facsimiles of miniatures and ornaments etc. London 1868, Palæographia sacra pictoria, London 1843—5, og i Archæological journal 10 S. 275; Digby Wyatt: The art of illuminating, London; Nouveau traité de diplomatique II; Publications of the Cambridge Antiquarian society, 1847; Leabhar na h-Uidhri, Dublin 1870.

som var hjemlig i Irland forud for Christendommens Indførelse (Stokes, Waring); andre Motiver af samme Art antages for at være oprindelig romerske (Stokes), og atter andre skulle være selvstændig udviklede i Irland i den christelige Tid. Ligeoverfor Baandfletningerne har man enten troet at maatte antage et romersk (Müntz, Stokes), et byzantinsk eller endog ægyptisk og orientalsk Udspring (Westwood, Bastard), eller man har ment, at disse Motiver have udviklet sig selvstændig paa Irland. Med Hensyn til Dyremotiverne hersker der størst Usikkerhed. Oftest gaar man helt uden om Spørgsmaalet og nøies med Beskrivelser, hvori der gjøres en hyppig Brug af de Slange- og Dragebetegnelser, som til Skade for en sund Opfattelse ere blevne overførte fra den nordiske Archæologi[1]); Dr. Cuming taler derimod om skællede Fisk, og Dr. Montelius mener med noget mere Ret, at Grundmotivet er Fuglebilleder. Kun faa ere gaaede videre end til en Beskrivelse og have indladt sig paa en Forklaring af Dyrebillederne. Dr. Keller finder, at disse mysteriøse, Rædsel indjagende Uhyrer ikke kunne have havt deres Oprindelse i den farve- og formløse irske Natur; de maa »aus dem Oriente herstammen, oder wenigstens dort ihr Vorbild haben« (anf. St. S. 74). Disse Fremstillinger kunne være bragte til Irland af orientalske Geistlige, og oprindelig ere de maaske laante hos de ægyptiske Ophiter (Westwood: Palæographia etc. S. XI). I

[1]) Schnaase, Waagen, Stokes, Cuming, Keller, Unger og andre; Bond og Thompson bruge vel oftest Udtrykket: lacertine animals and birds, men anvende dog ogsaa »dragon-pattern« paa Sammenstillinger af Løvværk og Dyremotiver (roy. Ms. I E VI). Kun Westwood (Archæol. journal 10 S. 294) foretrækker Udtrykket »lacertine« for »dracontine«, »wings being rarely, if ever, added to the figure with the head of a quadruped«.

Modsætning hertil mente Prof. Waagen[1]), at Dyrefigurerne vare opstaaede hos de keltiske Irlændere, medens Dr. Hildebrand[2]) antager — hvad der ogsaa henstilles som muligt af Prof. Schnaase[3]) — at de irske Dyrebilleder ere optagne fra angelsaxisk Stil, og at de saaledes staa i Forbindelse med den samtidige germanske Ornamentik. O'Neill (anf. St. S. 78) mener derimod, at de irske Manuskripters Dyreformer ere en Arv fra en langt ældre Tid, og at de oprindelig skrive sig fra Hedenskabets Slangedyrkelse. Kun en enkelt Stemme løfter sig for, at Billederne have en symbolsk Betydning; Dr. Rock har vel ikke været istand til at paavise, hvilken denne Betydning er, men haaber, at den vel engang skal findes[4]). Ligeledes har kun en enkelt Forfatter opfattet Dyrebillederne som Efterligninger af Naturens Dyreformer: de irske Kunstnere »empruntent les formes vraies de la nature pour les assouplir aux fantaisies les plus étranges d'une imagination sans frein« etc. (Ferdinand Denis)[5]). En curiøs Tydning fremsætter Dr. O'Conor (anf. St. S. 180): Manuskripternes Dyrefigurer skulle oprindelig være Efterligninger af Vaabenmærker og Hjelmsmykker. Endelig hævder Dr. Cuming (anf. St.) en selvstændig »theory of development«: Dyrebillederne have udviklet sig paa irsk Grund ved en Omdannelse af Baandfletningerne.

Disse ere alle de Theorier, som hidtil ere fremkomne med Hensyn til de irske Dyrefigurers Oprindelse; da de tilmed kun ere fremsatte som Gisninger uden at støttes af nogen

---

1) F. Eggers: Deutsches Kunstblatt 1850 S. 84.
2) Tidskrift för bildande konst 1876 S. 60.
3) Geschichte der bildenden Künste, 3 S. 588.
4) Church of our Fathers S. 279.
5) Histoire de l'ornementation des manuscrits, Paris 1837 S. 35. Noget lignende antydes i Nouveau traité etc. II S. 122: »Les ornements des lettres grises anglosaxonnes semblent n'être le fruit, que d'imaginations atroces et mélancoliques. Jamais d'idées riantes; tout se ressent de la dureté du climat«.

egentlig Begrundelse, turde der vel være Anledning til atter at tage Spørgsmaalet under Behandling. I hele dets Udstrækning tør det imidlertid ikke inddrages i denne Undersøgelse; vi skulle kun betragte nogle Sider af den irske Stil for at vinde et Grundlag for Opfattelsen af visse Partier indenfor Nordens Ornamentik.

For at faa et ordnet Kjendskab til den irske Ornamentik, saaledes som den foreligger i de illuminerede Haandskrifter, er det naturligt at gaa ud fra de Manuskripter, som indeholde Angivelser, hvorved deres Tid kan bestemmes. Rigtignok er det saa, at de fleste Dateringer, som angaa de ældre Manuskripter, næppe ere hævede over al Tvivl. De grunde sig nemlig paa, at der i Manuskriptet anføres Navnet paa en Skriver, hvis Levetid er kjendt fra Annalerne, og de kunne yderligere støttes ved, at Bogen tilhørte den eller den Kirke, til hvilken det vides, at den samme Skriver var knyttet; men dels ere Annalerne nedskrevne i en langt senere Tid, hvorfor deres Angivelser kunne være Tvivl underkastede, dels kunde Bogen altid være en senere Afskrift med Gjentagelse af det oprindelige Skrivernavn. Dette er f. Ex. efter al Sandsynlighed Tilfældet med Bogen fra Armagh, hvori St. Patrick nævnes som Skriver, medens St. Patricks Død findes omtalt i samme Haandskrift og Bogen ifølge andre Angivelser maa være skreven Aar 807. Der kan ogsaa have været flere Skrivere af samme Navn, saaledes som det f. Ex. er Tilfældet med det Skrivernavn, hvorefter Dimmas Bog er opkaldt; dersom Annalerne tilfældigvis kun omtalte en af disse Mænd og Dateringen byggedes paa denne Angivelse, vilde en urigtig Tidsbestemmelse være mulig. Naar vi ikke desto mindre tro at turde lægge denne Art af Dateringer til Grund, er det, fordi de stemme med Resultaterne af en forudsætningsløs archæologisk Behandling af Stoffet, og fordi de ordne Mindesmærkerne i en Rækkefølge, der har indre Sandsynlighed og Sammenhæng. Det er her Resultatets Sandhedspræg, som vækker Til-

tro til de Dateringer, hvorfra vi gaa ud, selv om disse ikke ere hævede over al Tvivl. Vi laane disse historiske Udgangspunkter, fordi den archæologiske Behandling herved betydelig lettes og forkortes. Til alle Dateringer, som kun støtte sig paa en Tradition eller paa en ikke oprindelig, om end gammel Angivelse, er det derimod rigtigst foreløbig ikke at tage Hensyn. Hvor liden Tiltro den blotte Tradition fortjener, ses af flere, beviselig sene Manuskripter, som henføres til St. Augustinus og St. Columba, og hvad en gammel, men ikke oprindelig Angivelse i Manuskriptet har at betyde, viser f. Ex. det irske Fulda-Evangeliar, idet Bogen siges at være skreven med Bonifacius's egen Haand, medens Navnet paa den virkelige Skriver er anført nedenfor med selve Manuskriptets Haandskrift. Tidsbestemmelser, der ere byggede paa slig løs Grund, maa hellere paa Forhaand opgives.

Allerede det første Blik paa Rækken af de illuminerede Haandskrifter, som have kunnet dateres, vil vise, at de senere Manuskripter ere i høi Grad forskjellige fra de tidligere med Hensyn til hele Ornamentiken[1]); det er klart, at de frembyde to bestemt adskilte Stilnuancer, en ældre og en yngre, hvis Forskjellighed bliver end mere kjendelig, naar alle de øvrige illuminerede Bøger indordnes mellem de daterede Manuskripter efter Ornamentikens Charakter. Der maa adskilles to Grupper af ornamenterede Haandskrifter, af hvilke den ældre efter de givne Dateringer falder mellem det 6te og Begyndelsen af det 9de Aarh., medens den yngre

[1]) Bogen fra Durrow: 6te Aarhundrede; Dimmas Bog, St. Mullings Bog: 7de Aarh.; Lindisfarne Biblen: omkring Aar 700; Mac Regols Evangeliar: omkring Aar 800; Bogen fra Armagh: Aar 807. — Ricemarchus's Psalter: sidste Halvdel af 11te Aarh.; St. Augustinus's De trinitate i Corpus Christi College, Cambridge: Midten af 11te Aarh.; the book of the dun cow: Slutningen af 11te Aarh.; Harley Ms. Nr. 1802: Aar 1138.

tilhører det 11te og 12te Aarh. Fra største Delen af det 9de og fra det 10de Aarh. haves ingen daterede Bøger, hvorfor Tidsrummet for Overgangen mellem den ældre og den yngre Stil ikke lader sig bestemme ad denne Vei; det er kun ved Hjælp af daterede Metalarbeider og Stenkors (se ndfr. S. 282), at Grænsen mellem de to Grupper kan sættes omkring Aar 900.

Forskjellighederne mellem den ældre og den yngre Gruppe ere iøinefaldende selv for en overfladisk Betragtning; i den første foreligger Stilens Udvikling og Blomstring, i den sidste dens Forfald, som viser sig i Opgivelsen af mange af den ældre Tids smukkeste Motiver, i en grotesk Behandling af de øvrige Elementer og i Optagelsen af fremmed og uensartet Stof. Den elegante Udførelse og minutiøse Behandling, den store Rigdom paa Motiver og rige Dekoration tilhøre i det hele kun den ældre Stil; kun her findes de mange kunstige, regelmæssige og fine Baandfletninger, som senere afløses af simplere, undertiden formløse Slyngninger af bredere Baand. Hele Linieornamentiken hører ogsaa væsentlig hjemme i den ældre Tid, medens den senere er indskrænket til ganske enkelte Motiver. Det ældre eiendommelige og ret afvexlende Løvværk fortrænges af det almindelige romanske Blad i en stereotyp og særlig irsk Form. Dyrebillederne forekomme i begge Grupper; men baade i deres Bygning og i deres Anvendelse i Ornamentiken findes der en kjendelig Forskjel; de spinkle og fint behandlede Dyrefigurer fra den ældre Tid blive senere brede og plumpe, og deres baandagtige Partier blandes med Bladmotiver og beherske Fremstillingen, medens de tidligere kun fyldte Mellemrummene. Den ældre Gruppes Farverigdom afløses af visse røde, gule og brunviolette Farver, og den hele Dekoration bliver tilbagetrængt og afbleget under en kjendelig Decadence.

Fra denne almindelige Adskillelse mellem den ældre og den yngre irske Stil vende vi os nu først til de ældre

Manuskripter, for at undersøge, om hele denne Gruppe er fuldstændig ensartet, eller om der ogsaa her kan spores visse Forskjelligheder mellem Periodens Begyndelse og Slutning. Hvorledes end den irske Stil er opstaaet, under hvilke Forhold den end har opnaaet sin paafaldende udprægede Form, kan det ikke antages, at den uforandret har staaet paa samme Standpunkt fra det 6te til det 9de Aarh. At der virkelig er foregaaet en Udvikling, og at det ikke er saa, som der bestandig gjentages, at de ældste Manuskripter ere smukkest og rigest ornamenterede, og at Stilen viser sig pludselig fuldt udviklet uden ældre Forudsætninger, vil utvivlsomt fremgaa af en Sammenligning mellem Bogen fra Durrow fra 6te Aarh., hvortil slutter sig Dimmas Bog, og de rigt ornamenterede Manuskripter, der ved Stil og Charakter ere knyttede til Mac Regols Evangeliar og Bogen fra Armagh, som tilhøre Periodens senere Del[1]).

[1]) Foruden St. Wilibrords Evangeliar, Durham Bibl. A II 17 og B II 30 og Mac Durnans Bog, som kunne henføres til Midten af Perioden, navnlig St. Chads Bog og Petersborg-Evangeliaret. Den berømte og med Rette beundrede Bog fra Kells maa hellere ikke inddrages i Undersøgelsen, da der hersker en saa stor Usikkerhed med Hensyn til dens Alder. Westwood, Todd og andre henføre Bogen til 6te Aarh.; i The palæographical society: Facsimiles etc. sættes den til 7de Aarh.; Gilbert antager, at den er skreven mellem det 6te og 9de Aarh., Stokes i det 9de Aarh. Jeg skulde paa Grund af Illuminationernes Stil henføre den til Tiden omkring 900, hvad der imidlertid ikke her kan bevises udførlig. I Bogen fra Kells har Løvværket faaet en udstrakt Anvendelse; det forekommer baade alene og i de fleste Initialer, sammensat med Dyrefigurer og med Baandslyngninger, og der findes ogsaa Exempler paa Bladranker udgaaende fra Dyrenes Gab. Der træffes Baandslyngninger med Dyrehoveder, eller om man vil Slanger, og en hel Række nye Dyreformer: Fisk, Hane, Hare, Sommerfugl o. s. v.; Menneskefiguren er rigt benyttet, og de smaa sammentrængte Dyrehoveder tilhøre ligesom de andre nævnte Træk ikke den ældre irske Stil. Alene

Store ornamenterede Initialer, Border og fuldt dekorerede Sider forekomme allerede i book of Durrow; men den hele Dekoration er dog maadeholden og sparsom i Sammenligning med de senere Manuskripters; først her findes disse overdrevne Initialer, som fylde hele Sider, disse Ornamentborder, der ere voxede fra at være en Indfatning til at danne Sidens Hovedfremstilling, den hele Rigdom af forskjelligartede og forfinede Ornamenter. I den ældre Tid forekomme allerede mange lineare Motiver, Spiraler, »Trumpet«- og T-Mønstrene, Trappe- og Tærningornamenterne; men de behandles simpelt og stort i Sammenligning med den senere Tids overvættes Rigdom og minutiøse, næsten fortvivlede Finesse. Fletningerne dannes i book of Durrow af brede, forskjellig farvede Baand, der allerede ligge i kunstige, men dog tydelige og regelmæssige Mønstre; i de yngre Manuskripter ere disse Fletninger undergaaede den samme Udvikling i Retning af det utrolig zirlige, men tillige næsten uforstaaelig indviklede og sammensatte som alle de øvrige Motiver. Dyrefigurerne ere i Bogen fra Durrow øiensynlig et nyt, ikke fuldt udformet Motiv; de forekomme ikke i Initialerne, men kun paa et enkelt fuldt dekoreret Blad, og de staa i et nøie Forhold til Baandfletningerne. Naar man betragter disse firføddede Dyr, som alle ere sete fra Siden, med de lange Kjæber, der ere slyngede om Nabodyrets Krop, og med de forlængede Ben, der ere flettede ind imellem Dyrene, skulde man sige, at det er et Baandsystem, som er blevet levende ved at udstyres med Dyrehoveder, Ben og Haler. I alt Fald ere disse ældste irske Dyrebilleder alt andet end naturlige; de ere ikke Fremstillinger af bestemte Naturdyr, men rent ornamentale Former, som endnu ikke have antaget

Sammenligningen med Bogen fra Durrow, som indeholder Angivelsen om, at Columba var Skriveren, viser klart, at Bogen fra Kells ikke, saaledes som Traditionen vil, kan henføres til St. Columba.

en fast Skikkelse. Først i de yngre Manuskripter forekomme de eiendommelige Dyreformer, som gjentages i det uendelige i alle irske Arbeider, under den nøieste Fastholdelse af alle Enkeltheder. Den irske Fuglefigur er udstyret med et kraftigt Næb, som er krummet mod Spidsen, med lange Tæer, hvorpaa stærke Kløer, med forlængede Ben, Hale og en lang Nakketop — alt slynget, flettet og spaltet paa forskjellig Maade. Det firføddede Dyr kjendes paa det hundeagtige Hoved, hvori en buet Linie begrænser Baghovedet fortil, og paa de lange Lemmer, der ende i en eller to Tæer med store Kløer og sammenslynges med den forlængede Hale og med det charakteristiske Baand, som udgaar fra Nakken. Disse bestemt formede ornamentale Dyrefigurer forekomme ikke i den ældste Tid, ligesaa lidt som Bladmotiverne og Menneskefigurerne, som derimod ere ret hyppige i den fuldt udviklede Ornamentik. Ogsaa i Farverne gjør der sig en bestemt Forskjel gjældende, idet de ældste Farver, gult, rødt, grønt og sort senere forøges med blaat, karmosinrødt og violet. Men Forskjellen mellem den ældre irske Stils Begyndelse og Slutning strækker sig videre end til Enkelthederne; den spores i hele Behandlingen. Alle de Motiver, som i Begyndelsen ligge afsondrede ved Siden af hverandre, ere senere fuldstændig sammenarbeidede; de ornamenterede Initialer faa Dyrehoveder og Lemmer, Ornamenterne fylde det Indre af Dyrenes Krop, Dyrebillederne løbe ud i Slyngninger, og Fletningerne brede sig igjennem dem. I de ældste Haandskrifter er Ornamentiken forholdsvis simpel og klar med en forsigtig Benyttelse af Motiverne og en primitiv Ro og Begrænsning; i de yngre findes der en overgiven Lethed og udskeiende Frihed, en Fylde og Bredde i Dekorationen, en Sammenblanding og Færdighed, som er Resultatet af hele Periodens kunstneriske Virksomhed. Den ældre Gruppe af Manuskripter, fra det 6te til det 9de Aarh., vidner saaledes om en bestemt Stigning i Stilen

fra den første Benyttelse af Motiverne til deres rigeste Udvikling.

De yngre irske Manuskripter fra Tiden efter Aar 900 ere i Almindelighed mindre kjendte end de tidligere, da den tarveligere Ornamentik og daarligere Behandling har gjort dem mindre tiltrækkende; de have imidlertid en ikke ringere Betydning med Hensyn til Stilens Historie. Ogsaa indenfor denne Gruppe kan der selvfølgelig paavises forskjellige Tider og Retninger. Til de ældste høre øiensynlig Psalteret fra St. Johns College i Cambridge C 9 og Cotton Ms. Vitellius F XI, hvor der endnu findes dekorerede Rammer; en noget yngre Stil viser sig i Ricemarchus's Psalter, det irske Evangelarium og Missale i Corpus Christi College i Oxford, Cotton Ms. Galba A V, Bibl. Harl. Nr. 1023 og Nr. 1802, og i liber hymnorum i Trinity College og i Franciscanernes Bibliothek i Dublin. I alle de sidste Bøger spiller det romanske Blad en fremtrædende Rolle, og de to Oxford-Manuskripter indeholde eiendommelige Kompositioner af Slanger og firføddede Dyr. Men disse mindre Forskjelligheder, som skrive sig fra Tid og Skole, ere af underordnet Betydning i den foreliggende Undersøgelse; vi betragte denne yngre Gruppe under ét og have kun lidet at føie til hvad der foran er sagt om den yngre irske Stil.

Kun i de ældste Bøger ere endnu nogle af de tidligere Diagonalmotiver bevarede; de sammenhængende Spiral- og »Trumpet«-Mønstre ere derimod opgivne, og Liniemotiverne ere nu i det hele et fuldstændig underordnet Element i Ornamentiken. Det er ganske mærkeligt, at den irske Stils ældste Motiver saaledes ere de første, som forsvinde ved den indtrædende Decadence. Til Erstatning for de tabte Oltidsmotiver forekommer nu, som alt nævnt, den romanske Middelalders Løvværk ret hyppig; ofte er imidlertid dette laante Element blevet stærkt omformet under den irske Behandling. Baandslyngningerne benyttes i lignende Mønstre som tidligere; men de ere mindre kunstige og bredere behandlede,

og, hvad der er meget betegnende, de vinde Overhaand paa Steder, hvor de oprindelig ikke høre hjemme, i Dyrenes Ben og i Menneskefigurernes Skjæg, Haar og Klæder; sligt maa sikkert opfattes som en Udskeielse, et Misbrug af det gamle Motiv. Af de ældre Dyrefigurer har der udviklet sig nye Former, øiensynlig af samme Slægt som de tidligere, men dog helt igjennem forskjellige; navnlig er Tegningen i Ben og Hoveder ny, og Nakketoppen mangler nu ofte.

Ved Siden af firføddede Dyr og Fugle optræder nu ogsaa et nyt, tidligere ikke benyttet Dyremotiv, nemlig Slangen[1]). Hvad betyde disse Slanger, hvorfor ere de blevne indførte i Ornamentiken, og hvorledes ere disse Billeder opstaaede? For Besvarelsen af disse Spørgsmaal ere vi rigtignok alene henviste til selve Ornamentiken; men en omhyggelig Iagttagelse af Billedernes Forekomst vil næppe efterlade nogen Tvivl om, at Slangeformerne ere opstaaede ved den ornamentale Behandling af Dyre- og Baandmotiver. Samtidig med, at man indsatte hele Dyrefigurer i Initialerne, knyttede man til Bogstavets baandformede Grundlinier et Dyrehoved og et eller flere Ben med Poter og Kløer — hele Initialet blev til et Dyr; undertiden tilsattes ikke Benene, og Initialerne fik da Form af lange, slyngede Baand med Dyrehoved, de bleve til virkelige Slanger. Ogsaa i den øvrige Ornamentik findes der slangeagtige Figurer, som med Rette kunne kaldes Forbindelser af Baandfletninger og Dyrehoveder, væsentlig af samme Art som de ornamentale Sammensætninger af Dyr og Planter, af Baand og Blade; ligesom Dyrehovedet anbragtes paa mange andre Steder, hvor det oprindelig ikke hørte hjemme, f. Ex. i Enden af Dyret Tunge, saaledes kunde det ogsaa blive knyttet til Baandslyngningen. Der træffes fremdeles i den irske Ornamentik mangehaande Overgangsformer mellem det firføddede Dyr og slangeagtige Dyr med Forben alene, eller med et Bagben, der halvt er blevet til en Hale, Slange-

[1]) Jvfr. Westwood i Archæological Journal 10 S. 295.

former med lange Ben og endelig virkelige Slangekroppe med det firføddede Dyrs Hoved. Naar man iagttager alle disse Forhold og erindrer, at Slangen ikke forekommer i det ældre irske, medens den er almindelig i den senere Ornamentik, nødes man til at antage, at de slangeagtige Former ere dannede enten ved en Sammenstilling af Dyrehovedet og de baandformede Bogstavlinier, eller ved Sammenblandingen af Baandfletninger og Dyr, eller ved at man undlod at forsyne de firføddede Dyr med Lemmer; de maa være opstaaede ifølge den samme rent ornamentale Udvikling, som overhovedet spiller en stor Rolle i al primitiv Ornamentik, og hvorpaa der baade foran og nedenfor er givet forskjellige Exempler. Som en Erindring om Oprindelsen bevare Slangebillederne ofte det firføddede Dyrs Hoved, i en eller anden Ende af Initialet hænger der gjærne en Pote eller et Par Tæer, og som oftest ere Slangerne bundne til Initialerne; det er sjældnere og først sent, at de forlade denne Plads for at komponeres med de andre dekorative Elementer, navnlig det firføddede Dyr.

For at man fuldt skal kunne gaa ind paa denne Dannelsestheori for Slangebillederne, kræves der maaske et nøie Kjendskab til hele Periodens Ornamentik; men det maa i alt Fald fastholdes som uomtvisteligt, at Slangerne først forekomme i den yngre irske Stil, og at den ældre Ornamentik kun benytter Billeder af Fugle og firføddede Dyr. Mere end dette vil strængt taget ikke behøves i den følgende Undersøgelse.

Den irske Stil var, som vi have set, endnu fra det 10de til det 12te Aarh. i en fortsat Udvikling, idet de gamle Motiver omformedes paa ny og de udenfra optagne Elementer sammenarbeidedes med det irske; men desuagtet maa denne Periode utvivlsomt betegnes som en Decadencetid. Den Stil, som paa en saa forunderlig Maade sammensmeltede Oldtid og Middelalder, hvis Glansperiode faldt ved Overgangen mellem

de to Tidsaldere, medens det kunstneriske Liv var ved at hendø i det øvrige Vesteuropa, førte i den romanske Tid kun et Efterliv paa Tradition og Reminiscens. Senere hen gjorde det fremmede sig bestandig stærkere gjældende og omstøbtes nu ikke længere i irsk Form — den vingede Drage fortrængte de gamle irske Dyr[1]); men selv i sent gothiske Manuskripter[2]) kan der træffes Motiver, som vare skabte Aarhundreder forud i den irske Stils Blomstringstid.

Vi vende os nu fra de illuminerede Manuskripter til den anden Hovedkilde for Kjendskabet til irsk Ornamentik, nemlig Arbeiderne i Metal og Sten, for gjennem en uafhængig Undersøgelse at prøve Paalideligheden af den Adskillelse, som i det foregaaende er gjort mellem den ældre og den yngre irske Stil, af de Træk, der ere blevne fremhævede som charakteristiske for de to Perioder, og derigjennem af den hele Skildring, som foran gaves af Stiludviklingen i Irland. Atter her maa Udgangspunktet tages i de Mindesmærker, hvis Tid kan bestemmes ved oprindelige Indskrifter. Vel tilhøre disse med en enkelt Undtagelse kun den yngre irske Stil; men til Gjengjæld ere Tidsbestemmelserne næsten altid fuldstændig sikre.

---

[1]) Paa Bispestaven fra Clonmacnoise og paa den saakaldte Brian Borumha's Harpe forekomme saaledes vingede Drager; begge disse Stykker ere ikke ældre end det 11te Aarh. Om Dyrebillederne i Royal Ms. 2 A XX S. 17 (Afbildning hos Astle og hos Silvestre et Champollion anf. St.) og Westwood: Facsimiles o. s. v. Pl. 24 tilfældig have faaet Lighed med Middelalderens Drager, eller om disse Manuskripter — hvad jeg formoder (se ndfr. S. 337 Anm. 1) — ere yngre, end det almindelig antages, skal lades uafgjort. Dette er de to eneste Steder, hvor jeg i irske og angelsaxisk-irske Manuskripter, der med nogen Sandsynlighed kunne antages at være ældre end Aar 1000, har fundet dragelignende Dyrebilleder.

[2]) F. Ex. i Bogen fra Ballymote, en Compilation fra 1380.

Gjennem en længere Række af daterede Arbeider fra det 9de til det 12te Aarh.[1]), suppleret med hvad der paa Grund af Stilcharakteren maa antages for samtidigt hermed, kan der vindes et paalideligt Kjendskab til den irske Stil i dette Tidsrum. I alt væsentligt gjenfindes her de samme ornamentale Elementer og det samme Stilpræg, som vi foran lærte at kjende ved den yngre Haandskriftgruppe. Paa Gravstene fra det 9de Aarh. findes endnu »Trumpet«-Mønsteret, og paa Stenkors fra Begyndelsen af det 10de Aarh. træffes et Spiralmotiv; men iøvrigt er den gamle lineare Ornamentik næsten fuldstændig forsvunden[2]). Svære, brede Baandfletninger ere stærkt benyttede; det romanske Bladværk forekommer oftere; men Hovedelementet i Ornamentiken er firføddede Dyr, Fugle og Slanger, fuldstændig af samme Bygning og med de samme Detailler, som ere charakteristiske for Dyrefigurerne i Manuskripterne fra Tiden efter 900. Hele denne Gruppe af irske Arbeider i Metal og Sten stadfæster fuldstændig den Fremstilling, som foran er given af den yngre irske Stil.

Fra den ældre Periode, som ligger forud for det 9de Aarh., haves der ingen Holdepunkter i sikre Dateringer; man er her udelukkende henvist til selve Stilen. Da imidlertid den yngre Gruppe er sikkert og fyldig kjendt gjennem talrige, tildels daterede og rigt ornamenterede Arbeider, kan man med fuld Sikkerhed henføre alt, hvad der er væ-

[1]) Ifølge Stokes anf. St.: Gravsten over Suibine † 887; (over St. Berichtir † 839); Korsene ved Clonmacnoise, 914—24, og ved Monasterboice, 923—4; St. Molaises Skrin, 1001—25; St. Rundans Cumdach, 1023—5; the Caah, 1067—98; Lismore Bispestaven, 1090—1113; St. Patricks Klokke, 1091—1105; Kassen om St. Lachtins Arm, 1118—27; Cong Korset, 1123; Skrinet til Dimmas Bog, Midten af 12te Aarh.; Tuam Korsene, Begyndelsen af 12te Aarh.

[2]) I smaa Felter forekomme de endnu paa St. Molaises Skrin, i Cathedralen i Tuam o. fl. St. (Archæol. Journal 10 S. 300.)

sentlig forskjelligt herfra, til den ældre Periode. Disse Stykker[1]) udmærke sig ved en rig Linieornamentik, ved fine Baandfletninger, ved Billeder af firføddede Dyr og Fugle, ganske af samme Art som i de ældre Manuskripter, og ligesom der ere Slangebillederne ikke benyttede. Naar det er saa, at alt, hvad der i Stilcharakter er forskjelligt fra den yngre Gruppe af Metal- og Stenarbeider, er fuldstændig overensstemmende med den ældre Haandskriftgruppe, da maa det antages, at disse Arbeider med Rette henføres til den ældre irske Tid, og der tør fæstes Lid til den Adskillelse, som foran er gjort mellem de to Stilperioder før og efter Aar 900.

Førend disse Resultater anvendes paa de archæologiske Forhold i Skandinavien, maa der drages nogle Slutninger af det foran udviklede og tilføies nogle Bemærkninger, der vel nærmest angaa selve den irske Ornamentik, men iøvrigt ogsaa, som vi skulle se, ere af Betydning for Nordens Archæologi.

Der bør ikke tales om irsk Stil i al Almindelighed; men den ældre og den yngre Stil, de to Hovedafsnit i den hele Kunstudvikling, bør betragtes hver for sig. Ved Undersøgelser om Stilens Oprindelse maa man ikke gaa ud fra den yngre Periodes Mindesmærker og Oldsager, men udelukkende fra den ældre Gruppe; da der her ikke forekommer Slanger og endnu mindre Drager, falder ikke alene Slange- og Dragebetegnelsen bort for den irske Stil som Helhed, men ogsaa Ophiter-Theorien, Anskuelsen om Stilens Udspring fra Ægypten og Antagelsen af Dyrebilledernes Sammenhæng med en hedensk Slangedyrkelse[2]). De Mo-

---

[1]) Som charakteristiske Exempler paa det ældre Metalarbeide kan nævnes: Ardagh-Kalken, Tara-Spændet, Endedoppen til en Bispestav i Petris Samling, Bronzespændet Nr. 136 i det irske Academis Samling.

[2]) Nogle af de irske Liniemotiver forekomme ganske vist i den ægyptiske Ornamentik; men nogen virkelig Overensstem-

tiver, som ere eiendommelige for den ældre Stil, og for hvis Oprindelse der maa gjøres Rede, er Bladværket, de lineare Systemer, Baandfletningerne og Dyremotiverne. Til det førstnævnte ornamentale Element skulle vi nedenfor vende tilbage for at vise, at det ikke er oprindelig irsk, men optaget fra carolingisk Kunst. Af de lineare Mønstre ere Spiral- og »Trumpet«-Motiverne arvede fra den forromerske Jernalders Stil, som, udviklet under græsk Indflydelse baade gjennem Italien og fra selve Grækenland, herskede over hele Landomraadet fra Ungarn til Irland og først afsluttedes ved det romerske Herredømmes Udbredelse nord for Alperne. Disse Motiver have ikke, som det har været fremsat, deres Oprindelse i den vesteuropæiske ornamentfattige Bronzekultur, hvor deres Forudsætninger ikke kunne paavises; de grunde sig derimod oprindelig paa græske Motiver, Bølgelinier og Voluter, og ere heller ikke uden Forbindelse med det stiliserede græske Bladværk, som af og til forekommer, enten omdannet eller i en næsten ren Form, i den saakaldte »late celtic« Stil. Ligesom disse forromerske Jernalders-Motiver bevaredes hist og her paa Fastlandet ogsaa under det

melse med ægyptisk Stil har det ikke været mig muligt at opdage. Derimod have de irske Baandfletninger en paafaldende Lighed med Dekorationen i koptiske og æthiopiske Manuskripter (Westwood). Stærkest minde de illuminerede Bøger fra Habessinien (Edinburgh Mus. og W. Wright: Catalogue of the Ethiopic Mss. in the British Museum 1877) om irsk Stil; ved Siden af byzantinske Motiver (Søiler, Buer, Fugle og Blomster) findes her fuldt dekorerede Sider med Kors og Fletværk, hvis indviklede Mønstre, brede Contourlinier og sorte, gule, røde og grønne Farver have stor Lighed med det irske. Men slige Overensstemmelser med Hensyn til Farver og Baandmotiver behøve ingenlunde at bero paa en Forbindelse eller en fælles Oprindelse; de kunne skyldes selvstændige Udviklinger paa væsentlig ensartede Standpunkter. — Den eneste fremmede Stil, hvoraf det irske er paavirket med Hensyn til Initialernes Form og Udstyrelse, er den »merovingiske«, et Forhold, som det vilde føre for langt at eftervise paa dette Sted.

romerske Herredømme[1]), saaledes fastholdtes de og udvikledes videre til den høieste Fuldkommenhed paa irsk Grund, hvorhen den romerske Magt ikke naaede. At Mæanderen er bleven optagen fra romersk Kunst er vel ikke umuligt; da imidlertid det samme Grundmotiv fandtes tidligere i »late-celtic« Stilen, og da slige lineare Motiver beviselig kunne opstaa ved en selvstændig Udvikling paa forskjellige Steder, er der ikke nogen Nødvendighed for at antage, at her er gjort et Laan fra en fremmed Kunst. Andre Linieornamenter ere sikkert udviklede paa Irland selv; T- og Z-Systemer og Diagonalmønstre ere almindelige lineare Motiver, som kunne opstaa uafhængig i de forskjelligste Stilarter (arabisk, chinesisk og mexikansk Ornamentik). Det samme gjælder om Baandfletningerne. Ideen til denne Art af Ornamenter, som nærmere skal omtales nedenfor (S. 305), kunde sikkert, som man har villet, være arvet fra den romerske Verden eller optaget fra den samtidige germanske Stil; men nogen egentlig Grund til at antage et saadant Laan foreligger ikke; Fletværket kan, saaledes som det er Tilfældet i andre Stilarter, være udviklet paa hjemlig Grund.

Ligeoverfor Dyremotiverne har Oprindelsesspørgsmaalet en større Interesse. Vi saa ovenfor, at Ornamentikens Dyrefigurer fra Begyndelsen af ikke vare Billeder af naturlige Dyr, at de ikke kunne bestemmes nærmere end som firføddede Dyr og Fugle i Almindelighed, og at de gjennem den hele Stiludvikling ere en fortsat ornamental Omdannelse undergivne; de forudsætte selvfølgelig almindelige Forestillinger om Dyr; men Ornamentdyrenes Fødsel og hele Liv falde indenfor Kunstens Verden[2]). Naar nu disse Dyremotiver optræde i Irland omtrent samtidig med, at den germanske Stil, som

[1]) F. Ex. Lindenschmit: Die Alterthümer o. s. v. I, 10 Pl. 6.
[2]) Man skulde være tilbøielig til, med den naturkyndige Prof. Westwood, at antage, at Ørnen og den irske Hund have havt Indflydelse paa Billedernes Udformning.

ogsaa eier Billeder af firføddede Dyr og af Fugle, udbredte sig i det vestlige Europa, ligger det nær at antage (se ovfr. S. 271), at Udspringet for den irske Dyregruppe er at søge i Folkevandringstidens Stil. Idet Dyrebillederne ikke med nogen Sikkerhed kunne føres tilbage over den christelige Tids Begyndelse i Irland, kunde det antages, at christne Missionærer, som havde lært den germanske Ornamentik at kjende, først bragte dem med sig; ligeledes kunde vel det nære Forhold til de nye Riger i England have foranlediget Optagelsen af nogle dekorative Motiver. At alt dette er muligt, skal ikke benægtes; men det maa paa den anden Side fremhæves dels, at alle Beviser mangle — Beviser gjennem en nøie Lighed og en slaaende Overensstemmelse mellem de to Stilgruppers Dyrefigurer, som det rige Materiale maatte kunne yde — dels, at denne Oprindelse for de irske Dyrefigurer ingenlunde er sandsynlig. Vare disse Dyrebilleder afledte af de germanske, maatte Slægtskabet kunne paavises i Dyrenes Bygning, Stilling og Komposition; men de irske Dyr have kun ganske almindelige Træk tilfælles med de germanske; alle Detailler ere saa forskjellige, at selv et uøvet Øie let adskiller en Stump af et irsk Dyr fra et germansk, og Overgangsformer vilde det ikke være muligt at paavise. For den germanske Oprindelse taler kun den overfladiske Lighed mellem Dyremotiverne — men gjennem overfladiske Ligheder kan man naa alle Steder hen — og dernæst Samtidigheden; men denne beviser ikke en Forbindelse. Men, kunde der dog indvendes, maaske ere ikke selve Billederne laante eller kopierede; muligvis er det kun Ideen til denne Art af Dekoration, som er bleven optagen. Afset fra, at dette er ubeviseligt, er det i høi Grad usandsynligt. Den irske Kunst modtog ellers intet Laan fra den germanske Verden, ingen af alle Folkevandringstidens Former forekommer paa Irland, og gjennem hele sin ældre Periode var den irske Kunst ikke modtagende, men ydende i Forhold til Fastlandets. Man kaste blot et Blik paa de angelsaxiske og frankiske

Oldsager som Helhed og paa den ældre irske Stil, og man vil ikke være i Tvivl om, at denne sidste i Retning af sikkert fastholdte Motiver, bevidst kunstnerisk Virksomhed og grundfæstet Stilfølelse var den germanske Ornamentik betydelig overlegen. Hele den Opløsning og Forvirring, Bortkastelse og Sammenblanding, som vi ovenfor lærte at kjende i den germanske Stil, forekommer ikke i den ældre irske Kunst; her findes overalt en Sikkerhed og Klarhed, der ikke kan hvile paa Laan eller Efterligning, men maa være inderlig begrundet i hele Stilretningen. Og skulde det overhovedet være muligt, at den irske Ornamentik, som allerede eiede et helt System af Motiver, og som var nedarvet fra Fortiden og nøie sammenvoxet med Folket, just under sin kraftigste og selvstændigste Udvikling havde kunnet optage nogle fremmede Motiver, som derefter fik en i det mindste ligesaa udbredt Anvendelse som alle de ældre Elementer og først opgaves i den senere Middelalder? Det synes lidet rimeligt; saa væsentlige og haardnakket fastholdte Motiver maa i en primitiv og iøvrigt selvstændig Ornamentik være grundede i Stilen selv. Om vi vende os herhen for at søge efter Dyremotivernes Oprindelse, da møde vi den samme ornamentale Udvikling, som vi foran have lært at kjende i andre Stilarter. Paa det samme kunstneriske Udviklingstrin som ellers, efterat den lineare Ornamentik havde naaet sin fulde Høide, skabtes Dyrebillederne som nye Ornamentmotiver og som Grundelementer i en ny Art af Ornamentik; det var ifølge indre Nødvendighed, at den irske Stil udviklede sig fra en Linieornamentik til en Dyreornamentik. Om denne Udvikling just er foregaaet paa den af Cuming angivne Maade, gjennem Baandfletningen, skal lades uafgjort; men i hans »theory of development» er der sikkert givet det rette Princip for Forstaaelsen af Dyrefigurernes Dannelse. Just paa Grund af denne Oprindelse skabtes der, ligesom i al primitiv Dyreornamentik, kun rent ornamentale Billeder, almindelige Billeder af firføddede Dyr og af Fugle.

Om dette forholder sig rigtig, maa enhver Tanke om, at Billederne skulle have en egen Betydning opgives; de ere Ornamentmotiver, som ikke staa i noget Forhold til hedenske Ideer — hvad der iøvrigt alene af den Grund er uantageligt, at de ikke gaa tilbage til den hedenske Tid og ikke forekomme i den almindelige »late-celtic« Stil — og ligesaa lidt til Christendommen, hvor man forgjæves vil søge en Betydning for de firføddede Dyr og for de irske Fuglefigurer[1]). Disse Billeder maa tages som det, de ere ifølge deres Anvendelse til Smykke for baade hellige og profane Gjenstande, for alt, hvad Tiden frembragte, som Ornamenter. Tidens høieste kunstneriske Frembringelser vare Dyrebilleder, og dens Kunst var væsentlig en Dyreornamentik.

Det var nødvendigt at tage saa bredt et Fæste i den irske Ornamentik for at faa et sikkert Udgangspunkt ligeoverfor Spørgsmaalet om den irske Kunsts Indflydelse i Skandinavien, hvorom der, som foran omtalt (S. 198), hersker en stor Usikkerhed. Kun efter et saadant Overblik over hele den irske Stiludvikling vil det kunne vises, at det irske spillede en ikke ringe Rolle i Norden. Der er ikke blot i en enkelt Del af Skandinavien, nemlig Norge, fundet et betydeligt Antal irske Oldsager — alene Christiania Museum besidder henved en Snes Fund af ældre og yngre irske Oldsager[2]), udstyrede med charakteristiske Ornamenter — men den nordiske Ornamentik blev ogsaa stærkt præget af den fremmede Stil, og det langt ud

---

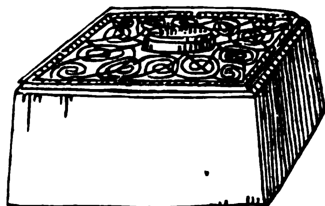
[1]) At Dyrebillederne have deres Oprindelse af Evangelist-Symbolerne, vil det ikke være muligt at eftervise ved Hjælp af de talrige foreliggende Illuminationer.

[2]) Irske Oldsager, som ere fundne i Norge, ere afbildede i Aarsberetninger fra Foreningen for norske Fortidsmindesmærkers Bevaring 1868 Pl. 5 F. 32, Pl. 1 F. 4; 1869 Pl. 4 F. 22, Pl. 5 F. 24; 1872 Pl. 7 F. 39; 1873 Pl. 6 F. 31; 1874 Pl. 9 F. 41—42, Pl. 8 F. 39 c-b; 1875 Pl. 6 F. 33. Ingvald

over de Grænser, indenfor hvilke de indførte Stykker forekomme i større Mængde.

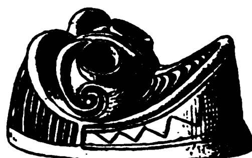
Hvad der er af ældre irsk Oprindelse, er let at afgjøre. Den techniske Behandling og det hele eiendommelige Præg ere ligesaa meget bestemmende som alle Enkeltheder i Ornamentiken, Dyrefigurernes Bygning, Bladværket, de fine Baandfletninger og de særegne »Trumpet»- og Spiralsystemer; Træk for Træk gjenfindes den ældre irske Ornamentiks Eiendommeligheder, saaledes som de ere skildrede foran (f. Ex. Fig. 48—49). At slige indførte Stykker, der ere

Fig. 48. Mus. Nr. CMXXX. 1/1.

Vægtlod af Bly med Bronzeplade.

Fig. 49. Mus. CMXXXI. 1/1.

Vægtlod af Bronze.

prægede af den ældre irske Stil, hvis Afslutning kan sættes omkring Aar 900, ere fremdragne i stort Antal i Norge, medens de endnu aldrig ere fundne i det øvrige Skandinavien, er et Forhold, som fortjener al Opmærksomhed.

Af større Betydning er det imidlertid, at allerede den ældre irske Stils Motiver bleve optagne i den nordiske Ornamentik, og at det er disse fremmede Elementer, som give en hel Gruppe af Oldsager et særeget Præg; der skabtes en Blandingsstil, hvori Motiverne fra begge Sider ere saa

---

Undset: Norske Oldsager i fremmede Museer, Kristiania 1878 F. 24, 32, 34, 38. 47. Annaler for nord. Oldkynd. 1842—3 Pl. 8 F. 2. — Allerede i 1867, før nogen anden havde fæstet Opmærksomheden paa Oldsager af denne Art, betegnede Prof. O. Rygh dem som keltiske.

nøie sammenarbeidede, at der overalt træffes Enkeltheder, som baade minde om det irske og om den Stilretning, der var den herskende i Norden fra Folkevandringstiden af. Der sigtes her til Ornamentiken paa en vel bekjendt Gruppe af Oldsager: store bøileformede Fibulaer, mange enkeltskaalformede Spænder, runde gothlandske Fibulaer, flade, ligearmede Fibulaer, Sværdgreb, Beslag o. s. v.[1]).

I denne Gruppe, som kunde kaldes den ældre nordisk-irske, fortsættes umiddelbart den ovenfor betragtede gothlandske Stil; kun er denne nu bleven fuldstændig gjennemtrængt af fremmede Elementer. Hvad der er lettest at gjenkjende som irsk, er de fint slyngede Baandmønstre, der paa en slaaende Maade minde baade om Ornamentiken paa de i Norge fundne irske Stykker og om den ældre irske Ornamentik som Helhed; overalt, hvor dette fine Fletværk forekommer i Skandinavien, maa der antages en Berøring med irsk Stil. Det var imidlertid kun de simplere irske Baandmotiver, som bleve optagne i Norden, og paa samme Maade efterlignedes hverken det ældre irske Bladværk eller de kunstige Liniesystemer; disse Mønstre maa have været Nordboerne uforstaaelige og for vanskelige at efterligne.

Paa ikke faa Stykker er kun Fletværket irsk, medens de øvrige Ornamenter endnu fuldstændig tilhøre Folkevandringstidens Stil (se ovfr. S. 258); paa andre Stykker ere derimod ogsaa de irske Dyrefigurer gaaede over i den nordiske Ornamentik, idet de mere eller mindre fuldstændig ere

---

[1]) Se f. Ex. Montelius: Sveriges Forntid F. 508—11, 531, 539—41; Månadsblad 1879, 87—8 F. 15—18, 21—2, 25—6, 28—9; Montelius: Från Jernåldern Pl. 7 F. 10—11. At drage en skarp Grænse mellem Oldsager, som ere prægede af den ovenfor behandlede gothlandske Stil, og Stykker, som tilhøre den ældre nordisk-irske Stilretning, er iøvrigt ikke muligt; meget indeholder Træk, der vise til begge Sider.

sammenarbeidede med de hjemlige Former. En saadan Sammensmeltning kunde ikke ligge fjærnt, da der allerede forud var en ydre og almindelig Lighed mellem den nordiske Folkevandringstids Stil i dens sidste Udvikling indenfor den gothlandske Gruppe og den irske Ornamentik. Begge Steder anvendtes omhyggelig og minutiøs udførte Dyrefigurer, der dannede stærkt sammensatte og indviklede Mønstre; det var kun Dyrenes Opstilling og Enkeltheder, som vare forskjellige. For at opdage Blandingen mellem de to Stilarter maa der derfor ogsaa anvendes en skarp og detailleret Iagttagelse (f. Ex. Fig. 50[1])). Det nordiske Dyrehoved med det krummede

Fig. 50. Trondhjems Museum. 1/1.

Detail af en Bronzefibula.

Næb eller de udadbøiede Kjæber er sammensmeltet med det irske Hoved, som kjendes paa det lange Nakkebaand; Dyrets Krop er snart stribet efter Længden som i tidligere Tid, snart udfyldt med Tværbaand som i den irske Stil; det pæreformede Laar afvexler med Spiralen ved Lemmernes Begyndelse, og den lange, spidse Pote, som kjendes i Norden fra ældre Tid,

1) Et Dyr med et For- og et Baglem. Kroppen er stukken igjennem Forbenets spaltede Fod; Foden er derefter forlænget og ender i en ny Fod, som griber om Benet. Under Hovedet ses et Laar, som er en uregelmæssig Tilsætnig til Baglemmets Fod. I Afbildningen ses endvidere en menneskelig Arm og en Haand, som griber om Dyrets Nakketop.

forekommer ved Siden af Poter med to krummede Tæer, der minde om irsk Stil; Fremstillingen bliver mere sammensat, rigere og fyldigere, og der optræder forunderlig stærke Udviklinger i enkelte Retninger[1]).

Den hele Gruppe er præget af en ny og kraftig Strømning i den nordiske Ornamentik, beroende paa Kjendskabet til de fortræffelige irske Metalarbeider og paa Optagelsen af nye Motiver. Dens bedste Stykker have virkelig ikke alene et originalt Præg og en tiltrækkende Finhed i Behandlingen; Ornamentiken rummer ogsaa en Fylde og Kraft, som man ikke kan undlade at beundre, selv om det maa indrømmes, at den er i høi Grad overlæsset og har en iøinefaldende Mangel paa Ro og Klarhed, hvad der viser, at man allerede er ude over den jævne og sikre Udvikling. Thi Bekjendtskabet med det irske havde ogsaa sine uheldige Sider. Den gamle Sikkerhed, som fulgte af Begrænsningen indenfor faa Motiver og af den uforstyrrede Bevaring af det overleverede var ophørt; Maneren i denne Ornamentik blev dreven til det yderst mulige[2]), og heraf fulgte Opløsning og Forvirring. Spaltningen og Gjennemstikningen af Krop og Ben, som allerede anvendtes tidligere, føres nu videre[3]); Ledpartierne opløses i kunstige Baandslyngninger; For- og Bagkrop løbe over i hinanden, Lemmerne forlænges til de utroligste Fletninger og dele sig i mange Poter, der tabe deres oprindelige Form og blive til afrundede, indskaarne Flige[4]), som indsættes overalt,

[1]) Se f. Ex. de mærkværdige Dyrefødder paa Sværdbeslaget: Montelius, Sveriges Forntid F. 508. Afbildningen tillader ikke fuldt at bedømme dette Stykke, som tilligemed de andre ornamenterede Stykker fra samme Fund vel er det bedste, som hidtil kjendes i ældre nordisk-irsk Stil.

[2]) Se f. Ex. Månadsblad 1879, 87—8 F. 17—8, 21—2, 25—6.

[3]) Skjønt dette Træk ogsaa findes i den ældre irske Stil, forekommer det mig tvivlsomt, at det er blevet optaget herfra.

[4]) Stærkt udviklet forekommer dette Motiv paa ligearmede Spænder i Christ. Mus. Nr. 5289 og 9427; se Aarsberetning fra

hvor der findes et tomt Rum (f. Ex. Fig. 51 [1]) — den hele Tegning er opløst i et vildt Virvar. Der forekommer ved Siden af

Fig. 51. Bergens Museum. $^1/_1$.

Detail af en Bronzefibula.

mange fortræffelige Arbeider i denne Gruppe en Række Oldsager, som, skjønt de ere behandlede med stor Omhyggelighed, dog kun ere ornamenterede med en meningsløs Sammenstilling af Baand og Flige, hvori man til Nød hist og her kan opdage en Stump af en Dyrekrop, et opløst Hoved eller et Ben (f. Ex. Fig. 52).

Dette blev den sidste Afslutning paa Folkevandringstidens Stil i Norden. De beslægtede irske Motiver gave den et sidste kraftigt Opsving; men den Yderlighed, hvortil Ornamentiken var dreven med Hensyn til Motivernes Udvikling og Finhed i Behandlingen, maatte ligesaa meget som Blandingen med det fremmede fremkalde en fuldstændig Udartning og Opløsning.

Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring 1870 Pl. 4 F. 18; Månadsblad 1879, 87—8 F. 28.

[1]) To Dyr, hvert med to stærkt opløste Lemmer.

Hvor denne ældre nordisk-irske Stilgruppe, som efter dens Forhold til irsk Kunst maa henføres til det 9de Aarh., oprindelig er opstaaet, lader sig næppe afgjøre med fuldstændig Sikkerhed. Naar der imidlertid ses hen til, at de irske Motiver optræde i deres reneste Skikkelse paa Oldsager fra det vestlige Norge[1]), medens Gothland hidtil har ydet de fleste Fund, maa det indtil videre antages, at Op-

Fig. 52. Mus. Nr. C 2860. 1/1.

Brudstykke af en Bronzefibula.

tagelsen af det fremmede er foregaaet paa et af disse Omraader. At Stilen iøvrigt ikke var udelukkende indskrænket til disse Steder, fremgaar af, at der ogsaa i det øvrige Skandinavien forekommer Oldsager af samme Art; dog er

1) Se Aarsberetning fra Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring 1868 Pl. 5 F. 33; 1871 Pl. 3 F. 13; 1874 Pl. 9 F. 40; 1876 Pl. 6 F. 38.

disse Funds Antal endnu saa ringe[1]), at det sikkert maa antages, at der væsentlig kun arbeidedes i denne irsk-nordiske Blandingsstil i Norge[2]), hvor de fremmede Forbilleder findes, og paa Gothland, som kan have modtaget Motiverne fra Norge. Denne Stilretning er saaledes kun en Sidegren i hele den nordiske Ornamentikudvikling, indskrænket til en kort Tid og til visse Omraader; en langt større Udbredelse og en mere indgribende Betydning fik den yngre irske Stil, hvis Indflydelse i Skandinavien vi nu skulle efterspore.

Et godt Udgangspunkt haves i en lille Gruppe af danske Fund, som indeholde særdeles pragtfulde og charakteristiske Oldsager, og hvis Tid er sikkert bestemt, idet de alle i stilistisk Henseende ere nøie knyttede til Fundet fra Jellinge-Høien. Foruden Bægeret og Træværket i dette Fund ville vi betragte Metalarbeiderne i de 4 store Fund fra Mammen, Søllested og Møllemosegaard, hvortil slutte sig Mankestolen fra Als og enkelte Stykker i Mandemark og Thiele-Fundene[3]). I Ornamentiken indenfor denne Jellinge-Gruppe, som man kunde kalde den, og i de beslægtede Oldsager fra hele Skandinavien skal der paavises en Overensstemmelse med

---

[1]) For Danmarks Vedkommende kan der nævnes en Del enkeltskaalformede Fibulaer mest fra Bornholm, men dog ogsaa fra det øvrige Danmark, f. Ex. Mus. Nr. 10774, fra Langeland; en flad Fibula fra Jylland Mus. Nr. C 2860; Sværdet Mus. Nr. C. 3117 og Fibulaen Mus. Nr. 11495 fra Sjæland. Kjøbenhavns Museum eier endnu en stor Fibula og et Beslagstykke i samme Stil, hvis Findesteder ikke kjendes.

[2]) Jvfr. O. Rygh i Aarbøger for nord. Oldkynd. og Hist. 1877 S. 136.

[3]) J. Kornerup: Kongehøiene i Jellinge, Kjøbenhavn 1875; J. J. A. Worsaae i Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1869 S. 203; V. Boye i Annaler for nordisk Oldkyndighed 1858 S. 191; Nord. Tidskr. f. Oldkynd. 1 S. 192; C. Engelhardt i Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1876 S. 125; Antiqu. Tidskr. 1861—3 S. 16; J. J. A. Worsaae: Hesteprydelser fra Hedenold, i Illustreret Tidende, Kjøbenhavn 1862 Nr. 137. Henry Petersen: Mankestolefundet fra Mammen, i Illustreret Tidende, Kjøbenhavn 1872 Nr. 658. Mémoires des antiqu. du nord 1878—79 S. 91.

det yngre irske baade i almindelig Stilcharakter og i Motivernes Grundelementer.

I Jellinge-Gruppens Ornamentik spiller ligesom i det senere irske Dyrefigurerne den mest fremtrædende Rolle, hvorfor de først maa betragtes. Det er baade i Irland og i Danmark firføddede Dyr og Fugle, til hvilke Slangen slutter sig som et underordnet Motiv. Billederne ere begge Steder benyttede paa samme Maade. Flere Dyrs Kroppe og Lemmer ere sammenslyngede eller overskære hverandre; de samme Figurer ere gjentagne efter hinanden eller modstillede i et regelmæssigt System; Slangerne fylde Grunden eller slynge sig om de andre Dyr. De enkelte Dyrs Stilling og Bevægelse er gjennemgaaende ensartet i Irland og i Danmark. De firføddede Dyr, som næsten altid ses fra Siden, ere oftest fremstillede i stærkt Løb; Hovedet er fremstrakt, Forbenene ere rettede op under Halsen, Kroppen vender skraat opad, og Bagbenene ere strakte bagud; Dyret er saaledes bøiet i en Zikzaklinie. En almindelig Sammenligning mellem de dekorative Dyr f. Ex. paa Jellinge-Bægeret[1]), paa Kassebeslagene og Mankestolene i Mammen-Fundet og paa irske Stykker som Bispestaven fra Aghadoe, Cong-Korset og St. Manchans Skrin vil utvivlsomt vise, at der er et nøie Sammenhæng mellem de to Stilarter.

Men vi tør ikke nøies med en saadan almindelig Betragtning; kun dersom dette Hovedindtryk af Lighed bekræftes ved alle Enkelthederne, kun dersom Dyrefigurerne ere gjennemgaaende ensartet byggede, tør man antage et virkeligt Slægtskab imellem dem (Pl. 2, Fig. 53—59[2])).

1) Prof. Kornerup kalder i »Kongehøiene i Jellinge« Dyrefigurerne paa det bekjendte Sølvbæger for »Havheste«, idet Fuglefigurens Vinger sandsynligvis ere blevne opfattede som Dyrenes Haler.

2) Fig. 53 viser 2 Dyr fra Søllested-Mankestolen, Mus. Nr. 25581. Det forreste Dyr har det ene Ben løftet op foran Kroppen, det andet strakt bagud; den meget stærkt udviklede Fod

Glubende Dyrehoveder med aabent Gab, hvori store Hjørnetænder, som krydse hinanden, og imellem hvilke den lange Tunge rager frem, findes baade i nordisk og i irsk Ornamentik[1]; dog siger dette Træk ikke meget; man kunde vel begge Steder uafhængig af hinanden udstyre et Dyrehoved saaledes. Andre Træk tyde derimod bestemt paa et Slægtskab. Forpartiet af Overkjæben er ved en Fordybning eller Kløft skilt fra Baghovedet, der hvælver sig opad, og Snuden er særlig dekoreret med Slyngninger eller nedhængende Baand; disse udprægede Artsmærker for de ornamentale Dyr forekomme baade i Danmark og i Irland. Næsten alle Dyrehoveder i den yngre irske Stil have en særlig Dekoration over Forpartiet; enten er Snuden forlænget til en Snip, som er slynget tilbage og falder ned over Gabet (St. Lachtins Reliquiegjemme, the Caah), eller den dækkes af en formelig Fletning (St. Culamis Klokke, Bispestaven fra Clonmacnoise), eller den deler sig i lange, nedhængende Baand

---

griber ind i det følgende Dyrs Fod. Det andet Dyrs Forben er dreiet op under Halsen; Bagbenet er vendt bagud. Nakkebaand og Haler omslynge Dyrene. — Fig. 54. En Gruppe af to Dyr fra Mankestolen fra Møllemosegaard, Mus. Nr. 3894; Forbenet er løftet op foran Kroppen, Bagbenet er rettet bagud; Hale, Nakkebaand og en Baandforlængelse paa Baglaaret ere slyngede om hvert af Dyrene. — Fig. 55. Regelmæssig byggede irske Dyr med dobbelte Udlinier, Snudedekoration, Nakkebaand, tværstreget Krop og Spiral ved Lemmernes Begyndelse. Fra Mammen-Mankestolen, Mus. Nr. C 1063. — Fig. 56 og 57. To Fuglebilleder fra Søllested-Mankestolen. Den større Fugl har ét Ben, som er dreiet bagud under Halen: den mindre Fugls Ben er løftet op foran Kroppen. Begge have Nakketop. — Fig. 58 og 59. Blade, som afslutte Baandslyngningerne paa et af de store Dyrehoveder paa Søllested-Mankestolen; Fig. 58 ligger paa Snuden, Fig. 59 bagved Øienbrynet.

[1]) Sammenlign f. Ex. Mankestolshovederne med Dyrehovederne fra College-Green Fundet og paa forskjellige Ringspænder og med Proceedings of the royal irish academy, Dublin 1867 S. 17; alt i det irske Academis Samling.

(St. Columbas Bispestav, Cong-Korset, St. Manchans Skrin, St. Patricks Klokke, Petris Samling Nr. 1031), der undertiden ere formede som romanske Blade (St. Moedocs Skrin og Trefoden i det irske Academis Samling). De samme Træk gjenfindes paa nordiske Oldsager (f. Ex. Jellinge-Bægeret, Endestykkerne til Kjæden i Mandemark-Fundet, Mankestolene fra Søllested, Møllemosegaard og Mammen), medens de ikke kjendes fra nogen anden middelalderlig Stilgruppe. En opmærksom Iagttagelse vil ogsaa vise, at denne eiendommelige Dekoration af Snuden er udviklet indenfor den irske Skole; en lille Krølle foran i Dyrets Hoved, som er saa almindelig i ældre irsk Stil, er bleven forlænget, fordoblet og videre udviklet, indtil den i det yngre irske faar sin bestemt fastholdte og stærkt sammensatte Form. En anden Detail i Dyrehovedet er ligesaa charakteristisk. Hos Jellinge-Gruppens ornamentale Dyr udgaar der fra Bagsiden af Hovedet et Baand, som undertiden i lange Slyngninger bugter sig om Dyret (f. Ex. Mammen-Øxen, Mankestolene fra Søllested, Møllemosegaard og Mammen). Dette samme Træk forekommer, som ovenfor omtalt, overalt i den ældre irske Kunst og er ogsaa ret almindelig i den yngre Stil. Nakketoppen er sikkert oprindelig kun en Omdannelse af Dyrehovedets Øren; i de ældre illuminerede Haandskrifter kan det iagttages, hvorledes Øiet omdannedes til denne Forlængelse paa Baghovedet, der senere bevaredes som noget, der hørte til, medens Hovedet paany forsynedes med Øren. Udenfor Norden forekommer dette irske Motiv, Nakketoppen, ikke i nogen ældre middelalderlig Stil, som ikke har været i nøie Berøring med irsk Kunst[1]). Ved Dyrehovedet

---

[1]) Udenfor den irske Stils Omraade kan jeg kun anføre én Række Dyrebilleder, der have en Detail, som noget ligner den irske Nakketop, men i Virkeligheden er af en ganske anden Art: i den ældre byzantinske Tid bære Hestene undertiden som Prydelse en lang Dusk befæstet til Hovedet (f. Ex. Gori:

maa endnu de brede Øienbryn nævnes, som ofte danne en stærkt fremtrædende Bue, og de store, opstaaende Øren; begge Dele forekomme baade i Irland (Cong-Korset og St. Culamis Klokke) og i Danmark (de ovfr. anførte Stykker).

Ved de nordiske Dyrs Krop bemærkes først de brede, baandlignende Contourer, eller rettere dobbelte Udlinier, som fortsættes ud i Lemmer og Hale. Disse brede Contourlinier ere et gjennemgaaende Træk ogsaa i de irske Dyrefigurer, ligesom de overhovedet forekomme almindelig i alle irske Tegninger, hvad enten de forestille levende Væsner, Planter eller Fletninger. De stamme øiensynlig oprindelig fra Metalarbeiderne, hvor man betjente sig af to parallelle Linier for at betegne Figurernes Omrids. Herfra gik Dobbeltlinierne over i Manuskripterne og bevaredes nu som et charakteristisk Træk i den irske Ornamentik; forekommer end den samme Detail ogsaa i andre Stilgrupper, udviklet ad forskjellig Vei, er den dog intetsteds anvendt saa consequent som her. Kroppens Indre er ofte ved de yngre irske Dyrefigurer, saaledes som det er Reglen i den ældre Stil, fyldt med parallelle Tværstreger (f. Ex. Cong-Korset, mange Ringspænder og de gjennembrudte Bronzeplader Nr. 138 og Nr. 782 a i det irske Academis Samling); det samme Træk forekommer i Jellinge-Gruppens Ornamentik (Kassebeslagene og Mankestolene i Mammen-Fundet). Naar Kroppen er smal, bliver der kun Plads i dens Indre til en Række runde Knopper saaledes som ved Dyrene paa Jellinge-Bægeret og paa Aghadoe-Bispestavens Stang.

Dyrenes Lemmer udgaa baade i irsk og i nordisk Ornamentik fra Spiraler. Noget afgjørende Bevis for et Sammen-

---

Thesaurus etc. II Pl. 13 og S. 44). I Dyrefigurerne paa Bæltespændet: Revue archéol. Paris 1879 Pl. 23 findes sikkert irske Træk.

hæng mellem de to Stilarter er dette imidlertid ikke; dette Træk kan nemlig udvikles uafhængig paa flere Steder, da det træffes i Stilarter, som ikke have havt nogen Forbindelse med Irland. Imidlertid er der al Sandsynlighed for, at Norden ogsaa har faaet denne Detail fra Irland, da den forekommer paa de samme Dyrefigurer og paa de samme Stykker, som have de andre omtalte irske Enkeltheder[1]). Ogsaa Poterne ere givne paa samme Maade i begge Grupper; de ses fra oven og have da flere lange, adskilte Tæer (irsk Missale i Coll. Corp. Christi, Oxford, og Mankestolen fra Als), eller oftest fra Siden, idet der kun ses en lang Taa fortil og en kortere Bagtaa. Dog vilde ogsaa dette Træk selvfølgelig være fuldstændig uden Betydning, om det forekom alene; slige Ligheder i Enkeltheder kunne paavises paa Omraader, hvor der ingensomhelst Forbindelse har været. Men det kan ikke være tilfældigt, at alle disse Smaatræk optræde samlede baade i Norden og Irland, og der maa nødvendigvis antages et Sammenhæng, naar der kan paapeges saa væsentlige Lighedspunkter som det firføddede Dyrs Stilling, Hovedets hele Form, Dekorationen over Snuden og Nakketoppen.

De andre ornamentale Dyrefigurer have ikke saa charakteristiske Enkeltheder. Billeder af Fugle, der nærmest ligne Ørne, med kraftigt, krummet Næb, med eller uden Nakketop, med Spiraler ved Vingen og med lange Tæer, udrustede med Kløer, forekomme forholdsvis sjælden paa nordiske Oldsager[2]).

---

[1]) Det er øiensynlig en Misforstaaelse, naar Ledspiralerne (Månadsblad 1877 S. 524) opfattes som »rudimentära inrullade fötter« (anf. St. S. 527); ved Montelius: Sveriges Forntid F. 607 ere Spiralerne ligesaa lidt rudimentære Fødder, men Dele af Dyrehoveder.

[2]) Mankestolen fra Søllested; Mammen-Øxen; Jellinge-Bægeret; runde, flade Fibulaer f. Ex. Stockh. Museum Nr. 1686; en Del Dopsko til Sværd, fra Sverrig og Norge, f. Ex. Aarsberetning fra Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring 1875 Pl. 6 F. 34.

Hvor de imidlertid findes, have de i alle Enkeltheder den største Lighed med de Fuglefigurer, der allerede forekomme i den ældre irske Stil[1]), og som senere gjentages i en bredere og sværere Form (St. Dympnas Stav og Ringspænder af Sølv i det irske Academis Samling). Sjældnere træffes baade paa irske og nordiske Arbeider en anden Fugl, man skulde kalde den en Svane, med lang Hals og bredt, noget opadbøiet Næb (Mankestolen fra Møllemosegaard, et pragtfuldt Spænde i det irske Academis Samling).

Virkelige Slanger forekomme undertiden paa nordiske Arbeider[2]). Paa lignende Maade ere Slanger fremstillede i irske Manuskripter og Metalarbeider, enten flettede sammen eller slyngede om andre Dyrefigurer (Missale i Coll. Corp. Christi i Oxford, St. Patricks Klokke, St Lachtins Reliquiegjemme). Slangerne ere sete fra oven, og de eneste Detailler ere Øinene og det fortil rundede eller tilspidsede Hoved[3]).

Vi have saaledes eftervist den yngre irske Ornamentiks Dyrefigurer, det firføddede Dyr, Fuglen og Slangen, i den danske Oldsaggruppe, som slutter sig til Jellinge-Fundet; men ganske de samme Dyremotiver forekomme ogsaa i svenske og norske Fund. De gjenfindes i Ornamentiken paa Sværdgreb[4]) og Dopsko[5]), paa Rembeslag[6]) og Sele-

[1]) Hermed kunde sammenstilles Fuglefiguren paa Stykket Montelius: Sveriges Forntid F. 649.

[2]) Mankestolene fra Mammen og i Christ. og Stockh. Mus. af samme Form som Montelius: Sveriges Forntid F. 522; store sløifedannede Fibulaer, 3 Exemplarer fra Gothland og Bornholm; flere oprullede Slanger som Holmboe: En mærkværdig Samling o. s. v. Pl. 2 F. 21 og Aarsberetning fra Foreningen for norske Fortidsmindesmærkers Bevaring 1871 Pl. 3 F. 14; Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1878 Pl. 5 F. 3.

[3]) I Behandlingen af det menneskelige Hoved kunde der eftervises den samme Overensstemmelse; men dette Motiv er overhovedet ikke medtaget i denne Undersøgelse.

[4]) Christ. Mus. Nr. 3867.

[5]) Stockh. Mus. Nr. 2976.

[6]) Björkö-Grav med brændt Lig Nr. 37, Stockh. Mus.

tøi[1]), paa Hængesmykker[2]) og paa mange forskjellig formede Naale og Spænder[3]). De irske Dyrefigurer kunne imidlertid spores langt videre end til disse Rækker af Oldsager, hvor de endnu have en udpræget irsk Charakter. Som alle andre Motiver ere de undergivne Opløsning og Sammenblanding med andre ornamentale Elementer; de gaa enkeltvis over i den opløste Ornamentik, hvor et raat Stregezirat eller en forstyrret Baandslyngning yder en tarvelig Fladeudfyldning[4]), og de flyde sammen med et andet Hovedmotiv i den yngre Jernalders Ornamentik, nemlig det firføddede Dyr med vredne Lemmer, som nedenfor nærmere skal betragtes. Overalt, hvor der i denne vexlende Ornamentik træffes en af de Enkeltheder, som vi ovenfor have lært at kjende hos Jellinge-Gruppens Dyreformer, maa den betragtes som oprindelig udgaaet fra den yngre irske Stil.

Dyrebillederne ere imidlertid kun en af Bestanddelene i den irske Ornamentik. Forekomme nu ogsaa de andre Motiver indenfor den nordiske Gruppe og da først det yngre irske Bladværk, denne aflange, noget bøiede Trekant med en halvrund Udskæring og et eller flere Indsnit i den ene Side og med Tværstreger over Bladstilken? Det vil erindres, at disse romanske Blade ere charakteristiske for den yngre

---

1) Christ. Mus. Nr. 1804 c.

2) Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring, Aarsberetning 1870 Pl. 4 F. 20.

3) Ringnaale af Form som Montelius: Sveriges Forntid F. 529; Sølvbeslag paa Fibulaer som Montelius anf. St. F. 537; Sidefelterne paa Fibulaer som Montelius anf. St. 542; Midtfelterne paa skaalformede Spænder som Månadsblad 1877 S. 480 F. 34; runde, flade Fibulaer f. Ex. Stockh. Mus. Nr. 1686; se Afbildningerne i Månadsblad 1877 S. 521 og S. 526; Tidskrift för bildande konst 1876 S. 65 F. 34.

4) Paa Spændet: Sveriges Historia S. 329 F. 390 ere saaledes f. Ex. Dyrefigurerne blevne til Baandfletninger, hvori kun Ledspiralerne endnu ere bevarede; paa andre Spænder af samme Form findes der i de samme Felter to modstillede, fuldstændig irske Dyr med Nakketop, Ledspiraler o. s. v. (Stockh. Mus. Nr. 1163, 1182, 2620 o. fl.).

irske Stil, og at de kun sjældnere forekomme i en ren og oprindelig Form, men oftest i en eiendommelig irsk Omdannelse og indsat mellem Baandslyngninger (se ovfr. S. 278)[1]. Just det samme Bladværk, anvendt ganske paa samme Maade, træffes ogsaa i Norden. Paa et af Dyrehovederne paa Søllested-Mankestolene ses de samme irsk-romanske Blade (Fig. 58—9), og paa det gjennembrudte Træværk fra Jellinge-Høien findes ligesom i Baandslyngningerne paa Mammen-Øxen Levninger af dette irske Bladværk. De lange Indsnit, de halvrunde Udskæringer, de fremspringende stumpvinklede Knæ, de smaa Tværstreger tværs over Stilken kunne næppe forklares paa anden Maade; det er Enkeltheder uden Oprindelse og Betydning, naar de ikke føres tilbage til den irske Sammensmeltning af Baand og Blad. Paa Dräfle-Stenen i Upland[2]) forekommer ogsaa det irske Blad i en fuldstændig Skikkelse; her ses de ombøiede Bladender, Indsnittene, de runde Udskæringer, Tværstregerne og de fremspringende Hjørner. Paa andre Runestene optræder Bladmotivet i en mere mangelfuld, men dog endnu kjendelig Form[3]), og paa endnu flere kan der i visse Ud-

---

[1]) F. Ex. Maelbrigdes Klokke; Maelfinnias Bispestav; the Caah; Korspladen i Petris Samling Nr. 1031; det irske Evangeliar og Missale i Coll. Corp. Christi, Oxford; liber hymnorum i Dublin.

[2]) Se G. Stephens i Illustreret Tidende, Kjøbenhavn 1877 S. 826 flg.

[3]) G. Stephens: Old-northern runic monuments 2 S. 778 og S. 636; Göransson: Bautil S. 55 F. 192; Aarsberetninger fra Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring 1854 Pl. 1 og 2. Det har sin Interesse at se, hvorledes de mindste Enkeltheder i Bladværket bevares til Trods for en stærkt afsleben og manieeret Form. De smaa Tværstreger over Bladstilken forekomme regelmæssig i den ældre arabiske Stil, der ligesaa vel som den irske og romanske Kunst fik Bladmotiverne ved en Tradition fra den klassiske Verden; sammenlign f. Ex. Owen Jones: Grammatik der Ornamente Pl. 31 og Archæologia, London 24 Pl. 49 med de ovfr. Anm. 1 nævnte irske Arbeider.

videlser og Sving spores de sidste svage Erindringer om det irske Blad. Ganske paa samme Maade forekommer ogsaa Bladværket paa en talrig Gruppe Oldsager, hvis Stil vi nedenfor skulle bestemme som svensk-irsk; i de indskaarne Bladflige, der ere anbragte i Enden af Baandslyngninger eller i Dyrenes Hoved og Hale, gjenkjendes let det sammenlagte romanske Blad i en mere eller mindre udpræget irsk Form (se ndfr. 319).

Intet kan nu være mere afgjørende med Hensyn til Spørgsmaalet om Forbindelsen mellem den irske og den nordiske Ornamentik. Det romanske Bladværk kan nemlig ikke være udviklet i Norden uden Forudsætninger; der kjendes overhovedet intet Exempel paa, at et Oldtidsfolk nord for Alperne har udviklet en selvstændig Bladornamentik; overalt ere Plantemotiverne direkte eller ad Omveie modtagne fra den klassiske Verden (se ovfr. S. 210). Naar nu det romanske Bladværk forekommer i Norden, ikke i dets almindelige Form, men i den Skikkelse, hvori det optoges i irsk Stil, saa er der næppe nogen Tvivl om, at Irland er det Mellemled, hvorigjennem dette Arvegods fra den klassiske Verden naaede til Skandinavien.

Foruden Dyrefigurer og Bladværk ere Baandfletninger et Hovedelement i den yngre irske Ornamentik. Naar nu lignende Fletninger forekomme i Norden ved Siden af de allerede omtalte irske Motiver, kunde det synes rimeligt, at ogsaa Fletværket er optaget fra den irske Kunst. Det maa imidlertid erindres, at Baandfletninger, om end ikke i den yngre Jernalders Maner, forekomme allerede i en tidligere Tid i Norden[1]), at de ere almindelige i Folkevandringstidens Stil (se ovfr. S. 240), at de findes i romersk, byzantinsk og arabisk Kunst, og at de under eiendommelig irske Former

[1]) Lansestagerne i Kragehul Mosefund: Bronzestykket Kjøbenh. Mus. Nr. C. 1318.

fik en rig Anvendelse paa Fastlandet fra det 8de Aarh. af. Irland vilde saaledes i alt Fald ikke være det eneste Sted, hvorfra Baandfletningen kunde være naaet til Norden; men desuden hører den ifølge sit Væsen til de almindelige Ornamentmotiver, som kunne opstaa uafhængig paa forskjellige Steder[1]) Ornamentikens Baandfletninger grunde sig nemlig paa Efterligning af Tøimønstre og Fletværk af Snore, Baand, Vidier eller lign.; dè kunne overalt optræde paa et vist kunstnerisk Udviklingstrin ved en selvstændig Udvikling, paa samme Maade som de lineare Grundmotiver opstaa paa et tidligere Stadium og senere Dyre- og Planteornamenterne. Under en fortsat Kunstudvikling trænges de tilbage og danne kun et mere eller mindre underordnet Element. Selv om det derfor efter Nordens hele Forhold til Irland er sandsynligt, at den yngre Jernalders rige Anvendelse af Fletværk skyldes en Indflydelse vesten fra, tør dette dog ikke betragtes som sikkert, dersom der ikke, saaledes som det var Tilfældet ved den ældre nordisk-irske Stil (se ovfr. S. 290), kan paavises en særgen Behandling eller ogsaa visse udprægede Motiver, der kun forekomme indenfor de to omhandlede Stilarter, og som ere af en saa eiendommelig Art, at de ikke kunne tænkes at være dannede uafhængig paa forskjellige Steder. Et saadant Motiv turde den irske Forbindelsesslyngning være.

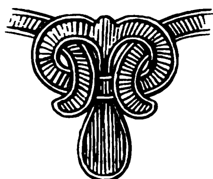
I de fleste Stilarter findes en eller anden særlig Detail, hvorved Ornamentikens forskjellige Dele sammenknyttes; der er overalt en Trang til at forene de enkelte Elementer, hvoraf Ornamentiken bestaar, og hertil anvendes snart visse Linieforbindelser, snart slyngede og knyttede Baand. I den yngre irske Stil, hvor Baandet overhovedet spiller en fremtrædende Rolle, dannes Forbindelsen af en særegen Lykke

---

[1]) Jfvr. f. Ex. Hildebrand: Førhistoriska folken S. 195 flgg. Schnaase anf. St. 3 S. 660; Semper: Der Stil 1 S. 79, 2 S. 34 og fl. St.

eller Slyngning (f. Ex. Fig. 60), som sammenholder Ornamentikens forskjellige Led[1]). Denne Baandslyngning forekommer, saavidt bekjendt, ikke i nogen middelalderlig Stilart, som ikke har været paavirket af irsk Kunst[2]).

Fig. 60. Dublins Mus. 1/1.

Detail af en Bispestav, Bronze.

Fig. 61. Stockh. Mus. Nr. 4531. 1/1.

Detail af en Bronzedopsko.

Paa Oldsager fra Danmark og Norge træffes den irske Baandslyngning kun sjælden[3]); men til Gjengjæld er den overmaade almindelig i den svensk-irske Gruppe, som nedenfor skal behandles (f. Ex. Fig. 61); den slynger sig mellem Dyrenes Øren eller Kroppe, den sammenknytter Baand og Linier og er i det hele et stærkt fremtrædende Motiv[4]). Intetsteds forekommer dog Slyngningen saa ofte og har en saa bestemt Plads i Ornamentiken som paa de svenske

---

1) Se Bispestavene fra Clonmacnoise og i Petris Samling Nr. 1015 og Nr. 1018, alle i det irske Academis Samling; St. Moedocs Skrin.

2) I angelsaxiske Manuskripter findes der Exempler paa, at Tømmer og Seletøi ere prydede med denne Baandslyngning; se Additional Ms. Nr. 24199, British Mus., paa 6 Steder. I St. Clemente i Rom haves der et Exempel paa, at Baandet er slynget paa denne Maade om en Krans (se. J. Gailhabaud: L'Architecture etc. Paris 1858).

3) Mankestolene i Mammen-Fundet: Fæstet af et Sværd i Aarhus-Samlingen; Kjøbenh. Mus. Nr. 14190; Christ. Mus. Nr. 1672.

4) F. Ex. Montelius: Sveriges Forntid F. 515, 516, 543, 651.

Runestene (se ndfr. S. 311). Denne rige Benyttelse af Motivet viser, hvor nødvendigt et Led det var i Oldtidens Ornamentik, og forklarer, at det kan forekomme langt ned i den christne Tid, ved Kirkeportaler (f. Ex. Fig. 62)[1]), paa Grav-

Fig. 62. 1/25.

Fra Portalen i Ølst Kirke, Jylland.

stene[2]) og Døbefonter[3]). Overalt har dette eiendommelige Forbindelsesled en saa nøie Overensstemmelse med det irske Motiv, at det næppe tør betvivles, at der ogsaa med Hensyn til Baandfletningerne er gjort Laan fra irsk Stil[4]).

I en stor Række af Oldsager, der slutte sig til Jellinge-Gruppen, men forekomme spredt over hele Norden, er der altsaa eftervist en Del Motiver, Dyr, Bladværk og Baand, der høre hjemme i den yngre irske Ornamentik. Men ligesaa meget som Enkelthederne have disse Oldsager som Helhed et irsk Præg. Det er Arbeider i Bronze, som ofte er forgyldt,

---

[1]) I Ølst Kirke, Galten Herred, i Skjern Kirke, Middelsom Herred, og i Gjettrup Kirke, Nørre-Hald Herred.

[2]) Ved Dalby Kirke i Skaane (Afbildning i antiqu. topogr. Archiv, Kjøbenhavn).

[3]) Fra Svanshals Kirke, Östergötland (Stockh. Mus.).

[4]) En eiendommelig Baandfletning med trekantede Felter f. Ex. Montelius: Sveriges Forntid F. 578 forekommer i Irland, paa Man og i Skotland. Mønstrene paa Skeen Montelius anf. St. F. 496 og i Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1869 S. 208 ere sikkert ogsaa oprindelig irske.

og i Sølv med Niello; den rige Ornamentik dækker hver en Flade og skyder ud i Hoveder ved alle Afslutninger; snart reiser Fremstillingen sig ikke over Fladen, snart danner den et lavt Relief, snart hæver den sig frit over Grunden; Exempler paa gjennembrudt Arbeide forekomme ogsaa. Det er pragtfuldt udstyrede Sager, ofte udførte med Omhu og med stor technisk Færdighed. Vendes Blikket fra disse i Norden fundne Oldsager til de sent irske Reliquieskrin, Bispestave, Processionskors og Bogkasser, modtager man et fuldstændig ensartet Indtryk: man føler sig ikke blot i samme Tidsrum, men ogsaa indenfor samme Stilart.

Denne almindelige Lighed og Overensstemmelsen i de enkelte Motiver indenfor to samtidige Stilarter, i Lande, som stode i nøie Forbindelse med hinanden, maa nødvendigvis bero paa en Optagelse fra en af Siderne. Hvilken Part, der var den modtagende, bliver indlysende, naar man stiller det christelige Irland, den ældste Middelalders Læremester og berømt for sin kunstneriske Virksomhed, overfor det fjærne Norden, som endnu laa indhyllet i Hedenskabets Taager. Om det var nødvendigt, kunde der imidlertid ogsaa, i det mindste for Dyremotivernes Vedkommende, føres et strængt archæologisk Bevis for, at de have havt deres Oprindelse i Irland og ikke i Skandinavien; her vare nemlig disse Motiver fuldstændig ukjendte indtil Berøringen med Irland, og det er ikke muligt at eftervise, at de have udviklet sig paa hjemlig Grund eller af tidligere Forudsætninger; i den irske Ornamentik kunne derimod de enkelte Elementer gjennem en uafbrudt Udvikling føres tilbage til det 6te Aarh. En detailleret Bevisførelse er dog næppe nødvendig paa dette Punkt, tilmed da Dr. Hildebrand allerede har udskilt de vigtigste nordisk-irske Dyremotiver som en egen Gruppe og paavist, at de ikke ere blevne udviklede i Norden, men ere indkomne fra et eller andet fremmed Omraade.

At der ved Siden af den fyldige Optagelse af irske Ornamentmotiver i Norden ikke udenfor Norge (se foran S. 288) kan paavises noget betydeligt Antal Oldsager, der med Sikkerhed tør antages for irske Arbeider[1]), er sikkert høist paafaldende; det kunde tyde paa, at de nye Motiver ere blevne indførte i Norden over Norge. Muligvis vil dette Forhold imidlertid stille sig noget anderledes ved en nærmere Undersøgelse, idet et og andet, der hidtil er betragtet som nordisk, maaske hidrører fra irske Arbeidere[2]). Som Helhed har den behandlede Oldsaggruppe imidlertid saa mange Forskjelligheder i alle Detailler fra det irske, at den ikke paa nogen Maade tør betragtes som direkte udgaaet fra Irland. Mange Smaatræk i Dyrenes Hoveder og Lemmer, det stærkt udviskede Løvværk, den vidtgaaende Anvendelse af Tværstregerne forekomme ikke paa irske Arbeider; men fornemlig er det de irske Motivers Optræden paa almindelige nordiske Former, der aldrig ere fundne i Irland, den mangfoldige Maade, hvorpaa de ere nuancerede, deres Sammensmeltning med ikke-irske Motiver (se ndfr.), og, det maa tilføies, deres Tilintetgjørelse og Opløsning under en i den irske Kunst ukjendt raa Behandling, som tilsammen vidner om, at Oldsaggruppen som Helhed er nordisk, om end Ornamenterne ere laante fra den irske Stil.

Ved Undersøgelsen af de irske Motiver i Norden have vi hidtil væsentlig holdt os til en enkelt Fundgruppe med dens særlige Stilretning; men ved Siden heraf foreligge de

---

[1]) Som irske Arbeider betragter jeg Fragmenter af to Ringspænder (Kjøbenh. Mus. Nr. C 51); Fund Nr. CMX i Kjøbenh. Mus.; Stockh. Mus. Nr. 4906; et Hængesmykke fra Bjørkø-Grav Nr. 632 og et Ringspænde fra Grav Nr. 735; ogsaa Ringspænder som Montelius: Sveriges Forntid F. 586 kunne være irske.

[2]) Der er meget, som taler for, at Jellinge-Bægeret, Ornamentstemplet og Kassebeslagene i Mammen-Fundet ere virkelig irske Arbeider.

irske Elementer ogsaa i en anden Gruppe, indenfor hvilken de ere nuancerede paa en eiendommelig Maade. De svenske Runestene afgive de fyldigste Exempler paa denne Stilnuance, hvorfor vi maa underkaste deres Dekoration en opmærksom Betragtning.

I den simpleste Ordning er Runeskriften anbragt paa et Baand, som er angivet ved tvende parallelle Linier og ligger foldet eller bøiet frem og tilbage over Stenens Flade. At dette »Runebaand« forestiller et virkeligt Baand af Pergament, en Skriftrulle, fremgaar af, at Pergamentets oprullede Ender hist og her ere angivne ved en Spirallinie[1]). Den samme Afslutning af Baandet findes paa danske Runestene[2]), og just paa denne Maade afbildes Bogrullen almindelig i den ældre Middelalder[3]). Indskriften er saaledes anbragt paa Stenen tilligemed den Rulle, hvorpaa man var vant til at se Skriften, ganske paa samme Maade som man til alle Tider lige fra den græsk-romerske Oldtid indtil vore Dage oftest

---

[1]) Göransson: Bautil, S. 33 F. 116, S. 40 F. 141 og 144, S. 59 F. 204, S. 146 F. 523, S. 241 F. 849, S. 307 F. 1118 o. fl. St.

[2]) F. Ex. G. Stephens: The old-northern runic monuments 2 S. 824, 2 S. 763.

[3]) F. Ex. Bibl. Arundel Nr. 155 Fol. 9 b; Bibl. Cott. Claudius B. IV Fol. 29 a, 38 b; Nero D IV Fol. 136 b og 208 b. Tuam-Korset (Stokes). Ofte er imidlertid Oprulningen ikke bleven angiven, enten fordi dette var overflødigt, eller fordi man tænkte sig Bladet helt udfoldet; men i disse Tilfælde ses da undertiden Baandets yderste smalle Ende, hvormed Rullen omvikledes naar den var sammenfoldet (Dybeck: Sverikes Runurkunder 1 F. 251, jvfr. P. G. Thorsen: De danske Runemindesmærker 1879 Nr. 25), ligesom der maaske paa andre Runestene er gjengivet de Snore, som tjente paa samme Maade (G. Stephens anf. St. 2 S. 824, 2 S. 763). I den samtidige Kunst i Udlandet angives altid disse Snore, naar Bogen er fremstillet sammenrullet, og undertiden ogsaa naar den er udfoldet (Collect. Sauvageot Nr. A 52).

anbringer en indhugget eller malet Indskrift, nemlig paa en Tavle, paa et Blad, eller i en Bog.

Pergamentrullen skulde ordnes paa en tiltalende Maade; den bøiedes til en Spiral eller en Kreds, Enderne lagdes over hinanden og omvikledes med et Krydsbaand eller en Ring[1]); eller man anbragte to Skriftbaand ligeoverfor hinanden og forenede de frithængende Ender ved et løst omvundet Baand, ved en Ring[2]) eller ved den foran omtalte irske Baandslyngning. Dette sidste Motiv blev stærkt benyttet; det findes foroven og forneden paa Stenen[3]), det slynges om Runebaandet ved Hjørnerne eller tjener til at udfylde en aaben Plads[4]), det smelter sammen med Skriftrullen og gjentages som et staaende Ornament under mangehaande Omdannelser. Grundlinierne i den irske Slyngning gjenkjendes dog overalt baade i de dekorative Udviklinger, som have Lighed med et romansk Bladmotiv, og i de ufuldstændige Former, hvor der kun er bevaret to Spiraler med en mellemliggende knækket eller buet Linie. Foruden ved Skriftrullen forekommer Slyngningen paa de samme Stene ogsaa ved de andre dekorative Elementer, som nedenfor skulle behandles; den slynges om Forlængelser bagpaa Dyrets Hoved, hvor den faar Lighed med en Krone[5]), og den forekommer hyppig i Korsets Arme, hvor den undertiden ser ud som et Bladmotiv[6]). Saaledes er Forbindelsesslyngningen ogsaa anvendt paa Sølvkorset i Gundsømagle-Fundet (Mus. Nr. 11691).

Men Skriftrullen bevarede ikke sin oprindelige Form; den blev udsmykket. Hvorledes ornamenterede man i Nor-

---

1) F. Ex. Dybeck anf. St. 1 F. 184; Stephens anf. St. 2 S. 826.

2) F. Ex. Göransson anf. St. S. 167 F. 593; Dybeck anf. St. 2 F. 59 og 160; Göransson anf. St. S. 234 F. 826.

3) F. Ex. Dybeck anf. St. 1 F. 83 og 84; 2 F. 109.

4) F. Ex. Dybeck anf. St. 2 F. 10, 1 F. 13 og 20; Göransson anf. St. S. 78 F. 272.

5) Göransson anf. St. S. 85 F. 295 og 297.

6) F. Ex. Dybeck anf. St. 2 F. 65.

den i den yngre Jernalder? Den primitive Linearornamentik var forlængst opgiven; man benyttede ikke den klassiske Verdens stiliserede Bladværk, og fra Naturen havde man endnu ikke lært at hente sine Motiver; i Folkevandringstiden var Norden derimod bleven delagtig i den germanske Dyreornamentik, og endnu i den yngre Jernalder vare de væsentligste dekorative Motiver fuldstændige Dyrefigurer, Hoveder og Lemmer af Dyr, om end disse nu vare af en ganske anden Art end tidligere. Naar derfor Skriftrullen skulde udsmykkes, forsynede man den med Dyrehoved og med Lemmer; den blev omformet til et Dyr[1]). Dog bevarede den bestandig sin Baandform; thi denne lange Dyrekrop med flere eller færre Lemmer skulde gjøre Nytte, den skulde bære Indskriften. Man har kaldt dette Dyr en Slange eller en Drage; det er ingen af Delene; det er en Skriftrulle, som er ornamenteret efter Tidens Smag, levendegjort, om man vil, gjennem den samme ornamentale Behandling og ifølge samme Princip, hvorefter Initialer og Rammer i de irske Manuskripter forvandledes til Dyrefigurer[2]), Gravstenene i Northumberland bleve til liggende Dyr, de ovale Spænder i Norden fik Dyreform, og Dyrebilleder, som foran udviklet, opstaa i de forskjelligste Stilarter. Tidens eiendommelige Ornamentering er paa Runestenene heller ikke indskrænket alene til Skriftrullen; ogsaa de andre baandagtige Dekorationsmotiver, som strax skulle omtales, undergaa en lignende Metamorphose: de Baand, hvormed Rullen sammenknyttes, den Snor, hvori Korset tænkes ophængt, og Dyrehovedets Nakketop[3]) blive mere eller mindre rigelig udstyrede med Dyrehoveder og Ben. Da man allerede besad en fuldt udviklet Dyreornamentik, benyttedes naturlig-

---

1) F. Ex. Dybeck anf. St. 1 F. 31, 58, 64, 205.

2) Se f. Ex. J. O. Westwood: Palæographia etc. Pl. 16, 2; Pl. 20, 2; Facsimiles etc. Pl. 30; The palæographical society: Facsimiles etc. Pl. 22.

3) Dybeck anf. St. 2 F. 128; 1 F. 110, 119, 21.

vis de almindelige og bekjendte Dyremotiver, hvis irske Oprindelse vi nedenfor skulle paavise; som en virkelig Nydannelse tør kun det lidet charakteriserede spidsvinklede Dyrehoved betragtes, der er den simplest mulige Omdannelse af Baandets Ende[1]).

Skriftrullen, som nu er forvandlet til et Dyr, fylder imidlertid ikke hele Fladen; hvor langt det nyskabte Dyr end strækker sine Ben, hvormeget end Tidens Smag lader det slynge sin Hals og bugte sin Krop, bliver der dog let en Plads tilbage i Stenens Midte. Hvorfor skulde man taale denne usmykkede Flade paa et anseeligt Mindesmærke? Den tomme Flade indbyder altid Ornamentiken, og særlig den yngre Jernalder havde intet Begreb om Fladens Betydning i en kunstnerisk Helhed; et Felt, som ikke er ornamenteret, findes næsten aldrig. Ornamenterne, men selvfølgelig Tidens Ornamenter, Dyr og atter Dyr, rykke ind paa den aabne Plads og paa hver en Flade, som Stenen byder. Kun sjældnere benyttes Midtfeltet til Billeder, som ikke ere ornamentale, men have en bestemt Betydning; disse Fremstillinger ligge udenfor denne Undersøgelses Grænser[2]).

---

[1]) F. Ex. Dybeck anf. St. 1 F. 37 og 46; jvfr. Vester-Tørslev Stenen (P. G. Thorsen anf. St. Nr. 49).

[2]) Fra de rent ornamentale Figurer maa man sikkert ogsaa adskille nogle Dyrebilleder, hvis Opstilling og Forbindelse med Korset minde om betydende Fremstillinger. Lammet, som holder Korsstangen uden Fane opreist i det løftede Forben, forekommer almindelig i den ældre Middelalder; i Norden findes dette Billede ligesom andetsteds hyppig i kirkelige Sculpturer og undertiden ogsaa som Hovedfremstilling paa Gravstene (fra Framlev i Jylland, Stehag i Skaane og Visby paa Gothland; Olaus Worm: Monumenta Danica S. 444; i St. Ambrogio, Mailand). Ved Dalby Kirke i Skaane findes en Gravsten, paa hvilket Lammet med Korset er afbildet, omgivet af et Baand, som sammenholdes foroven just ved den samme Slyngning, der er saa almindelig paa Runestenene (Afbildning i antiqu. topogr. Archiv, Kjøbenhavn; jvfr. Göransson anf. St. S. 265 F. 947). Naar der nu paa svenske Runestene forekommer et staaende Dyr, over hvilket der ses et Kors, lig-

Naar Runestenen reistes af christne Mænd, kunde Korsets Tegn ikke glemmes; det anbragtes midt paa Stenen, eller hvor der ellers maatte være Plads til det. Korset er formet som de smaa Hængekors, der bares om Halsen i en Kjæde, og undertiden er ogsaa den Ring angiven, hvorved det ophængtes[1]). Ved Korset har man altsaa ligesom ved Bogrullen gjengivet en ydre, bekjendt Form. Maaske var det blot for at forbinde de enkelte Gjenstande, som nu vare afbildede paa Stenen, maaske har ogsaa Forestillingen om Korset som Hængesmykke foranlediget, at Kors og Runebaand bleve knyttede sammen. De forbandtes enten umiddelbart eller føiedes til hinanden ved Forbindelsesslyngningen eller ved et ofte kunstig knyttet Baand[2]). Ved Siden af Hængekorset, men sjældnere, har ogsaa Processionskorset med

ger det nær at opfatte dette som en barbarisk Gjengivelse af det omtalte christelige Motiv (G. Stephens anf. St. 2 S. 746, Göransson anf. St. S. 43 F. 151, S. 121 F. 419). Dog vil det næppe være tilladeligt at anse dette for sikkert, saalænge der ikke kan paavises Runestene, hvor der findes i det mindste et af de betegnende Træk for Lammet med Korsstangen, nemlig det løftede Ben og Stangen under Korset. Man skulde ogsaa være tilbøielig til i det enkelt forekommende Runestensdyr, især naar dets Hoved er vendt bagud, at se det christelige Lam, som hyppig forekommer i den ældste Middelalders religiøse Fremstillinger; men herimod kunde der indvendes, at Lammet uden Korsstang hidtil ikke kjendes fra Gravstene i Norden. Andre svenske Runestensbilleder (f. Ex. Göransson anf. St. S. 156 F. 555, S. 160 F. 567) minde om Korsmonumenter og Gravstene fra den ældste Middelalder, paa hvilke der findes symmetriske Opstillinger af Dyrefigurer under Korset; Muligheden af en Forbindelse mellem disse Fremstillinger tør næppe benægtes. Overhovedet maa hvad der ovenfor er fremsat om de rent ornamentale Elementer i Runestenenes Dekoration, ikke overføres paa Billeder af anden Art end de anførte Exempler.

1) Dybeck anf. St. 2 F. 37; Göransson anf. St. S. 96 F. 337, S. 140 F. 499.

2) F. Ex. Dybeck anf. St. 1 F. 23, 42, 12, 214.

dets Stang været Forbillede for de indhugne Kors paa Runestenene[1]).

Alle de nævnte Motiver, til hvilke endnu det Bladværk maa føies, hvorom der ovenfor er talt, komponeres og varieres paa mangfoldige Maader, uden at det er muligt at følge Udviklingen i det enkelte eller at eftervise, i hvilken Orden de forskjellige Ornamenter ere optagne i Dekorationen. Der forekommer alle Mellemformer mellem Skriftrulle og Dyr, mellem Bladmotiver og Yderdele af Dyr, mellem Processionskors og Hængekors, mellem Runebaand og Snor, hvori Korset er ophængt. Der findes en uendelig Mangfoldighed, en Opfindsomhed og Lethed i Kompositionen, som forudsætter en rig Behandling af de samme Motiver, en udviklet Færdighed, der var vunden gjennem Udførelsen af lignende Billeder paa Metal og Træ.

Hvad der her er fremsat om Runestensornamentiken, maa kun tages som et Forklaringsforsøg; en formelig Bevisførelse vilde baade blive vanskelig og vidtløftig. Anskuelsen om, at det er Skriftrulle, Kors, Baandslyngning og bestemte ornamentale Dyremotiver, som danne Grundelementerne i den vexlende Dekoration, støtter sig væsentlig paa den Tanke, at det meningsløse og sammensatte i enhver Ornamentik opstaar paa Grundlag af det forstaaelige og enkelte. Beviset for den ornamentale Behandling og Omdannelse af disse Enkeltheder er først og fremmest at søge i Billederne selv, men dernæst ogsaa i alt, hvad der ellers vides om ornamentale Udviklinger af givne Motiver. Hvad endelig Opfattelsen af Dyrefigurerne som betydningsløse Billeder angaar, henvises til hvad der strax nedenfor skal siges om de nordisk-irske Dyremotiver overhovedet; thi Runestensdyrene ere af samme Art, oprindelig laante fra den irske Ornamentik.

---

[1]) Göransson anf. St. S. 46 F. 161, S. 43 F. 152, S. 49 F. 170, S. 113 F. 389.

Dr. Hildebrand har allerede paavist, at en af Grundformerne for disse Dyrefigurer er det firføddede Dyr, som kun ved Bortkastelse af Yderdele og ved en ornamental Udvikling ofte har faaet en vis Lighed med en Slange[1]). Men ved Siden heraf findes der ogsaa virkelige Slanger, der ere komponerede med de firføddede Dyr fuldstændig paa irsk Vis (se ovfr. S. 280). Naar hertil føies den kun undtagelsesvis forekommende Fuglefigur, kjender Runestensornamentiken lige som den irske Kunst ikke andre Dyrebilleder[2]).

I de firføddede Dyr gjenfindes forskjellige irske Træk. Hovedets Forparti er dekoreret med nedhængende Snipper, og fra dets Bagside udgaar det eiendommelige lange Baand; Lemmerne ere endvidere ofte indleddede i Kroppen ved Spiraler; men iøvrigt have Formerne under den fortsatte Behandling paa fremmed Grund fjærnet sig saa stærkt fra de irske Forbilleder, at Forbindelsen maatte anses for tvivlsom, om den ikke støttedes paa anden Maade. Det maa erindres, at der paa de samme Runestene findes andre irske Motiver, Bladværket og Forbindelsesslyngningen, og at der paa en Gruppe Metalarbeider just fra de svenske Runestenes Omraade

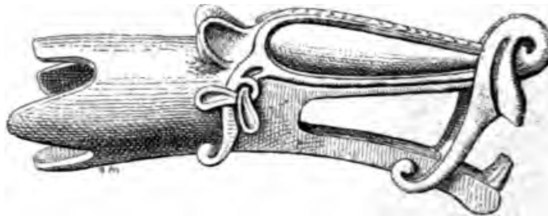
---

[1]) I Tidskrift för bildande konst 1876. Det vil erindres, at den ornamentale Behandling af Folkevandringstidens Dyreformer førte til samme Resultat, og at der i Irland foregik en lignende Udvikling (se ovfr. S. 235 og 280).

[2]) Paa nogle Runestene forekommer der en Dyreform, som man skulde kalde en vinget Slange, en Drage; se Göransson anf. St. S. 145 F. 516, S. 146 F. 522, S. 159 F. 564. Ere Tegningerne nøiagtige, og har man ikke feilagtig opfattet Benene som Vinger, er der ingen Tvivl om, til hvilken Stilretning disse vingede Dyr skulle henføres; det er den romanske Stils Drager, som her ere efterlignede. Vingede slangeagtige Dyr ere ligesaa fremmede for den nordiske forromanske Ornamentik som for den irske og overhovedet for hele den ældste Middelalders Kunst før Aar 1000. Ligesom Dragen en sjælden Gang indsniger sig i de senere irske Haandskrifter, maa den have kunnet finde sin Vei til de svenske Runestene (se ovfr. S. 281).

forekommer irske Dyrefigurer (f. Ex. Fig. 63—66), der ere omformede i lignende Retning som paa Runestenene, men

Fig. 63. Mus. Nr. 22257. 1/1.

Slutstykke af Bronze.

Fig 64. Mus. Nr. C. 3638. 1/1.

Slutstykke til en Halskjæde, Bronze.

dog have bevaret en langt renere irsk Form[1]). Det paa disse Oldsager forekommende Dyrehoved har ifølge Dr. Hildebrand et langt, bagtil afrundet, fortil spidst Øie, et fra Baghovedet udspringende Øre eller Horn — som kan være baandformet — og en tilspidset, opadbøiet Overkjæbe med en nedhængende Snip. Til de her fremhævede Eiendommeligheder, der vel stemme med den Charakteristik, som ovenfor er givet af det irske Dyrehoved, kan føies, at den irske Baandslyngning stadig forekommer paa disse Oldsager, at Dyrets Krop undertiden er tværstreget og har dobbelte Udlinier, at der forekommer Spiraler ved Lemmernes Begyndelse o. s. v. En Sammenligning mellem disse Oldsager og Runestenene vil utvivlsomt vise, at de alle

[1]) F. Ex. Montelius: Sveriges Forntid F. 515—6, 543, 651; Sveriges Historia S. 329 F. 391; S. 287 F. 343.

tilhøre en egen Stilgruppe, hvis Motiver oprindelig ere laante fra irsk Kunst.

Den Stilnuance, som foreligger i de omtalte Runestenes og Oldsagers Ornamentik, er ikke almindelig nordisk. Paa Oldsager — Spydspidser, Dopsko, Fibulaer, Spænder og Rembeslag — optræder den kun hyppig i de gothlandske Fund[1]), og de ornamenterede Runestene ere væsentlig indskrænkede til Svealandene[2]). I Norge findes der, foruden de dekorerede Planker i Urnes Kirke[3]) og i Laden paa Bjølstad i Guldbrandsdalen[4]), nogle enkelte Runestene[5]), der kunne henføres til denne Stilgruppe, medens der ligesom i Danmark[6]) kun er fremkommet faa mindre Gjenstande, som ere ornamenterede paa denne Maade[7]). Skjønt denne Stilnuance saaledes ikke er udelukkende indskrænket til Sverrig, maa det dog efter Mindesmærkernes og Fundenes Forekomst antages, at den her har havt sit egentlige Hjem, og den tør betragtes som en egen svensk-irsk Stilretning, en særlig Udvikling paa Grundlag af de almindelige irske Motiver.

Fig. 65. Mus. Nr. C. 270. 1/1.

Bronzefibula.

---

1) I henved 30 Fund i Stockh. Mus.

2) Montelius i Svenska fornminnesföreningens tidskrift 1870 S. 62.

3) Norske Bygninger fra Fortiden, Christiania 1 Pl. 2.

4) Se en Afbildning, tilhørende Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring i Christiania.

5) Aarsberetning fra Foreningen for norske Fortidsmindesmærkers Bevaring 1854 Pl. 1—3, 1868 F. 34.

6) Foruden nogle Runestene paa Bornholm og Sørup Stenen høre herhen Mus. Nr. 10861 (Worsaae: Nordiske Oldsager 1859 F. 510), 11691, 14190 samt Fig. 63 og 64; Fig. 65 tør ikke med Sikkerhed antages at være funden i Danmark.

7) Christ. Mus. Nr. 3638 og 3908 høre til denne Stilretning.

Atter ved denne Gruppe maa det forekomme høist paafaldende, at der ikke med Sikkerhed kan udpeges Oldsager, som ere af irsk Oprindelse; ved heldige Forøgelser af Materialet vil det efter al Sandsynlighed vise sig, at adskillige af de bedst udførte Stykker ikke ere nordisk Arbeide. At dog Ornamentiken som Helhed var hjemlig i Norden, er aldeles utvivlsomt, dels paa Grund af dens Anvendelse i Runestenenes Dekoration, dels fordi forskjellige Nuancer i Motiverne, Dyrehovedets Længde og tilspidsede Form, Øinenes store Omfang o. s. v., ikke kunne eftervises paa sikkert irske Arbeider. Den hele Retning slutter sig iøvrigt paa det nøieste til det yngre irske og staar næppe meget tilbage med Hensyn til Kunstværd; slet udførte Arbeider forekomme næsten ikke, lige saa lidt som der findes Exempler paa den Opløsning og Blanding med andre Motiver, som er charakteristisk for den øvrige Ornamentik i Norden. Der gives indenfor denne Gruppe ikke faa Oldsager, som maa vurderes høit med Hensyn til Smag og fortræffelig Technik, og som ere, om ikke de anseeligste, saa dog de skjønneste og bedste Arbeider, der ere frembragte i Norden i Løbet af den yngre Jernalder. Dyrefigurerne ere fulde af Liv og Bevægelse, sindrig komponerede med Baandfletninger, som klart og velordnet slynge sig i bløde Bøininger; hertil komme de smukt tegnede Blade, der paa en tiltalende Maade afslutte Bevægelsen i alle de løbende Linier.

Fig. 66. Stockh. Mus. Nr. 1518. 1/1.

Bronzedopsko.

Efterat altsaa den ældre irske Kunsts Ornamentmotiver gjennem det 9de Aarh. vare blevne sammensmeltede med Nor-

dens tidligere Ornamentik, fik fra det 10de Aarh. af den irske Stil i dens yngre Form en langt videre Betydning for Norden. Uden at blandes med Folkevandringstidens Motiver, som nu vare fuldstændig glemte, optoges og udvikledes det irske i Norden under to forskjellige Former, i to Skoler, for at bruge et Nutids Udtryk, hvis forskjellige Retninger tydeligst vise sig i Jellinge-Gruppen og i den nys omtalte svenske Stilgruppe. Den første Stilnuance overlevede ikke Christendommens Indførelse; kun nogle enkelte Baandmotiver findes endnu bevarede i den christelige Middelalders Mindesmærker[1]. Den svensk-irske Stilretning spores derimod endnu i en senere Tid; i mange Runestene med Kors og christelige Indskrifter, i de udskaarne Planker i Urnes og Vrigstad[2]) Kirke, i de ornamentale Dyrehoveder paa Reliquieskrin[3]) og hist og her paa Stavkirkerne[4]), i Dekorationen af Hængekors med deres Kjæder[5]) gjenfindes endnu bestandig de gamle Motiver og den gamle Stil. Afset fra Runestenene og fra Træværket i de nævnte to Kirker[6]), er det imidlertid kun det irske Dyrehoved og Forbindelsesslyngningen, som forekomme i den

---

[1]) Foruden den ovfr. S. 307 omtalte Slyngning ere sikkert nogle af de Fletningsmotiver, som forekomme paa Døbefonter og Gravstene, arvede fra den hedenske Tid.

[2]) Montelius i Svenska fornminnesföreningens tidskrift 1870 S. 65.

[3]) Ingvald Undset: Norske Oldsager i fremmede Museer F. 49; Urda 2 Pl. 15.

[4]) De bestemmende Træk ere: Hovedets almindelige Form, de lange, bagtil afrundede Øine og navnlig Dekorationen af Snuden. Se f. Ex. Atro Kirkes Portal (Norske Bygninger fra Fortiden 1877), Capitælerne i Urnes Kirke (anf. St. 1859 Pl. 4), Hovederne i Tagene paa Borgund Kirke (Mindesmærker af Middelalderens Kunst i Norge 1855), Hjørnestolperne paa Stolen fra Hove (Aarsberetning fra Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring 1854 Pl. 4).

[5]) Kjøbenh. Mus. Nr. 10861 og 14190.

[6]) De dekorerede Planker i Urnes Kirke have formentlig hørt til en ældre Bygning.

christelige Tid; i den sammenhængende Ornamentik ere ellers de tidligere Motiver opgivne og fortrængte af den romanske Stil. Middelalderens vingede Drager og Løvefigurer, der ere de væsentlige Dyremotiver baade i de norske Stavkirker og i hele Nordens Stenkirker, vare nye, hidtil ukjendte Figurer, der ligesom det romanske Bladværk bleve indførte udenfra og ikke afledte af den hedenske Tids Ornamentik.

Ganske paa samme Maade vare tidligere de irske Dyremotiver i Norden blevne optagne fra et fremmed og tilmed christeligt Lands Kunst og stode ikke i nogen Forbindelse med den ældre Ornamentik i Folkevandringstidens Stil. Ligesaa lidt som derfor disse Motiver kunne vidne om kunstnerisk Begavelse og Skabekraft i Norden, ligesaa lidt kunne de betragtes som Udtryk for særlig nordiske eller hedenske Forestillinger. Der ligger hverken i disse Dyrebilleders Oprindelse eller i deres Anvendelse i Ornamentiken nogen Grund til at antage, at de have været Udtryk for bestemte Ideer, for religiøse eller overtroiske Forestillinger; skulde man være tilbøielig til at anse de irske Dyrebilleder i Norden for andet end det, de ere i Irland, nemlig ornamentale Elementer, da maatte Beviserne herfor søges paa andre Steder end i selve Ornamentiken. Dersom det ad andre Veie kunde vises, at Nordboerne eiede Forestillinger, der svarede til disse Billeder, da maatte det sikkert antages, at de just af denne Grund ere blevne optagne; men det, at Dyremotiverne bleve overførte til Norden, kan paa ingen Maade bevise, at Nordboerne havde tilsvarende Forestillinger. Det maatte nemlig ligge nær for et Folk, som allerede tidligere havde en Dyreornamentik, en Dekoration med betydningsløse Dyrebilleder, at modtage nye, men beslægtede Motiver, som tilbødes af en overlegen Kunst, at optage en væsentlig ensartet, men stærkere udviklet Ornamentik. Det maatte tiltale, i Stedet for Folkevandringstidens smaa og opløste Dyrefigurer, som trængte sig sammen Side om Side til en fortrykket Ornamentik, at modtage disse store

Dyrehoveder, prægede af Rædsel og Gru, de sindrige Fletninger og det kunstige Væv af Dyrebilleder, som vare fulde af Liv og Bevægelse; det fremmede blev optaget, fordi man fandt det smukkere end hvad man eiede, og fordi det var det skjønneste, man kjendte. Hvor naturligt dette end er, bliver det dog altid mærkeligt, at det irske fik en saa stor Udbredelse i Norden; samles nemlig under ét Blik den hele Benyttelse af irske Dyremotiver i den ældre nordisk-irske Stil, i Jellinge-Gruppen og i den svensk-irske Stil, maa det siges, at det irske hersker over mindst Halvdelen af den yngre Jernalders Ornamentik.

Med Hensyn til de irske Motivers Optagelse i Nordens Ornamentik kunde der endnu opkastes et Spørgsmaal. Da den irske Stil, som foran bemærket, fik en vid Udbredelse i hele det vestlige Europa, var det muligt, at Norden kunde have modtaget det irske ikke fra Stilens Hjemstavn, men fra et af de Lande, som i kunstnerisk Henseende vare afhængige af Irland; dette Forhold vilde ikke være uden Betydning for den Form, hvorunder det irske optræder i Norden. Det maa derfor undersøges, i hvilken Grad den irske Stil blev optagen udenfor dens oprindelige Grænser, og hvorledes den blev nuanceret paa fremmed Grund.

Hvad Fastlandet angaar, vil Spørgsmaalet blive besvaret i det følgende Afsnit, som omhandler den carolingiske Ornamentiks Forhold til Skandinavien; det vil der ses, at Norden vel fra denne Side kan have modtaget enkelte Arbeider, der ere prægede af irsk Stil, men ikke selve de irske Motiver, og at den Indflydelse af carolingisk Stil, som kan spores i de nordiske Fund, er af en vidt forskjellig Art. Paa samme Sted skal der ogsaa tales om den angelsaxiske Stilretning, som fra det 9de Aarh. af nøie fulgte Udviklingen paa Fastlandet. Endnu i det 9de Aarh. indeholdt dog den angelsaxiske Stil saa mange rent irske Elementer, at det ikke tør benægtes, at Norden i det mindste for en Del kan have modtaget sine irske Motiver herfra; gjennem

det følgende Aarh. udvikledes derimod den yngre angelsaxiske Ornamentik, som kun bevarede saa faa irske Træk og i en saa stærk omdannet Form, at Kilden til de nordisk-irske Motiver ikke længere kan søges paa dette Omraade.

I det nordlige og østlige England havde den irske Stil, med Christendommens Udbredelse, ved Erobringer og Bosættelser, faaet en saa stor Udbredelse, at alt, hvad der fra disse Egne kjendes af Mindesmærker, Oldsager og Manuskripter, som kunne henføres til de nærmeste Aarhundreder efter 800, er i høi Grad præget af denne Stil. Ikke at der ingen Forskjelligheder kunne paavises fra det egentlig irske; der lader sig tværtimod endogsaa adskille flere Stilgrupper. Man betragte saaledes de manske Stenkors med deres rent irske Dyrefigurer, de ornamenterede Stene fra Wales, hvor Dyrebillederne næsten fuldstændig fattes, og hvor alt er daarlig og fattig udført, de skotske Kors med deres spiraloprullede Slanger, de piktiske Stenmonumenter med de saakaldte Symboler og de northumberlandske Sculpturer med smukke Plantemotiver. De enkelte Egne have sikkerlig deres Eiendommeligheder og Afvigelser fra det irske; men Forskjellighederne ere ikke saa gjennemgribende, og Materialet er endnu ikke tilstrækkeligt til, at man skulde kunne eftervise disse Stilnuancer i Oldsagerne, endsige gjenkjende dem i de irske Elementer, som forekomme i Skandinavien. Med Hensyn til de irske Ornamentmotiver maa sikkert hele dette Landomraade sammenfatttes under ét, og ligesaa lidt vilde man med Sikkerhed kunne udskille Arbeider, som ere udførte af Nordboer, der vare bosatte i Vesten og havde optaget den fremmede Stil og gjort den til deres egen. De manske Kors med nordiske Indskrifter ere ornamenterede i en egen Nuance af irsk Stil ligesaa vel som Korsene i Skotland og Wales; de ere alle i lige Grad irske med Hensyn til de ornamentale Elementer. Selv om Runestenen fra St. Pauls Kirkegaard minder om den svensk-irske Stil, Stenkorset ved Kirkbraddan og Sølvfundet fra

Skaill om Jellinge-Gruppen, er dog det nordiske ogsaa her indskrænket til enkelte Træk, medens Ornamentiken som Helhed er irsk.

Ligesaa sikkert det er, at Norden ikke har modtaget sine irske Motiver gjennem carolingisk Stil eller efter det 9de Aarh. fra den angelsaxiske Kunst, ligesaa lidt vil det ad archæologisk Vei kunne afgjøres, om Optagelsen væsentlig er foregaaet i selve Irland, i Skotland, det nordlige og østlige England eller paa de omliggende Øer. Det ligger nærmest at antage, at de fremmede Motiver ere blevne optagne paa de Pladser indenfor den irske Stils Omraade paa de britiske Øer, hvor Nordboerne havde fast Ophold i længere Tidsrum, og at den nye Stil herfra er bleven overført til Skandinavien.

V.

Carolingisk Ornamentik.

(Fra Carl d. St.s Tid til det 11te Aarh.)

Den ovenfor skildrede Folkevandringstids Stil, som blev ført ind over de romerske Lande af germanske Erobrere, skulde ikke beholde Magten i Kunstens Verden. Hvad Barbarerne eiede af Kunstfølelse og kunstneriske Ideer, taalte ingen Sammenligning selv med de svage Rester af antik Kunst, der bevaredes efter Romerrigets Opløsning, og skjønt seierrige Herskere over Landene fra Middelhavet til Nordsøen vare Germanerne saa langt fra at føre deres nationale Kunst fremad, at der tværtimod snart indtraadte et almindeligt Forfald. Da var det Traditionerne fra den klassiske Verden, som atter kaldte Kunsten til Live. I Carl d. Stores Tid, omtrent 300 Aar efter Romerrigets Fald, indtraadte den Renaissance, som gjengav den antike Smag Herredømmet i Vesteuropa.

Var det end fornemmelig mægtige geistlige og verdslige Fyrster, som fremmede dette Gjenfødelsesværk, og be-

roede dets hurtige Gjennemførelse end i høi Grad paa Dannelsen af større Stater, paa Forbindelser med det byzantinske Hof og paa Indvandringer af græske Arbeidere til Italien, maa det dog ikke glemmes, at der i Vest- og Sydeuropa, hvor den nye Kunstperiode brød frem, fandtes mangfoldige Forudsætninger for en Renaissance i de endnu bevarede Arbeider fra den klassiske Oldtid og i Traditionerne fra den romerske Verden. Fyldigst have selvfølgelig Erindringerne om Fortiden været i selve Italien, hvor tillige det nære Forhold til Byzants havde støttet Fastholdelsen af de antike Elementer; men de faa nu bevarede Arbeider fra Tiden mellem Aar 500 og Midten af det 8de Aarh. give kun et usikkert Kjendskab til dette Forhold[1]). De fleste Kunstværker fra denne Periode ere enten rent byzantinske eller dog prægede af byzantinsk Stil, og hvad der fjærner sig herfra hviler fuldstændig paa romersk Grund, dels som en Fortsættelse, dels som en Efterligning af antik Stil; alene den ukunstneriske Behandling røber Forfaldstiden mellem Oldtid og Middelalder. I Ornamentiken gjentages de gamle Motiver. Det antike Bladværk forekommer endnu, ordnet i Ranker og Border, og hvor Dyrefigurerne anvendes, have de naturmæssige Former ligesom i den romerske Kunst. Af Folkevandringstidens germanske Ornamentik findes derimod intet Spor udenfor Barbarernes Gravpladser[2]); den kirkelige

[1]) Om de italienske Kunstarbeider mellem 500 og 750 se navnlig Jules Labarte: Histoire des arts industriels, Schnaases anf. Værk og Crowe und Cavalcaselle: Geschichte der italienischen Malerei, samt Afbildninger i bekjendte Værker af du Sommerard, Muratori, v. Quast, Gori, Bock, Frisi o. s. v.

[2]) Jvfr. Schnaase: Geschichte der bildenden Künste 3 S. 512, 516, 563 (efter J. R. Rahn i Zahns Jahrbücher für Kunstwissenschaft 1868 S. 295). Hvad der S. 514 flg. er opfattet som germansk, er kun fordærvede romerske Motiver. Kun et eneste Træk i Gesimsen paa Theodoriks Mausoleum, Trekanten, paa hvis Top der er anbragt en lille Cirkel, kan eftervises i den tidligere germanske Ornamentik; men dette kan meget vel være en tilfældig Overensstemmelse.

Kunst i Italien gjorde intet Laan hos Gother og Longobarder, som overhovedet kun havde efterladt sig faa Minder, prægede af deres nationale Stil (se ovfr. S. 229). Der tør heraf sluttes, at de germanske Folk i Italien tidlig have bøiet deres Smag ind under den nye Hjemstavns overlegne Kunst. Udenfor Italiens egne Grænser har denne fattige Kunstperiode kun efterladt sig faa Spor, og til det hedenske Skandinavien kunde den kirkelige Kunst hverken sende sine Ideer eller sine Arbeider.

I Frankrig var den kunstneriske Understrøm, der fra den klassiske Verden banede sig Vei til den carolingiske Tid, ulige svagere end syd for Alperne, om den end paa Grund af det rigere Materiale er lettere at paavise; den bredte sig, samtidig med den foran omtalte germanske Stil, paa sit særlige Omraade i den kirkelige Kunst, der bestandig hentede sine Motiver fra den klassiske Verden, og blev tilsidst optagen i den carolingiske Renaissance. Ligesom vi for at lære den germanske Ornamentik at kjende maatte vende os til Erobrernes Grave, til deres Vaaben og Smykker, saaledes er det igjennem Dekorationen i hellige Bøger, paa kirkelige Gjenstande og Sarkophager, at vi gjøre Bekjendtskab med denne »merovingiske« eller »gallicanske« Stilretning[1]). Ornamentiken har det samme almindelige Præg som

---

[1]) For de illuminerede Manuskripter se de foran anførte Værker af Astle, Bond and Thompson, Digby Wyatt samt Auguste de Bastard: Peintures et ornements des manuscrits etc.; Silvestre et Champollion: Paléographie universelle, Paris 1839; Etudes paléographiques et historiques sur des papyrus du VI. siècle, Genève 1866; Paul Lacroix: Les arts au moyen âge, Paris 1869; Nouveau traité etc. II og III; E. Fleury: Les manuscrits à miniatures etc. Laon 1863. Om Architekturen kan ses J. Gailhabauds og Daniel Ramées Værker samt de Caumont: Abécédaire ou rudiment d'archéologie 1862, 2 S. 14; jvfr. hermed Lenoir: Architecture monastique; de i S. 229 anførte Architekturfragmenter kunne næppe tilhøre den merovingiske Tid. — E. Fleury: Antiquités et monuments

den samtidige germanske Kunst. Det er en Opløsnings- og Forfaldsperiode; Dekorationen er udført uden Omhu og Dygtighed; Farverne ere faa og urene; der findes overalt en kjendelig Famlen og Usikkerhed, og man nøies med en ensformig Gjentagelse af de samme Motiver. I Enkelthederne træffes meget, som allerede kjendes fra Folkevandringstidens Stil. Baandfletningerne og flere lineare Motiver ere de samme, og ornamentale Dyrehoveder anvendes ofte; derimod benytter den kirkelige Ornamentik ikke de germanske Dyremotiver[1]), men holder sig udelukkende til Billeder af Fugle og Fiske, hvis Anvendelse i Dekorationen er høist mærkelig og charakteristisk. I de talrige gallicanske Manuskripter forekomme disse Dyrebilleder atter og atter i en sikker og udpræget Form, disse to Motiver og aldrig andre, og det midt i en Tid, hvor de forvredne og opløste Dyrefigurer af germansk Oprindelse spille Hovedrollen i hele Vesteuropas Ornamentik[2]). Ligger der ikke atter heri et Bevis for, at den germanske Dyreornamentik ikke havde sin Kilde i den klassiske Kunst? At derimod den kirkelige Stils Fugle- og Fiskebilleder stammede herfra, er ingen Tvivl underkastet; de forekomme almindelig som Symboler i den oldchristelige Kunst[3]) og senere i en Række af byzantinske Manuskripter, just tegnede ligesom i Vesten og anvendte ganske paa samme Maade i Dekorationen (se ndfr. S. 371 Anm. 2). Disse

---

etc. Paris 1877—8; Cahier et Martin: Mélanges d'Archéologie etc. 3 S. 159; Sarkophager i Musée Munic. i Paris, jvfr. Didron: Annales archéologiques 14 S. 153; om Dekoration ved Gravindskrifter se Le Blant: Inscriptions chrétiennes de la Gaule, Paris 1856.

[1]) En fuldstændig enestaaende Undtagelse herfra danner Guldpladen i Cabinet des médailles, Paris, afbildet af J. Labarte anf. St, Pl. 31 F. 16.

[2]) Se Bibl. Nat. Fonds latin Nr. 11641, 10910, 2706, 2110, 17655, 17654, 13028, 12239, 13347, 13348, 13349 o. s. v. fra det 6te til det 8de Aarh.

[3]) For Frankrigs Vedkommende se Le Blant anf. St.

oldchristelige Motiver ere de eneste dekorative Dyrefigurer i den gallicanske Kunst. Det andet Særkjende for denne Retning er Anvendelsen af ornamentalt Løvværk, Acanthusbladet, Vinløvet og Epheubladet, just de samme klassiske Motiver, som benyttedes i den samtidige, ældre byzantinske Kunst (se ndfr. S. 365); men Anvendelsen og Tegningen røbe Tiden og Stedet paa en umiskjendelig Maade. Acanthusbladet er næsten altid fremstillet sammenfoldet og i en forvansket Skikkelse; Vinløvet med den forlængede Endeflig og de afrundede Sideflige er blevet næsten ukjendeligt, og Epheubladet er stivnet i en stræng hjærteformet Figur. Alle disse Blade staa spredte paa Fladen eller ere enkeltvis hængte paa Hjørner og Flige, men benyttes ikke længere til en sammenhængende Dekoration, hvad der mere end noget andet er et Vidnesbyrd om Tidens kunstneriske Afmagt[1]).

Dette er den kirkelige Ornamentiks Hovedmotiver indtil Slutningen af det 8de Aarh.; de forekomme ligesaa hyppig og anvendes ligesaa bestemt paa deres Omraade som Folkevandringstidens Dyremotiver indenfor deres Grænser. At de to Retninger tilhøre samme Tid og Folk, ses imidlertid af, at Baandmotiverne og visse lineare Mønstre ere de samme, ligesom Blade, Fugle og Fiske[2]) undertiden finde Vei udenfor den kirkelige Kreds og optages mellem de fremmede Dyrebilleder. Længere naaede den gallicanske Ornamentiks Motiver ikke; da Stilen var snævert begrænset og uden egentlig kunstnerisk Liv, kan det ikke ventes, at den skulde kunne

---

[1]) Naar J. Labarte anf. St. 3 S. 81 siger, at Bladmotiverne i Initialernes Dekoration bleve tagne fra den virkelige Planteverden, at man efterlignede selve Naturen, er dette en Misforstaaelse baade af de overleverede Mindesmærker og af hele Tidens Retning.

[2]) F. Ex. to store Fibulaer fra Jouy-le-Comte (Mus. St. Germain), hvorpaa hjærteformede Blade og Fiske. Se ovfr. S. 245.

spores udenfor dens egentlige Omraade og mindst i det afsides Skandinavien; dens væsentligste Betydning var, at den afgav en modtagelig Bund for den carolingiske Renaissance, som optog dens Motiver under nye Former, medens de samtidige germanske Dyrebilleder for bestandig bleve overgivne til Glemsel.

Den første kunstneriske Renaissance efter Folkevandringstidens Ødelæggelser er en ligesaa epochegjørende som mærkelig Begivenhed i Kunstens Verden. Den mægtige Keiser gjenoptog i Pagt med Kirken den svundne romerske Kunst, for at den skulde tjene den nye geistlige og verdslige Storhed, og samtidig vendte Tidens Smag sig bort fra den germanske Stilretning for fuldt og helt at optage alt, hvad der var levnet fra den klassiske Oldtid. Der dannedes gjennem denne Bevægelse en ny Stil, hvis Grundcharakter, som beroede paa et nøie Forhold til den sent romerske Kunst, bevaredes væsentlig uforandret gjennem et Par Hundrede Aar; først i det 11te Aarh. afløstes denne Stil, som man har kaldt den latinske, forromanske eller carolingiske, af den romanske Kunstretning.

Den hele carolingiske Stilperiode, fra Slutningen af det 8de til Slutningen af det 10de Aarh., falder efter Ornamentiken i to Afsnit: den ældre carolingiske Stil, hvis Afslutning kan sættes ved Midten af det 9de Aarh., og den yngre carolingiske Stil, som omfatter Slutningen af det 9de Aarh. og største Delen af det 10de. Vi have saaledes at betragte Ornamentiken i to Aarhundreder; det første, omkring Aar 800, omfatter Renaissancen under Carl d. Store og Levningerne af den gallicanske Kunst; i det sidste falder Stilens fulde Udvikling under Carl d. Skaldede og dens Forfald gjennem det 10de Aarh. Det foreliggende Materiale er ingenlunde rigt; Ornamentiken kjendes navnlig fra de illuminerede Bøger, medens der kun er bevaret lidet af Metalarbeider, Snitværk og architektonisk Dekora-

tion[1]). Af desto større Betydning er det, at der fra de nordiske Fund kjendes et ikke ringe Antal mindre Metalarbeider i carolingisk Stil.

Ved Betragtningen af Ornamentiken i den ældre Periode tage vi vort Udgangspunkt i de Arbeider, der slutte sig nærmest til den nye Kunstretning, navnlig de Manuskripter, der ere knyttede til Carl d. Store selv, og som ere udførte

[1]) Fra Landene nord for Alperne haves foruden Haandskrifternes Illuminationer kun faa betydeligere Kunstværker fra den carolingiske Periode; de ere beskrevne i Jules Labartes og Schnaases ovennævnte Værker, hvor Literaturen er anført (se videre ndfr. S. 342 Anm. 1 og S. 350 Anm. 6). Betydelig mere haves fra Italien. Iøvrigt findes der spredt i Museerne ikke faa Vaaben, Smykker og andre mindre Arbeider, som utvivlsomt tilhøre den carolingiske Tid, men endnu betragtes dels som romerske og forcarolingiske, dels som romanske; da det altid er enkeltfundne Stykker, er Tidsbestemmelsen overmaade vanskelig og næsten udelukkende beroende paa Stil og Technik. Franz Bocks grundige Arbeider fritage for at paavise, hvormeget der med Urette er henført til Carl d. St. og hans nærmeste Efterfølgere. Heller ikke »Carl d. St.s Sværd« i Louvre (Barbet de Jouy: Les gemmes et joyaux de la couronne, Paris 1865 Pl. 3) bærer sit Navn med Rette; de vingede Drager paa Parerstangen vise, at Sværdet ikke er ældre end Aar 1000. Et fyldigt Kjendskab til denne Periodes Ornamentik vindes kun gjennem de illuminerede Mss. Se herfor de anf. Værker af Auguste de Bastard, Westwood, Bond and Thompson, Digby Wyatt, Humphreys, Silvestre et Champollion, samt Léopold Delisle: Le cabinet des manuscrits de la bibliothèque impériale, Paris 1868: J. Rudolf Rahn: Das Psalterium aureum von Sanct Gallen, St. Gallen 1878; Denkschriften der kaiserl. Academie der Wissenschaften, philos.-hist. Classe, Wien 1864; Ferdinand Denis: Histoire de l'ornementation des manuscrits, Paris 1857; Horace de Viel-Castel: Statuts de l'ordre du Saint-Esprit etc. Paris 1853; L. Curmer: L'imitation de Jesus-Christ, Paris 1856; du Sommerard: Les arts au moyen âge; Ch. Louandre: Les arts somptuaires, Paris 1858; H. Shaw: Dresses and decorations of the middle ages, London 1858; Edouard Fleury: Les manuscrits à miniatures etc. Laon 1863; Willemin: Monuments français.

af hans Kunstnere. Det er dygtig og omhyggelig udførte Arbeider, ligesaa forbausende ved den Storhed og Alvor, hvoraf de ere prægede, som ved en fuldstændig Gjenoptagelse af de klassiske Motiver, der havde sygnet i henved 300 Aar[1]).

Antike Bladmotiver spille den mest fremtrædende Rolle i Ornamentiken. Hyppigst anvendes det samme lukkede Acanthusblad, hvoraf der i den gallicanske Stil kun fandtes en ynkelig Rest, og som vi nedenfor skulle gjenfinde i den udviklede byzantinske Kunst. Ved Siden heraf forekomme ogsaa udfoldede Acanthusblade, snart ordnede i Rækker, snart anbragte bag hinanden i en tæt Krans paa samme Maade som i den senere romerske og i den ældre byzantinske Kunst. Ligesaa ofte anvendes endelig antike Vinløv- og Epheumotiver, der undertiden behandles med næsten klassisk Lethed og Ynde, men uden en bestemt Fastholden af Løvværkets naturlige Former.

Af Linie- og Baandmønstre forekommer en fyldig Række, det samme Trappemønster som i byzantinsk Ornamentik, den samme Bølgelinie som i romersk Stil, foruden Mæandermotiver, brede, foldede Baand, Halvmaane- og Tærningemønstre og andre Mosaiktegninger — en hel Skare af klassiske Motiver.

De oftere forekommende Dyrebilleder have dels en symbolsk eller en allegorisk Betydning, f. Ex. Lammet og Dyrene om Livets Brønd, dels høre de hjemme den ældre christelige Dekoration f. Ex. Hanerne, Paafuglene o. s. v. over Buerne om Kanon; kun sjælden træffes andre dekorative Fremstillinger, f. Ex. Ørnen med en Hare i Kløerne. Om alle disse Dyrebilleder gjælder det, at de ikke ere blandede med de rent ornamentale

---

[1]) Bibl. Nat. Nouv. acqu. latin Nr. 1203; Bibl. de l'Arsénal Nr. 599; Bibl. Nat. Fonds latin Nr. 8850 og Nr. 9387; Carl d. St.s Evangeliar i Trier. Se iøvrigt de foran anf. Skrifter.

Elementer, og at de ikke ere stiliserede; det er naturmæssige og bestemmelige Dyreformer, som de forekomme i byzantinsk og i sent romersk Kunst.

Den ældre carolingiske Ornamentik har saaledes optaget en stor Række antike Motiver. Til nogle af disse findes der Paralleller i ældre byzantinsk Kunst, saaledes som den kjendes fra kirkelige Bygninger i Italien, til andre i samtidige byzantinske Manuskripter; de øvrige Motiver ere sikkert optagne fra sent romersk Kunst og fra dens Traditioner i efterromersk Tid. I det frie Løvværk aabenbarer der sig ofte en virkelig Kunstfølelse, og Dyrefigurerne ere behandlede med en Friskhed og Naturtroskab, som berettiger til at tale om en Renaissance af Oldtidens Kunst; derimod ere de antike Ornamenter, navnlig de mere sammensatte, behandlede stivt og schematisk og undertiden gjengivne i en overfladisk og fuldstændig misforstaaet Form.

Den carolingiske Ornamentik hentede imidlertid ikke udelukkende sine Motiver fra den klassiske Verden; en ligesaa væsentlig Faktor udgjøre de ornamentale Elementer, som optoges fra den mærkelige irske Stil. Fra det 8de Aarh.[1]) af optræde irske Motiver i Fastlandets illuminerede Manuskripter, dels charakteristiske Baandslyngninger og de ligesaa betegnende Contourprikker om Initialerne, dels de irske Diagonal- og T-Mønstre og de eiendommelig formede irske Dyrehoveder. Denne Optagelse af irske Elementer skyldes selvfølgelig ikke blot Indkaldelsen af enkelte irske og angelsaxiske Skrivere til Carl d. Stores Skoler; den maa langt snarere opfattes som et Udtryk for den irske Stils store kunstneriske Betydning gjennem hele den carolingiske Periode og som en Følge af irske Geistliges gjennem Aarhundreder fortsatte Missionsreiser og deres Ophold i Klostre

[1]) Bibl. Nat. Fonds latin Nr. 18315, 12598, 12048 kunne tjene til Exempel paa Manuskripter, som ere dekorerede i merovingisk-irsk Stil uden Indflydelse af den carolingiske Renaissance.

paa Fastlandet. Det er i denne Henseende betegnende, at det irske træder stærkest frem i Slutningen af det 9de Aarh. I den ældre carolingiske Tid bleve derimod de vanskeligere lineare Motiver ikke efterlignede og ligesaa lidt den irske Dyrevrimmel; de ornamentale Dyrehoveder forekomme kun sjældnere, halvt tilfældig og ikke i deres oprindelige Form, men omdannede i klassisk Smag og sammensmeltede med antike Løve- og Ørnehoveder. Denne Forening af klassisk og irsk er overhovedet eiendommelig for den ældre carolingiske Kunst; Baandfletninger og Løvværk ere sammenblandede, irske og klassiske Motiver findes Side om Side. Den irske Ornamentik er saaledes ikke bleven ligefrem kopieret, men bearbeidet paa selvstændig Maade; ifølge et bevidst Valg optoges kun enkelte Elementer i den nye Stil, hvor de bleve mindre omhyggelig og mindre zirlig behandlede end i deres oprindelige Hjem, medens paa den anden Side deres primitive Stivhed blev afløst af en vis kunstnerisk Frihed og Phantasi.

Den nye Stilretning, som skabtes under Carl d. Store, er saaledes i sin Grund klassisk og irsk; derimod opgaves den tidligere germanske Ornamentik saa fuldstændig, at det er vanskeligt hist og her at finde en enkelt Reminiscens. Dette Forhold er det af Vigtighed at fastholde. Om den carolingiske Renaissance ikke havde brudt fuldstændig med hele Tidens Smag, om den ikke udelukkende var skabt af fremmed Stof, vilde det ikke kunne forstaaes, at Folkevandringstidens Dyreornamentik forsvandt uden at efterlade noget Spor i de følgende Tider. Det antages vel almindelig, at Middelalderens Dyrefigurer, særlig Dragerne, have deres Oprindelse i Folkevandringstidens Stil; men intet er mere uholdbart. Den carolingiske Ornamentik kjender ligesaa lidt den tidligere Stilretnings Dyreformer som de senere vingede Drager, og det vilde være umuligt at paavise en Forbindelse mellem den germanske Ornamentik og de romanske Dyrefigurer; det er fra den klassiske Verden, at Løven, Griffen,

Chimæraen o. s. v. under den carolingiske Stilperiode atterindførtes i Kunsten, og først senere, i Begyndelsen af det 11te Aarh., forøgedes denne antike Dyrerække med en Nydannelse, den vingede Drage, som tidligere var fuldstændig ukjendt i Kunstens Verden [1]).

At Folkevandringstidens Ornamentik, som havde været et eget Folks hele kunstneriske Skat igjennem Aarhundreder, kunde vige saa fuldstændig for en ny Stilretning, bliver mindre forbausende, naar det erindres, at denne væsentlig kunde støtte sig til den tidligere kirkelige Kunst, i hvilken de romerske Traditioner vare blevne bevarede; den gallicanske Stil havde beredt Veien for Renaissancen og veg kun langsomt tilbage for den. Det var indenfor den kongelige Kunstbeskytters Kreds, at den ældre carolingiske Stil blev uddannet, og herfra udbredte de nye Motiver, hentede fra den klassiske og irske Verden, sig kun lidt efter lidt, idet de optoges i og blandedes med den gallicanske Stilretning. Den talrige Række af merovingisk-carolingiske Manuskripter, som ere prægede af denne Blanding af gammelt og nyt, er derfor ligesaa betegnende for denne Periode som de rent carolingiske Arbeider. Allerede det første Blik paa Behandling og Farve i disse illuminerede Bøger viser, at de ere Værker fra en Overgangstid, hvor der ikke gives en

[1]) De vingede Slangebilleder i den klassiske Oldtids Kunst og de sjældnere forekommende vingede Havuhyrer med Forben og lang Hale ere forskjellige fra Middelalderens Drager, og i alt Fald lader der sig ikke paavise nogen Forbindelse mellem disse Fremstillinger. Det ældste mig bekjendte Exempel paa Drager i middelalderlig Form vilde St. Ambrogios Vievandspand i Mailand være, om dette Stykke virkelig med Rette henføres til Slutningen af det 10de Aarh. og ikke tilhører det 11te Aarh. Heller ikke er det sikkert, at selve Hankpartiet, hvor Dragerne forekomme, er oprindeligt; det skjuler nemlig en Del af Indskriften (Se f. Ex. Didron: Annales archéologiques 16 og 17).

sikker og udpræget Form[1]). Der findes Manuskripter med Guld- og Sølvornamentik paa purpurfarvet Grund, udførte med den største Omhu og Smag, og der kjendes slet udførte Illuminationer, hvortil der kun er benyttet en eller flere af de gamle Farver, det blaagrønne, det brandgule og det urent gule. De smaa merovingiske Initialer forekomme Side om Side med Efterligninger af irske Kæmpebogstaver og med bladsmykkede carolingiske Initialer. Det gamle sammenfoldede Acanthusblad voxer ud til en næsten ukjendelig Bladform, og det ældre hjærteformede Blad bliver saa stærkt opløst i sine Bestanddele, at hver Bladside dannes af en særskilt Snirkel, medens Stilken staar løst for sig og Bladenden ikke hænger sammen med Resten, om den ikke helt er bortfalden; imellem dette opløste ældre Løvværk optræde da de ældre carolingiske Bladformer og endog Udviklinger, der høre hjemme i Carl d. Skaldedes Tid. De merovingiske Dyremotiver forekomme endnu; men Fisken har ikke længere sin oprindelige Form, Fuglehovedet faar Øren, og ved Siden heraf træffes hyppig raat tegnede Dyrehoveder enten af renere irsk Form eller i den carolingiske Omdannelse. De irske Contourprikker og Baandfletninger ere almindelige, og undertiden forekomme ogsaa Efterligninger af fuldstændige irske Dyrebilleder. Disse Manuskripter vise os Vrangsiden af den carolingiske Renaissance: Ødelæggelsen af den gamle Stil, den umodne Optagelse af det fremmede, Sammenblandingen af Motiver fra alle Kanter.

Begge de omtalte Retninger, den rene carolingiske Stil og den gallicansk-carolingiske Blandingsstil, ere lige charakteristiske for den ældre carolingiske Periode. For den første Stilretning kunne vi med Sikkerhed sætte Midten af det 9de Aarh. som den sidste Grænse; for den anden falder Afslut-

---

[1]) F. Ex. Bibl. Nat. Fonds latin Nr. 9386, 9451, 9765, 11504—5, 11631, 11959, 12444; Bond and Thompson anf. St. Pl. 45; Edouard Fleury anf. St. Pl. 1—3.

ningen ikke stort senere, idet Ornamentiken ved denne Tid udfolder sig paa en væsentlig ny Maade. Vi skulle strax omtale denne, men maa først forfølge Sporene af den ældre carolingiske Stil udenfor Carl d. Stores Lande.

Om Kunstretningen paa det angelsaxiske Omraade i Løbet af de første Aarhundreder efter Christendommens almindelige Antagelse og det hermed følgende Ophør af Gravudstyret kunne vi kun danne os en usikker Forestilling. Det maa formodes, at den germanske Stil bevaredes nogen Tid efter Christendommens Indførelse; men noget Bevis herfor foreligger ikke, idet der ikke kjendes noget Stykke med den ældre angelsaxiske Ornamentik, som med Sikkerhed kan henføres til den christelige Tid. Dog er den tidligere Smag sikkert kun lidt efter lidt vegen for de Indflydelser fra Fastlandet og navnlig fra Irland, som skulde præge de følgende Aarhundreders kunstneriske Virksomhed. I det 9de Aarh. havde Angelsaxerne fuldstændig opgivet deres gamle Ornamentik og i Stedet for optaget dels irske dels carolingiske Motiver, som sammenarbeidedes til en egen Blandingsstil, der nu kun foreligger i nogle illuminerede Manuskripter[1]). Disse Bøger, som paa Grund af Skriften kunne bestemmes som angelsaxiske, kunne ikke tilhøre en senere Tid, idet der, som vi nedenfor skulle se, med det 10de Aarh. indtræder en ny Stilretning, som udelukkende støtter sig til det caro-

[1]) Royal Ms. I E VI, Brit. Mus. (Miniaturet Fol. 30 b er en senere Tilføielse fra Tiden omkring Aar 1000, jvfr. Westwood: Facsimiles etc.); codex aureus i Stockholm; Cotton Mss. Vespasian A 1 og Tiberius C 2; se Westwood: Facsimiles etc. om Ms. L 1 E 10 i Universitetsbibliotheket i Cambridge. Der opbevares desuden i Brit. Mus. adskillige illuminerede Bøger, som i det hele bære den carolingiske Kunsts Præg fra Slutningen af det 9de Aarh., men som sikkert ved en nøiere Betragtning ville vise sig at være udførte i England.

lingiske, og længere tilbage kunne de heller ikke sættes, da deres carolingiske Motiver ikke kunne være stort ældre end Aar 800[1]). Ere disse Manuskripter end iøvrigt illuminerede paa en noget forskjellig Maade, ere de dog alle prægede af en charakteristisk Blanding af irske og carolingiske Træk, der ere fastholdte næsten uforandrede i de samme Former som i deres oprindelige Hjemstavn.

Naar vi med dette rigtignok sparsomme Kjendskab til den angelsaxiske Kunst i Løbet af det 9de Aarh. vende tilbage til det foran fremsatte Spørgsmaal om de særlige Kilder til de irske Motiver, som forekomme i Norden, tør det sikkert ikke benægtes, at disse kunne være at søge paa angel-

---

[1]) Til Trods herfor sættes disse Mss. i Almindelighed et eller to Hundrede Aar tidligere. Den eneste Datering er, at codex aureus i Stockholm er ældre end Aar 871 (jvfr. Belsheim); men de carolingiske Motiver tillade ikke at føre denne Bog tilbage over Aar 800. Om »Æthelwalds Bønnebog« i Universitets-Bibliotheket i Cambridge (se Westwood: Facsimiles o. s. v.) virkelig skulde være at henføre til Biskop Æthelwald i Lindisfarne † 738 eller 740, vilde der unægtelig haves et Bevis for, at der fandtes carolingisk Stil før Carl den St.s Tid; men Henførelsen til denne Biskop har intet for sig. At lade den samme Biskop, som ifølge Westwood illuminerede Lindisfarne-Bogen i ren irsk Stil, besidde et Ms. med irsk-carolingisk Dekoration og med 4 Miniaturer i ren carolingisk Stil, er, archæologisk set, næppe muligt. Westwood har her, ligesom ved de andre Mss. i denne Gruppe, ikke med Hensyn til Tidsbestemmelsen draget Conquenserne af den Overensstemmelse med carolingisk Stil, som han iøvigt meget rigtig har iagttaget og paavist. Dette Cambridge-Ms. har sikkert tilhørt en Biskop Æthelwald; men ifølge Meddelelse fra Johannes Steenstrup var der i Løbet af det 9de Aarh. og omkring Aar 900 flere Biskopper af dette Navn. Paa min Forespørgsel har Mr. Bradshaw, »the lynxeyed librarian« i Cambridge, havt den Godhed skriftlig at meddele mig, at Henførelsen af dette Ms. til Lindisfarne-Bispen ikke støttes af andet end selve Navnet. Mr. Bradshaw er ogsaa »for længe siden kommen til det Resultat, at Manuskriptet ikke kan være ældre end det 9de Aarhundrede«.

saxisk Grund. Kun maa det erindres, at dette kun gjælder for det 9de Aarh., og at der ikke findes særlige archæologiske Grunde til at antage denne angelsaxiske Oprindelse for de nordisk-irske Motiver; der kan tværtimod ikke i den nordiske Ornamentik paavises en lignende Blanding med carolingiske Elementer, som kjendes fra de nysomtalte Manuskripter.

Ligesom denne angelsaxiske Stilgruppe maa ogsaa den northumberlandske Stil have hentet sine første Plantemotiver fra den ældre carolingiske Kunst. I Almindelighed antages det, at disse Motiver ere blevne bevarede i England ved en Tradition fra den romerske Tid, eller at de ere indførte ved Geistlige fra Italien eller Frankrig i det 7de Aarh. Det northumberlandske Bladværk er imidlertid ikke romersk, og ligesaa lidt kan der før den carolingiske Renaissance paavises Exempler paa en lignende Bladornamentik fra Italien eller Frankrig. Det var først ved Carl d. Stores Tid, at det frie antike Løvværk blev gjenindført i Kunsten i den særlig nuancerede Form, som forekommer paa de northumberlandske Stenkors; de ældste af disse, som ere dekorerede med Løvværk, kunne derfor ikke føres tilbage over det 9de Aarh. Den samme Tidsgrænse maa ogsaa sættes som den ældste for de irske Monumenter, som ere udstyrede med det samme Løvværk, idet heller ikke dette kan have anden Kilde end den carolingiske Kunst[1]. Heraf følger det imidlertid ingenlunde, at alle Stenkors paa de britiske Øer tilhøre det 9de Aarh.; tværtimod kunne mange Kors, som ikke bære Bladværk, men kun Baandslyngninger og lineare Motiver,

[1]) Sammenlign Bladværket i Bogen fra Kells med Bibl. Nat. Nouv. acqu. latin Nr. 1203 S. 46 og Bibl. de l'Arsénal Nr. 599 S. 134. Stenkorsene fra Clonmacnoise og Monasterboice, begge fra Begyndelsen af det 10de Aarh., ere de eneste daterede irske Arbeider, der ere dekorerede med det ældre carolingiske Løvværk. Paa de senere daterede Arbeider forekommer kun det irsk-romanske Bladværk.

tilhøre en ældre Tid, medens andre, som have et rigt Løvværk blandet med Dyrefigurer, maa henføres til en senere Tid, idet denne Ornamentik utvivlsomt tør sammenstilles med de tilsvarende Dyre- og Plantemotiver i det 10de og 11te Aarh.s Stil paa Fastlandet[1]). Naar Dragerne forekomme, tilhører Monumentet sikkert Tiden efter Aar 1000; der er næppe nogen Grund til at undtage de northumberlandske Dragebilleder af Middelalderens sædvanlige Form fra den Tidsbestemmelse, som andetsteds kan gives for dette Motiv. Alle disse Tidsbestemmelser for den northumberlandske Ornamentik støtte sig imidlertid udelukkende paa archæologiske Sammenligninger, som endnu maa være usikre paa Grund af det mangelfulde Materiale; af mindre, ornamenterede Gjenstande kjendes derkun meget lidt[2]), og i Skandinavien er der kun

---

[1]) Jvfr. Westwood i Archæological journal 10 S. 282. I Almindelighed antages denne Ornamentik for at være meget ældre, hvad der imidlertid ikke har nogen Støtte i det rent archæologiske Materiale. Saavidt vides, findes der kun én Indskrift, som kunde synes at give en sikker Tidsbestemmelse: Prof. G. Stephens og før ham Mr. Maughan og Mr. Haigh (G. Stephens: Old-northern runic monuments) have paa Bewcastle-Korset fundet Kong Alcfrith's Navn, Søn af Oswi, og Navne paa andre historiske Personer fra det 7de Aarh. Mine Tvivl om denne Tydnings Sikkerhed ere blevne bestyrkede af Prof. S. Bugge, som har havt den Godhed i en udførlig Skrivelse at begrunde, at »en Sammenligning mellem de forskjellige Gjengivelser af Indskrifterne paa Bewcastle-Korset viser, at den foreliggende Læsning og Tydning ikke er fuldstændig sikker og paalidelig«. — Væsentlig af sproglige Grunde henfører Prof. Stephens anf. St. ogsaa Ruthwell-Korset til det 7de Aarh.; paa Navnet Cædmon, som skyldes den samme Forf.s Læsning, kan der ikke bygges en sikker Tidsbestemmelse for hele Monumentet.

[2]) Herhen hører en udmærket smukt dekoreret, sølvforgyldt Skaal fra Westmoreland, i Museum of the Yorkshire philos. society; Reliquieskrinet i Museet i Braunschweig, som Westwood henfører til det 9de Aarh. (Facsimiles etc. Pl. 53), medens G. Stephens sætter det langt tidligere (»On an

fundet et enkelt Stykke, som kan henføres til det 11te Aarh.s northumberlandske Stil (Fig. 67).

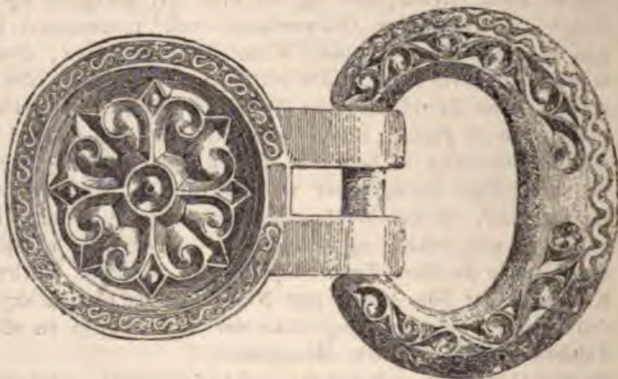
Den ældre carolingiske Stil, hvis Indflydelse strakte sig til Northumberland og Irland, har sikkert ogsaa efterladt sig enkelte Spor i de nordiske Fund. Der kjendes fra det sydlige Skandinavien en Række massive Sølvsmykker, som baade afvige saa stærkt fra alt, hvad der ellers kjendes fra Norden, at de med Sikkerhed kunne betragtes som fremmed Gods, og som ved deres rene Ornamentik stemme saa fuldt overens med den ældre carolingiske Stil, at de tør antages at være forarbeidede indenfor den carolingiske Kunsts Omraade omkring Aar 800 eller i den første Halvdel af det 9de Aarh. (f. Ex.Fig. 68). Det er

Fig. 67. Trondhjems Mus. Nr. 1673—84. 1/1.

Brudstykke af en Sølvplade.

Fig. 68. Mus. Nr. 8419. 1/1.

Bæltespænde af Sølv.

ancient runic casket« i Journal of the Kilkenny archæol. society, og i Old-northern runic monuments).

næppe muligt at henføre disse Stykker til en anden Tid eller til nogen anden Stil; men et positivt Bevis for, at de have denne Oprindelse, kan ikke gives, saalænge der ikke i Udlandet er fremkommet flere mindre Metalarbeider fra carolingisk Tid [1]).

Afset fra disse enkelte Fund havde den ældre carolingiske Stilperiode ingen Betydning for Skandinavien; men desuagtet har det været nødvendigt at inddrage denne tidlige Renaissance i Undersøgelsen, idet den baade danner Grænsen for den barbariske Del af Middelalderen og giver Nøglen til Forstaaelsen af det følgende Aarhundredes Ornamentik.

Som det fremgaar af de talrige, pragtfuldt udstyrede Manuskripter, der ere udførte omkring Midten af det 9de Aarh. og henimod dette Aarhundredes Slutning [2]), fremtraadte Ornamentiken i de carolingiske Lande snart under en saa stærkt forandret Form, at der kan tales om en særlig, yngre carolingisk Stil, omfattende den hele Kunstperiodes Kulmination, dens seneste Udvikling og Forfald gjennem det 10de Aarh. [3]). Denne Stilretning beror kun paa en videre Udvikling af det ældre. Initialerne voxe til en Høide af 36 cm., Miniaturerne blive talrigere og Farverne stærkere; de tidligere Motiver behandles med større Sikkerhed og Bevidsthed, med en Routine og Dygtighed, der giver den hele Ornamentik et nyt Præg. Af det ældre Løvværk har der udviklet sig nye Former; Blad føies umiddel-

---

1) Worsaae: Nord. Olds. 1859 F. 392; Kjøbenh. Mus. Nr. C 3218; Montelius: Sveriges Forntid F. 427, 433; Stockh. Mus. Nr. 1032.

2) Bibl. Nat. Fonds latin Nr. 1152, 1, 2, 323, 9428, 266, 9383, 9388; Brit. Mus. Harley Mss. Nr. 7551 og 2788, Cotton Ms. Tiberius A 2, Additional Ms. Nr. 10546; se fremdeles de foran anf. Værker og ndfr. S. 343 Anm. 2.

3) F. Ex. Bibl. Nat. Fonds latin Nr. 5, 6 og 269; Bibl. de l'Arsénal Nr. 592 og Missalet fra Worms.

bart til Blad, Flige og Spidser løbe ud i nye Blade, de gamle Motiver sammensættes saa vilkaarlig og omformes ved Indskæringer, Forkortelser og Forlængelser saa stærkt. at man snart kommer helt bort fra de ældre Former og danner et fuldstændig nyt stiliseret Løvværk. De enkelte Blade behandles baade omhyggeligere og livligere end tidligere; de tørre, schematiske Former fyldes med Ribber og Folder, Kanterne takkes ud og kruse sig op og ned, Bladet bliver fyldigt og stort [1]). Enkeltvis forekommer der ogsaa Blade, som have omboiede Ender, eller hvis Stilk og Spids ere forbundne ved en buet Linie; disse Træk skulde senere spille en Hovedrolle i det romanske Løvværk.

I Forholdet til det klassiske og det irske kan der iagttages et kjendeligt Fremskridt. En hel Række af antike Dyreformer: Grif, Chimæra, Elefant, Løve, Havuhyrer og de zodiacale Billeder holde deres Indtog i Manuskripterne, alle tegnede naturmæssig og paa klassisk Vis; af Middelalderens vingede Drager findes endnu intet Spor. Fra det irske hentes nu ogsaa hele Dyrebilleder og vanskelige lineare Motiver, Spiral- og »Trumpet«-Mønstre, ja undertiden er Dekorationen bygget næsten udelukkende paa irske Elementer,

---

[1]) Til denne Tid maa Underdelen af den saakaldte Dagoberts Stol henføres. Lenormant har søgt at vise, at denne ældre Del af Stolen er gjort af St. Eloi for Dagobert (Cahier et Martin: Mélanges d'archéologie etc. I); men hans eneste Støtte er Traditionen, som i Sugers Tid henførte dette Arbeide til St. Eloi og Dagobert. En Tradition, som skulde have strakt sig gjennem 500 Aar, har imidlertid næppe megen Værd, naar den bestemt modsiges af Stilen; men at Bladværket tilhører den yngre carolingiske Tid og ikke har noget Sidestykke i den merovingiske Ornamentik, tør betragtes som fuldstændig sikkert. At Stole af denne Form vare i Brug i den carolingiske Tid ses af Miniaturer som Bond and Thompson anf. St. Pl. 93 og Auguste de Bastard anf. St. 2 Pl. 13—15.

medens Farve og Behandling ere fuldstændig carolingiske[1]). Vel ere disse Ornamenter i de forskjellige Skoler benyttede paa høist forskjellig Maade; nogle Arbeider ere nærmest irske, andre holde sig mest til den klassiske Side[2]); ved Siden af en virkelig kunstnerisk Behandling og en beundringsværdig Omhyggelighed træffes der oftere en slet og aandløs Udførelse; men overalt gjenfindes dog Periodens Grundtræk: den kraftige, storslaaede Behandling og den klassisk-irske Motivblanding. Som Grænse for denne Stilretning kan sættes Slutningen af det 10de Aarh.; ved denne Tid begynder den byzantinske Indflydelse, som medvirker til Udviklingen af den romanske Stil med dens nye Dyreformer og nye Bladmotiver (Labarte og Schnaase).

Allerede den ældre carolingiske Stil havde, som vi ovenfor saa, udøvet en ikke ringe Indflydelse paa Landene nord for Kanalen; men fra det 10de Aarh. af blev den angelsaxiske Kunst fuldstændig afhængig af Stiludviklingen paa Fastlandet, saavidt som det kan ses af Ornamentiken i de illuminerede Manuskripter (Westwood, Humphreys, Digby Wyatt, Unger); af Metalarbeider er der kun meget lidt bevaret. De illuminerede Bøger fra den første Halvdel af det 10de Aarh. slutte sig saa nøie til den samtidige, yngre carolingiske Stil, at der endogsaa har været Tvivl, om de virkelig ere af angelsaxisk Oprindelse[3]); i den sidste Halvdel af

---

[1]) Naar J. Labarte anf. St. 3 S. 101 betegner de irske Elementer i denne Periode som en Levning af den Smag, der var eneherskende i det 7de og 8de Aarh., beror dette sikkert kun paa en Forvexling af irske og merovingiske Stilmotiver. Før det 8de Aarh. ere de irske Elementer næppe blevne optagne paa Fastlandet, og gjennem den yngre carolingiske Tid bliver det irske bestandig mere fremtrædende og bedre udført.

[2]) F. Ex. Bibl. Nat. Fonds latin Nr. 257, 8849, 11956, 12051 — Nr. 261, 9385, 11514; Bibl. de l'Arsénal Nr. 1171.

[3]) Cotton Mss. Otho B 9 og Galba A 18. Jvfr. ndfr. S. 351 Anm.

Aarhundredet udvikledes derimod paa Grundlag af carolingiske Elementer en fuldstændig eiendommelig Ornamentik med Blad- og Dyremotiver, som bevaredes væsentlig uforandret indtil den sidste Halvdel af det 11te Aarh. Det rige og pragtfulde Bladværk i denne yngre angelsaxiske Ornamentik, som er fyldig repræsenteret i en betydelig Række tildels daterede Manuskripter[1]), er afledt af det klassiske Acanthusblad i carolingisk Opfattelse, men stærkt forandret og fordreiet under den angelsaxiske Behandling; Bladene ere blevne langstrakte og slyngede, Indskæringerne ere udviskede og Enderne omboiede eller oprullede paa en eiendommelig Maade. I dette Løvværk er der anbragt Fugle og Løver og, om man skal holde sig til de daterede Manuskripter, først fra det 11te Aarh.s Begyndelse ogsaa de senere saa hyppig forekommende vingede Drager, der ere fuldstændig sammenvoxede med Bladværket (jvfr. ovfr. S. 281 Anm. 1). De tidligere irske Motiver ere vel ikke ganske forsvundne; men de forekomme overmaade sjælden og kun blandede med de nye Bladmotiver[2]).

---

[1]) Se navnlig Westwood: Facsimiles etc.

[2]) Hist og her forekomme nogle Baandfletninger og Diagonalmønstre, som ere af irsk Oprindelse, og de vingede Drager have undertiden arvet de irske Dyrs Nakketop; men iøvrigt findes der kun faa Levninger af det irske i den yngre angelsaxiske Stil. I det berømte Manuskript af Ælfrics angelsaxiske Heptateuch (Bibl. Cott. Claudius B IV) findes S. 14—15 tre Fremstillinger af Noahs Ark. For- og Bagstavnene have Dyrehoveder, hvis Forparti er udstyret med nedhængende Snipper; to af Hovederne have ogsaa et fra Nakken udgaaende slynget Baand, og de ere omviklede med Slanger. Dette er irske Motiver, som ogsaa i høi Grad ligne Fremstillingerne paa de svenske Runestene; Forskjellen er kun, at der her i alle Ender er anbragt angelsaxisk Løvværk. — Oxford-Manuskriptet af den saakaldte Pseudo-Cædmons Paraphrase til Biblen (Junius Nr. 11, jvfr. Archæologia, London 24) er rigt udstyret med Bladværk og sædvanlige angelsaxiske Dyremotiver, charakteristiske for Tiden om Aar 1000.

Med Resultaterne af denne Betragtning af den yngre carolingiske Stil paa Fastlandet og i dens angelsaxiske Form vende vi os nu til de nordiske Fund, hvor det maa ventes, at disse Stilretninger kunne spores [1]). Den yngre angelsaxiske Stil gjenkjendes let i de Bladmotiver, som forekomme i Dekorationen paa den store Jellinge-Sten [2]); den samme Stil

---

Men S. 225 er der indsat et dekorativt Baand med irske Blade og Fletværk, og paa Bogens sidste, ubeskrevne Blad findes der raske Udkast til to ovale Armringe, dekorerede med det yngre irske Bladværk, med den ofte nævnte Forbindelsesslyngning og med store Dyrehoveder i irsk Stil. Disse Tegninger, som ere overordentlig sikkert og smukt udførte, have ogsaa Interesse som Arbeidstegninger fra en saa fjærn Tid. — I et angelsaxisk Psalterium (Arundel Nr. 60) findes S. 85 a et Initial-D fyldt med Løvværk, hvis Grene ere sammenholdte med den irske Slyngning; det samme Motiv forekommer i et andet latinsk-angelsaxisk Psalterium, Bibl. Cott. Tiberius C VI, hvor det forbinder to Drager, som danne et Initial-O. — Dyrehovedet paa den saakaldte king Alfred's jewel (f. Ex. Journal of the archæological institution 2 og 4) er ligesom de irske Hoveder udstyret med nedhængende Snipper. — Den i Georgius Hickesius, Lingvarum veterum septentrionalium thesaurus 3 S. 186 afbildede Fibula maa, saavidt det kan skjønnes af den unøiagtige Afbildning, henføres til den yngre angelsaxiske Stil med irske Reminiscenser. — Selv om der maatte findes en Del flere Exempler paa irske Træk i den senere angelsaxiske Stil, vil det irske dog altid kun blive et fuldstændig underordnet Element.

1) Jvfr. S. 350 Anm. 6. Beslaget: Montelius, Sveriges Forntid F. 509 har intet med »den angelsaksiska ornamentikens fogelmotiv« at gjøre (Hildebrand i Tidskrift för bildande konst 1876 S. 61); dette Stykke maa henføres til gothlandsk Stil.

2) Billederne paa Jellinge-Stenen indeholde angelsaxiske og irske Træk. Den korsfæstede Frelser uden Angivelse af Korset er en ikke ualmindelig Fremstilling i irsk Kunst. Ligeledes forekommer der paa irske Arbeider baade Christus- og Helgenbilleder, indviklede i Baand, som snart slynge sig om Arme og Ben, snart strække sig tværs over Kroppen (f. Ex. en gjennembrudt Bronzeplade i det irske Academis Samling Nr. 92 og Archæologia, London 43 Pl. 16). Enten skal dette kun

findes i Bladrankerne paa et af Tøierne i Mammen-Fundet — det maa efter Stilen henføres til den første Halvdel af det 10de Aarh. — i Fuglebillederne og det snirklede Løvværk paa Stigbøilen: Worsaae, Nordiske Oldsager 1859 Fig. 480,

---

opfattes som et Exempel paa den i irsk Stil almindelige dekorative Forening af figurlige Fremstillinger og Baandslyngninger, eller snarere har Kunstneren ved Baandene villet angive, at Figuren var fastholdt til Rammen eller Grunden. Det samme Ønske om at vise, hvorledes et Dekorationsmotiv eller en Figur er knyttet til Fladen, har ført til Udviklingen af et særligt Motiv i den irske, manske og yngre angelsaxiske Ornamentik, som ogsaa forekommer paa den store Jellinge-Sten. Til høire for Christusbilledet løber Baandet ud i et bredt Parti, afdelt med flere parallelle Linier, der naa ud til Kanten (jvfr. Mammen-Øxen); denne Detail er sikkert en Efterligning af Flige, hvorved udskaarne Tøimønstre kunde ophænges eller fæstes til Underlaget. (Kun paa Prof. Magnus Petersens sidste Tegning i Thorsen: De danske Runemindesmærker, Kjøbenhavn 1879, ere alle Enkeltheder gjengivne paa en omhyggelig Maade). Iøvrigt ere Baandslyngningerne paa denne Side af Jellinge-Stenen af lignende Art som paa Træværket fra Jellinge-Graven og paa Mammen-Øxen; de indeholde fuldstændig opløste Levninger af Bladværk med Tværbaand. Løvværket er dog her kommet fra en angelsaxisk og ikke fra en irsk Kilde, hvad der navnlig ses tydelig ved Fremstillingen paa Stenens anden Side; Dyrets Nakketop og Hale ende i angelsaxisk Bladværk. Ligeledes er Dyrefigurens Stilling ikke irsk, medens vel de dobbelte Udlinier, Tværstregerne og Nakkebaandet oprindelig hørte hjemme i irsk Kunst. Dekorationen paa Jellinge-Stenen er saaledes bygget paa fremmede Motiver, dels irske Elementer, som ere noget omdannede i angelsaxisk Smag, dels det Bladværk, som er charakteristisk for den yngre angelsaxiske Ornamentik. Dr. Rosenbergs Skildring (i »Nordboernes Aandsliv«) af Billederne paa Jellinge-Stenen er unøiagtig; »slyngede Grene som hist og her løbe ud i Orme — Slanger, der bugte sig ud fra Rammen — Løvegriffens prægtige Fjærbusk« findes ikke; men, om end derfor den nævnte Forf.s Opfattelse af disse Detailler maa bortfalde, synes unægtelig den store Dyrefigur omviklet af Slangen at maatte være en betydende Fremstilling.

samt i Drage- og Løvefigurerne og Bladafslutningerne paa det prægtige Sværd fra Skaane i Stockh. Mus. (Fig. 69). Stigbøilen kunde henføres til den sidste Halvdel af det 10de Aarh., Sværdet til Begyndelsen af det 11te Aarh.[1]). Andre Spor af angelsaxisk Indflydelse i Nordens hedenske Tid[2]) ville næppe kunne paavises.

Fig. 69. Stockh. Mus. 1/2.

Sværdfæste, Bronze.

En større Betydning for den nordiske Archæologi har den yngre carolingiske Stil, saaledes som den kjendes fra Fastlandet. I de nordiske Fund er der fremkommet et ikke ringe Antal Spænder og Rembeslag af oftest forgyldt Sølv eller af sølvbelagt Bronze, som ere prydede med det samme kraftig behandlede, undertiden kluntede og sammenpakkede Bladværk, der kjendes fra den yngre carolingiske Ornamentik, baade det stærkt foldede og krusede Acanthusblad, sammen-

[1]) Aarb. f. nord. Oldk. 1869 Pl. 4; Sveriges Historia S. 287 F. 341—2.

[2]) Udenfor denne Afhandlings Grænser falder Eftervisningen af den senere stærke Optagelse af engelsk Stil i Norden. De norske Stavkirkers Løvværk og Dragebilleder ere hentede fra denne Kilde; se fremdeles Aarsberetninger fra Foreningen til norske Fortidsmindesmærkes Bevaring 1846 S. 9 og Urda 2

Fig. 70. Mus. Nr. D. 744. 1/1.

Rembeslag af Sølv.

Fig. 71. Mus. Nr. 14201 1/1.

Rembeslag af Sølv.

lagt eller aabent, og det friere Greneværk i lignende Sammensætninger som i de illuminerede Manuskripter (f. Ex. Fig. 70—71 [1])). Overensstemmelsen i alle Enkeltheder er her altfor stor til, at det skulde kunne betvivles, at disse i Norden fundne Oldsager ere indførte fra den sent carolingiske Kunst — en selvstændig Udvikling i Norden af Acanthusblade og klassisk Løvværk maa betragtes som umulig; men ligesaa meget taler det for en fremmed Oprindelse, at dette Bladværk er indskrænket til Oldsager af enkelte Former. Afset fra nogle faa Fragmenter[2]), forekommer det carolingiske Bladværk kun paa trefligede og paa flade, ovale og aflange Spænder og Rembeslag, men aldrig paa de øvrige for Norden charakteristiske Oldsager, og just for de nævnte tre Former turde der kunne paavises fremmede Forbilleder. Vel ere lignende Smykker ikke fundne udenfor Skandinavien[3]); men de findes afbildede i forskjellige Miniaturer. I Manuskripterne Bibl. Nat. Fonds latin Nr. 266 S. 1 b og i Fonds latin Nr. 1 S. 423 og S. 215 b[4]), hvor der findes store Kompositioner med Billeder af Lothar, Carl den Skaldede og Kong David, holder den ene af Vaabendragerne ved Kongens Side et prægtigt Sværd med gyldne Rembeslag, et trefliget og flere aflange, der have den største Lighed med nordiske trefligede og aflange Spænder.

Pl. 7. For Vestergötlands Vedkommende se Montelius i Sveriges Historia og Hildebrand i Antiquarisk Tidskrift för Sverige II.

[1]) Worsaae: Nord. Olds. 1859 F. 564; Bror Emil Hildebrand og Hans Hildebrand: Teckningar ur Statens hist. Museum 2 Pl. 3; Holmboe: En mærkværdig Samling o. s. v., Christiania 1835 Pl. 1 F. 6; Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring, Aarsberetning 1870 Pl. 4 F. 19. Endvidere opbevares omtrent 9 lignende Stykker i de nordiske Museer.

[2]) Hjortsberga-Fundet, Stockh. Mus. Nr. 3491.

[3]) Jvfr. dog Viollet-le-Duc: Mobilier français 2 S. 183; Dyrene forestille selvfølgelig ikke »Elephanter«, men Løver.

[4]) Meget unøiagtige Afbildninger i Montfaucon: Monuments de la monarchie française I Pl. 26.

Nu findes der i Norden ganske lignende Beslag til Sværdremme[1]), dernæst Rembeslag, der senere ere omdannede til Spænder og Hængesmykker[2]), og endelig Spænder, hvor den fremmede Form er dækket af en blandet carolingisk og nordisk Ornamentik. Medens de førstnævnte to Rækker af Beslag utvivlsomt ere indførte, maa de Stykker, hvor de oprindelige Bladornamenter eller Spiralmotiver ere i Færd med at forsvinde, eller hvor det fremmede Bladværk forekommer ved Siden af nordiske Dyreformer, betragtes som hjemligt Arbeide, hvor fremmed Form og fremmed Stil ere fuldt optagne af den nordiske Kunstner[3]). For de indførte Stykker kan der næppe gjennem Ornamentiken naaes en nøiere Bestemmelse end, at de ere forarbeidede i carolingiske Lande mellem Slutningen af det 9de og 10de Aarh.[4]).

Den klassiske Side af den yngre carolingiske Ornamentik er saaledes ret fyldig repræsenteret i Norden; men ogsaa den irske Retning turde kunne paavises i enkelte Fund. Ornamentiken paa det store Sølvbæger fra Fejø og paa Guldringen i Hoen-Fundet[5]) frembyder just den samme Blanding af irske og carolingiske Elementer og en lignende Misforstaaelse af de irske Motiver, som stadig træffes i de illuminerede Manuskripter og i de faa bevarede carolingisk-irske Arbeider af anden Art[6]); det maa antages, at

---

[1]) Se f. Ex. Bror Emil Hildebrand og Hans Hildebrand anf. St.; Kjøbenh. Mus. Nr. 18436 og Fig. 70-71.

[2]) Bjørko-Grav Nr. 825 og 632 og Kjøbenh. Mus. Nr. D 744 og MXCVIII.

[3]) F. Ex. Christ. Mus. Nr. 970; Stockh. Mus. Nr. 431.

[4]) Kun et af disse Stykker er fundet sammen med Mønter, af hvilke den yngste er fra Aar 867 (Holmboe anf. St.).

[5]) Mémoires des antiqu. du nord 1878—79 S. 118. Holmboe anf. St. Pl. 2 F. 23.

[6]) Ved Arbeiderne fra den carolingiske Periode maa der skjelnes mellem Stykker, som ere i ren carolingisk Stil om end med Indblanding af irske Motiver, og Stykker, som ere udførte paa Fastlandet af irske Missionærer eller i irske Klostre under Paavirkning af carolingisk Kunst. Til den første Klasse

disse Stykker ere forfærdigede etsteds i de carolingiske Lande i Løbet af det 10de Aarh.

Der er saaledes vel blevet indført enkelte Stykker til Norden i carolingisk-irsk Stil; men at Skandinavien skulde have modtaget sine irske Dyremotiver fra denne Kilde, hvad der ovenfor maatte lades uafgjort, tør efter det her udviklede bestemt benægtes. Hverken den carolingiske Kunst mellem Aar 800 og 1000 eller den angelsaxiske i Løbet af det 10de Aarh. benyttede irske Motiver i den rene Form, hvorunder de forekomme i Skandinavien.

Det kunde saaledes synes, at den carolingiske Kunsts Indflydelse i Norden har været temmelig ringe, og at den ikke har strakt sig langt udenfor de indførte Smykker og

henregner jeg Bogpladen fra Genoels-Elderen (Westwood: Facsimiles etc. Pl. 52 F. 4); til den sidste maa henfores Heriberts Stav (bedst, men dog ingenlunde tilfredsstillende afbildet i Mélanges d'archéologie etc. 4 S. 177 — Baandslyngningerne ere unøiagtig tegnede, og de afslidte Øienbryn ere ikke komne frem) og Reliquieskrinene fra Cammin og Bamberg (Kornerup: Kongehøiene i Jellinge). En tredie Stilnuance maa være fremkommen ved, at de irske Motiver ofte ikke bragtes til Fastlandet i deres rene Form, men i angelsaxisk Opfattelse, baarne af angelsaxiske Missionærer. Til denne Retning vilde jeg henføre, foruden Fejø Bægeret og Ringen i Hoen-Fundet, Tassilos Kalk (Mittheilungen der k. k. Centralkommission 4 S. 6), St. Wenzels Hjelm (Franz Bock: Kleinodien des heil. röm. Reiches, Wien 1864), Guldringen fra Schlesien (Büsching: Die Alterthümer Schlesiens, Breslau 1820 Pl. 11 F. 1) og maaske ogsaa Armringen fra Arnoen (Schiassi: Sopra un'armilla d'oro etc. Bologna 1810). Disse sidste Arbeider ere alene henførte til den carolingiske og ikke til det 9de Aarh.s angelsaxiske Stil, fordi de ere fundne paa Fastlandet; efter hvad der foran er sagt om Stiludviklingen i England fra det 9de Aarh. af, vil det være klart, at det, naar visse bestemmende Enkeltheder i Ornamentiken mangle, vil være umuligt at adskille Arbeider i disse to Stilarter. For de to nævnte nordiske Funds Vedkommende er det sikkert ogsaa tvivlsomt, om de skulle henføres til den angelsaxisk-irske eller til den carolingisk-irske Stilretning.

Kostbarheder; dannedes der ogsaa nogle nye Former, optog man derfor ikke de fremmede Ornamenter — det carolingiske Bladværk afløstes af de nordiske Dyrefigurer. Men skulde ingen af de klassiske Dyreformer have faaet Indpas i den nordiske Ornamentik? Ved en flygtig Betragtning vil Svaret sikkert lyde benægtende; det er kun efter en nøie Undersøgelse og efter atter og atter at have gjennemgaaet alle Tidens Dyremotiver baade i Norden og i Udlandet, at jeg vover at udtale, at den carolingiske eller forromanske Stils Løvebilleder ligge til Grund for en stor Dyregruppe i Norden. Til denne vende vi os nu med hele det Kjendskab til Dyrebilleder og Ornamentudvikling, som er vundet gjennem den forudgaaende Undersøgelse.

Naar man lader Øiet glide hen over den nordiske Ornamentiks Dyrevrimmel, vil det ses, at der, foruden de foran betragtede Motiver, gives endnu en Gruppe af Billeder, nogle forunderlig vredne og fordreiede Dyreformer, der undergaa mange forskjellige Omdannelser[1]). Søger man nu i denne vexlende Mangfoldighed at fastholde de bestandig tilbagevendende Træk, bortkastes det tilfældige og det individuelle for at faa det væsentlige fremdraget, vil man finde, at der i Grunden kun er et eneste Motiv: et firføddet Dyr, hvis Lemmer ere stærkt dreiede eller vredne om hinanden; dette er Dyrets Særkjende, som vil kunne gjenfindes, hvormeget det end ellers skifter Udseende. Forandringerne ere store nok. I sin reneste Skikkelse er det et kraftigt, vel tegnet Dyr, der er fremstillet i livlig Bevægelse, ofte tumlende sig om en ligedannet Mage (f. Ex. Fig. 72)[2]). Den samme Figur gjenfindes i store Sammenstillinger af Dyr, hvis

---

[1]) Dr. Hildebrand har særlig behandlet dette Dyremotiv: Månadsblad 1875 S. 125, 1877 S. 528 og 553 flg.

[2]) F. Ex. de skaalformede Spænder fra Bjørkø-Gravene Nr. 552 og 557; Fæstet til et Sværd, Stockh. Mus. Nr. 6214.

Lemmer kun ere bevægede langt voldsommere og vredne fuldstændig om hinanden; de tilspidsede Øren ere blevne til en

Fig. 73. Mus. Nr. C. 3119. 1/1.

Fig. 72. Christ. Mus. Nr. 2320. 1/1.

Detail af et skaalformet Spænde, Bronze.

Fig. 74. Stockh. Mus. Nr. 1078. 1/1.

Detail af et Bronzespænde.

Rembeslag af Sølv.

lang Tjavs paa hver Side af Hovedet eller til en Top, som staar stivt ud til Siden eller lige opad; Halsen er ofte unaturlig forlænget og Kroppen indkneben til en tynd Traad,

der slynger sig mellem to Par vredne Ben (Fig. 73—74). Dyrene ere i voldsom Bevægelse; de gribe sig selv eller Nabodyrene i Nakken og om Poten, rive sig i Ørene eller i Mundvigene, vride og boltre sig paa en meget vild og ubændig Maade — alt kun for at danne et fint forgrenet Net over Fladen af et Spænde eller lignende. At dette er Motivets ældre Former, som væsentlig maa tilhøre den yngre Jernalders tidligere Del (det 9de Aarh.), kan sluttes af, at de optræde i Forbindelse med den ældre nordisk-irke Ornamentik[1]) og paa Gjenstande af ældre Form[2]); senere ere disse Billeder trængte tilbage eller, som i Sølvfundene, fuldstændig afløste af nye Omformninger. I Overensstemmelse med hele Stilretningen voxe nemlig de spinkle og vel tegnede Dyrefigurer ud til bredt og plumpt byggede Udyr, der fremstilles sammenrullede eller lagte i visse bestemte Slyngninger, som ikke forekomme tidligere; Krop og Hals ere tillige blevne baandformede, idet Dyret saa fuldstændig sammenarbeides med Tidens almindelige Baandmotiver, at man skulde kalde det en levendegjort Sløife eller Baandslygning. Hvad der imidlertid ikke har forandret sig, er de omvredne Ben og denne Sliden og Biden i sig selv og andre, som fra første Færd af er disse Dyrs særlige Beskæftigelse i Modsætning til alle ældre og samtidige Dyr, der krumme sig fredelig imellem hverandre (f. Ex. Fig. 75-76). Disse sidste Formers Tid er det ikke vanskeligt at bestemme, da de staa i nøie Forhold

---

[1]) Paa Former som Montelius: Sveriges Forntid Fig. 531 og 541, paa ligearmede Spænder som Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring, Aarsberetning 1870 Pl. 4 F. 18 og Christ. Mus. Nr. 2729 og 6124. Disse Dyrefigurer forekomme desuden paa Endestykker til Kjæder som Montelius anf. St. F. 623, medens andre Stykker af samme Form ere ornamenterede i ældre nordisk-irsk Stil (Stockh. Mus.).

[2]) Paa enkeltskaalformede Spænder som Montelius i Månadsblad 1877 S. 464—5; se ogsaa Holmboe: En mærkværdig Samling. o. s. v. Christiania 1835 Pl. 2 F. 25—6.

Fig. 75. Mus. Nr. 636 b. $^1/_1$[1]).

Sølvfibula.

Fig. 76. Mus. Nr. 5426. $^1/_1$.

Detail af et trefliget Spænde, Bronze.

---

[1]) I Fig. 75 ses fire Dyr, hvert med to Lemmer; i Fig. 76 er fremstillet to Dyr, hvert med fire Lemmer.

til den yngre nordisk-irske Stil; de optræde ved Siden af de yngre irske Dyr[1]) og laane ofte af dem et Hoved og undertiden en Nakketop[2]) eller andre Detailler; de ere desuden, tilligemed de yngre nordisk-irske Dyremotiver, eneherskende i de sene Sølvfund[3]) og paa trefligede[4]) og aflange[5]) Spænder, som ogsaa tilhøre en sildig Tid (det 10de Aarh.).

Det er her kun nødvendigt at fastholde Motivet i dets Grundtræk og at paavise Sammenhænget mellem dets ældre og yngre Skikkelse. En Betragtning af alle de forskjellige Variationer, hvorunder det optræder, vilde ikke bringe noget væsentlig nyt, skjønt det selvfølgelig vilde have sin Interesse at iagttage den kunstneriske Bevægelse i Motivet og den mangfoldige Benyttelse af den samme Grundform, hvorigjennem man føler sig stillet ligeoverfor de forskjellige Kunstnere, hvem de nye Frembringelser skyldtes. Overalt i den yngre Jernalders Ornamentik møder man iøvrigt lignende Vidnesbyrd om det enkelte Individs Virksomhed. Tiden er nemlig skreden langt ud over det primitive Standpunkt, hvor Ornamentiken saa at sige danner sig selv, hvor man i Rækkerne af forskjellig nuancerede Motiver skulde tro at se

[1]) F. Ex. i Borre-Fundet (Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring 1852) og oftere paa Spænder som Montelius: Sveriges Forntid F. 542.

[2]) F. Ex. Christ. Mus. Nr. 1672; Stockh. Mus. Nr. 4126; en Bronzefibula fra »Svarta jorden« paa Björköen; Trondhj. Mus. XX.

[3]) F. Ex. Sveriges Historia S. 331 F. 395.

[4]) F. Ex. Montelius anf. St. F. 552; Worsaae: Nord. Olds. 1859 F. 416; Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring, Aarsberetning 1870 Pl. 3 F. 14. Det samme Motiv forekommer endvidere paa Hængesmykker f. Ex. Montelius anf. St. F. 607 og gjennemgaaende paa ligearmede Spænder som Montelius anf. St. F. 566 og paa runde Spænder som Månadsblad 1877 S. 528, 553, 555.

[5]) Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring, Aarsberetning 1866 S. 96.

en rent objectiv og nødvendig Udvikling; saaledes er Forholdet i Bronzealderen, og noget lignende saa vi ovenfor i Dyreornamentikens Udvikling fra den ældre Jernalder indtil Mellemjernalderens Slutning. Ligeoverfor denne Art af kunstnerisk Produktion kunde der tales om Folkeornamentik i Lighed med Folkepoesi og Folkemusik for at betegne, at den enkelte Personligheds Virksomhed ikke spores i originale Frembringelser eller i kjendelige Nydannelser, men synes at flyde sammen med den hele kunstneriske Bevægelse, som man skulde henføre til Tiden eller Folket. I den yngre Jernalder træffer man derimod ved hvert Skridt det enkelte Individs Produktion. Indenfor Rækkerne af de forskjellige Hovedmotiver findes der overalt bestemt adskilte Typer, der hver for sig indeholde en eiendommelig Opfattelse af det fælles givne[1]); det er forskjellige Individers Frembringelser, imellem hvilke der ikke altid findes jævne Overgange eller nøie Forbindelser, medens det vel kan iagttages, hvorledes de enkelte Typer ere blevne efterlignede og omdannede under Benyttelsen, indtil de forsvinde i Opløsning og Fordærvelse[2]). Om man vilde forsøge at paavise en uafbrudt og saa at

[1]) De skaalformede Spænder afgive fortræffelige Exempler herpaa; se Montelius i Månadsblad 1873 og 1877. Paa de bedste Exemplarer af Formen anf. St. 1877 S. 474 F. 29 findes vel tegnede og forstaaelige Billeder. Stykker som Montelius: Sveriges Forntid F. 547 have fuldstændige Dyrefigurer med Hoveder, der ses dels forfra dels fra Siden. I Side- og Rygfelterne paa Formen anf. St. F. 556 gjenfindes de sædvanlige Dyr; Endefelterne ere derimod utydelige. Formen: Månadsblad 1877 S. 476 F. 31 har i Rygfeltet to sædvanlige Dyrefigurer med et fælles Hoved; i Endefeltet ses kun Forpartierne af 2 Dyr, af hvilke det enes Hoved ses i Profil, det andet en face; i Sidefelterne findes forvirrede, fugleagtige Figurer, som kun ere fremkomne ved Fordreielse af en renere Fremstilling.

[2]) Se f. Ex. hele Suiten af skaalformede Spænder mellem Formerne Montelius: Sveriges Forntid F. 556 og F. 577. Den meningsløse Tegning paa ligearmede Spænder som Montelius anf. St. F. 564 og F. 566 faar kun sin Forklaring ved et primitivt og

sige naturnødvendig Udvikling i disse individuelle Frembringelser og endogsaa at indordne dem alle i en chronologisk Rækkefølge, vilde man gjøre sig skyldig i en Misforstaaelse af Periodens Grundcharakter[1]). Ligeoverfor det

---

forstaaeligt Stykke som Spændet fra Björkö-Graven Nr. 637. Den paa runde Spænder almindelige Fremstilling af 4 sammenrullede Dyr (jvfr. Månadsblad 1877 S. 555 F. 61) forekommer udvisket til et næsten ukjendeligt Kradseri.

[1]) Noget andet er, at der hist og her kan paavises en Række Former, der forudsætte hinanden, idet Omdannelsen er foregaaet langsomt og under Bevarelsen af ældre Træk. Der gives saaledes Spænder af Hovedform som Montelius: Sveriges Forntid F. 551 med tydelige Fremstillinger i alle Felter. I Ryggen findes Sammenstillinger af 2 Dyr med 1 Hoved (Fig. 77); paa Siderne ses Dyret med det udstaaende Øre og med omvredne For- og Bagben: i Endefelterne er det samme Dyr fremstillet liggende. Disse Tegninger danne Grundlaget for Dekorationen paa forskjellige Rækker af Spænder, hvis Rygfelter indeholde et mere eller mindre kjendeligt Men-

Fig. 77. Edinburgh Mus. 1/1.

Detail af et skaalformet Bronzespænde.

neskeansigt, og hvor Sidefelterne have forskjellig formede Dyr, der ogsaa tilsidst smelte sammen i et stort Hoved; Endefelterne ere bestandig de samme som i den foregaaende Form (Montelius anf. St. F. 551 og 554). Paa Grundlag heraf dannes der atter noget nyt, idet der indsættes vel tegnede, halvt irske Dyr i Sidefelterne; de andre Felter ere væsentlig uforandrede

foreliggende Dyremotiv have vi derfor heller ikke villet indlade os paa en Redegjørelse for alle de mangfoldige Omdannelser, men kun søgt at fastholde det centrale i de forskjellige Udviklinger.

For at finde Motivets Oprindelse maa man selvfølgelig gaa tilbage til dets ældre Former, blandt hvilke en enkelt har Krav paa særlig Opmærksomhed. Det er et velbygget, naturligt Dyr, fortræffelig tegnet og næsten ikke stiliseret, baade saa naturmæssigt og saa kunstnerisk behandlet som intet andet Dyrebillede indenfor hele Nordens Ornamentik (Fig. 72 og S. 352 Anm. 2); dette maa være Forudsætningen for alle de øvrige bizarre Former, der bestandig mere præges af den almindelige Stilretning. Dette Naturdyr kan ikke være af nordisk Oprindelse; det er uden Forbindelse med alle de andre Dyretyper og paafaldende afvigende i Stil og Behandling. En saadan Form opstaar overhovedet i denne Periode ikke uden Forudsætninger; hverken i Norden eller i Udlandet er der gjennem hele den ældste Middelalder noget Exempel paa en tilsvarende Nydannelse af en naturmæssig Dyreform. Der findes derimod nærliggende Forbilleder i den ældre Middelalders dekorative Løvefigurer; her og kun her haves der naturmæssige Dyrefigurer i voldsom Bevægelse og ofte i indbyrdes Kamp, som have en væsentlig Lighed med det nordiske Motiv. Det er forstaaeligt, at disse udprægede

---

(Montelius i Månadsblad S. 480 F. 34). At endelig Fremstillingerne paa Spænder som Montelius sidst anf. St. S. 476 F. 30 forudsætte den sidst omtalte Form, fremgaar af, at der nederst i Sidefeltet ses Bagkroppen af et Dyr, som ikke hænger sammen med den øvrige Tegning, og som, nøie betragtet, viser sig at være en Rest af Billederne paa Spænder som Montelius i Månadsblad S. 480 F. 34; i Stedet for de tidligere Dyrefigurer er der indsat nyt komponerede og fuldstændig forstaaelige Billeder. Her er virkelig en Række af Former, hvori hvert senere Led forudsætter det nærmest foregaaende ved Enkeltheder i Tegningen og ved at have bevaret visse Træk uforandrede.

Dyrebilleder have tiltalt Nordboerne, og at de ere blevne overførte i en Ornamentik, som allerede forud vrimlede af Dyrebilleder, og hvori samtidig andre fremmede Motiver fik en blivende Plads. Deres Forekomst ved Siden af den ældre irsk-nordiske Ornamentik henfører Optagelsen til Vikingetidens Begyndelse; men om de ere hentede fra det carolingiske Omraade eller fra angelsaxiske Kunstarbeider, skal lades uafgjort. At Motivet skulde være optaget fra den byzantinske Kunst, f. Ex. gjennem Efterligning af mønstrede Tøier, synes lidet rimeligt paa Grund af Dyrefigurens Stilling og Bevægelse, og navnlig fordi den nordiske Ornamentik ikke har gjort noget andet Laan i den byzantinske Kunst (se det følgende Afsnit). Om en Optagelse fra Orienten, hvor man uden Føie sædvanlig søger Hjemstedet for alle uforklarlige Dyreformer, kan der alene af den Grund ikke være Tale, fordi Motivet forekommer i Norden, før Forbindelserne med Østen toge deres Begyndelse, og fordi det i de store Sølvfund, hvortil de indførte arabiske Arbeider næsten udelukkende ere indskrænkede, kun forekommer i sin senere, nordiske Skikkelse, men ikke i den tidligere og renere Form. De livlige Berøringer med det vestlige Europa have derimod givet Nordboerne rig Leilighed til at gjøre Bekjendtskab med Løvefiguren; men iøvrigt behøvede kun en enkelt nordisk Kunstner hjemme eller i Udlandet at se Billedet af en Løve, for at dette kunde blive efterlignet, omformet gjennem hyppig Gjentagelse og tilsidst omdannet til en ny og fuldstændig nordisk Form.

Der er saaledes al Sandsynlighed for, at de forromanske Løvebilleder i Udlandet ere Forbilleder for det nordiske ornamentale Dyr med vredne Lemmer; men bevises kan dette endnu ikke. Et nøie Sagsammenhæng, hvorfra der ellers i denne Afhandling er hentet Beviser for Laan og Udvikling af ornamentale Elementer, vil det ikke være muligt at eftervise paa dette Punkt. Vel findes der i den

samtidige Kunst mangfoldige Løvebilleder[1]), der have en væsentlig Lighed med den ældste og reneste Form af det nordiske Dyremotiv; men den umiddelbare og uafviselige Overensstemmelse i Helhed og Enkeltheder, der kræves for strængt at bevise et Sammenhæng, forekommer ikke. Den her udviklede Opfattelse støtter sig derfor nok saa meget paa Kjendskabet til alle Periodens ornamentale Dyrefigurer og til Behandlingen af Løvebilledet gjennem den senere Middelalder og i den klassiske Oldtid som paa det sparsomme Materiale fra den forromanske Tid.

Paafaldende er det imidlertid, at Løvebilledet er blevet saa fuldstændig optaget i Norden, at det ved Siden af de irske Dyremotiver danner Grundlaget for hele den yngre Jernalders Ornamentik[2]). De ældre Former forekomme atter smukkest og zirligst paa Gothland, hvorimod de senere Udviklinger behandles væsentlig paa samme Maade hele Norden over. Der gives en Del Fremstillinger, hvor Motivet er benyttet paa en ret smagfuld Maade, eller i alt Fald er opfattet dygtig og sikkert[3]); men den brede Kraft, hvoraf disse Billeder ere prægede, bliver ofte plump og raa eller løber endog ud i det gruopvækkende og stærkt manierede. Man finder Dyrebilleder indenfor denne Gruppe, der høre til de værste Misfostre[4]), som Menneskets Haand har frembragt (f. Ex. Fig. 78); men til Trods herfor maa de over-

---

[1]) Exempelvis kan nævnes: Skeden til »Karl d. St.s« Sværd i Aix la Chapelle; Lindenschmit: Alterthümer III, 10 Pl. 5; Bibl. Bodl. Junius 27 fl. St.; Archæologia, London, 24 Pl. 67; Westwood: Facsimiles etc. Pl. 52 F. 4; Sveriges Historia S. 287 F. 341—2.

[2]) Rent undtagelsesvis forekomme andre Dyreformer: Hjorten, i Björkö-Fundet; et hornet Dyr, paa en Bronzefibula fra Yxnarum Sogn, Blekingen (Stockh. Mus.); firføddede og vingede Dyr, Montelius i Månadsblad 1877 S. 464 og S. 476.

[3]) F. Ex. Månadsblad 1877 S. 555 F. 61; Worsaae: Nord. Olds. 1859 F. 416 og 418.

[4]) F. Ex. Montelius: Sveriges Forntid F. 563 og 565.

alt, hvor de ere omhyggelig behandlede, vække Interesse som mærkelige Udtryk for en eiendommelig Periodes Skjønhedsfølelse. Langt oftere træffer man imidlertid en frastødende Opløsning og Ødelæggelse af Dyrebilledet[1]). Det sammenblandes med slet tegnede Baandslyngninger eller fremtræder i raa Sammensætninger af mange Hoveder til ét Par Ben[2]);

Fig. 78. Mus. Nr. 240. 1/1.

Detail af et skaalformet Spænde.

Hoveder og Lemmer hænges løst til Baandfletninger[3]), og Dyrehovedet bliver forandret til et næsten ukjendeligt Ornament[4]), eller smelter sammen med Stykkets Kant, medens der inde paa Fladen kun er levnet selve Svinget mellem de omdreiede Ben[5]). Dyret skilles ad i enkelte Stumper og

[1]) F. Ex. Sveriges Historia S. 328 F. 388 og S. 330 F. 392.
[2]) Paa ligearmede Spænder af Hovedform som Montelius anf. St. Fig. 566.
[3]) F. Ex. Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring, Aarsberetning 1866 S. 95 og 1867 Pl. 3 F. 25; Hildebrand: Statens hist. Museum, Stockholm 1873 F. 57.
[4]) F. Ex. i Kanten af mange skaalformede Fibulaer; se Montelius anf. St. F. 556.
[5]) Paa større ligearmede Spænder f. Ex. Stockh. Mus. Nr. 5404 og Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring, Aarsberetning 1870 Pl. 4 F. 24.

Stykker, der ligge spredte imellem hverandre[1]), og de kunstig knyttede Grupper blive i den Grad overfladisk gjentagne, at man kun bevarer de fordybede Mellemrum mellem Dyrene som en uordentlig Samling af Huller, der nu udgjøre det egentlige dekorative Motiv[2]). Alt dette er en Fordærvelse, som ikke alene har Krav paa Opmærksomhed, fordi den spiller en saa stor Rolle i Tidens Ornamentik; det er ogsaa af Interesse at se, hvorledes Ødelæggelsen af sammensatte Motiver, der allerede tilhøre en fremskreden Kunstudvikling, fører tilbage til de første Dekorationselementer, som ere charakteristiske for Stenalderen, nemlig Linien og Punktet[3]).

Spørges til Slutning om Betydningen af alle disse Dyrefigurer, som oprindelig ere afledte af fremmede Løvebilleder, maa Svaret blive det samme, som ovenfor gaves med Hensyn til andre Dyremotiver i Nordens Ornamentik. Igjennem selve disse Fremstillinger og ad archæologisk Vei lader det sig ikke eftervise, at Billederne have anden Betydning end den at pryde; de maa ifølge deres Oprindelse og Anvendelse opfattes som Ornamentmotiver og intet andet. At disse vare det vigtigste Laan, som Norden modtog fra hele den carolingiske Stilgruppe, er høist betegnende. Der indførtes vel, som vi foran saa, en Del fremmede Kostbarheder, der optoges vel nogle nye Former, og der haves ogsaa enkelte Exempler paa en Efterligning af Bladmotiver; men overalt i Ornamentiken myldre de nordisk-carolingiske Løvebilleder frem; thi kun for slige Billeder var der en Plads i det hedenske Skandinaviens Dyreornamentik. Først med Christendommen og gjennem det 11te Aarh.s nye romanske Stil skulde Norden blive fuldt delagtig i den kunstneriske Arv, som den carolingiske Tid havde taget efter den klassiske Verden.

---

[1]) Gjennemgaaende paa Former som Montelius anf. St. F. 537.
[2] Paa Spænder af Hovedform som Montelius anf. St. F. 538.
[3]) Se f. Ex. Montelius anf. St. F. 577 og F. 535.

VI.

Byzantinsk Ornamentik.

(Fra Folkevandringstiden til det 11te Aarhundrede.)

Efterat Folkevandringens Bølger vare skyllede ud over det vestlige Europa, dækkende over den romerske Civilisation, var det østromerske Rige ubestridt det første Land i Verden. Her herskede Fyrster, som omgave Resterne af romersk Keisermagt med en hidtil ukjendt Pomp og Glans; her støttede den fuldt befæstede Christendom sig til et kraftigt og rigt Hierarchi; her fortsattes Oldtidens Kunst og Videnskab uafbrudt. Trods Opløsning og Forfald udøvede derfor den byzantinske Kunst en ikke ringe Indflydelse paa Italien og videre i hele det christnede Vesteuropa. Men skulde den byzantinske Indflydelse være standset ved Grænserne af det gamle Romerrige uden at have strakt sig ogsaa til Skandinavien? Har den byzantinske Stil, som dannede Grundlaget for russisk Kunst, og hvis Motiver kunne eftervises fra Bagdad til Cordova, kun ladet det hedenske Norden uberørt? Det kunde formodes, at den pragtfulde Ornamentik i det sidste Afsnit af den nordiske Jernalder har været grundet paa byzantinske Elementer, eller at der dog mellem de rige nordiske Ornamenter findes byzantinske Motiver.

For at undersøge dette Spørgsmaal maa vi kaste et Blik paa den byzantinske Kunsts selvstændige og kraftige Udvikling mellem det 6te og 11te Aarh. Ligge end Spirerne til den eiendommelige byzantinske Stilretning tidligere, maa dog Tiden før Justinian endnu betragtes som klassisk og romersk; først i Løbet af det 6te Aarh. faa de ældre Motiver en saa eiendommelig Behandling, at der kan tales om en en ny Stil, som i Begyndelsen hviler umiddelbart paa romersk

Grund, hvorfra den kun fjærner sig langsomt i Aarhundredernes Løb[1]).

Til Kjendskabet af den byzantinske Ornamentik foreligger der et rigt Stof, for Periodens Begyndelse hovedsagelig i den architektoniske Dekoration, for dens Slutning væsentlig i illuminerede Haandskrifter; men desuden give talrige bevarede Pragtarbeider i Elfenben, ædle Metaller og Email værdifulde Bidrag. I hele dette Materiale ville dog kun Dyrefigurerne og det dekorative Løvværk kræve en nøiere Betragtning, idet kun disse Arter af Motiver have særlig Betydning for denne Undersøgelse.

Af det rige Bladværk, som udgjorde Hovedbestanddelen i den klassiske Oldtids Ornamentik, benyttede den udviklede byzantinske Kunst væsentlig kun Epheuen, Vinranken og fremfor alt Acanthusbladet. Allerede i denne Begrænsning giver den byzantinske Stilretning sig tilkjende; men endnu tydeligere viser den sig i Behandlingen af de enkelte Motiver. Endnu i 6te Aarh. benyttes det romerske Epheublad og Vinløvet paa gammel Vis, naturmæssig og omhyggelig tegnede, skjønt ikke uden en vis Tørhed og Stivhed, forbunden med en kjendelig Tilbøielighed til Overfyldning og symmetriske Sammenstillinger. Senere bliver derimod dette Bladværk, hvis Ynde just ligger i Bøieligheden og de livlige Contourer, til rent ornamentale, stive Figurer, og, hvad der er særlig betegnende, Bladet rives ofte fra Grenen og anvendes for sig som et fuldgodt Motiv. I det 9de Aarh. forekommer Epheu- og Vinløvet kun yderst sjælden i sammenhængende Dekoration, medens vel enkelte Blade og Vindrueklaser anvendes hist og her[2]). I 10de Aarh. spores de sidste

---

[1]) Se Labarte, Salzenberg og Vogüé.

[2]) Bibl. Nat. Fonds grec Nr. 510 og det ældre Manuskript Fonds grec Nr. 278. Cahier et Martin: Mélanges d'archéologie etc. 4 Pl. 20 og 23.

Rester af dette antike Løvværk, og senere synes det ikke at forekomme[1]).

Hovedelementet i den ældre byzantinske Bladornamentik er imidlertid Acanthusbladet og hele det Løvværk, hvori det benyttes. Ogsaa dette i egentligste Forstand klassiske Bladværk fik i Løbet af det 6te Aarh. et eget Præg, idet det behandledes paa en tilspidset og skarp Maade, der er vidt forskjellig fra den runde og fyldige Form, i hvilken Acanthusbladet optræder i den sent romerske Kunst, og som ogsaa forekommer i Orienten i Begyndelsen af det 6te Aarh. I dette ældre byzantinske Bladværk har man set en Fortsættelse af græsk Stil, som skulde være bevaret mod Øst uafhængig af romersk Indflydelse, eller som maaske gjennem Efterligningen af ældre, græske Forbilleder atter var kaldt til Live i det 6te Aarh. (v. Quast, Texier, Vogüé)[2]). Selv om man imidlertid ikke skulde være tilbøielig til at gaa ind paa denne Forbindelse med den ældre græske Kunst, maa det indrømmes, at her foreligge særdeles kjendelige og udprægede Former, som gjenfindes overalt. Greneværket er aabent og tyndt behandlet og undertiden flettet; selve Bladene ere tilspidsede og stive, tørt og magert formede, dybt indskaarne og ofte stærkt udtakkede i Kanten; den hele Anordning er stræng, stiv og symmetrisk[3]). Dette ældre byzantinske Bladværk benyttes endnu ofte i 9de Aarh.[4]);

---

[1]) Se ndfr. S. 367 Anm. 3.

[2]) En anden Opfattelse fremsætter Viollet-le-Duc: L'art Russe Paris 1877 S. 23.

[3]) Se Schnaase, Lenoir, Vogüé, Salzenberg, v. Quast. Udenfor den architektoniske Dekoration se Additional Ms. Nr. 5111, Brit. Mus. (Afbildning hos Digby Wyatt); Gori anf. St. 2 Pl. 18; Petri Lambecii commentaria de bibliotheca Vindobonensi 2 S. 215 og 628.

[4]) Bibl. Nat. Fonds grec Nr. 510; Arundel Ms. Nr. 547; noget ældre er Bibl. Nat. Fonds grec Nr. 278; Cahier et Martin: anf. St. 4 Pl. 23.

men den sammenhængende Dekoration er ved at forsvinde. Det gamle Grundmotiv, Acanthusbladet, anvendes oftest enkeltvis og løsrevet; det fremstilles helst sammenfoldet og bliver under en lidet omhyggelig Udførelse næsten ukjendeligt. Senere synes det ikke at være blevet benyttet i sammenhængende Bladranker til Fladedekoration; det forekommer kun sammenstillet Side om Side i Rækker og kun paa visse Steder i Dekorationen, i Border og Rammer, i Gesimser og Capitæler[1]). Paa denne Maade bevares altid gamle Ornamentmotiver; de hænge saa at sige fast ved deres Plads, ved bestemte Steder, hvor man er vant til at se dem, og hvor de bestandig reproduceres ved Efterligning af ældre Forbilleder. De nye Motiver indfinde sig derimod paa det aabne Felt, paa Omraader, som ikke ere noget sikkert Herredømme undergivne, og herfra trænge de det gamle mere og mere tilbage.

I Slutningen af det 9de Aarh. tog det kunstneriske Liv i Byzants et nyt Opsving[2]), hvad der paa Ornamentikens Omraade giver sig Udtryk i Dannelsen af en ny Bladstil. Det 10de Aarhundredes Bladværk[3]) er imidlertid ikke noget fuldstændig

---

[1]) Labarte anf. St. Pl. 10 og 38—40; Menologium Græcorum, Urbini 1727; William Maskell: Description of the ivories in the South-Kensington Museum Nr. 215 og 66; Salzenberg: Baudenkmale von Constantinopel Pl. 35 F. 4 og 5; Gori anf. St. Pl. 18 og 33—4.

[2]) Se Labarte, Schnaase, Waagen, Vogüé, Texier, Digby Wyatt.

[3]) Harley Ms. Nr. 5598; Bibl. Nat. Fonds grec 70 og 139; Gori anf. St. 3 Pl. 25; Salzenberg anf. St. Pl. 20 F. 12—16, Pl. 35 F. 9 og 11, Pl. 36 F. 2; Ch. Texier and R. Popplewell Pullan: Byzantine Architecture Pl. 64 F. 4; Vogüé: Les églises etc. S. 186; d'Agincourt: Histoire de l'art par les monuments 4 Pl. 15. Andre Exempler paa det senere byzantinske Bladværk findes f. Ex. i Shaw: Dresses and decorations of the middle ages, London 1858 (et Kors fra Athos); T. F. Dibdin: The bibliographical decameron, London 1817 S. XCII; Owen Jones: Grammatik der Ornamente Pl. 29 F.

nyt; man vendte sig ikke til Naturen for at søge friske Motiver. De nye Former udvikledes ad ornamental Vei gjennem Sammensætning og Omdannelse af de gamle Elementer, idet man tillige som overalt, hvor et nyt kunstnerisk Liv rører sig, gav dem en omhyggelig og sikker Udførelse. De forskjellige antike Bladformer, Epheu, Vinløv og Acanthus stilles sammen, dog selvfølgelig ikke i deres klassiske Form, men i den stivnede Skikkelse, som de lidt efter lidt havde faaet i den byzantinske Kunst. Disse Blade stikkes i hverandre, ordnes til Blomster eller Bladbundter, til sammensatte Former, hvis Oprindelse snart er saa fuldstændig glemt, at man behandler dem som enkelte Led i en ny Bladornamentik. Hvad der foregik i Byzants i det 10de Aarh., er intet andet end hvad der noget senere skete i det romanske Vesten, men her paa Grundlag af en byzantinsk Indflydelse. Begge Steder udvikles der et nyt Bladværk ved Sammensætning og Omdannelse af de ældre Motiver. De enkelte Led ere i Begyndelsen kjendelige og adskilte i de nye Sammensætninger, og de gamle Motiver forekomme endnu enkeltvis som Reminiscenser[1]); men snart efter, i det 11te Aarh., ere de antike Bladformer fuldstændig forsvundne[2]). Forbindelserne

---

12—23; Willemin: Monuments français 1 Pl. 31; Bond and Thompson anf. St. Pl. 26—7; Labarte anf. St. Pl. 105; Cahier et Martin anf. St. 3 S. 126 (hvis den her afbildede Vase ikke er byzantinsk Arbeide, tilhører den i alt Fald byzantinsk Stil i 11—12. Aarh.), 2 Pl. 9—10, Pl. 32—4; Franz Bock: Die Kleinodien des heil. röm. Reiches etc. Wien 1864 Pl. 38; M. A. Racinet: L'ornement polychrome, Paris 1869; Murr: Memorabilia bibliothecarum Norimbergensium, Norimbergæ 1788, II Pl. 1—13; Montfauçon: Palæographia Græca, Parisiis 1708 S. 324. Man finder i Almindelighed i det yngre byzantinske Bladværk en arabisk Indflydelse, som det ikke har været mig muligt at faa Øie for.

[1]) Gori anf. St. 3 Pl. 18; Bond and Thompson anf. St. Pl. 82.

[2]) Additional Ms. Nr. 19352, Brit. Mus.; Bibl. Nat. Fonds grec Nr. 519; Fonds Coislin Nr. 79; Fonds grec Nr. 74; Labarte anf. St. Pl, 83 og 87.

ere voxede sammen, de charakteristiske Ombøininger af Bladspidser og Flige blive almindelige, og de nydannede Blomster og Blade anbringes i et aabent symmetrisk Greneværk, der sammenholdes ved Ringe og Baand. Denne byzantinske Kunstblomst, som spirede frem af Oldtidens opløste Motiver, kunde ikke bevare sin zirlige og sikre Form under den nu indtrædende Decadence; allerede i det 12te Aarh. er den i Opløsning, og snart efter skulde den sammensmeltes med fuldstændig fremmedartede Bestanddele.

Der er her kortelig gjort Rede for Forholdet mellem det ældre og det yngre byzantinske Bladværk, forsaavidt som dette har Betydning for vor Undersøgelse. Et anskueligt Billede af den hele Udvikling vindes selvfølgelig kun ved Studiet af de talrige Levninger af byzantinsk Ornamentik; om end disse ofte have været undersøgte, have de dog hidtil ikke fremkaldt andet end almindelige Bemærkninger om Blomster og Slyngninger, uden at man har gjort Forsøg paa at eftervise Udviklingen eller Forskjellighederne mellem den ældre og den yngre Stil.

Det har været nødvendigt at vinde et nøiere Kjendskab til det yngre byzantinske Bladværk og derfor ogsaa at undersøge dets Oprindelse og Forhold til den ældre Stil for at have et sikkert Grundlag for Bestemmelsen af den yngre nordiske Jernalders Fund af Smykker, der ere dekorerede med Bladmotiver. Mange af disse (Spænder og Rembeslag) betragtes i Almindelighed som byzantinske Arbeider; men selv en løselig Sammenligning vil vise, at Bladornamenterne paa disse Stykker ere vidt forskjellige fra det senere byzantinske, stærkt sammensatte Løvværk, medens der, som vi foran saa (S. 349 flg.), findes en nøie tilsvarende Ornamentik indenfor den carolingiske Stils Omraade. Der er blandt alle de i Norden fundne Oldsager kun meget faa, som paa Grund af Ornamentiken kunne bestemmes som byzantinske Arbeider,

nemlig et Par Hængesmykker[1]) og nogle Rembeslag (Fig. 79)[2]), der ere pryedde med det charakteristiske, yngre byzantinske

Fig. 79. Stockh. Mus.

Rembeslag af Bronze.

Bladværk. Af samme Oprindelse ere endvidere to Reliquiekapsler[3]) og Brudstykker af en lille Sølvplade med Billedet af en Helgeninde[4]).

---

[1]) Bror Emil Hildebrand og Hans Hildebrand: Teckningar ur Statens hist. Museum 2 Pl. 2, tredie Række, 2det og 4de Stykke fra høire. Det midterste Stykke i samme Række er rimeligvis ogsaa byzantinsk.

[2]) Fundne paa Gothland; Stockh. Mus. Bestemmelsen af disse Stykker som byzantinske støttes stærkt derved, at de samme Former forekomme i russiske Fund (A. Ouvaroff: Les Mériens).

[3]) I Sølvfundet fra Allmänninge, Gestrikland (Stockh. Mus.); Holmboe: En mærkværdig Samling o. s. v. Pl. 2 F. 20.

[4]) I et Sølvfund fra Gothland, Stockh. Mus. Nr. 4556. — Med Hensyn til de hidtil fundne Rester af Silketøier er det næppe muligt at afgjøre, om de ere af byzantinsk eller af orientalsk Oprindelse. Det skal ogsaa lades uafgjort, om de oftere i Björkö-Gravene forekommende Hængeplader af Sølv, der ere dekorede med trefligede Blade eller med et Oxehoved set forfra, ere byzantinske eller carolingiske. Forskjellige Rembeslag af Hovedform som Montelius: Sveriges Forntid F 512 og 514 maa ligeledes være fremmed Arbede; men deres Hjemstavn kan næppe med Sikkerhed bestemmes. Alle disse Ting have imidlertid snarest et byzantinsk Præg, og for en Indførelse fra denne Side taler det, at lignende Former findes i Rusland (se Ouvaroff anf. St.). — Prof. Engelhardt ser tidlig

Dyrefigurerne i den byzantinske Kunst skrive sig fra to forskjellige Kilder; de ere dels arvede fra den græsk-romerske Oldtid, saasom Grif, Løve, Ørn og Delphin[1]); dels tilhøre de oprindelig den christelige Symbolik, saasom Fugl og Fisk[2]), Paafugl, Hjort og Lam, og ere først senere benyttede rent dekorativt tilligemed mange andre Dyrebilleder: Ræv, Hund, Gjed, Hane, Perlehøne, Høg o. s. v. Alle ubestemte Dyreformer, som man pleier at sammenfatte under det uklare Navn af »phantastiske Dyr«, ere fuldstændig fremmede for den egentlig byzantinske Stil.

Hvad de romerske Dyrefigurer angaar, findes der gjennem hele den byzantinske Kunsts selvstændige Periode en nøie Fastholden af den klassiske Form; først senere optræde andre Dyremotiver, f. Ex. Aben og Grupper af kæmpende Dyr, der ere vel bekjendte i den vesteuropæiske Ornamentik, hvorfra de øiensynlig ere laante[3]).

---

byzantinsk Kunststil i en lille Menneskemaske fra Vimose (i Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist 1867 S. 254). Det er mig ikke muligt at se noget byzantinsk i dette Stykke: det lange nedadtil spidse Hoved med stive og udtryksløse Træk kommer først frem i den byzantinske Decadencekunst. En lignende Behandling af det menneskelige Ansigt kunde iøvrigt gjenfindes paa mange forskjellige Steder, hvor der hersker en primitiv eller en dybt sunken Kunstfølelse. Det nævnte Stykke maa sikkert henføres til den germansk-romerske Stilretning

[1]) Ch. Texier anf. St. S. 1 og S. 202; Labarte anf. St. 2 S. 118; Menologium Græcorum, Urbini 1727, 2 S. 97 og S. 74; Gori anf. St. 2 Pl. 10—11; Waagen: Treasures of art etc. 3 S. 66; Didron anf. St. 23 S. 278. Jvfr. Viollet-le Duc: Mobilier français 1 S. 80.

[2]) F. Ex. Harley Ms. Nr. 1810; Arundel Ms. Nr. 547; Additional Ms. Nr. 5111 S. 10—12, Brit. Mus.; Bibl. Nat. Fonds grec Nr. 510, Nr. 139, Nr. 64; Ch. Texier, Salzenberg, Labarte Gori anf. Steder.

[3]) F. Ex. Bibl. Nat. Fonds grec Nr. 550 fra det 13de Aarh. At omtale alt, hvad man har givet Navn af byzantinsk Arbeide, skjønt det hører andetsteds hjemme, vilde føre for

Den christelige Symboliks Dyreformer ere, ligesom de nysnævnte Dyr, der kun have en dekorativ Betydning,

---

vidt. Tøistykket, som er afbildet af Cahier et Martin anf. St. 2 Pl. 16, anses uden nogen Grund for byzantinsk. De her forekommende Drager, tobenede, med Vinger og Slangehale, træffes aldrig i den ældre byzantinske og orientalske Kunst, men høre hjemme i Vesteuropa fra det 11te Aarh. af. Plantemotivet og Dyrenes Anordning have den største Lighed med Mønsteret i det gyldne cingulum, der hører til de tydske Keiserinsignier, som nu opbevares i Wien. Franz Bock har afbildet dette Stykke i sit fortræffelige Værk: Die Kleinodien des heil. römischen Reiches deutscher Nation, Wien 1864, og vist, at det er siciliansk Arbeide. — I Owen Jones: Grammatik der Ornamente er der mellem Exemplerne paa byzantinsk Ornamentik indblandet adskilligt, som hører hjemme i Vesteuropas romanske Tid. — J. Labarte betragter Bindet om Berengars »liber sacramentorum« i Monza (J. Labarte anf. St. Pl. 8) som byzantisk Arbeide; imidlertid ere Dyremotiver, Løvværk og Komposition fuldstændig i den carolingiske Renaissances Smag og synes ikke at kunne henføres til byzantinsk Stil Labartes Opfattelse beror sikkert navnlig paa den urigtige Anskuelse, at »cloisonné«-Arbeidet med Granater og Glasflusser udelukkende er byzantinsk; dette vanskelige Spørgsmaal, som har været Gjenstand for en vidtløftig Diskussion mellem Labarte, de Laborde, F. de Lasteyrie, Peigné-Delacourt, Ch. de Linas, Franz Bock og andre, kan ikke behandles paa dette Sted. — Om et Relief med Løvværk og Dyre- og Menneskefigurer i den hellige Gravs Kirke i Jerusalem antager Vogüé (Les églises etc. S. 201 flg.), at det tilhører fransk Stil fra det 12te Aarh., men taler ogsaa, under Henvisning til de illuminerede Mss., om Studium og Efterligning af byzantinsk Kunst. Dette turde næppe være rigtigt; det anførte Sculptur er fuldstændig fransk; hvad der forekommer af lignende Løvværk og lignende Figurer i de senere byzantinske Mss., maa være optaget fra Vesteuropas Kunst. Det er maaske heller ikke overflødigt at bemærke, at Tegningen i det stiliserede Løvværk i Mosaikerne, som pryde Basilicaen i Bethlehem, ikke er byzantinsk, men italiensk (Vogüé anf. St.; Johannes Ciampinus: De sacris ædificiis a Constantino magno constructis, Romæ 1693 Pl. 23). — Jvfr. F. Schiern i Videnskabernes Selskabs Forhandlinger 1859.

altid fuldstændig naturmæssig behandlede. Man søger overalt at gjengive Dyrene i deres virkelige Skikkelse og at fastholde den naturlige Form; der gjøres intet Forsøg paa at omdanne disse Dyrebilleder til ornamentale Figurer eller stiliserede Former, som fjærne sig fra Naturen. Dyrene smelte heller aldrig fuldstændig sammen med de rent ornamentale Elementer, men have deres særlige Plads i det stiliserede Løvværk, i et lille selvstændigt Billede med Træer og Planter, eller over Bygningernes Tage og Hvælvinger. Endelig spille Dyrefigurerne ingenlunde nogen fremtrædende Rolle i Ornamentiken; selv Dyrehovedet, der træffes overalt i den græsk-romerske Verden, anvendes sikkert kun i den byzantinske Kunsts første Aarhundreder og vel at mærke i fuldstændig romersk Form[1]). I den senere Middelalder forekommer der vel enkelte Gange dekorative Løvehoveder, men disse ere utvivlsomt, ligesom saa mange andre fremmede Elementer[2]), optagne fra den vesteuropæiske Ornamentik.

Naar det altsaa fastholdes, at der i den byzantinske Kunst kun forekommer græsk-romerske Dyremotiver og Naturdyr i deres virkelige Skikkelse, vil det ikke kunne antages, at den nordiske Dyreornamentik skulde have hentet enten Forbillederne eller Ideerne til sine vilkaarlige og ubestemmelige Skabninger fra Byzants. Det er umuligt at antage, at der mellem de nordiske Dyremotiver findes Elementer hentede fra den byzantinske Kunst mellem det 6te og 11te Aarh., og endnu umuligere er det at aflede hele den nordiske Ornamentiks Dyrevrimmel af de byzantinske Traditioner fra den græsk-romerske Skjønhedsverden.

Om alle de øvrige Elementer i den byzantinske Ornamentik gjælder det samme som om Dyrefigurerne: man bliver staaende ved de antike Motiver, Æggestav og Perlesnor,

---

[1]) Se dog Gaidoz i Revue celtique I S. 14.
[2]) Se f. Ex. Additional Ms. Nr. 11838, Brit. Mus.

Tougstav og Tandsnit, Mæandre og Bølgelinier, Rosetter og Stjærner; noget væsentlig nyt opfindes ikke (Vogüé). Vel fjærner man sig ved de mere sammensatte Motiver, Profiler[1]) og Palmetter[2]), kjendelig fra Antiken, og, hvad der er vigtigere, visse Motiver træde i Forgrunden, medens andre næsten ganske forsvinde. Man møder saaledes idelig geometriske Inddelinger, Cirkler, Firkanter og Trekanter, Trappemønstre og brede, foldede og aabent slyngede Baand, medens den græske Mæander og Palmetten kun yderst sjælden anvendes. Men det charakteristiske ved den byzantinske Ornamentik ligger overhovedet ikke i Enkelthederne, som vedblive at være næsten antike. Det er væsentlig kun i Benyttelsen og Sammensætningen af Enkelthederne, i Farve og Materiale, i Kunstfølelse og Smag, at den nye Tid gjør sig gjældende. Dekorationens Helhed er byzantinsk, dens Enkeltheder ere antike.

I Norden forekomme vel nogle af de Motiver, som anvendes i den byzantinske Kunst, Perlesnore og Inddelinger ved Baand; men da de samme Elementer ogsaa findes i den samtidige Ornamentik i de vestlige Lande, er der næppe nogen Grund til at antage, at de skulde være optagne fra Byzants. Det skulde da være, at særlige Forhold tydede paa en Forbindelse med det byzantinske Rige gjennem de sidste Aarhundreder af Nordens Oldtid; men just det modsatte er Tilfældet. Byzantinske Mønter senere end Begyndelsen af det 6te Aarh. findes yderst sjælden i Skandinavien (Montelius), og de ere ikke blevne efterlignede, saaledes som det var Tilfældet med de tidligere indførte Mønter; ligesaa lidt taler det for en livlig Forbindelse, at der, som vi foran saa, kun forekommer yderst faa byzantinske Arbeider i de nordiske Fund. Det Samkvem mellem Syden og Norden, som de

[1]) Se Vogüé, Lenoir, Salzenberg, v. Quast anf. St.
[2]) F. Ex. Bibl. Nat. Fonds grec Nr. 139, Salzenberg anf. St. Pl. 16 F. 9.

store Folkerørelser havde bragt tilveie, maa være ophørt, efterat Roligheden i Europa var kjøbt med Tabet af Halvdelen af den klassiske Verden; de slaviske Folkestammer, der som en Kile havde skudt sig ind mellem det østromerske Rige og Norden, maatte hæmme Forbindelserne ad de Veie, hvor de germanske Folk tidligere bølgede frem og tilbage (Worsaae); og endelig var det byzantinske Rige kun et pragtfuldt Monument over den kraftige og produktive Romerstat, der havde et saa rigt Overskud tilovers selv for de fjærne nordiske Lande. Kun middelbart, som medvirkende til den tidlige Renaissance i Italien og i det carolingiske Rige, fik den byzantinske Kunst nogen Betydning ogsaa for det hedenske Skandinavien.

VII.

Persisk og arabisk Ornamentik.

Ved Siden af den byzantinske Stil herskede der i det Tidsrum, hvormed vi her beskæftige os, to udprægede Stilarter i Orienten: den persiske og den arabiske. Ihvorvel det fremgaar af talrige nordiske Fund af orientalske Mønter, at Forbindelserne mellem Skandinavien og Orienten ikke toge deres Begyndelse før efter det sassanidiske Riges Fald, og skjønt der kun er et enkelt nordisk Fund, som muligvis kunde tyde paa et Samkvem allerede i en tidligere Tid [1]), tør vi dog ikke undlade at kaste et flygtigt Blik paa den sassanidiske Kunst. Fra dette Rige, som stod lige høit i politisk Magt og i kunstnerisk Dygtighed, kunde dog muligvis en eller anden Indflydelse være forplantet til Norden, og den nordiske Archæologi har mere end én Gang søgt at

---

[1]) Finn Magnusen: Runamo S. 586.

hente Forklaringer af uforstaaede Forhold fra det fjærne Østen[1]).

Ligesom det sassanidiske Rige dannedes af Lande, der tidligere havde adlydt assyrisk og gammel-persisk Herredømme, saaledes tog det ogsaa i kunstnerisk Henseende Arv efter disse ældre Stater. Tydeligst viser denne Tradition fra Fortiden sig maaske i de hyppige Reliefbilleder af religiøst og historisk Indhold, der ligefrem udgjøre det væsentligste dekorative Element i den sassanidiske Stil; men ogsaa i det egentlig ornamentale gjenkjendes der nedarvede eller udenfra laante Træk i alt, hvad der er bevaret af sassanidiske Bygninger, Metalarbeider og Tøier. I Capitælernes Dyrefigurer, i de sammensatte Canneleringer og i Perlebaandene gjenfindes Motiver fra Achæmenidernes Architektur; fra den græsk-romerske Kunst hidrøre Acanthusblade, Vinløv og fortløbende Palmetter ligesom ogsaa de yppige Bladduske og Blomsterbundter; særlig fra romersk Stil skriver sig den hyppige Anvendelse af Nischer og Søilestillinger, og fra Byzants har man laant de firsidede Capitæler med deres eiendommelige Bladværk[2]). Den pragtfulde sassanidiske Stil med dens brede Høitidelighed og svulmende Yppighed indeholder ingen væsentlig nye Motiver; alt er afledt af de ældgamle Kunstretninger i Orienten eller fra de klassiske Lande, og der findes intet, som kunde sammenstilles med den nordiske Dyreornamentik i Tiden efter den store Folkevandring. Det er næppe tilladt at indvende, at der hyppig forekommer Dyrebilleder i den sassanidiske Ornamentik, da disse Griffe, Løver og Fugle, som ere saa eiendommelig stiliserede og saa charakteristiske i alle Enkeltheder, ikke have nogensomhelst Lighed med Nordens Dyrefigurer[3]).

---

[1]) Mange af Prof. C. A. Holmboes Skrifter gaa i denne Retning.

[2]) Coste et Flandin: Voyage en Perse.

[3]) Coste et Flandin: Voyage en Perse Pl. 8 og 10. Aspelin: Antiquités du nord finno-ougrien II F. 609—10 og 613. Ca-

Paa det ene Sted ere Traditionerne fra Oldtidens store Kunst klart udtrykte i disse charakterfuldt behandlede Billeder, hvori antik Form og nyt Naturstudium ere sammenarbeidede under en eiendommelig Stilisering; paa det andet Sted finde vi kun ubehjælpelige Forsøg og den første fortvivlede Kamp for at forme virkelige Figurer. Enhver Tanke om, at der mellem disse to Stilarter skulde findes en Forbindelse, hvorom tilmed Fundene i Norden ingen Antydning indeholde, maa saaledes afvises.

Anderledes stiller Forholdet sig ligeoverfor den orientalske Stil i Tidsrummet efter det sassanidiske Riges Fald. Fra Slutningen af det 9de Aarh. stod Norden i livlig Berøring med Orienten, og Tusinder af kufiske Mønter, hovedsagelig fra det 10de Aarh., ere opgravede i Norden. At der ogsaa blandt det forarbeidede Sølv, som findes sammen med de fremmede Mønter, er meget, som maa være af orientalsk Arbeide, er sikkert nok. Mange flettede Ringe og fine Filigranarbeider ere ikke udførte i Norden; men dog maa det antages, at de fleste af Sølvfundenes Smykker ikke ere af fremmed Oprindelse[1]). Ornamenteringen med indslagne Zirater, Filigranarbeide og kornet Arbeide, som udgjøre Hovedelementerne i Sølvsmykkernes Ornamentik, vare kjendte i Norden før Forbindelsen med Orienten, og de eneste Dyrefigurer, som forekomme i disse Fund, ere nordiske Omdannelser af Former, der allerede i en ældre Tid hørte hjemme i Skandinavien (se ovfr. S. 356). Til Trods for Indførselen af forskjellige Sølvsmykker og af store Masser af orientalske Mønter er der saaledes næppe nogen Grund til at antage, at der ved Handelsforbindelserne med Orienten skulde være

---

hier et Martin: Mélanges d'Archéologie etc. 3. S. 123 flg. Jvfr. Ritters Erdkunde IV, 2 S. 712.

[1]) De sidste Udtalelser om disse Forhold findes i Sveriges Historia S. 297, 301 og 312; i Antiquarisk tidskrift för Sverige 3 S. 51; i Månadsblad 1877 S. 527.

indkommet nye Ornamenter, navnlig Dyremotiver, i Norden. Da imidlertid den Formodning ligger saare nær, at der gjennem den stærke Sølvimport dog er indført et og andet Ornamentmotiv i Norden, maa vi, ved i det mindste at betragte Hovedtrækkene i den ældre arabiske Stil, søge et sikrere Standpunkt ligeoverfor disse Spørgsmaal.

Til Trods for den kunstneriske Indflydelse, som de tilgrænsende Kulturfolk allerede i en tidlig Tid have kunnet udøve paa Arabien, ind over hvis Grænser de undertiden havde bredt deres Herredømme, besade dog Araberne, da de strømmede ud fra deres Ørkener, ingen selvstændig Kunst; den arabiske Stil udvikledes først senere paa Grundlag af de erobrede Landes Kunst [1]). Der findes derfor heller ingen væsentlig nye Motiver i den ældre arabiske Ornamentik, saavidt som det kan ses af de rigtignok meget sparsomme Levninger fra Tiden før Aar 1000, supplerede med det langt fyldigere Materiale fra de nærmest følgende Aarhundreder. Ved Siden af geometriske Figurer, der ikke uden Grund ere blevne satte i Forbindelse med klassiske Motiver [2]), er Hovedelementet i denne Tids Ornamentik et fyldigt Løvværk, som øiensynlig er dannet efter sent romerske, byzantinske og sassanidiske Forbilleder. Acanthusbladet med dets afslebne Former, udfoldet eller oftere sammenlagt og sædvanlig anvendt i fortsatte Ranker, er væsentlig det samme, som kjendes fra en sen romersk Tid; de sammensatte Blomster og Kredsanordningen i Løvværket ligne fuldstændig det senere byzantinske, medens atter de pragtfulde Opstillinger og de fyldige Bladduske

---

[1]) F. Ex. Salzenberg: Baudenkmale von Constantinopel S. 8; Vogüé: Le temple de Jérusalem S. 82 flg.; Schnaase anf. St.; C. v. Lützow: Zeitschrift für bildende Kunst, Leipzig 1866 S. 87 flg.; Girault de Prangey: Essai sur l'architecture, Paris 1841.

[2]) Vogüé: Syrie centrale, S. 109.

minde om sassanidisk Kunst[1]). Det eiendommelige Præg, der desuagtet hviler over den arabiske Ornamentik allerede i denne Tid, skriver sig kun fra Behandlingen af Motiverne. Bladrankerne ere saaledes meget indviklede, Bladene blive forlængede og snirklede, og Løvværket blandes med Baandmotiver eller optræder i nye, stive og ofte symmetriske Sammenstillinger. Dog ere de klassiske Grundmotiver endnu ofte i det 12te Aarh. saa stærkt fremtrædende, at man ved en mindre omhyggelig Betragtning skulde henføre mangen en Detail til den romanske Stil. Det er i Virkeligheden ogsaa Orientens romanske Tid; her som i Vesten levede man i Traditionerne fra den klassiske Verden, som først lidt efter lidt antoge nye Former. Den eiendommelige arabiske Ornamentik med dens nye Bladformer, der opstode af det sammenfoldede Acanthusblad ved Bortkastelsen af Detailler, ved Forlængelser og ved Svingninger i Contourlinierne, kan paa et enkelt Sted føres tilbage til det 11te Aarh.[2]); fuldt udviklet forekommer den først i de følgende Aarhundreder; men først senere fortrænger den fuldstændig de romanske Elementer.

Naar det saaledes fastholdes, at den arabiske Kunst i den Tid, da Orientens Sølv fandt Veien til Norden, væsentlig var indskrænket til Bladmotiver, vil det, selv med et overfladisk Kjendskab til nordisk Ornamentik, være let at afgjøre, at denne hverken er baseret paa arabisk Stil eller eier Elementer, der ere optagne herfra. Vel er der i begge Stilarter noget overlæsset og sammentrængt, noget indviklet og slynget, som ved det første Blik kunde synes

[1]) F. Ex. Vogüé: Le temple de Jérusalem S. 82 flg.; Girault de Prangey anf. St.; Prisse d'Avennes: L'art arabe; Schnaase anf. St.; André: Notice sur une cassette d'ivoire de la cathédrale de Bayeux, Rennes 1869; Franz Bock: Die Kleinodien des heil. röm. Reiches etc. Anhang S. 53.

[2]) Texier: Description de l'Arménie, la Perse et la Mésopotamie, Paris 1842 Pl. 18.

at tyde paa et nært Slægtskab; men dette fælles Præg, der for en Del gjenfindes overalt i denne Periode, er kun et Udtryk for, at man begge Steder stod paa det samme primitive Standpunkt, hvor man, uden Bevidsthed om Fladens Betydning, finder Behag i den rigest mulige Dekoration [1]). Imidlertid forekommer der sikkert i de nordiske Fund nogle enkelte indførte Stykker, der ere ornamenterede i ældre orientalsk Bladstil. Den stive og strænge Behandling af romanske Bladformer turde gjenfindes i nogle ornamenterede Rembeslag fra Bjørkøen [2]), medens en Hængeplade af Sølv med sent byzantinske Blomster i en symmetrisk Anordning er et godt Exempel paa det byzantinske og sassanidiske Element i den arabiske Stil (Fig. 80 [3])). Ogsaa i Sølvlaaget fra Haraldsborg tør man, ligesaa meget paa Grund af Løvværket som paa Grund af Dyrefigurerne, se et orientalsk Arbeide, vel fra det 11te Aarh., hvori den sassanidiske

---

1) Det er en Misforstaaelse af dette Forhold, som har ført til den Anskuelse, at det »overskjærende og knyttende Motiv er den original-germanske Ornamentform« (Dietrichson: Den norske Træskjærerkunst). Der findes ikke nogen mystisk Trang til »Overskjæring« i den germanske Smag. Enhver primitiv og uudviklet Ornamentik er overfyldt og tilstræber at dække Fladen saa meget som mulig; naar der nu tillige arbeides væsentlig med baandformede Motiver — dels virkelige Baand, dels langstrakte Dyrefigurer og forlængede Blade — indfinder sig ganske naturlig en Fletning og Slyngning, som ikke kan forekomme i den klassiske Kunsts bedste Tid, ligesaa lidt som i nogen udviklet Kunstperiode. At opstille et særligt »germansk Overskjæringsprincip« er sikkert urigtigt; dette Princip er ligesaa vel keltisk, kinesisk og kabylisk som germansk; det tilhører et vist kunstnerisk Udviklingstrin, men ikke særlig et enkelt Folk.

2) Fra Bjørkø-Graven Nr. 716, Stockh. Mus. Jvfr. Prisse d'Avennes anf. St. Pl. 3 og 44. Herhen hører maaske ogsaa et Mundblik til en Sværdskede, Christ. Mus. Nr. 1448.

3) Fra-Bjørkø Graven Nr. 464. Fig. *a* og *b* vise Hængesmykkets Tykkelse. Jvfr. Prisse d'Avennes anf. St. Pl. 147.

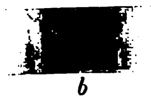
Stilcharakter endnu er kjendelig (Fig. 81). Der gives næppe, afset fra Sølvfundene, andre Stykker i de nordiske

Fig. 80. Stockh. Mus. 1/1

a

b

Hængeplade af Sølv.

Fund, som med Sikkerhed tør bestemmes som arabiske. Hvad der ellers er prydet med Bladværk, hører andetsteds hjemme (se ovfr.), og hele den nordiske Dyrevrimmel har intetsomhelst at gjøre med arabisk Kunst. Dyremotiver

høre nemlig overhovedet ikke hjemme i den ældre arabiske Ornamentik; forekommer der undtagelsesvis Billeder af denne

Fig. 81. Mus. Nr. 14468. ¹/₁.

Laag af Sølv.

Art, da ere de prægede af den persiske Stilretning, hvorfra de øiensynlig ere optagne [1]). Det er først langt senere, da Forbindelserne mellem Skandinavien og Orienten forlængst vare ophørte, at naturalistisk behandlede Dyrebilleder dukke op i den arabiske Ornamentik, idet man under en kunstnerisk Opblomstring hentede nye Motiver fra Naturen.

VIII.
Finsk og slavisk Ornamentik.

De Forbindelser, som allerede fra den fjærneste Oldtid havde bestaaet mellem Skandinavien og Landene hinsides Havet mod Øst og Sydøst, antoge i den yngre Jernalder en ny Charakter, idet der grundedes nordiske Riger i Rusland, hvorfra Nordboerne gjennem Handel og Krigstog fik ligesaa nære Berøringer med det Indre af Rusland, som de

[1]) Jvfr. Texier anf. St. S. 72; Vogüé: Syrie centrale I S. 70.

allerede tidligere havde havt med Østersøens Kystlande. Lige fra Liefland og Finland indtil dybt ind i Rusland forekomme nordiske Vaaben og Smykker overmaade almindelig, og paa den anden Side er der i Skandinavien fremkommet ikke faa Oldsager, Øxer, Kjædesmykker, Naale, Spænder og forskjellige Slags Ringe, der uden nogen Tvivl tør betragtes som Gods, der er hentet hinsides Østersøen[1]). Men i en enkelt Del af Skandinavien ere Vidnesbyrdene om disse Forbindelser endnu stærkere. Paa Gothland optog man enkelte af de fremmede Former, ikke gjennem en nøiagtig Efterligning, men idet man tilegnede sig den almindelige Form, som iøvrigt blev udstyret med sædvanlig nordisk Ornamentik[2]).

---

[1]) Aspelin i Congrès international, compte rendu, Stockholm 1874 S. 669, 673, 681. Hildebrand i Månadsblad för Sverige 1877 S. 564 og i Statens hist. Museum, Stockholm 1873 S. 84. Montelius: Sveriges Forntid F. 622—3 og 611. Kjøbenh. Mus. Nr. 11034, 21027, C 14. Spænder af Form som Montelius i Sveriges Historia S. 331 F. 394. Ørenringe af Hovedform som Aspelin anf. St. S. 675; i Undroms Fund, Stockh. Mus.; Kjøbenh. Mus. Nr. 18198 og Fund Nr. 21459 og 18634. Fra Norge kan der, foruden Fundene i de ikke-norske Grave i Finmarken, maaske kun nævnes nogle faa Ringspænder og et Kors (Aarsberetn. etc. 1867 S. 83 og 1871 Pl. 3 F. 18). For andre Formers Vedkommende, flettede og snoede Ringe til Hals, Haandled eller Finger (som f. Ex. Montelius: Sveriges Forntid, F. 615—8 og 621), maa det indtil videre lades uafgjort, om de ere indførte til Skandinavien fra slaviske og finske Folk eller fra Orienten.

[2]) Stockh. Mus. Nr. 5576 er Slutstykket til en Kjæde af lieflandsk Form som Montelius anf. St. F. 623; det er udstyret med irsk-nordisk Ornamentik. Stockh. Mus. Nr. 2620 er et lignende Kjædestykke, men med Dyrefigurer som Månadsblad för Sverige 1879 S. 59; jvfr. ovfr. S. 354 Anm. 1. De paa Gothland saa hyppig forekommende Ringspænder af lignende Form som Montelius anf. St. F. 588 og Armringe som anf. St. F. 597 ere sikkert ogsaa for en Del nordisk Arbeide.

Ligeoverfor disse Træk, som vise, at Skandinavien, der i saa stor Udstrækning modtog kunstneriske Impulser fra det vestlige Europa, heller ikke skyede at gjøre Laan fra Øst, skulde man vente ogsaa at kunne eftervise Ornamentmotiver, der ere optagne fra disse østlige Folkeslag; men den nordiske Ornamentik har intet laant fra den finsk-slaviske Stilretning. Grunden er simpelt den, at her saa at sige intet var at optage; den fattige og charakterløse Ornamentik havde intet, som kunde tiltale et Folk, hvis Øie var vant til en levende Dyreornamentik.

Ved alle Oldsager fra finske og slaviske Folk, hvorhen man saa vender sit Blik, finder man i den yngre Jernalder en overordentlig Ensformighed, ikke i Former — thi Forskjellighederne i denne Henseende ere ofte ret kjendelige — men i Ornamentik; dog beror denne Lighed egentlig kun paa en fælles Fattigdom. Den hele Ornamentik er nemlig væsentlig bygget paa kornet og flettet Arbeide og paa simple lineare Motiver og stemplede Zirater. Hvormeget end flettet og snoet Filigranarbeide i Bronze og Sølv kan varieres, hvor fint og zirlig end Perlearbeide og indslagne Ornamenter, Zikzaklinier, Punktrækker, Kredse, vinklede og sammensatte Figurer, kunne udføres, kommer man dog ikke ud over en flad, stiv og ensformig Ornamentik. Det er det samme, som gjentager sig i utallige Ringe, Spænder og Hængesmykker, der ere fremdragne paa mangfoldige Gravpladser over det vidtstrakte Omraade.

I denne Filigranstil, som man kunde kalde den, forekommer der imidlertid ogsaa Træk, som høre hjemme i en begyndende Dyreornamentik. Naar Hjørner, Flige og Afslutningsender ere omdannede til Dyrehoveder, medens Spænder og Hængesmykker undertiden ere formede som Dyr, saa skyldes dette atter Udviklinger ad ornamental Vei, der, om de fik Lov til at fortsættes uforstyrrede, skulde kunne føre til Dannelsen af en Dyreornamentik. Endnu er Bevægelsen imidlertid langt herfra; den er kun i sit første Stadium,

idet Dyremotiverne ikke have løsnet sig fra de Former, som gave Anledning til deres Dannelse (jvfr. foran S. 219 og 225)[1]).

Der forekommer vel ogsaa Bladornamenter paa Oldsager fra de samme Egne; men disse Motiver, der ligge langt over Befolkningens kunstneriske Standpunkt, vise sig ved et nærmere Eftersyn alle at være indkomne paa forskjellig Maade fra andre Stilarter. En Del Stykker ere indførte fra byzantinsk og arabisk Omraade, hvorfra Skandinavien hentede Sager af ganske lignende Art[2]); andet er virkelig indenlandsk Arbeide, men fra en meget sildig Tid, idet Bladornamentiken tilhører den romanske Middelalders almindelige Stil[3]).

Den egentlige finsk-slaviske Ornamentik i den yngre Jernalder er saaledes grundet paa Filigranmotiver og paa lineare Elementer, der danne en fint inddelt, men lidet

---

[1]) Kun fra et begrænset Omraade i Rusland kjendes der, om ikke en Dyreornamentik, saa dog en hyppig Anvendelse af Dyre- og Menneskebilleder; men hele denne eiendommelige permiske Stil, skal, om man tør fæste Lid til de hidtil vundne Resultater, tilhøre Bronzealderen og den ældre Jernalder og være begrundet i særlige Forbindelser mellem den siberiske Bronzealder og de asiatiske Kulturlande mod Syd. Se Aspelin i Congrès international, compte rendu, Buda-Pest 1877 S. 677 og Stockholm 1874 S. 661; De la civilisation préhistorique des peuples permiens. Leide 1878; Antiquités du nord finno-ougrien. — Forskjellige Bemærkninger om de her behandlede Forhold af Viollet-le-Duc i L'art russe, Paris 1877, vilde det blive for vidtløftigt at imodegaa.

[2]) F. Ex. Finska fornminnesföreningens tidskrift 1877 S. 117 F. 43; Aspelin: Antiquités du nord finno-ougrien II F. 732, III F. 823; A. Ouvaroff: Les Meriens, St. Pétersbourg 1875 S. 38, Atlas Pl. 8 F. 40—1. Jvfr. ovfr. S. 370 Anm. 2 og 4.

[3]) Paa anden Maade synes det paa lieflandske Spænder, Naale og Kjædeafslutninger forekommende Bladværk næppe at kunne forklares. Se. f. Ex. Kruse: Necrolivonica Pl. 1 F. a—c, Pl. 2 F. f; Bähr: Die Gräber der Lieven Pl. 7 F. 8a, Pl. 20 F. 11; Hartmann: Das vaterländische Museum zu Dorpat Pl. 8 F. 13; Gotthard v. Hansen: Estländisches Provinzialmuseum Pl. 6 F. 9. Jvfr. Montelius i Månadsblad för Sverige 1873 S. 186.

ioinefaldende Fladedekoration. Af en Kunst paa et saadant Standpunkt havde Skandinavien intet at lære; denne, primitive Ornamentik havde Nordboerne allerede opgivet i den ældre Jernalder for lidt efter lidt i Forbindelse med hele det vestlige Europa at udvikle en udpræget og gjennemført Dyreornamentik.

IX.

Oversigt og Slutning.

Det er forstaaeligt, at den forhistoriske Archæologis System er blevet grundlagt i Norden, at man her først har paavist den fjærnere Oldtids store Kulturperioder, iagttaget deres Forskjelligheder og angivet deres Rækkefølge. Det sydlige Skandinavien maa nemlig, ligesaa meget paa Grund af den afsides Beliggenhed, som fordi det har været inddraget i hele den europæiske Udvikling, yde et fortrinligt Materiale til Studiet af Hovedafsnittene i de forhistoriske Tidsrum. Det er kun de store Kulturbevægelser, som ere naaede til Norden, og da først efter at de have antaget en fast Form, og her have de kunnet afleire sig saa regelmæssig og klart i Fundene, som det ikke kunde ske imod Syd, hvor selve Udviklingen foregik under langt mindre begrænsede og simple Forhold. Paa den anden Side var Skandinavien trods den afsondrede Beliggenhed allerede i den fjærne Oldtid fuldt saa delagtig i den almindelige Udvikling som noget andet Omraade i Peripherien af Oldtidens Civilisation.

Disse Forhold begunstige ogsaa Undersøgelserne om Ornamentikens Udvikling. Intetsteds træder den primitive Oldtidskunst saa klart for Dagen, afleiret i saa fyldige og kjendelige Lag som i Skandinavien; her, om ellers nogetsteds, kan man iagttage den begyndende Kunstudvikling og

efterspore de første Forudsætninger for den moderne Civilisations Kunst, der er bygget paa Aartusinders Arbeide, paa den kunstneriske Skat, som Slægt efter Slægt har samlet under vexlende Kulturforhold for at give den i Arv til kommende Tider. Og tilbage til denne første Begyndelse maa man søge; naar man ser den brede og svulmende Strøm, vil man kjende dens tidligere Løb og dens første Kilde.

Ornamentiken er Kunstens Begyndelse. Førend Formen tiltrækker sig Øiet, førend Farven hentes til Hjælp, kalder den tomme Flade paa Menneskets Haand. Den første mere eller mindre bevidste kunstneriske Virksomhed, naar der herved forstaaes Frembringelsen af noget synligt, der ikke har en praktisk Bestemmelse, men udelukkende har til Formaal at glæde og tilfredsstille Øiet, ytrer sig i Ornamentiken, som dækker Formen og fylder Fladen. Denne første Bevægelse indenfor den neolithiske Tid[1]) viser sig klarest og simplest i den nordiske Stenalder, hvis hele Ornamentik er bygget paa Punktet og den rette Linie. Om man rent abstrakt vilde søge Kunstens første Begyndelse, kunde der ikke tænkes noget mere simpelt og primitivt end denne rene Linieornamentik[2]).

---

[1]) Kun fra denne Periode af foreligger Ornamentiken i fyldige Rækker af Fund uden Huller og Afbrydelser. En Forklaring af den palæolithiske Kunst vil paa Grund af det ringe Materiale næppe kunne naa ud over usikre Hypotheser.

[2]) Jvfr. f. Ex. Westwood i Archæol. Journal 10 S. 284 flg. og Hans Hildebrand: Förhistoriska folken. Det maa erindres, at her kun er Tale om Ornamentiken som Helhed og med Hensyn til dens væsentlige Charakter. Paa intet Punkt af den kunstneriske Udvikling udfører Mennesket Ornamenterne som en Maskine, der kun er konstrueret til at tegne en vis Art af Billeder, og til enhver Tid gives der Individer, som gaa udenfor den almindelige Regel. Ogsaa i Stenalderen forekommer der enkelte Forsøg paa at optage Planteformer (f. Ex. Troyon: Habitations lacustres, Lausanne 1860 Pl. 7 F. 35) og paa at forme Dyrebilleder (f. Ex. Mon-

I Bronzealderen forøges de tidligere ornamentale Elementer med den buede Linie, Cirkelen, Spiralen o. s. v., som nu danne Grundlaget for Ornamentiken paa største Delen af den europæiske Bronzealders Omraade. Dog naar man i denne Periode et Skridt videre, ud over de lineare Elementer; der gjøres Forsøg paa at forme Dyrebilleder, hvad der overalt under uforstyrrede Forhold synes at være det andet Hovedtrin i Ornamentikens Udvikling. Holdende sig til de overleverede Ornamenter og bunden af de ydre Former omdanner man de lineare Motiver til Dyr; Liniernes frie Ender formes til Hoveder, og Hjørner og Afslutninger omdannes paa samme Maade. Dette er Begyndelsen til en ny Art af Ornamentik, i hvilken Motiverne ere Dyrebilleder; men ud over denne første Begyndelse naaede Bronzealderen ikke, før den afløstes af en ny Stilperiode, hvis Udvikling skyldtes Kjendskabet til et hidtil ikke benyttet Materiale, Jernet.

I den forklassiske Periode, som i Syden afløste Bronzealderen, synes den tidligere Stilbevægelse at være bleven fortsat og videre udviklet, idet Dyrefigurer vare Grundelementet i Ornamentiken. En ublandet og consequent gjennemført Dyreornamentik blev det imidlertid ikke. Forbindelserne med Orienten tilførte andre Elementer og gave Impulser, der snart skulde bringe de klassiske Lande langt ud over al primitiv Kunst. Nord for Alperne naaede man i den tilsvarende Stilperiode, den ældste Jernalder (Halstatt- og La Tène-Grupperne, »late celtic period«), ikke ud over det Standpunkt, som allerede var indtaget i Bronzealderen. Man begyndte atter ved Jernalderens nye Former at omdanne Ender og Afslutninger til Dyrehoveder; men ligesaa lidt nu som i den foregaaende Periode fik en virkelig Dyreornamentik Tid til at udvikle sig i Mellem-

telius: Sveriges Forntid S. 111) og Menneskeansigter (f. Ex. J. Mestorf i Verhandlungen der Berliner Gesellsch. f. Anthropol. Ethnol. und Urgeschichte 1872 og 1875).

og Vesteuropa og endnu mindre i Norden, hvor denne ældste (forromerske) Jernalder kun var af kort Varighed. Overalt hos de barbariske Folk nord for Alperne blev nemlig denne Kultur brat overskaaren af den overmægtige romerske Indflydelse.

Gjennem det samme Tidsrum, i hvilket Folkene nord for Alperne for anden Gang havde begyndt at uddanne en Dyreornamentik, havde der i Syden udfoldet sig en Planteornamentik, den sidste og høieste ornamentale Udvikling, som kun var et Led i den hele klassiske Bevægelse, der naaede Kunstens høieste Maal. Det var Elementer af denne overlegne Kunst, som nu, baarne af romersk Industri og støttede af romersk Magt, spredtes over Europa lige til Skandinavien og bragte den ældste Jernalders Stil i Glemsel, ganske paa samme Maade som denne Stilretning tidligere havde fortrængt Bronzealderens Kunst. Den fremmede romerske Stil fik Indgang hos Barbarerne nord for Alperne.

Udenfor det store Kejserriges Grænser, i Landstrækningerne fra Rhinen og Donauen indtil Skandinavien var man imidlertid langt fra i Stand til at optage den romerske Kunsts hele Rigdom. Fornemmelig holdt man sig til Liniemotiver og Profiler, men søgte ved Siden heraf ogsaa at efterligne de romerske dekorative Billeder af Dyr og Mennesker og at frembringe nye Billeder af samme Art. Dog lykkedes disse Dyrebilleder i romersk Stil kun slet for Barbarerne; de fik ikke nogen udbredt Anvendelse og overlevede ikke Romerrigets Opløsning. Periodens egentlige Kunstbevægelse ytrede sig derimod i en ny Ornamentudvikling. Paa samme Maade som forud i Bronzealderen og i den ældste Jernalder udvikledes Dyremotiver ved en Nydannelse fra Grunden af, uden bestemte Forudsætninger enten i en tidligere barbarisk eller i den romerske Kunst. De nye romerske og halvromerske Former omskabtes paany til Dyrefigurer; Hjørner og Flige fik et Par Prikker til Øine og et Indsnit til Mund; det

forud givne Felt og den ydre Form bleve omdannede til Dyrehoveder, som snart efter forsynedes med Krop og Lemmer. Ved en rent **ornamental Udvikling**, og uden at der foregik nogen bevidst og paaviselig Efterligning af naturlige Dyreformer, skabtes der en Række Ornamentdyr uden selvstændig Betydning, firføddede Dyr og Fugle, som i visse udprægede og bestandig fastholdte Former dannede en consequent gjennemført og ublandet Dyreornamentik. Først nu havde den Bevægelse, som oftere forud var begyndt, men atter afbrudt, naaet sit Maal i en hel ny Ornamentik, hvori Dyrebilledet spillede samme Rolle som Punktet og Stregen i Stenalderen, den buede Linie i Bronzealderen, Acanthusbladet i Grækenlands, Lotus og Papyrus i Ægyptens Ornamentik.

Denne mærkelige Stiludvikling gjennem den romersk-germanske Periode er ikke uden kunstnerisk Værd. Ornamentiken er gjennemtrængt af den Sikkerhed og Omhyggelighed, som oftest forekomme under primitive Tilstande, og er tillige præget af en Renhed og en forsigtig Behandling af Motiverne, som kun tilhører en Stilarts første Dannelsestid, men forsvinder, om den skal undergaa lange og spredte Udviklinger, saaledes som det her blev Tilfældet. Dyreornamentiken blev nemlig Grundlaget for den almindelige Stilretning i Vest- og Nordeuropa i Aarhundrederne efter den store Folkevandring.

Den nye Stil fulgte Erobrerne mod Vest og Syd ind over Romerrigets Grænser og blev, afset fra de svage Traditioner af romersk Kunst, som ikke naaede langt ud over Kirkens Grund, eneherskende i de nye Riger indtil den carolingiske Renaissance. En saadan Omplantning paa fremmed Grund kunde imidlertid ikke blive uden Følger for den germanske Ornamentik. Hos Angelsaxerne viser der sig en kjendelig Opløsning og Fordærvelse af Motiverne, og hos Franker og Burgunder foregik der ved Siden heraf en ikke ringe Optagelse af sent romerske og oldchristelige Elementer.

I Skandinavien bevaredes derimod Folkevandringstidens Stil uberørt af fremmed Indflydelse indtil Vikingetogenes Begyndelse.

Der hersker i dette Tidsrum i Norden en ren Dyreornamentik, hvis Grundmotiver gjenfindes væsentlig uforandrede hos de germanske Folk paa romersk Grund. Det er en lille Række af bestemt formede Dyrefigurer, aldrig vingede Drager og kun undtagelsesvis Slanger, men oftest firføddede Dyr og Fugle, der uden at være blandede med andre Motiver udgjøre en indviklet og overlæsset Fladedekoration. Behandlingen er overalt den samme; Opløsning af Motiverne, Bortkastelse af Figurernes Yderdele, Sammensætninger, Omdannelse og uordentlige Kompositioner af løsrevne Dele af Dyrefigurer ere overalt Udtryk for den samme almindelige Stilretning. Dog gives der indenfor den fælles Stil forskjellige mindre Nuancer i Motivernes Udvikling og Benyttelse, der ere eiendommelige for det enkelte Folk eller for et begrænset Omraade. Indenfor Skandinavien findes der saaledes en kjendelig Stilnuance, Folkevandringstidens gothlandske Stil, i visse Fund fra Gothland og Mellemsverrig, der tillige udmærke sig ved den mest kunstneriske Ornamentik, som overhovedet er udført under hele Stilperioden. Udenfor denne Gruppe give de nordiske Fund derimod ofte Exempel paa en Fordærvelse af Motiverne og en Mangel paa omhyggelig Udførelse, som var ukjendt tidligere, men som i den følgende Periode skulde gribe endnu videre om sig.

Med Vikingetogene afsluttedes Folkevandringstidens Stil i Norden, idet der fra irsk og carolingisk Kunst optoges nye Dyremotiver, som snart bleve eneherskende i den nordiske Ornamentik. Intet er mere overraskende end dette Forhold. Nordboerne opgave en udpræget Ornamentik, som de havde eiet gjennem Aarhundreder, for at uddanne en ny Stil paa Grundlag af nogle faa Motiver, der vare laante hos fjærne og fremmede Folk. Men endnu mærkeligere bliver denne

Optagelse af det fremmede, naar det ses, at Nordboerne ikke herved gjorde noget væsentligt Fremskridt i kunstnerisk Henseende; nu som tidligere vare de indskrænkede til en Dyreornamentik. I Stedet for Folkevandringstidens Dyrebilleder træde kun mere eller mindre omformede Efterligninger af den irske Kunsts eiendommelige Dyreformer, firføddede Dyr, Fugle og senere Slanger, og af Løvebillederne i den ældste Middelalders Stil; hvad der iøvrigt forekommer af Dyrefremstillinger, udgjør kun et underordnet Element.

Tidligst bleve de nye Motiver optagne i Norge, i Mellemsverrig og paa Gothland, hvor der i en Gruppe af Fund, som kan kaldes den ældre nordisk-irske, findes en fuldstændig Sammensmeltning og jævn Overgang mellem den tidligere Stil i Norden og de nyoptagne Elementer. Der foreligger her en umiddelbar Fortsættelse af Folkevandringstidens gothlandske Stil, hvis fine og omhyggelige Behandling af Motiverne gjentindes i en Række Arbeider, der høre til det bedste, som kjendes fra den yngre nordiske Jernalder.

Medens denne Stilnuance var væsentlig indskrænket til enkelte Dele af Skandinavien, blev den yngre nordisk-irske Stil udbredt over hele Norden. Folkevandringstidens Motiver ere nu fuldstændig forsvundne, og Ornamentiken er hovedsagelig bygget, dels paa den yngre irske Kunsts Dyremotiver, dels paa de allerede tidligere optagne Løvebilleder, som nu ere fuldstændig omdannede til nye og forunderlige Dyreformer. Disse forskjellige Elementer ere endvidere saaledes sammenarbeidede med hverandre, med Efterligninger af irsk og carolingisk Bladværk og med forskjellige, for en Del irske Baandmotiver, at Ornamentiken skulde kaldes fuldstændig nordisk, om man ikke kjendte dens Oprindelse og vidste, at den var bygget paa Motiver, der fuldt udviklede vare optagne fra fremmede Stilarter. At det er en afledt og ikke en primitiv Stil, viser sig overalt. Under den overlæssede Ornamentik er al Form og Inddeling forsvunden,

de kunstfærdig stiliserede Dyrebilleder staa ikke i noget Forhold til den virkelige Natur, og ved Siden af den smagfulde og dygtige Behandling findes der altfor ofte en skjødesløst udført og opløst Ornamentik.

En Undtagelse herfra gjør dog atter en Fundgruppe fra Gothland og Mellemsverrig. Paa dette Omraade er ligesom tidligere den almindelige Stilretning behandlet med en saa fremtrædende Dygtighed og Kunstfærdighed og tillige nuanceret paa en saa eiendommelig Maade, at der maa udskilles en egen svensk-irsk Gruppe.

Det var ogsaa kun paa dette Omraade, at den hedenske Tids Motiver ikke forsvandt ved Christendommens Indførelse; i det øvrige Skandinavien bevaredes derimod kun ganske enkelte Træk fra den gamle Stil. De nordiske Ornamentdyr bleve forjagede af nye Dyreformer af fremmed Æt, Middelalderens vingede Drager og alle de oprindelig romerske Dyrefigurer, til hvilke de ikke vare knyttede ved noget Slægtskabsbaand; men ligesaa meget var det det frodige Bladværk, der bredte sig om de nye Billeder, som kvalte den gamle Ornamentik. Først med dette romanske Løvværk fik Skandinavien en Bladornamentik, og hermed havde Norden for bestandig opgivet den barbariske Stil og bøiet sig under Traditionerne af Grækenlands Kunst.

Af denne Udsigt over Ornamentiken i Norden fra den romersk-germanske Periode indtil Christendommens Indførelse vil det fremgaa, at hvad man pleier at sammenfatte under Navn af »nordisk Stil«, ikke er en enkelt, men flere paa hinanden følgende Stilarter, der ere nøie knyttede til samtidige Stilbevægelser udenfor Nordens Grænser og afhængige af den historiske Udvikling i Europa. Det romerske Verdensherredømme var Forudsætningen for den romersk-germanske Stil (fra Christi Fødsels Tid indtil Folkevandringstiden — den ældre Jernalder). Germanernes Seier over det vestromerske Rige sikrede Folkevandringstidens Stil dens Bestaaen (fra Folkevandringstiden til Carl den

Stores Tid — Mellemjernalderen) og gjorde det muligt, at der kunde udvikles en særlig gothlandsk Folkevandringstids-Stil (omkring det 8de Aarh.). Endelig var det Nordboernes første, store Magtudfoldelse, som medførte Dannelsen af Vikingetidens Stil (fra Vikingetogenes Begyndelse til Hedenskabets Slutning — den yngre Jernalder), hvis tidligere Afsnit, den ældre nordisk-irske Stil (i det 9de Aarh.), vidner om Irlands store Betydning i kunstnerisk Henseende, medens den yngre nordisk-irske Stil i dens tvende Hovedformer, Jellinge-Gruppens Stil (i det 10de Aarh.) og den svensk-irske Stil (fra det 10de Aarh. til efter Christendommens Indførelse), ligesaa meget var bygget paa den irske Decadencekunst som paa den Renaissance, der var grundlagt under Carl den Store. Ornamentiken i Norden afspeiler saaledes Europas historiske Hovedudvikling gjennem disse Tidsrum og viser, at Skandinavien, tværtimod at indtage en afsondret Stilling uden Beroring med Omverdenen, just bestandig modtog sit kunstneriske Grundlag fra den Stil, som i hvert Tidsafsnit var den ledende i Europa.

Før Vikingetogenes Begyndelse bragtes de nye Kunstideer til Norden gjennem de nære Beroringer med germanske Folk syd for Østersøen; i det følgende Tidsrum hentede det kunstneriske Liv i Norden udelukkende sine Forudsætninger fra de christne Riger i Vesten, hvor Hjemstedet var for alle Hovedmotiverne i Vikingetidens Stil. Der er altsaa ikke nogen Grund til at eftersøge Oprindelsen for denne Stilretning i ukjendte Egne imod Øst, ligesaa lidt som man paa Grund af Forskjellighederne mellem Folkevandringstidens og Vikingetidens Stil skulde nødes til at antage Indvandringer til Skandinavien og store Folkerørelser indenfor selve Norden. Grænsen mellem de to Stilarter er heller ikke saa skarp som hidtil antaget. I den ældre nordisk-irske Gruppe foreligger Overgangen mellem den tidligere og den senere Stil, medens den yngre nordisk-irske Gruppe viser os den nye Ornamentiks fuldstændige Optagelse i Skandinavien. Det

tør saaledes sikkert udtales, at der i Vikingetidens Ornamentik ikke kan søges nogen Støtte for Theorien om Indvandringer af Svear som Bærere af den yngre Jernalders Kultur.

Paa samme Maade maa alle Forestillinger om, at den senere nordiske Ornamentik skulde staa i Slægtskabsforhold til østeuropæiske og asiatiske Stilarter, opgives. Der lader sig ikke eftervise Elementer i den nordiske Ornamentik, som høre hjemme enten i byzantinsk, sassanidisk, arabisk, finsk eller slavisk Stil. Hermed er det dog ikke sagt, at Norden var uden Berøring med Orienten; tværtimod vidne Fundene om, at Nordboerne strakte deres Forbindelser lige langt imod Øst og imod Vest, baade til Irland og til asiatiske Lande.

At de talrige indførte irske Sager næsten udelukkende ere fundne i Norge, og at der i det øvrige Skandinavien i alt Fald ikke er fremdraget noget Stykke, som kan henføres til den ældre irske Stil (før Aar 900), kunde betragtes som et archæologisk Vidnesbyrd om, at Norge var den Del af Skandinavien, som baade tidligst traadte i Forbindelse med Irland og senere stod i livligst Berøring med dette Land, hvis Kunst fik den største Indflydelse paa Stilretningen i hele Norden. Imidlertid er det tvivlsomt, om der tør lægges Vægt paa det anførte Forhold, da de danske Fund fra den yngre Jernalder overhovedet ere saa faa, at en vis Gruppe Oldsager vel endnu kunde mangle. Denne Fattigdom paa Fund fra Danmark er muligvis ogsaa Grunden til, at der kun kan paavises nogle enkelte angelsaxiske Stykker i de nordiske Fund fra denne Periode. Til de carolingiske Lande kan man derimod henføre et ikke ringe Antal Oldsager, dels i den ældre og den yngre rent carolingiske Stil (9de og 10de Aarh.), dels i den irsk-carolingiske Blandingsstil; disse Fund ere vel spredte over hele Skandinavien, men forekomme forholdsvis hyppigst imod Syd. Naar der hertil føies, at det navnlig er svenske

Fund, som indeholde Sager, der maa henføres til de nærmeste Naboer imod Øst, til **finske** og **slaviske Folk**, synes virkelig den forskjellige Forekomst af de indførte Oldsager at angive Hovedforbindelserne mellem Udlandet og de enkelte Dele af Skandinavien. Hvad der er indført fra disse nærmere Lande, er navnlig Pragtarbeider og vel forarbeidede Smykker, hvis Former undertiden bleve efterlignede i Norden. Af en noget anden Art er Importen fra Orienten. Den betydelige Mængde af forarbeidet Sølv, som tilligemed store Masser af Mønter blev bragt til Norden fra det **arabiske** Asien, er sikkert nærmest blevet betragtet som Værdimetal, hvorfor disse Sager ogsaa næsten udelukkende forekomme i Skattefundene. I Sammenligning med denne rige arabiske Import bliver den sjældne Forekomst af **byzantinske** Arbeider end mere iøinefaldende; Forbindelserne med Byzants maa i den hedenske Tid have været af fuldstændig underordnet Betydning.

Om end disse talrige indførte Sager ere ulige fordelte i Skandinavien, og om end de forskjellige Forbindelser med Udlandet, hvorom de vidne, have kunnet give Fundene i de enkelte Dele af Norden et noget særeget Præg, er dog den samme Ornamentik, den samme fælles Stilretning udbredt over hele Norden. Fra den romersk-germanske Periode — for ikke at gaa længere tilbage — indtil Hedenskabets sidste Tid gjenfindes overalt de samme Grundmotiver og i alt væsentligt den samme Behandling. Hvad der ved første Syn skulde antages for afvigende og særligt, kan ved en nærmere Betragtning altid føres tilbage til det fælles Grundlag, og selv de forskjellige lokale Former, navnlig af Smykker, dækkes altid af de samme Ornamenter. Dette **Ornamentikens Fællespræg** er et vigtigt Vidnesbyrd om ensartet Smag og ensartet Kultur over hele Norden gjennem den hedenske Oldtid; kun maa det erindres, at Fællesskabet i Stil ikke nødvendig er begrundet i national eller politisk

Enhed, men kun forudsætter fælles Historie, Udvikling og Forhold til Omverdenen.

Skulde nogen Del af Skandinavien udpeges som indtagende en særlig Stilling med Hensyn til Stil og Kunst, maatte det være Gothland. Folkevandringstidens Stil antog her en eiendommelig Charakter, og indenfor Vikingetidens Stil gives der to kjendelige Nuancer, en ældre og en yngre, som vel kunne spores over større Dele af Skandinavien, men som dog, efter Fundforholdene at dømme, væsentlig have hørt hjemme paa Gothland. Denne Ø har saaledes fra en tidlig Tid indtaget en eiendommelig Stilling i kunstnerisk Henseende. Men naar man heri søger Bevis for Theorier om visse politiske Forhold mellem Gothland og det øvrige Sverrig og om Forskjelligheder i Nationalitet, maa det bestemt udtales, at dette ikke støttes ved Ornamentiken. De gothlandske Stilgrupper ere nemlig kun mindre Nuancer af de for hele Norden fælles Stilretninger, uden væsentlige Forskjelligheder enten i selve Motivernes Art eller i deres Oprindelse og Benyttelse. Der kan ikke i disse Stilnuancer ses andet end lokale Udviklinger paa det fælles Grundlag, beroende paa en afsondret Beliggenhed, paa en høi Udvikling af Industri og Handel, og, det maa tilføies, paa en ualmindelig technisk Dygtighed og en udviklet Sans for omhyggeligt og kunstnerisk Arbeide.

Paa samme Maade ere alle de nordiske Ornamentudviklinger hverken andet eller mere end Nuancer af almindelige Stilarter i Europa. Der burde strængt taget ikke tales om »nordisk Stil«; thi de grundbestemmende Træk tilhøre hverken først eller udelukkende Norden; de ere Tidens og Europas. Naar det erindres, at Folkevandringstidens Dyreornamentik tilhørte alle germanske Folk, og at den var udbredt fra det sorte Hav til England, fra Italien til Skandinavien, vil den ikke blive betragtet som særlig nordisk, som noget for det skandinaviske Norden eiendommeligt. Paa frankisk og angelsaxisk Grund træder

Dyreornamentiken ligesaa fyldig frem som i Norden, og, afset fra ældre Stilarter, findes der i den samtidige irske Kunst en fuldstændig analog Ornamentudvikling, hvori Dyremotiver af samme Art ere behandlede med en langt overlegen kunstnerisk Dygtighed. Dyreornamentiken er hverken i sit Grundvæsen eller i Folkevandringstidens Form eiendommelig for Norden; men den har havt hjemme her fuldt saa vel som andetsteds. Der kan derfor tales om den nordiske Folkevandringstids-Stil, forsaavidt herved forstaaes de særlig nordiske Nuancer af den almindelige Stilretning, og om der end heri ikke vil kunne paavises noget væsentlig nyt eller nationalt nordisk, kan denne Gruppe med Hensyn til kunstnerisk Værd og dygtig Behandling dog fuldt maale sig med de beslægtede Stilgrupper, ja, intetsteds er sikkert den hele Retning bleven smukkere og mere energisk gjennemført end i den gothlandske Stil.

Endnu mindre kan Vikingetidens Stil betragtes som særlig nordisk, naar herved tænkes paa Oprindelse og Grundbestemmelser, idet den er bygget paa laante Motiver; men det fremmede er i denne Periode blevet saa væsentlig omformet, saa eiendommelig behandlet, at der vel med Hensyn til de senere Udviklinger kan tales om en nordisk Ornamentik. Kun tør denne selvstændige Udvikling ingenlunde betragtes som et kunstnerisk Fremskridt. De bedste Frembringelser fra denne Tid have sikkert et ikke ringe Værd ved den gjennemførte og charakterfulde Behandling; men saalænge de fremmede Motiver ere fuldt kjendelige, kunne de nordiske Arbeider ikke maale sig med de bedste irske eller samtidige vestlandske Kunstværker, og senere, da den nordiske Omdannelse var gjennemført, synes det afskrækkende og rædselsfulde at have været det, som man fortrinsvis vilde udtrykke.

Naar man i disse gruelige Dyrebilleder ser en Aabenbaring af Folkecharakteren, et Udslag af det vilde og ustyrlige i Nordboernes Natur, saa maa det først be-

mærkes, at det ikke er Vildheden, som har affødt disse Billeder — thi de ere oprindelig laante og fremmede — og at det nordiske derfor kun vilde være at søge i Udtryk og Præg; men ogsaa dette beror mere paa en primitiv Smag og en begrænset Kunstfølelse end paa noget absolut nordisk. Ude af Stand til at udtrykke Liv og Bevægelse paa en naturmæssig Maade tager man nemlig overalt paa et tidligt kunstnerisk Stadium — ligesom iøvrigt ogsaa i Decadencen — sin Tilflugt til det forvredne og bizarre, til den overdrevne Kraftudfoldelse og de voldsomme Bevægelser; Ro og Hvile høre kun hjemme i en udviklet Kunst.

Ligesaa urigtigt vilde det være at sætte Dyreornamentiken i Forbindelse med Hedenskabet og med Nordboernes religiøse, overtroiske eller phantastiske Forestillinger, eller rettere: Ornamentiken giver ingen Antydning i saa Henseende; Beviserne maatte hentes fra andre Kilder. Folkevandringstidens Dyrebilleder udvikledes ad rent ornamental Vei; de udsprang hverken af Religionen eller af Phantasien, men af Forbindelsen mellem den kunstneriske Drift og de forud givne Former. Vikingetidens Dyrefigurer vare skabte paa Christendommens sikreste Grund i Irland eller laante fra den christne Kunst i det øvrige Vesten, og Ornamentiken fortæller intet om, at disse Billeder have været andet for Nordboerne end hvad de vare i deres oprindelige Hjemstavn, nemlig ornamentale Motiver.

Kan den nordiske Oldtids Ornamentik end ikke betragtes som et originalt Udtryk for Nationalcharakteren, har den ikke desmindre sin væsentligste Forudsætning i en lykkelig Evne hos Nordens Folk til hurtig Optagelse og selvstændig Tilegnelse af det fremmede. Paa dette Anlæg beror det, at Norden har fulgt de store Stiludviklinger i Europa og ikke er blevet tilbage under den almindelige Bevægelse. Det mangler vel ingenlunde paa Opfindsomhed og Produktion — man betragte f. Ex. de mangfoldige Variationer i Smykkernes Ornamentik og Afvex-

lingen i den yngre Jernalders Vaaben — men de væsentlige Forandringer og virkelige Fremskridt skyldes Modtagelsen af det fremmede. Dette Forhold indeholder imidlertid ikke noget ualmindeligt. Det absolut nye er overhovedet sjældent paa Ornamentikens Omraade; i Reglen foregaar der kun Udviklinger af noget forud givet. Man erindre saaledes, for kun at tage nærliggende Exempler, at den sassanidiske, arabiske, sent byzantinske og carolingiske Ornamentik byggedes paa hvad der var modtaget fra Fortiden eller fra Omverdenen.

Man har ment, at vor Tid paa en lignende Maade kunde optage Oldtidens Kunst og gjenføde den hedenske Tids Ornamentik, som blev saa brat afskaaren ved den romanske Stils Udbredelse til Norden. Denne Tanke er sikkert langt mindre bleven fremkaldt af et nøie Kjendskab til Ornamentiken og af Overbevisningen om dens kunstneriske Værd end af den nationale Bevægelse, der overalt i vort Aarhundrede har bragt Folkene til at knytte sig til Fortiden og særlig til de fjærnere Tidsrum, hvor nationale Modsætninger og eiendommelige Udviklinger vare stærkest fremtrædende, idet de begunstigedes af Oldtidslivets Begrænsning og Afsondring. Men for denne Bevægelse vilde Gjenfødelsen af den nordiske Oldtids Ornamentik ikke være et heldigt Maal. Folkevandringstidens Stil var nemlig i sin Oprindelse fællesgermansk (fælles-gothisk), dens Hjem var det halve Europa, og Vikingetidens Ornamentik var bygget paa fremmede Motiver, der foreligge fuldt saa vel behandlede i andre Stilarter. Om det imidlertid ikke skulde være Nationalfølelsen, men Trangen til at fordybe sig i en afsluttet og ren Stil, der har bragt vor Tid, som uden Enhed tumler sig mellem alle Fortidens Stilarter, til at vende sig mod Oldtiden, da maatte man ikke holde sig til Skandinavien alene. Folkevandringstidens Dyreornamentik i hele dens Udstrækning maatte afgive fyldigere Forudsætninger, og det vilde være heldigere at søge sine Forbilleder i den irske og den caro-

lingiske Kunst end i den afledte nordiske Ornamentik. Men kan der for Alvor være Tale om at gjenopvække Oldtidens Dyreornamentik? Skulde man ville standse ved et enkelt, foreløbigt Trin i Ornamentikens Udvikling, ved et Gjennemgangsled, som de klassiske Folk havde tilbagelagt før den historiske Tids Begyndelse, ved en Stil, der overalt er Udtryk for et primitivt kunstnerisk Standpunkt, og som maatte være fuldstændig uforstaaelig for Nutidens Kunstopfattelse? Man tænke sig atter omgiven af Dyrebilleder, ikke Naturens Former, men Skabninger, som Værktøiet har avlet med Formen, hvis indre Liv kun er Arbeiderens uklare og halvt ubevidste Forestillinger — et saadant Tilbageskridt vilde være umuligt, efterat Ornamentiken engang har begyndt at hente Motiver fra Naturen selv. Skulde man søge sine Forudsætninger i den dunkle Kunstfølelse hos et Folk, der var i sin første Dannelse, fra en Tid, hvis høieste Kunst bestod i en indviklet og overlæsset Fladeudfyldning, i en Ornamentik, der var bygget paa faa Motiver? I saa Fald maatte England vende tilbage til angelsaxisk Stil, den franske Kunstindustri til den merovingiske Tid, og Grækenlands høieste Kunst skulde vige Pladsen for forklassiske Stilretninger. Slige Bevægelser mod forlængst afsluttede Kunstudviklinger kunne kun opfattes som Bizarrerier, der vel for en Tid kunne tiltale Moden og en trættet Smag, som i det næste Øieblik forfrisker sig i arabisk eller kinesisk Stil; men rent afset fra, at der ikke vilde kunne skabes stort andet end Vrængebilleder af Oldtidens naive og energiske Stil, vilde sligt ikke staa i noget Forhold til virkelig kunstnerisk Liv. Dersom der skulde være Tale om at unddrage sig den græske Ornamentiks Herredømme, paa hvis Traditioner Europa har levet siden Carl den Stores Renaissance, da vilde dette ikke kunne ske ved at efterligne den primitive Dyreornamentik, men ved at begynde, hvor den standsede, ved at foretage den samme Bevægelse, der førte Grækenland vidt ud over en tilsvarende primitiv Kunst, ved

at vende sig umiddelbart til Naturen og at søge paa nye og selvsete Motiver at udvikle en Bladornamentik af samme Art som den græske.

Kan Ornamentiken i den nordiske Oldtid saaledes end ikke tjene til Forbillede for Nutiden, fortjener den dog al Opmærksomhed ogsaa fra et kunstnerisk Synspunkt. Det er altid lærerigt at iagttage en udpræget og ublandet Stil i dens forskjellige Nuancer og at forfølge Benyttelsen af Motiverne og Bevægelsen indenfor de snævre Grænser. Den uforstyrret ensartede Stilcharakter finder sit Udtryk i en Rigdom af forskjellige Enkeltheder, endnu ikke udviskede under den fortsatte Behandling, men vidnende om den næppe fuldendte Dannelse. Fuldt saa meget som i nogen anden Stilart findes her det skjønne Forhold mellem Form og Ornament, som er en naturlig Følge af Ornamentikens Oprindelse, og paa mange Punkter aabenbarer der sig en Omhyggelighed og Kjærlighed til Arbeidet, som ingenlunde er almindelig i den moderne Kunstindustri. Denne fuldstændige Indleven i Arbeidet, der skyr den hastige Overfladiskhed baade med Hensyn til Ornamentets Anvendelse og til dets Udførelse, er charakteristisk for Nordens fjærneste Tidsrum, ligesom for andre primitive Kunstperioder. Det kunde endog siges, at de bedste Frembringelser, den mest selvstændige Opfattelse og tillige den rigeste indenlandske Produktion ligge længst tilbage i de Tider, hvor Nordboerne først og fremmest vare henviste til sig selv uden bestandig at forstyrres af fremmed Kunst og af de nye, indstrømmende Ideer. Saaledes var Forholdet i Stenalderen og i Bronzealderen; men allerede i Folkevandringstidens Stil gives der daarligt og skjødesløst Arbeide, og i den yngre Jernalder maatte den livlige Berøring med andre Stilarter være ugunstig for en sikker og rolig Udvikling. Selve den Opløsning og Fordærvelse, som nu paa mange Punkter trænger sig ind paa det kunstfærdige Arbeide, har imidlertid ogsaa sin store Interesse. Det ses, hvorledes de kunstneriske Ideer spredes

og gaa til Grunde under Misforstaaelse og overfladisk Opfattelse, hvorledes Motiverne omflyttes og sammenblandes for atter at danne Grundlaget for nye Frembringelser, hvorledes det slette og meningsløse altid har sin Forudsætning i det gode og forstaaelige.

Sin største Betydning har imidlertid denne primitive Kunst ved at vise en eiendommelig Dannelsesmaade for dekorative Motiver, nemlig ad rent ornamental Vei, og navnlig som Exempel paa en udpræget Dyreornamentik. Denne har ikke blot Krav paa Opmærksomhed som en ligesaa eiendommelig Art af Ornamentik som Linie- og Bladornamentiken; den var tillige Tidsrummets hele Kunst. Udsprungen af et almenmenneskeligt Anlæg og udgjørende et naturligt Led i Menneskets kunstneriske Udvikling har Dyreornamentiken ogsaa vist sig andetsteds baade før og senere; men den fuldeste Udvikling og den største Udbredelse fik den i Tiden mellem den store Folkevandring og den carolingiske Renaissance.

Januar 1880.

HENVISNINGER.

Ornamentik:

Stenalderens S. 387 —
Bronzealderens S. 193, 224—7, 357, 388 —
pelasgisk S. 263 flg., 388 —
den ældste Jernalders S. 228, 388 —
romersk S. 207—10, 215, 224, 244 flg. —
germansk-romersk S. 204—228, 389 flg. —
Folkevandringstidens S. 196 flg., 228—65, 286 flg., 333 flg., 357, 390; i Italien og Spanien S. 229 flg., 325; i Frankrig og Tydskland S. 237—44; i England S. 230—7; i Skandinavien S. 193—7, 249—54, 259—61, 389—91; i den gothlandske Gruppe S. 255—8, 391 —
i *Italien* før Midten af det 8de Aarh. S. 325 —
gallicansk S. 245, 326—9, 334 flg. —
carolingisk S. 324—44; ældre carolingisk S. 329—36, 340 flg.; yngre carolingisk S. 341—3, 347—51 —
yngre angelsaxisk S. 336—8, 343—7 —
northumberlandsk S. 323, 338—40 —
irsk S. 265—88; ældre irsk S. 275—8, 282 flg., 289, 332 flg.; yngre irsk S. 278—80, 282, 309 —
Vikingetidens S. 188 flg., 197—200, 289—324, 341, 345—63, 369, 373—5, 377, 379 flg., 383 flg., 391—3; ældre nordisk-irsk S. 289—95, 392; Jellinge-Gruppens S. 295—307, 392; svensk-irsk S. 303, 306 flg., 310—20, 393 —
byzantinsk S. 199, 325, 331 flg., 360, 364—75; ældre byzantinsk S. 365—7; yngre byzantinsk S. 367—9 —
sassanidisk S. 376 flg. —
arabisk S. 199, 224, 377—82 —
finsk og slavisk S. 382—6 —
romansk S. 200 flg., 203, 307, 320 flg., 333, 339, 393.

Motiver:

Oldsager og Mindesmærker:

I.

Magnus-Petersen del. & sc.

II.

53

54

55

58

56

57

59

Magnus Petersen del. & sc.

TILLÆG

TIL

AARBØGER FOR NORDISK OLDKYNDIGHED OG HISTORIE,

AARGANG 1880.

UDGIVET AF

DET KONGELIGE NORDISKE OLDSKRIFT-SELSKAB.

KJØBENHAVN.

THIELES BOGTRYKKERI.

1881.

Indhold.

BERETNING OM SELSKABETS MØDER I 1880.

Maanedsmøde Tirsdag den 27de Januar.*)

Det til Medlemmer i Kjøbenhavn omdelte Udkast til Budget for 1880 forelagdes og blev vedtaget. — Fremlæggelse af Aarbøger for 1879, 3die Hefte.

Kammerherre, Dr. *J. J. A. Worsaae* gav Meddelelser om nogle forhistoriske Undersøgelser i Middelhavslandene, især Ægypten.

Maanedsmøde den 24de Februar.

Det nyligt udkomne 4de Hefte af Aarbøger for 1879 blev fremlagt.

Museumsassistent, Dr. *Henry Petersen* holdt Foredrag om vore Stenaldersgrave.

Maanedsmøde den 23de Marts.

Selskabets *Mémoires* for 1878—79 fremlagdes.

Dr. phil. *Troels Lund* holdt Foredrag om Ildstedets Udvikling i Norden.

Derefter meddelte Professor, Dr. *G. Stephens* en kort, archæologisk-mythologisk Notits.

Det af Oldskrift-Afdelingen foretagne Valg af Høiesterets-Assessor *Finsen* til Medlem af Afdelingen i Stedet for afdøde Archivar J. Sigurdsson blev stadfæstet af Selskabet.

*) Alle Møderne ere afholdte under Vice-Præsidentens, Kammerherre *J. J. A. Worsaaes* Forsæde.

Maanedsmøde den 20de April.

Aarbøger 1880, 1ste Hefte, fremlagdes.

Til Medlemmer af Bestyrelsen gjenvalgtes for de næste tre Aar:

Kammerherre, Dr. *J. J. A. Worsaae,*
Professor ved Universitetet, Dr. *K. Gislason,*
Professor, Dr. *C. Engelhardt,*
Justitsraad, Kasserer *F. S. Bang.*

Kammerherre *Worsaae* meddelte nogle yderligere Bemærkninger om Bronceculturen i Asien.

Maanedsmøde den 9de November.

3die og 4de Hefte af Aarbøgerne for indeværende Aar fremlagdes, saavelsom Tillægsheftet for 1879 og det reviderede Regnskab for forrige Aar.

Museumsassistent, Dr. *Sophus Müller* meddelte orienterende Bemærkninger om Illuminationerne i den ældste Middelalders Manuscripter (indtil det 9de Aarhundrede) fra Fastlandets Skoler.

Extraordinairt Møde den 23de November,

i hvilket Kammerherre, Dr. *J. J. A. Worsaae* forelagde en Tydning af Fremstillingerne paa Guldhornene og paa Guldbracteaterne.

Maanedsmøde den 13de December.

Museumsassistent, Dr. *Henry Petersen* holdt Foredrag om et dansk Kongeflag fra Unionstiden.

DET KGL. NORDISKE OLDSKRIFT-SELSKABS
BESTYRELSE

den 31te December 1880.

Selskabets Præsident:
HANS MAJESTÆT KONG CHRISTIAN IX AF DANMARK.

Vicepræsident: Kammerherre, Dr. J. J. A. Worsaae, Museums-Directeur.

Secretair for Udgivelsen af Oldskrifterne: Professor, Dr. K. Gislason.

Secretair for Udgivelsen af de archæologisk-historiske Tidsskrifter: Professor, Dr. H. C. C. Engelhardt.

Kasserer: Justitsraad F. S. Bang, Kasserer ved Privatbanken.

Oldskrift-Afdeling.

G. Brynjulfson, Docent ved Universitetet.
F. V. Finsen, Assessor i Høiesteret, Dr. juris.
K. Gislason, Professor ved Universitetet (Formand).
S. Grundtvig, Professor ved Universitetet, Dr. phil.
A. F. Krieger, Geh.-Etatsraad, Dr. juris.
G. Stephens, Professor, Docent ved Universitetet, Dr. phil.
P. G. Thorsen, Etatsraad, Dr. phil.

Oldsag-Afdeling.

H. C. C. Engelhardt, Professor (Formand).
T. Hindenburg, Assessor i Criminal- og Politiretten.
J. Kornerup, Kunstmaler, Professor.
F. Schiern, Professor ved Universitetet, Dr. phil.
A. Strunk, Justitsraad, Museums-Inspecteur.
J. P. Trap, Geh.-Etatsraad, Dr. juris, Kabinetssecretair.
J. J. A. Worsaae, Kammerherre. (Fungerer ikke, medens han er Vicepræsident).

SUPPLERINGSLISTE TIL MEDLEMSFORTEGNELSEN.

I 1880 ere følgende Medlemmer afgaaede ved Døden:

Henri Baudot, Dijon.
Pastor I. G. G. Briem, Slangerup.
Dr. phil. J. G. Burman Becker, Kjøbenhavn.
Pastor H. C. Fahnøe, Slagelse.
Generalconsul E. A. Hopkins, New-York.
Overstatholder R. F. Kræmer, Upsala.
Professor, Dr. phil. P. W. Lund, Lagoa Santa i Brasilien.
Overlæge, Dr. med. E. C. V. Salomon, Malmø.
Pastor O. M. Schiøtz, Hasle paa Sjælland.
Kammerherre, Baron A. W. Stjernstedt, Stockholm.

Udmeldte ere i Aarets Løb:

Jægermester C. A. Kjellerup, Kjøbenhavn.
Pastor A. A. Sørensen, Kjøbenhavn.

Følgende bleve optagne som Medlemmer:

Brandt, C. I, Præst ved Vartov.
Krohn, Pietro, Maler.
Lindhardt, L. C., Tandlæge.
Montelius, Oscar, Dr. phil., Stockholm.
Morgenstjerne, Bredo, Cand. juris, Christiania.
Rosenørn, M. H., Stiftamtmand, Kammerherre, Randers.
Thiset, A., Assistent.

FORTEGNELSE

OVER

DE TIL SELSKABET I AARET 1880 SENDTE SKRIFTER.

DANMARK. *Commission for Ledelsen af de geologiske og geographiske Undersøgelser i Grønland*, Kjøbenhavn: Meddelelser om Grønland, 1ste H. 1879. Gieseckes mineralogiske Reise i Grønland, ved F. Johnstrup.

NORGE. *Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring*, Christiania: Aarsberetning 1878. Norske Bygninger H. 10, 1879. — *Det norske Rigsarchiv*, Christiania: the ancient vessel found at Tune, 1872; norske Rigsregistranter, 7 B., 2 H:, 1880.

SVERIG. *Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien*, Stockholm: Månadsblad 1879, Juli—Dec.; 1880, Jan. — *Videnskabernes Selskab* i Upsala: nova acta, 3 ser. vol X, fasc. 2, 1879.

RUSLAND, FINLAND, POLEN. *Académie Impériale des sciences de Saint-Pétersbourg:* Mémoires, 26, 12-14; 27, 2-12. Bulletins: XXVI. — *Commission archéologique imp.*, St. Pétersbourg: Compte-rendu pour 1877, avec atlas. — *Ehstländische literärische Gesellschaft*, Reval: Archiv für die Geschichte Ehst-, Liv- und Kurlands, B. 7, 1880. — *Finska Sällskap*, Helsingfors: Suomi, 13 osa, og flere Skrifter. — *Det archæologiske Selskab i Moskau:* 1 Bind Skrifter. — *Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostsee-Provinzen Russlands*, Riga: Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands 12, 3.

ØSTERRIG. *K. K. Akademie der Wissenschaften*, Wien: Sitzungsberichte d. phil.-hist. Classe 90, 1-3; 91, 1-2; 94, 1-2; 95, 1-4; 96, 1-3; Register IX. Archiv für Kunde der österreich. Geschichtsquellen 57, 2; 58, 1-2; 59, 1-2; 60, 1-2; 61, 1-2; 62, 1. Fontes rerum Austriacarum 41 II, 1-2; 42r B IIe Abth. — *Geographische Gesellschaft*, Wien: Mittheilungen 1879. — *Anthropologische Gesellschaft*, Wien: Mittheilungen, IX, 7-12; X, 1-7. — *K. böhmische Gesellschaft der Wissenschaften*, Prag: Sitzungsberichte 1878. — *Det archæologiske Selskab* i Agram (Croatien): Viestnik 2, 3-4. — *Videnskabernes Akademi* i Krakau: Pamietnik t. IV; Rozprawy filol. T. 7; Sprawozdania 4; Rocznik 1879; Katalog og flere Skrifter. — *Historischer Verein für Steiermark:* Mittheilungen 27—28; Beiträge zur Kunde steierm. Geschichte 16r u. 17r Jahrgang; Festschrift. — *Verein für siebenbürgische Landeskunde*, Hermannstadt: Archiv, neue Folge 14, 3; 15, 1-3. Jahresberichte 1878—79.

TYDSKLAND. Preussen. *Schlesische Gesellschaft f. vaterl. Cultur*, Breslau: 57r Jahresber. — *Physikalisch-oekonomische Gesellschaft*, Königsberg: Schriften 1877; 1878, 1-2; 1879. — *Verein von Alterthumsfreunden im Rheinlande*, Bonn: Jahrbücher LXIV—LXV. — *Verein für Geschichte der Mark Brandenburg*, Berlin: Märkische Forschungen XV, 1880. — *Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften zu Görlitz*: Neues Lausitzisches Magazin, B. 56—56. — *Gesellschaft für pommersche Geschichte und Alterthumskunde*, Stettin: Baltische Studien 29, 1-4; 30, 1-4 (1880). — *Harz-Verein für Geschichte und Alterthumskunde*, Wernigerode: Zeitschrift 12 u. 13r Jahrgang 1879—80. — *Altmärkischer Verein für Vaterländische Geschichte und Industri*, Magdeburg: 19r Jahresbericht, 1879. — *Kgl. Akademi gemeinnütziger Wissenschaften*, Erfurt: Jahrbücher, Neue Folge X, 1880. — *Naturforschende Gesellschaft*, Danzig: Schriften, neue Folge IV, 3-4. — *Voigtländischer alterthumsforschender Verein*, Hohenleuben: Jahresberichte 47, 48 u. 49. — *Gesellschaft für bildende Kunst und*

vaterländische Alterthümer, Emden: Jahrbuch 3, 2. — Fra Director, Dr. *Conwentz:* Danzig in naturwissenschaftlicher und medicinischer Beziehung, 1880. — Fra Forfatteren, *W. Osborne* i Dresden: der Hradischt bei Stradonic in Böhmen, Prag 1880.

Holstein og Lauenburg. Fra Forf., Professor, Dr. *Handelmann* i Kiel: antiquarische Miscellen. — Fra Udgiveren, Directeur, Dr. *Lucht* i Altona: Bericht über das k. Christianeum 1879—80.

Bremen. *Historische Gesellschaft des Künstlervereins:* Bremisches Jahrbuch, 11r B. 1880.

Oldenburg. *Landesverein für Alterthumskunde:* Bericht 1877—78.

Hessen. *Histor. Verein f. das Grossherzogthum Hessen*, Darmstadt: Archiv für hessische Geschichte und Alterthumskunde B. 14. — *Verein für hessische Geschichte und Landeskunde*, Kassel: Mittheilungen 1877, 3; 1878, 1—3; 1879, 1. Zeitschrift, Neue Folge 8r B. 1—4. Supplement VI.

Sachsen. *Thüringisch-Sächsischer Verein für Erforschung des vaterländischen Alterthums*, Halle: Neue Mittheilungen XV, 1, 1880. — *Verein für thüringische Geschichte u. Alterth.*, Jena: Zeitschrift 1—8, Neue Folge I, 1-4; II, 1-2 (1880). Thüringische Geschichtsquellen II—III. Annales Reinhardbrunnenses. Rechtsdenkmale. Stadtordnung. — *Freiberger Altherthumsverein*: Mittheilungen, 16e H., 1879. — *Hist. Verein für Niedersachsen*, Hannover: Zeitschrift, Jahrg. 1879. — Fra *Ferdinand Freiherr v. Eberstein*, Dresden: Fehde Mangolds von Eberstein, 1879.

Bayern. *Kgl. Bayerische Akademie der Wissenschaften* zu München: Abhandlungen, philos.-philologische, 15, 2; historische 15, 2; mathem. 13, 3; Sitzungsberichte, philos.-philol., Jahrg. 1878 II, 3; 1879, 1-3; 1879 II, 1; 1880, 1-3. — *Historischer Verein von Overbayern*, München: Jahresberichte 39, 40, 41; Oberbayerisches Archiv B. 37 u. 38. —

SUPPLERINGSLISTE TIL MEDLEMSFORTEGNELSEN.

I 1880 ere følgende Medlemmer afgaaede ved Døden:

Henri Baudot, Dijon.
Pastor I. G. G. Briem, Slangerup.
Dr. phil. J. G. Burman Becker, Kjøbenhavn.
Pastor H. C. Fahnøe, Slagelse.
Generalconsul E. A. Hopkins, New-York.
Overstatholder R. F. Kræmer, Upsala.
Professor, Dr. phil. P. W. Lund, Lagoa Santa i Brasilien.
Overlæge, Dr. med. E. C. V. Salomon, Malmø.
Pastor O. M. Schiøtz, Hasle paa Sjælland.
Kammerherre, Baron A. W. Stjernstedt, Stockholm.

Udmeldte ere i Aarets Løb:

Jægermester C. A. Kjellerup, Kjøbenhavn.
Pastor A. A. Sørensen, Kjøbenhavn.

Følgende bleve optagne som Medlemmer:

Brandt, C. I, Præst ved Vartov.
Krohn, Pietro, Maler.
Lindhardt, L. C., Tandlæge.
Montelius, Oscar, Dr. phil., Stockholm.
Morgenstjerne, Bredo, Cand. juris, Christiania.
Rosenørn, M. H., Stiftamtmand, Kammerherre, Randers.
Thiset, A., Assistent.

FORTEGNELSE

OVER

DE TIL SELSKABET I AARET 1880 SENDTE SKRIFTER.

DANMARK. *Commission for Ledelsen af de geologiske og geographiske Undersøgelser i Grønland*, Kjøbenhavn: Meddelelser om Grønland, 1ste H. 1879. Gieseckes mineralogiske Reise i Grønland, ved F. Johnstrup.

NORGE. *Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring*, Christiania: Aarsberetning 1878. Norske Bygninger H. 10, 1879. — *Det norske Rigsarchiv*, Christiania: the ancient vessel found at Tune, 1872; norske Rigsregistranter, 7 B., 2 H:, 1880.

SVERIG. *Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien*, Stockholm: Månadsblad 1879, Juli—Dec.; 1880, Jan. — *Videnskabernes Selskab* i Upsala: nova acta, 3 ser. vol X, fasc. 2, 1879.

RUSLAND, FINLAND, POLEN. *Académie Impériale des sciences de Saint-Pétersbourg:* Mémoires, 26, 12-14; 27, 2-12. Bulletins: XXVI. — *Commission archéologique imp.*, St. Pétersbourg: Compte-rendu pour 1877, avec atlas. — *Ehstländische literärische Gesellschaft*, Reval: Archiv für die Geschichte Ehst-, Liv- und Kurlands, B. 7, 1880. — *Finska Sällskap*, Helsingfors: Suomi, 13 osa, og flere Skrifter. — *Det archæologiske Selskab i Moskau:* 1 Bind Skrifter. — *Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostsee-Provinzen Russlands*, Riga: Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands 12, 3.

ØSTERRIG. *K. K. Akademie der Wissenschaften,* Wien: Sitzungsberichte d. phil.-hist. Classe 90, 1-3; 91, 1-2; 94, 1-2; 95, 1-4; 96, 1-3; Register IX. Archiv für Kunde der österreich. Geschichtsquellen 57, 2; 58, 1-2; 59, 1-2; 60, 1-2; 61, 1-2; 62, 1. Fontes rerum Austriacarum 41 II, 1-2; 42r B IIe Abth. — *Geographische Gesellschaft,* Wien: Mittheilungen 1879. — *Anthropologische Gesellschaft,* Wien: Mittheilungen, IX, 7-12; X, 1-7. — *K. böhmische Gesellschaft der Wissenschaften,* Prag: Sitzungsberichte 1878. — *Det archæologiske Selskab* i Agram (Croatien): Viestnik 2, 3-4. — *Videnskabernes Akademi* i Krakau: Pamietnik t. IV; Rozprawy filol. T. 7; Sprawozdania 4; Rocznik 1879; Katalog og flere Skrifter. — *Historischer Verein für Steiermark:* Mittheilungen 27—28; Beiträge zur Kunde steierm. Geschichte 16r u. 17r Jahrgang; Festschrift. — *Verein für siebenbürgische Landeskunde,* Hermannstadt: Archiv, neue Folge 14, 3; 15, 1-3. Jahresberichte 1878—79.

TYDSKLAND. Preussen. *Schlesische Gesellschaft f. vaterl. Cultur,* Breslau: 57r Jahresber. — *Physikalisch-oekonomische Gesellschaft,* Königsberg: Schriften 1877; 1878, 1-2; 1879. — *Verein von Alterthumsfreunden im Rheinlande,* Bonn: Jahrbücher LXIV—LXV. — *Verein für Geschichte der Mark Brandenburg,* Berlin: Märkische Forschungen XV, 1880. — *Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften zu Görlitz:* Neues Lausitzisches Magazin, B. 56—56. — *Gesellschaft für pommersche Geschichte und Alterthumskunde,* Stettin: Baltische Studien 29, 1-4; 30, 1-4 (1880). — *Harz-Verein für Geschichte und Alterthumskunde,* Wernigerode: Zeitschrift 12 u. 13r Jahrgang 1879—80. — *Altmärkischer Verein für Vaterländische Geschichte und Industri,* Magdeburg: 19r Jahresbericht, 1879. — *Kgl. Akademi gemeinnütziger Wissenschaften,* Erfurt: Jahrbücher, Neue Folge X, 1880. — *Naturforschende Gesellschaft,* Danzig: Schriften, neue Folge IV, 3-4. — *Voigtländischer alterthumsforschender Verein,* Hohenleuben: Jahresberichte 47, 48 u. 49. — *Gesellschaft für bildende Kunst und*

vaterländische Alterthümer, Emden: Jahrbuch 3, 2. — Fra Director, Dr. *Conwentz:* Danzig in naturwissenschaftlicher und medicinischer Beziehung, 1880. — Fra Forfatteren, *W. Osborne* i Dresden: der Hradischt bei Stradonic in Böhmen, Prag 1880.

Holstein og Lauenburg. Fra Forf., Professor, Dr. *Handelmann* i Kiel: antiquarische Miscellen. — Fra Udgiveren, Directeur, Dr. *Lucht* i Altona: Bericht über das k. Christianeum 1879—80.

Bremen. *Historische Gesellschaft des Künstlervereins:* Bremisches Jahrbuch, 11r B. 1880.

Oldenburg. *Landesverein für Alterthumskunde:* Bericht 1877—78.

Hessen. *Histor. Verein f. das Grossherzogthum Hessen*, Darmstadt: Archiv für hessische Geschichte und Alterthumskunde B. 14. — *Verein für hessische Geschichte und Landeskunde*, Kassel: Mittheilungen 1877, 3; 1878, 1—3; 1879, 1. Zeitschrift, Neue Folge 8r B. 1—4. Supplement VI.

Sachsen. *Thüringisch-Sächsischer Verein für Erforschung des vaterländischen Alterthums*, Halle: Neue Mittheilungen XV, 1, 1880. — *Verein für thüringische Geschichte u. Alterth.*, Jena: Zeitschrift 1—8, Neue Folge I, 1-4; II, 1-2 (1880). Thüringische Geschichtsquellen II—III. Annales Reinhardbrunnenses. Rechtsdenkmale. Stadtordnung. — *Freiberger Altherthumsverein*: Mittheilungen, 16e H., 1879. — *Hist. Verein für Niedersachsen*, Hannover: Zeitschrift, Jahrg. 1879. — Fra *Ferdinand Freiherr v. Eberstein*, Dresden: Fehde Mangolds von Eberstein, 1879.

Bayern. *Kgl. Bayerische Akademie der Wissenschaften* zu München: Abhandlungen, philos.-philologische, 15, 2; historische 15, 2; mathem. 13, 3; Sitzungsberichte, philos.-philol., Jahrg. 1878 II, 3; 1879, 1-3; 1879 II, 1; 1880, 1-3. — *Historischer Verein von Overbayern*, München: Jahresberichte 39, 40, 41; Oberbayerisches Archiv B. 37 u. 38. —

Hist. Verein von Oberpfalz u. Regensburg, Stadtamhof: Verh. 34r B. 1879. — *Historischer Verein* zu Bamberg: 31 u. 42r Bericht. 1878—1879. — *Historischer Verein von Unterfranken und Aschaffenburg,* Würzburg: Archiv 25, 1. Mag. L. Fries: die Geschichte des Bauernkrieges, 3e Lieferung, 1878.

Würtemberg. *Verein für Kunst und Alterthum in Ulm und Oberschwaben,* Stuttgart: Würtembergische Vierteljahrshefte, I, 1874, 1-4; II, 1879, 1-4. Münster Blätter 2e H.

SCHWEIZ. *Verein für die Geschichte des Bodensees und seiner Umgebung,* Lindau: Schriften 3e H. — *Antiquarische Gesellschaft,* Zürich: Mittheilungen XX, 1 H. 3, 2 H. 2 (1880).

ITALIEN. *R. Academia dei lincei,* Roma: Atti vol. IV, 1-7. — *Accademia fisio-med.-stat.,* Milano: Atti, Anno 1880. — Fra *Pigorini, Chierici e Strobel:* Bulletino di paletnologia italiana, V, 9-12; VI, 1-8. — Fra Forfatteren, *G. Scarabelli Gommi Flamini,* Forli: Caverna detta di Frasassi (Særtryk); carta geologica del versante appennino et descrizione, 1880. — Fra Forftr., *Leo Benvenuti,* Bologna: Il Museo Euganeo-Romano di Este.

SPANIEN. *Sociedad arqueologica Valenciana:* Memoria 1877.

PORTUGAL. *Academia real das sciencas,* Lisboa: Antiguidades de Mafra, 1879.

FRANKRIG. *Société de géographie,* Paris: Bulletin 1879 Nov.—1880 Octobre. — *Société d'histoire, d'archéologie et de litérature de Beaune:* Mémoires 1878—79. — *Société archéologique de Touraine,* Tours: Bulletin IV, 3-4 (1879). — *Société archéologique de Nivelles,* Annales I, 1879. — *Commission des antiquités du département de la Côte d'Or,* Dijon: Mémoires, t. 9. — *Société de Borda* à Dax: Bulletin 1879, 4; 1880, 2-3. — Fra Udg. *Emile Cartailhac,* Toulouse: Matériaux 1879, 9-10; 1880, 3-7. — Fra Grev *de Marsy,* Compiègne: Archéologie religieuse, Særtr. — Fra *M. Hébert,* Paris: Extrait du Bulletin de la Société géologique, 1878; histoire géologique du canal de la Manche, Særtryk.

— Fra Forfatteren, *M. Charles Robert*, Paris: Médaillons contorniates; Sirona; les Primani; inscriptions antiques, og flere Særtryk. — Fra Forftr. M. *Charles de Linas*, Arras: bibliographie.

BELGIEN. *Commissions royales d'art et d'archéologie*, Bruxelles: Bulletin 17, 1-12, 1878. — *Société paléontologique*, Charleroi: documents et rapports, t. X. — *Académie d'archéol. de Belgique*, Anvers: Annales 35, 2e série. Bulletin II, 2-5. — *Société archéologique de Namur:* annales XIV, 4; Bormans, les fiefs du comté de Namur, livr. IV, 1880.

HOLLAND. *Kon. oudheidkundige genootschap* te Amsterdam: jaarverslag 1880. — *Friesch genootschap van geshied-, oudheid-en taalkunde*, Leeuwarden: de vrije Fries 14, 1-3; verslag 1877—78—79; Register 1-4; gesta abbatum Sancte Marie. — *Provinciaal Utrechtsch genootschap van kunsten en wetenschappen:* Aanteekeningen 1877—78. Dornbusch: über das flandrische Steingut. — *Maatschappij der nederlandsche letterkunde*, Leiden: handelingen 1879; levensberichten. — *Société hollandaise des sciences*, Haarlem: Archives néerlandaises 14, 1-5; 15, 1-2.

Luxembourg. *Institut royal grand ducal de L:* Publications 1879 Nr. 33; 1880, Nr, 34.

STORBRITANIEN og IRLAND. England. *Society of Antiquaries of London:* Proceedings 2d series, vol. VIII, 3. — *Royal Geographical Society* (London): Journal 48, 1878. Proceedings, 1879, Oct.—Dec.; 1880, Jan.—Dec. — *Cambrian Archæological Association*, London: Archaeologia Cambrensis, Octbr. 1879 — Jany 1880. — *Anthropological Institute of Great-Britain*, London: Journal, 1880, May, Aug. — *Historical Society of Lancashire and Cheshire*: Transactions 3d ser. vol. 7. — *Society of biblical Archaelogy*, London: Proceedings I (9th session). — Fra Forfatteren, *Charles Roach Smith*, London: Collectanea antiqua VII, 2-4; Discoveries of Alters etc; the Mayer Collection. — Fra Forftr., *Joseph Mayer*, Liverpool: The art of pottery, 1873 (Adress).

Skotland. *Society of Antiguaries*, Edinburgh: Proceedings XII, 1-2; new series vol I, 1879.

Irland, *Historical and Archaeol. Association of Ireland*, Dublin: Journal 1879, April—July. — *Royal Irish Academy*, Dublin: Transactions vol. 26; Proceedings, science III, 2 Nr. 4, polite literat. and ant. II, 2 Nr. 1. — *Cunningham Memoirs* Nr. 1. Irish manuscript series vol. I. — Fra Forf., *James Henry*, Dalkey: Aeneida vol 2 (continued), Dublin.

ASIEN. Fra *the Government of India:* Rajendralala Mitra, Buddha Gaya, Calcutta 1878; Antiquities of Orissa, II. Notices of Sanscrit mss. Gough, ancient sanscrit literature. Gustav Oppert, lists of sanscrit mss. vol. I. — *Madras Government:* A. C. Burnwell, classified index to sanscrit manuscripts I—II; Prasada, list of sanscrit manuscripts. — Fra Dr. *Râm Dâs Sen*, Calcutta: to illustrerede Manuscripter fra Indien. — *Asiatic Society of Bengal*, Calcutta: Proceedings 1878 Nov. — 1879. Journal philol. vol. 47, 4; 48, 1-4. Nat. hist. vol. 48, II Nr. 3. — *Bombay Branch of the Royal Asiatic Society:* Journal Nr. 36, vol. XIV, 1878. — *Het bataviaasch genootschap van kunsten en wetenschappen*, Batavia: Notulen 17, 2-4. Tijdschrift voor indische taalkunde, d. 25, 4-6; 26, 1. Verhandelingen, d. 20; 21, 1-2; 26-31; 39, 2; 41, 1. Register.

DE NORDAMERIKANSKE FRISTATER. *The Smithsonian Institution*, Washington: Contributions to Knowledge Nr. 331. *Charles Rau:* the Palenqne tablet, 1879. — *United States' geological Survey:* vol. VII. — *American Academy of arts and sciences*, Boston: Proceedings, new series 14; 15, 1. — *Essex Institute*, Salem: historical collections 15, 1-4; Bulletin 10, 1-12. — *Rhode Island hist. Society*, Providence: Proceedings 1879—80. — *Peabody Academy of science*, Salem, Mass: The American Naturalist 1879, Jan.—Dec. — *The trustees of the Peabody Museum*, Cambridge: 12th and 13th annual reports. — *Massachusetts historical Society*, Boston: Proceedings 1835—55, 1879—80. — *Boston Society*

of natural history: Memoirs vol 3 Nr. 1–2. — *The Minnesota historical Society*, Saint-Paul: Collections III. 3. — *Numismatic and antiquarian Society* of Philadelphia: flere Skrifter. — Fra Pastor *C. D. Bradlee* i Boston: flere Pjecer. Fra Forf. *Edw. S. Morse*, New York: the Omori shell mounds (Særtr.). — Fra Forftr., *H. C. Yarrow:* Introduction to the mortuary customs among the North-American Indians, Washington 1880. — Fra Mr. *H. Phillips* j[r]: to Kort over Amerika. — Fra Forftr., *Garrick Mallery*, Washington: Introduction to the study of sign-language; Collection of gesture signs. – Fra Forftr. *J. G. Pangborn*, Chicago: the new Rocky-mountain Tourist. — Fra Forftr., *Levi Bishop*, Albany: Poetical works, 1880. — *Henry J. Morgan*, Montreal: Annual register of the Canadian Union.

MEXICO. *Sociedad de geographia*: Boletin 3[a] ep. t. IV.

BRASILIEN. Archivas do museu nacional do Rio de Janeiro 1877, 1-4; 1878, 1-2. — *Bibliotheca nacional:* annaes vol. I –VI.

UDSIGT OVER SELSKABETS REGNSKAB
FOR 1880.

INDTÆGTER.

	Kr.	Ø.
Kassebeholdning fra 1879	201.	35
Aarlige Bidrag fra Medlemmer	1278.	•
Ved Salg af Selskabets Skrifter	1125.	98
Renter af den faste Fond	6940.	•
	9545.	33

UDGIFTER.

	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
A. Secretairernes Honorar	1400.	•		
For Besørgelsen af de løbende Forretninger (200 Kr.), til Assurance (75 Kr.), til Trykløn og Bogbinderarbeide, Møders Afholdelse (152 Kr.), Skrifternes delvise Forsendelse pr. Post (ca. 250 Kr.), Diplomers Udfærdigelse, Fragt, Porto m. m.	947.	44		
Budløn og Understøttelse til Enken efter det forrige Bud	560.	•		
			2907.	44
B. *Oldskrift-Afdelingen*:				
Papir til Njala Saga			39.	50
C. *Oldsag-Afdelingen*:				
Aarbøgerne for 1880 og Tillægsheftet til 1879: Forfatterhonorar 1019 Kr. 46 Ø.; Illustrationer 1212 Kr. 50 Ø.; Papir 36 Kr.; Trykning 1060 Kr. 65 Ø.; Heftning 184 Kr.			3512.	61
Mémoires for 1878—79: Papir og Heftning			92.	16
Revision af Registret til Annaler: Cand. mag. J. E. Boesen for Aargangene 1840-47 og 1853—54			390.	•
Kassebeholdning den 31te December 1880			2603.	62
			9545.	33

F. S. BANG,
Kasserer.

Undertegnede af det Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab for Aaret 1880 valgte Revisorer erklære herved at have undersøgt Regnskabet med Bilag og befundet samme at være rigtig.

Selskabets faste Fond udgjør Kr. 173,500, hvoraf 172,000 Kr. ere optagne i Finantsministeriets Protocol ifølge Indskrivningsbevis Litra G 389, og Kgl. 4% Obligationer til et Beløb af Kr. 1500 henligge til senere Indskrivning.

KJØBENHAVN, den 8. April 1881.

M. WILLER. J. P. F. BRYDE.

